

IZVJEŠTAJ

O REALIZACIJI AKCIONOG PLANA ZA DJECU BOSNE I HERCEGOVINE (2002.-2010.)

(Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za djecu BiH (2002.-2010.) usvojen je na 154. sjednici Vijeća ministara BiH, održanoj 29. juna 2011. godine)

Sarajevo, juni 2011. godine

SADRŽAJ

I – UVOD

II – OPĆI CILJEVI

III - PREGLED REALIZIRANIH AKTIVNOSTI (PO OSNOVNIM SMJERNICAMA PO OBLASTIMA (2002.-2010. godine)

IV - SMJERNICE PO OBLASTIMA

A. *Pravosuđe i reforma zakona*

A. *Djeca u dodiru sa zakonom*

A. *Zdravlje*

A. *Obrazovanje*

A. *Socijalna zaštita*

A. *(E1) Djeca i mladi sa posebnim potrebama*

A. *(E2) Djeca pripadnici nacionalnih manjina*

A. *(E3) Djeca izbjeglice i povratnici*

A. *(F) Zaštita djece od mina*

A. *(G) Drugi vidovi zaštite djece*

Trgovina djecom

Maloljetničko prijestupništvo

Suzbijanje nasilja nad djecom

Zloupotreba narkotičkih sredstava

V - Stvaranje finansijskih resursa

VI – NOSIOCI PLANIRANIH AKTIVNOSTI I ROKOVI

VII – USPOSTAVA VIJEĆA ZA DJECU

Članovi RG za izradu Izvještaja

I – UVOD

Cilj svake države je da stvori okruženje koje će svim građanima, a u prvom redu djeci, osigurati osnovne potrebe u svim sferama života. Ovaj cilj u Bosni i Hercegovini zahtijeva jedinstvenu akciju. Bosna i Hercegovina još uvijek rješava mnogobrojne poslijeratne probleme, što utječe na njen slab ekonomski rast i visoku stopu siromaštva. Iz tog razloga su aktivnosti, čiji je cilj utvrđivanje problema i praćenje stanja u oblasti dječije zaštite, od posebnog značaja za djecu Bosne i Hercegovine.

Kao članica Ujedinjenih naroda, Bosna i Hercegovina je preuzela Konvenciju o pravima djeteta u svoj pravni poredak, u skladu s Ustavom BiH,¹ i sukcesijom preuzela ovu ratificiranu Konvenciju iz 1993. godine. Bosna i Hercegovina je, 2000. godine, potpisala i fakultativne protokole uz Konvenciju o pravima djeteta o uključenosti djece u oružani sukob i o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji. Kao potpisnica ove Međunarodne konvencije i njenih protokola, Bosna i Hercegovina preuzela je obavezu da primijeni mjere koje nalaže ova Konvencija, te da podnosi redovne izvještaje Komitetu za prava djeteta i ostalim međunarodnim tijelima.

Inicijalni izvještaj o primjeni odredaba Konvencije o pravima djeteta prezentiran je Komitetu za prava djeteta, u maju 2005. godine, a nakon toga, uslijedile su Preporuke Komiteta. Kombinirani drugi, treći i četvrti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o primjeni odredaba Konvencije o pravima djeteta, dostavljen je nadležnom Komitetu, u decembru 2009. godine, i očekuje se poziv državi za njegovu prezentaciju. Izvještaji Bosne i Hercegovine o primjeni dva fakultativna protokola, i to: Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji, i Prvi izvještaj na osnovu člana 8 stav 1 Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta u pogledu uključivanja djece u oružane sukobe, dostavljeni su nadležnom Komitetu u julu 2008. godine, a prezentirani su 16. septembra 2010. godine. Preporuke Komiteta dostavljene su Bosni i Hercegovini.

Pored ispunjavanja međunarodnih obaveza, osnovno opredjeljenje svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini zajedničko je nastojanje da se u Bosni i Hercegovini uspostave održivi sistemi, po mjeri djece, a koji osiguravaju potpuni razvoj djece, što predstavlja ključni temelj za razvoj zdravog društva i osiguranje budućnosti i napretka Bosne i Hercegovine.

---

¹ Aneks I Ustava BiH, tačka 12.

II – OPĆI CILJEVI

Na Svjetskom samitu za djecu utvrđeni su opći ciljevi, koji su bili polazna osnova i okvir Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine 2002.-2010. godine, i to:

- Staviti položaj djece na prvo mjesto. U svim našim aktivnostima, **najbolji interes djeteta (član 3 Konvencije)** uvijek će biti naš primarni interes.
- Ne zanemariti nijedno dijete. Zbog činjenice da su sve djevojčice i dječaci rođeni slobodni i jednaki u dostojanstvu i pravima, sve vrste **diskriminacije koje pogađaju djecu moraju prestati (nediskriminacija, član 2 Konvencije)**.
- Brinuti za svako dijete. **Preživljavanje i razvoj djece (član 6 Konvencije)** predstavlja ključnu osnovu za ljudski razvoj. Potrebno je uložiti velike napore da djeca imaju najbolji mogući početak u životu.
- Obrazovati svako dijete. Sve djevojčice i dječaci moraju dobiti obavezno, besplatno osnovno obrazovanje, dobrog kvaliteta.
- Zaustaviti nanošenje povreda i iskorištavanje djece. Djela nasilja, iskorištavanja i zloupotrebe djece, ne smiju se tolerirati i moraju prestati.
- Zaštititi djecu od rata. Djeca moraju biti zaštićena od užasa oružanih sukoba.
- Boriti se protiv HIV-a/AIDS-a. Djeca i njihove porodice moraju biti zaštićene od razornog utjecaja HIV-a/AIDS-a.
- Boriti se protiv siromaštva. Investirati u djecu. Potvrditi obećanje da će biti prekinut lanac siromaštva u okviru jedne generacije, usuglasiti se u uvjerenju da smanjenje siromaštva mora početi sa djecom i realizacijom njihovih prava.
- Slušati djecu. Djecu smatrati produktivnim građanima, koji mogu doprinijeti izgradnji bolje budućnosti za sve. Treba poštivati njihovo **pravo na izražavanje mišljenja (član 12 Konvencije)**, te učešće u donošenju odluka koje ih se tiču.
- Zaštititi planetu za djecu. Treba sačuvati planetu, kako bi se njegovala naša djeca. Također, treba njegovati našu djecu, ukoliko se želi sačuvati planeta.

III - PREGLED REALIZIRANIH AKTIVNOSTI (PO OSNOVNIM SMJERNICAMA PO OBLASTIMA) 2002.-2010. godine

Prikupljene osnovne informacije i pokazatelji većim dijelom su bazirani na period 2005.-2010. godine. Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine u periodu 2002.-2010. godine (u daljnjem tekstu Izvještaj) predstavlja potpunu cjelinu, s informacijama i pokazateljima prezentiranim u dokumentu: „Pregled ostvarenih rezultata specijalne sjednice o djeci“ iz 2002. godine i Akcionog plana: „Svijet po mjeri djeteta“² – Nacionalni izvještaj o postignutom napretku u Bosni i Hercegovini - koji je usvojen od strane Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, na 38. sjednici, održanoj 31. januara 2008. godine.

Cilj je da u ovom Izvještaju budu predstavljene aktivnosti svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini, u nastojanjima ka ispunjavanju općih ciljeva, koji su utvrđeni na Svjetskom samitu za djecu. Ujedno, Izvještaj će služiti i u svrhu pripreme Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine za period 2011.-2014. godine.

U Izvještaju su korištene informacije i pokazatelji iz izvještaja radnih grupa, koje je uspostavilo Vijeće za djecu BiH, i to: Radne grupe za odgoj i obrazovanje djece, Radne grupe za zaštitu dječijih prava i Radne grupe za učešće u ostvarivanju dječijih prava. Posebno su korištene informacije i pokazatelji koje su prikupili članovi Radne grupe za izradu Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine (za period 2011.-2014.), a koji su predloženi od strane resornih ministarstava, u junu 2010. godine.

Također su korištene informacije i pokazatelji iz: *Sporazuma o pridruživanju Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji, Srednjoročne razvojne strategije BiH 2003.-2007. (Revidirani dokument iz 2006. godine), Strategije o socijalnom uključivanju iz 2007. godine, Državnog plana razvoja za period 2008.-2012., Politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica izloženih riziku u Bosni i Hercegovini 2006.-2016., Izvještaja o stanju trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini i Izvještaja o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini u 2007. godini, Državnog akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima 2008.-2012., Državne strategije za borbu protiv maloljetničkog prijestupništva 2006.-2010. i Izvještaja o provedbi Državne strategije za borbu protiv nasilja nad djecom 2007.-2010., kao i Izvještaja o provedbi Državne strategije za borbu protiv HIV-a/AIDS-a, Politike BiH za poboljšanje položaja osoba s invaliditetom, Strategije i akcionih planova BiH za poboljšanje položaja Roma, Revidirane Strategije za provedbu odredaba Aneksa VII (iz 2010.godine), Strategije ranog dječijeg razvoja u BiH, Analize položaja mladih u sektoru za mlade u BiH.*

---

² Akcioni plan: „Svijet po mjeri djeteta“ usvojen je od strane Generalne skupštine UN-a na specijalnoj sjednici o djeci 2002. godine i predstavlja polaznu osnovu za izradu nacionalnih akcionih planova država članica UN-a.

IV - SMJERNICE PO OBLASTIMA

U svrhu ostvarivanja ciljeva Akcionog plana za djecu BiH 2002.–2010. godine, ukazano je na pojedine oblasti, koje su od posebne važnosti za jačanje položaja djece u BiH, kao i na prioritete za zaštitu djece, pa su, u sljedećem dijelu teksta, prezentirane informacije i pokazatelji koji se odnose na: ekonomski razvoj, pravosuđe i reformu zakona, djecu u dodiru sa zakonom, zdravlje, obrazovanje, socijalnu zaštitu, zaštitu djece od mina, i druge vidove zaštite djece.

Ekonomski razvoj

Petnaest godina nakon završetka rata, BiH još uvijek prolazi kroz spor proces ekonomske tranzicije. Bruto državni prihod (BDP) države još uvijek nije dostigao prijeratni nivo, a stagnirajući ekonomski rast odražava se i na stopu siromaštva. Prema istraživanju procjene životnog standarda LSMS iz 2001. godine, životni standard od oko 19,5% stanovnika bio je ispod opće linije siromaštva (oko 24% u RS i 16% u FBiH).³ U BiH nije zabilježena ekstremna linija siromaštva. Prema posljednjim podacima iz LSMS-a,⁴ 17,8% stanovništva (oko 681,000) živjelo je ispod opće linije siromaštva, što sugerira da se stopa siromaštva smanjuje za malo manje od 3% godišnje. Od ukupnog broja siromašnih u BiH, 51% živi u RS, dok 49% živi u FBiH.

Opća linija siromaštva procijenjena je na 2.223 KM po stanovniku godišnje, dok je linija ekstremnog siromaštva 772 KM godišnje. Prema LSMS podacima, niko u BiH nije živio ispod te linije.

Općenito, ustanovljeno je da domaćinstva sa dvoje, troje i više djece, često spadaju u kategorije siromašnog stanovništva. Naime, 66% anketiranih porodica sa troje ili više djece, bilo je siromašno.

Sistemi socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini trebali bi pružiti neophodnu pomoć najsiromašnijim kategorijama, što u Bosni i Hercegovini trenutno nije slučaj. Prema pregledu javne potrošnje Svjetske banke, jedna od pet osoba u BiH koristi neki oblik socijalne pomoći, ali socijalnu pomoć koristi samo jedna četvrtina siromašnih i ta pomoć ima manji utjecaj na smanjenje siromaštva nego u Hrvatskoj ili Bugarskoj. Broj korisnika socijalne pomoći, koji su registrirani u centrima za socijalni rad je velik, prema ovom Izvještaju, ali samo mali dio njih prima gotovinska davanja. Mnogo osoba, registriranih za primanje socijalne pomoći, ne prima ništa, ili prima samo mali dio, zbog nedostatka sredstava.

Kao rezultat toga, navodi se u Izvještaju, samo 1% onih osoba koje su ispod granice siromaštva u RS i 4% u FBiH, primaju socijalnu pomoć. Dok je obuhvat daleko veći za dječija i porodijska davanja u RS, ta davanja koriste siromašne osobe samo u četiri od 10 kantona u FBiH.

Prema Revidiranoj Srednjoročnoj razvojnoj strategiji BiH iz 2006. godine, iako broj siromašnih u BiH iznosi oko 680,000, broj registriranih korisnika socijalne pomoći je 324,071.

Prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine,⁵ 2005. godine bilo je 144,027 maloljetnih korisnika socijalne pomoći. To je značajan porast broja korisnika od 2000. godine, kada je u BiH zabilježeno ukupno 100,172 maloljetnih korisnika. Najbrojnije kategorije među maloljetnim korisnicima 2005. godine, predstavljali su maloljetnici u stanju različitih potreba za socijalnom zaštitom, zatim maloljetnici ugroženi zbog porodične situacije, maloljetnici kojima su potrebne usluge centara za socijalni rad, i djeca roditelja koja nemaju dovoljno prihoda.

Neku vrstu novčane pomoći u 2005. godini dobijalo je 9,004 djece, što je veliki porast broja maloljetnika u odnosu na 2000. godinu, kada je taj broj iznosio 4,704 djece.

³ Revidirana Srednjoročna razvojna strategija.

⁴ LSMS, 2004. godina.

⁵ "Socijalna zaštita 2005.", Agencija za statistiku BiH, 2006. godine.

Također, zabilježen je porast korisnika domova za djecu i mlade od 2000. godine, kada je u ove institucije bilo smješteno 519 korisnika, dok je 2005. godine taj broj iznosio 721.

Evidentan je stalni trend porasta broja korisnika prava. I ta činjenica upućuje na zaključak da je sve veći broj djece koja pripadaju kategoriji siromašnog stanovništva, a čime dječija zaštita dobija pretežno karakter potrebe za socijalnom zaštitom.

Prema Inicijalnom izvještaju o nasilju nad djecom u BiH,⁶ mladi su posebno ugroženi siromaštvom. Trećinu siromašnih u BiH čine osobe mlađe od 18 godina, a dvije trećine siromašnih živi u domaćinstvima s djecom. Prema Izvještaju, najrizičnija i najizloženija kategorija su djeca bez roditeljskog staranja i djeca bez jednog roditelja, a zatim djeca s teškoćama u razvoju.

Iako do sada nije urađeno ispitivanje siromaštva Roma, raspoloživi podaci ukazuju na činjenicu da ova manjina vrlo često živi u uvjetima siromaštva, bez sredstava za održavanje porodice i za omogućavanje obrazovanja za djecu. Prema Inicijalnom izvještaju, Romi u BiH imaju nizak nivo obrazovanja, njihova nezaposlenost dostiže gotovo 100%, a više od 90% nema zdravstveno osiguranje. Zbog nepoznavanja sistema, ova manjina praktično je lišena mnogih zakonskih prava, uključujući i pravo na socijalnu pomoć.

Također je i Komitet za prava djeteta, u svojim Zaključnim primjedbama na Inicijalni izvještaj BiH iz 2005. godine, izrazio zabrinutost činjenicom da loši životni uvjeti ozbiljno ugrožavaju ostvarivanje dječijih prava u porodici, školi i u vršnjačkim i kulturnim aktivnostima, i preporučio BiH, kao državi ugovornici, da poduzme sve neophodne mjere za pružanje podrške i davanje materijalne pomoći porodicama koje žive u oskudici, kao i da izradi programe za najsiromašnije porodice, kako bi se svoj djeci zagarantiralo pravo na odgovarajući nivo životnog standarda.

A. Pravosuđe i reforma zakona

Analiza zakona radi uspostave jedinstvene strategije i jedinstvenog nivoa osnovne zaštite za djecu, u skladu sa Konvencijom i drugim evropskim standardima

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, u 2010. godini, formiralo je Radnu grupu, koja treba izvršiti analizu usklađenosti zakonā sa Konvencijom o pravima djeteta i drugim evropskim standardima. U okviru dokumenta, navedenog u gornjem dijelu teksta, bit će predložene mjere za provedbu potrebnih aktivnosti na usuglašavanju i donošenju novih zakona.

No, u proteklom periodu usvojeno je mnogo novih zakona, od kojih je važno spomenuti one koji se odnose na:

a) Krivične i procesne zakone na nivou BiH i entiteta, čija je glavna karakteristika utvrđivanje novih oblika krivičnih djela učinjenih prema djeci, kao i potpuno novi sistem zaštite svjedoka (zakoni i program o zaštiti svjedoka) i uvođenje novog sistema krivičnih istraga. Ocjenjujući stanje u oblasti krivičnog zakonodavstva, od strane većine relevantnih institucija i stručnjaka predloženo je da se nastavi s usklađivanjem i izmjenama krivičnih i procesnih zakona u Bosni i Hercegovini u pogledu osiguravanja jednake zaštite djece u BiH, posebno u pogledu usklađivanja kaznene politike i bolje zaštite djece svjedoka u krivičnom postupku, u kome se dijete pojavljuje kao žrtva učinjenog krivičnog djela.

Ministarstvo pravde BiH, u suradnji s Timom za praćenje i ocjenu primjene krivičnih zakona (u Timu je 18 iskusnih poznavalaca, kako teorije, tako i prakse iz krivičnog zakonodavstva), razmatra mogućnost kaznenopopravnog sankcioniranja djela dječije pornografije putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija u Krivičnom zakonu BiH, tako da će naše krivično zakonodavstvo sigurno biti usuglašeno sa Konvencijom Vijeća Evrope o cyber kriminalu i njenim Dodatnim protokolom.

---

⁶ Vijeće za djecu, 2006. godine.

Također, napominje se da su krivična djela dječije pornografije već predviđena u krivičnim zakonima FBiH, RS i Brčko distrikta BiH. Ovim krivičnim djelima inkriminira se zloupotreba djece i maloljetnih osoba za izradu pornografskog materijala. Posebnim krivičnim djelima inkriminiraju se radnje kojim se takvi materijali ili predstave čine dostupnim široj javnosti, s tim što postoji razlika u njihovim definicijama, pa i potreba usuglašavanja ovih zakona međusobno, kao i sa navedenom Konvencijom.

Čini se važno istaknuti da su i zakonima o krivičnom postupku u BiH predviđene i posebne istražne radnje za pribavljanje dokaza protiv počinitelja krivičnih djela, koja se mogu počinuti kompjuterskim uređajima i drugim sistemima tehnologije. To su istražne radnje u vidu nadzora i tehničkog snimanja telekomunikacija, kao i pristup kompjuterskim sistemima.

Ministarstvo pravde BiH, u suradnji s Timom za praćenje i ocjenu primjene krivičnih zakona, priprema nacrt zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona BiH, koji će, u planiranom roku, biti upućen u proceduru usvajanja.

b) Zakone, kojima je u potpunosti reformiran sistem pravosuđa, a čija je glavna karakteristika uspostava neovisnog sudskog sistema i sistema nadzora kroz formiranje neovisnog Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH, objedinjavanje funkcije istražnog sudije i tužioca, uvođenje novina u istražnom postupku, uspostava centara za obuku sudija i tužilaca na nivou entiteta.

c) Posebne oblike zaštite, koji se, prije svega, odnose na zaštitu djece od svih oblika iskorištavanja. U ovoj oblasti, u proteklom periodu provedene su aktivnosti na unapređenju zakonodavnog okvira BiH, koje su bile usmjerene na profesionalce-profesionalne standarde rada i razvijanje standarda i posebnih oblika zaštite djece žrtava trgovine ljudima i nasilja. Radi bolje zaštite, Vijeće ministara BiH usvojilo je „Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH“ i izrađeni su priručnici za profesionalce, koji osiguravaju direktnu pomoć djeci žrtvama trgovine ljudima, te zakoni, kao što su: Zakon o izvršenju sankcija nad maloljetnicima u BiH, okvirni i entitetski zakoni o zaštiti prava nacionalnih manjina u BiH, Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH i Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu, izmjene i dopune Zakona o raseljenim osobama i izbjeglicama, i dr.

d) Porodične zakone, koji se odnose na zaštitu porodice i djece u Federaciji BiH i Republici Srpskoj, kao i izmjene i dopune zakona iz oblasti socijalne zaštite i zaštite porodice s djecom. Donošenjem novih porodičnih zakona, i izmjenama i dopunama zakona o socijalnoj zaštiti i zaštiti porodice s djecom, unaprijeđen je zakonodavni okvir, ali i dalje postoji potreba da se nastavi s aktivnostima na usuglašavanju porodičnih zakona i zakona iz oblasti socijalne zaštite radi osiguravanja ujednačenih prava i zaštite porodice i djece u svim dijelovima Bosne i Hercegovine.

e) Oblast zaštite od nasilja u porodici, kojom se ova oblast posebno uređuje, i koja bi trebala osigurati sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici, efikasne mjere utjecaja na nasilnike i druge osobe da ne čine nasilje, te otklanjanje posljedica počinjenog nasilja, propisujući način ostvarivanje te zaštite.

f) Oblast zaštite invalidnih osoba u Federaciji BiH, kojom su ustanovljena osnovna prava osoba s urođenim i stečenim invaliditetom, kod kojih je došlo do oštećenja organizma najmanje 60%. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom, po prvi put se omogućava korištenje prava na ličnu invalidninu, na dodatak za njegu i pomoć od druge osobe i na ortopedski dodatak, a koja ove osobe, do donošenja Zakona o izmjenama i dopunama, nisu mogle ostvariti. Sredstva za ostvarivanje osnovnih prava osoba s invaliditetom osiguravaju se u Budžetu Federacije BiH, čime je osigurana jednakost svih osoba koje ostvare pravo, a bez obzira na mjesto prebivališta.

g) U prethodnom periodu, u oba entiteta i Brčko distriktu BiH usvojeno je niz politika rada i strategija iz oblasti zdravstva, a koje se odnose na okoliš, promociju i prevenciju u oblasti zdravstva, poboljšanje stanja javnog zdravstva, razvoj zdravstva uopće, razvoj primarne zdravstvene zaštite, prevenciju zaraznih bolesti, strategije unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u

Federaciji BiH, i dr. Pored toga, treba istaknuti da su, u oblasti zdravstva realizirani brojni projekti, kao što su: "Rehabilitacija žrtava rata", "Osnovne bolničke službe", "Osnovno zdravstvo", SITAP, CARDS projekt, "Unapređenje porodične medicine", te postojeći projekt "Jačanje zdravstvenog sektora".

S tim u vezi, krenulo se u temeljne izmjene i dopune postojećih zakona. Donošenje novih zakona na federalnom nivou iz ove oblasti posebno je aktualno i s aspekta ratificiranih međunarodnih konvencija iz oblasti zdravstva. Zakoni iz oblasti zdravstvene zaštite usklađivani su sa standardima i normativima Evropske unije i preporukama Svjetske zdravstvene organizacije, s posebnim naglaskom na prava pacijenata, dostupnost, kvalitet, sigurnost i efikasnost zdravstvene zaštite, javno zdravstvo.

h) Zakone iz oblasti obrazovanja, kojima se uređuje sistem predškolskog odgoja, osnovnog i srednjeg obrazovanja, srednjeg stručnog obrazovanja i visokog obrazovanja, uspostavu pratećih agencija, i drugih tijela. Kada je u pitanju donošenje i usvajanje zakona iz oblasti obrazovanja, nesporna je činjenica da je većina zakona usvojena, ali je, također, evidentno da je potrebno ubrzati procese reforme obrazovnog sektora, i to posebno u pogledu suzbijanja praksi diskriminacije djece. Kada je u pitanju sistem obrazovanja, neophodno je uspostaviti bolju prohodnost, osigurati osnovne tehničke standarde rada u obrazovnim institucijama, težiti ka daljnjem usuglašavanju unutar prostora BiH, posebno kada je u pitanju usklađivanje i efikasnije donošenje zakona na nivou entiteta, kantona i ostalih provedbenih propisa.

- i) Zakone, koji se odnose na prikupljanje informacija i ostalih pokazatelja o djeci (statistički podaci), zakone o agencijama i zavodima za statistiku, i to na nivou BiH i u entitetima. Kada je u pitanju ova oblast, potrebno je, također, uzeti u obzir i zakone kojima se uređuje organizacija izvršnih organa vlasti (Vijeće ministara BiH, vlade entiteta i Brčko distrikt BiH – nadležnosti ministarstava) u Bosni i Hercegovini, i to svih nivoa vlasti, uključujući i kantonalni i općinski nivo vlasti, a koji su nadležni za provedbu zakona, pa time imaju obaveze da prikupljaju i službeno razmjenjuju različite podatke i pokazatelje.

Kada je u pitanju oblast dječije zaštite na nivou BiH i entiteta, još uvijek nije izgrađen jedinstven sistem prikupljanja svih potrebnih pokazatelja, kako bi se adekvatno pratila oblast prava djece, posebno pokazatelja koji se odnose na ispunjavanje međunarodnih obaveza BiH, i to u različitim oblastima kojima se štite prava djece u BiH.

j) Finansiranje dječije zaštite u pogledu zakonskog uređivanja (visina, način) osiguranja budžetskih sredstava za različite oblike dječije zaštite. U sadašnjoj fazi razvoja Bosne i Hercegovine, mogu se analizirati samo pojedini oblici zaštite. U cilju osiguranja svih oblika zaštite i njihove održivosti, potrebno je i dalje unapređivati sektorske zakone i preciznije definirati finansijske obaveze u pogledu vrste i oblika finansiranja dječije zaštite u BiH, i to na svim nivoima vlasti, u cilju njihovog ujednačavanja.

k) Razvijanje suradnje s građanskim društvom, odnosno, zakonsko uređivanje pitanja registracije i rada nevladinih organizacija. Ova pitanja uređuju se Zakonom o udruženjima i fondacijama BiH i entiteta, ali i zakonima koji reguliraju finansijski sektor. Kada je u pitanju ova oblast, novina je da je Vijeće ministara BiH zaključilo Opći protokol o suradnji s nevladinim organizacijama. Ipak je potrebno nastaviti s razvijanjem standardiziranog pristupa u razvoju suradnje i partnerstva s nevladinim organizacijama i na promoviranju pravne regulacije partnerstva sa nevladinim organizacijama, pogotovo s organizacijama koje su dale veliki doprinos u promoviranju i zagovaranju bolje zaštite djece u BiH.

Donošenje privremenih mjera od strane vlada u cilju unapređenja stanja dječijih prava i podizanja nivoa njihove zaštite

U cilju unapređenja stanja dječijih prava i podizanja nivoa njihove zaštite, Vlada Republike Srpske ojačala je institucionalni okvir brige o djeci, tako što je, pored postojećih ministarstava, koja

su direktno ili indirektno zadužena za zaštitu djece i porodice (Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, te Ministarstvo prosvjete i kulture), formirala i:

- Ministarstvo za porodicu, mlade i sport (2006.);
- Vijeće za djecu Republike Srpske, kao savjetodavno i koordinirajuće tijelo Vlade RS u oblasti primjene Konvencije UN-a o pravima djeteta (i drugih domaćih i međunarodnih dokumenata) i promocije prava djeteta („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 66/06);

Krajem 2009. godine, počelo je sa radom Demografsko vijeće Republike Srpske, a u okviru Institucije ombudsmana, ombudsman za djecu Republike Srpske.

Vlada je usvojila i sljedeće dokumente:

- “Strategiju i akcione planove za unapređenje društvenog položaja osoba s invaliditetom u Republici Srpskoj 2010.-2015.”, kojom su obuhvaćena i djeca sa smetnjama u razvoju;
- “Strategiju unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa Akcionim planom za period 2009.-2014. godine”.

Vlada Republike Srpske osigurava: grant za Javni fond za dječiju zaštitu, u iznosu od 2.000.000,00 KM na godišnjem nivou, i grant za Ministarstvo za porodicu, mlade i sport, u iznosu od 1.000.000,00 KM na godišnjem nivou, kao podršku rađanju trećeg i četvrtog djeteta u porodici. Isplata se vrši preko Javnog fonda za dječiju zaštitu, u iznosu od po 500,00 KM za svako treće, a po 400,00 KM za četvrto dijete koje bude rođeno u porodici, u 2010. godini.

Narodna skupština Republike Srpske usvojila je:

- Zakon o Instituciji ombudsmana za djecu Republike Srpske, kao neovisnoj instituciji koja štiti, prati i promovira prava djeteta (“Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 103/08);
- Strategiju razvoja porodice za period 2009.-2014. godine;
- Politiku razvoja stanovništva Republike Srpske.

Usuglašavanje materijalnopравnih i procesnopравnih odredaba u svrhu ostvarivanja ujednačenih standarda zaštite djece u svim dijelovima Bosne i Hercegovine

U cilju ostvarivanja usuglašenosti materijalnopравnih i procesnopравnih odredaba, u svrhu ostvarivanja ujednačenih standarda zaštite djece u svim dijelovima BiH, u 2009. godini, otpočelo se sa značajnim programom, čija je realizacija u toku, pod nazivom: „Jačanje socijalne zaštite i uključivanje djece u BiH“ (SPIS).

Opći cilj ovog projekta je razvoj fiskalno održive i efikasne mreže socijalne sigurnosti i uspostava usuglašenog, adekvatno usmjerenog, efikasnog i održivog sistema socijalne zaštite, koji će doprinijeti ciljevima definiranim u strateškim dokumentima BiH (Srednjoročna razvojna strategija, Strategija socijalne uključenosti, i dr.)

Specifični cilj ovog projekta je jačanje kapaciteta za unapređivanje uspješnosti i relevantnosti sistema socijalne zaštite i uključenosti djece i porodica u BiH, kao načina ispunjavanja obaveza na osnovu međunarodnih ugovora, zahtjeva koje je potrebno ispuniti u procesu stabiliziranja i pridruživanja, te obaveza prihvaćenih na osnovu Pariške deklaracije.

Osnovne ciljne grupe su donosioci politika rada i stručnjaci odgovorni za reformu sistema socijalne zaštite, kao i ugrožene grupe djece i njihove porodice.

Glavne aktivnosti, koje trebaju biti realizirane u okviru projekta su: zagovaranje integriranog sistema socijalne zaštite i uključenosti, analiza sistema u skladu s međunarodnim i nacionalnim standardima, provedba vertikalnih i horizontalnih pregleda sistema, razvoj kapaciteta radi unapređenja pruženih usluga, revizija legislative socijalne zaštite, analiza utjecaja promjena u sistemu socijalne zaštite i uključenosti, koja se odnosi na isključenu djecu.

Od ukupno planiranog budžeta za ovaj projekt, koji iznosi 7.400,000 eura, na raspolaganju je oko 3.700,000 eura, čiji su donatori Odjel za međunarodni razvoj Ujedinjenog kraljevstva (DFID), Vlada Norveške i UNICEF. Ostatak sredstava bit će osiguran iz IPA fondova Evropske komisije. Planirano je da projekt bude realiziran do 2011. godine, uključujući i pripremnu fazu u trajanju od šest mjeseci.

Na 59. sjednici Vijeća ministara BiH, održanoj 11. septembra 2008. godine, donesena je odluka o formiranju Upravnog odbora za koordiniranje projekta pod nazivom: „Jačanje sistema socijalne zaštite i uključenosti djece u Bosni i Hercegovini“. Odborom predsjedava ministar Ministarstva civilnih poslova BiH, a članovi su predstavnici UNICEF-a i državnih i entitetskih institucija, potpisnica Protokola o suradnji.

Formirani su upravni odbori na nivou entiteta i države, kojima koordinira Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, posredstvom Ekspertnog tima na nivou Bosne i Hercegovine.

Projekt „Jačanje sistema socijalne zaštite i uključenosti djece u BiH“ realizira se kroz potpuno vlasništvo institucija u BiH, uključujući tri nivoa: nivo zajednice, nivo institucija društvene zaštite i nivo razvoja i donošenja politika rada.

U okviru projekta „Jačanje sistema socijalne zaštite i uključenosti djece u BiH“, čiju realizaciju podržava UNICEF, u cilju unapređenja razvoja djeteta i poboljšanja kapaciteta roditeljstva, pristupilo se uspostavi 10 integriranih centara za roditelje i djecu (ICRD) u Federaciji BiH i Republici Srpskoj. Oni će biti komplementarni sa svim postojećim općinskim službama, koje se bave pružanjem usluga u oblasti zdravstva, ishrane, obrazovanja i socijalne zaštite. Oni neće zamijeniti postojeće službe u ovim oblastima, već imaju cilj da im pomognu da bolje rade i da nadopune postojeće nedostatke u uslugama koje pružaju na nivou općine.

Tako je Upravni odbor za koordiniranje projekta donio odluku da se pokrene projektna aktivnost uspostave Integriranog centra ranog razvoja dječijeg rasta i razvoja za roditelje i djecu na području FBiH. Integrirani centar ranog dječijeg rasta i razvoja za roditelje i djecu je model koji ima za cilj da se unaprijedi i postigne poticajno i odgovorno roditeljstvo i rani rast i razvoj djece, od rođenja do desete godine, sa posebnim naglaskom na djecu od rođenja do treće godine života. UNICEF je, u suradnji sa Federalnim ministarstvom obrazovanja i nauke, Federalnim ministarstvom zdravstva, te Federalnim ministarstvom rada i socijalne politike, izradio prijedlog modela integriranog centra ranog dječijeg rasta i razvoja i programe rada centra. Općine Novi Grad Sarajevo i Novi Travnik već provode aktivnosti za otvaranje integriranog centra. Ove aktivnosti oko otvaranja integriranih centara provode se i u Republici Srpskoj.

U okviru navedenog projekta, u izradi su Smjernice za prepoznavanje socijalno isključenih kategorija djece u BiH, a u svrhu ostvarivanja ujednačenih standarda zaštite djece u svim dijelovima Bosne i Hercegovine.

Prilagođavanje rada sudova i sudija potrebama djece uvođenjem specijaliziranih sudova i sudija za dječija prava

U odnosu na osiguravanje bolje zaštite djece, većina stručnjaka i dalje predlaže nastavak reforme pravosuđa u pogledu prilagođavanja rada sudova i sudija potrebama djece, uvođenjem specijaliziranih sudova i sudija za dječija prava.

U cilju suzbijanja kriminaliteta na štetu djece i maloljetničkog prijestupništva, a posebno na razvijanju sistema za provedbu alternativnih mjera prema djeci počiniocima krivičnih djela, shvaćena je važnost donošenja posebnog zakona za maloljetne počinioce krivičnih djela, koji bi bio usuglašen sa međunarodnim standardima. Takav zakon, u istovjetnom tekstu, urađen je na entitetskim nivoima i na nivou Brčko distrikta BiH. U Republici Srpskoj, Zakon je usvojen krajem

januara 2010. godine, a u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distriktu BiH, nalazi se u parlamentarnoj proceduri.

U Federaciji Bosne i Hercegovine, Uredba o primjeni odgojnih preporuka donesena je u februaru 2009. godine, a u Republici Srpskoj krajem januara 2010. godine. Nosioци ove aktivnosti bila su entitetska ministarstva pravde.

Izmjena krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini

Programom rada Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, kao i Programom rada Ministarstva pravde BiH za 2010. godinu, predviđeno je da se, do kraja 2010. godine, u parlamentarnu proceduru dostavi Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, kojim se nastavlja proces usuglašavanja krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa međunarodnim standardima, a time i obaveze preuzete ratifikacijom Konvencije Vijeća Evrope o cyber kriminalu (ETC 185, Vijeće Evrope, 2001.), te njenom Dodatnom protokolu, odnosno, njenoj primjeni u domaćem zakonodavstvu.

U skladu sa relevantnim međunarodnim standardima i obavezama, koje je, ratificiranjem odgovarajućih međunarodnih konvencija i potpisivanjem relevantnih međunarodnih ugovora, preuzela BiH, Tim za praćenje i ocjenu primjene krivičnog zakonodavstva je (2009. godine) pripremio izmjene i dopune Krivičnog zakona BiH, a koje se, između ostalog, odnose i na krivična djela trgovine ljudima. Izmjene Krivičnog zakona usvojene su u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, u februaru 2010. godine („Službeni glasnik BiH“, broj: 8/10).

Izmjene člana 186 (Trgovina ljudima) usklađene su sa Konvencijom o borbi protiv trgovine ljudima, sa Protokolom o sprečavanju trgovine ljudima i Konvencijom UN-a protiv transnacionalnog kriminala, te pooštrene kazne zbog načina izvršenja djela.

Izmjene i dopune Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, kojima se ovaj Zakon usklađuje s Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine, usvojene su u julu 2010. godine.

Ministarstvo pravde Republike Srpske pokrenulo je proceduru izmjena i dopuna Krivičnog zakona Republike Srpske, radi usklađivanja sa krivičnim zakonodavstvom na nivou BiH, te je, nakon predviđene procedure, Narodna skupština Republike Srpske, na sjednici održanoj 7. jula 2010. godine, usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske, koji je objavljen u „Službenom glasniku Republike Srpske“, broj: 73/10.

Povećanje kazni za krivična djela protiv dostojanstva osobe i morala

Krivična djela protiv spolne slobode i morala su: silovanje, spolni odnos s nemoćnom osobom, spolni odnos zloupotrebom položaja, prinuda na spolni odnos, spolni odnos s djetetom, bludne radnje, zadovoljavanje pohote pred djetetom ili maloljetnikom, navođenje na prostituciju, iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije, upoznavanje djeteta s pornografijom, rodoskrvuće.

Krivičnim djelom silovanja iz KZ FBiH, štiti se spolni integritet čovjeka, na sličan način kao i sa krivičnim djelom silovanja iz KZ RS. Naime, i ovo krivično djelo je spolno neutralno, tj. izvršilac i pasivni subjekt mogu biti osobe ženskog i muškog spola, neovisno o tome jesu li ili nisu u braku. Radnja izvršenja obuhvata nasilnu obljubu (spolni odnos).

Kada su u pitanju kvalificirani oblici krivičnog djela silovanja, treba reći da KZ FBiH, za razliku od KZ RS, pored okolnosti vezanih za način izvršenja djela, starosnu dob pasivnog subjekta i težu posljedicu djela, predviđa i kvalificirani oblik djela, s obzirom na pobude izvršioca.

Djelo dobija teži oblik ukoliko je osnovni oblik djela izvršen zbog etničke, rasne, vjerske ili jezičke netrpeljivosti prema žrtvi. Time je krivičnopravna zaštita spolnog integriteta čovjeka postavljena sveobuhvatnije nego u KZ RS. Razlike postoje i u načinu propisivanja pojedinih kvalificiranih oblika, ali one nisu suštinske prirode, te ne dovode u pitanje osnovne karakteristike tih djela.

Osnovni oblik krivičnog djela spolnog odnosa s nemoćnom osobom iz KZ FBiH, po svojim karakteristikama odgovara krivičnom djelu obljube nad nemoćnom osobom iz KZ RS. Ako pogledamo koje su kvalifikacijske okolnosti navedene, možemo zaključiti da se navedeni kvalificirani oblici ne razlikuju od kvalificiranih oblika koji su navedeni u KZ RS. KZ FBiH predstavlja novinu, kojom je zakonodavac izričito odredio da ne postoji krivično djelo spolnog odnosa s nemoćnom osobom u slučaju kada je izvršilac sam prouzrokovao stanje nesposobnosti za otpor, ili je u tome učestvovao, već krivično djelo silovanja.

Spolni odnos zloupotrebom položaja ima dva oblika. Osnovni oblik djela, po svojoj suštini, odgovara osnovnom obliku krivičnog djela obljube zloupotrebom položaja iz KZ. Na ovu konstataciju ne utječe ni činjenica da je zakonodavac u KZ FBiH naveo da pasivni subjekt može biti osoba koja se, zbog imovinskog, obiteljskog, društvenog, zdravstvenog, ili drugog stanja, ili teških prilika, nalazi prema izvršiocu u ovisnom odnosu, jer je sve to obuhvaćeno formulacijom iz KZ RS, prema kojoj se djelo može izvršiti prema osobi koja se prema izvršiocu nalazi u podređenom ili ovisnom odnosu.

Kad je u pitanju kvalificirani oblik djela, zakonodavac je, za razliku od težeg oblika djela iz KZ RS, izričito odredio da se, kao izvršilac djela, pored ostalih osoba, može pojaviti roditelj, oćuh ili maćeha. Time je razriješena dilema oko postojanja sticaja između ovog krivičnog djela i djela rodoskrvuća.

- Ko drugu osobu prisili na spolni odnos, ili s njim izjednaćenu spolnu radnju ozbiljnom prijetnjom nekim teškim zlo, bit će kašnjen kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Naime, odredbama iz KZ RS predviđeno je da se ozbiljna prijetnja može odnositi, kako na pasivni subjekt, tako i na njemu blisku osobu. Dok odredba KZ FBiH ogranićava ozbiljnu prijetnju nekim teškim zlo samo na pasivnog subjekta, praktićno znaći da neće postojati ova inkriminacija, ukoliko se ozbiljna prijetnja nekim teškim zlo odnosi na osobu koja je bliska pasivnom subjektu.

- Ko izvrši spolni odnos, ili s njim izjednaćenu spolnu radnju s djetetom, bit će kašnjen kaznom zatvora od jedne do osam godina. Ako je kaznenim djelom prouzrokovana smrt djeteta, ili je dijete teško tjelesno ozlijeđeno, ili mu je zdravlje teško narušeno, ili je žensko dijete ostalo trudno, poćinilac će biti kašnjen kaznom zatvora najmanje pet godina, ili kaznom dugotrajnog zatvora.
- Pod bludnim radnjama mogle bi se podrazumijevati radnje koje su usmjerene na zadovoljavanje spolnog nagona, a kojima se, prema usvojenom društvenom shvatanju, grubo povređuje moral osobe, u spolnoj sferi, i izaziva osjećaj stida. Bludna radnja može biti izvršena samo na tijelu ili dodirrom tijela druge osobe.
- Ko pred djetetom ili maloljetnikom ćini radnje namijenjene zadovoljavanju vlastite ili tuđe pohote, ili ko navede dijete da pred njim ili drugom osobom vrši takve radnje, bit će kašnjen kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
- Krivićno djelo navođenja na prostituciju djeteta ili maloljetnika, bit će kašnjeno kaznom zatvora od tri do petnaest godina.
- Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije. Naime, ovim ćlanom inkriminirano je ne samo snimanje (zloupotreba) djece ili maloljetnih osoba za izradu fotografija, audiovizualnog materijala ili drugih predmeta pornografskog sadržaja, već i posjedovanje, uvoženje, prodaja, raspodjela ili prikazivanje takvog materijala, te navođenje tih osoba da učestvuju u pornografskoj predstavi.
- Ko djetetu proda, prikaže, ili javnim izlaganjem ili na drugi naćin ućini pristupaćnim spise, slike, audiovizualne i druge predmete pornografskog sadržaja, ili mu prikaže pornografsku predstavu, bit će kašnjen novćanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine. Upoznavanje djeteta s pornografijom je inkriminacija, kojom se predviđa kašnjanje za onog ko djetetu proda, prikaže ili javnim izlaganjem ili na drugi naćin ućini pristupaćnim spise, slike, audiovizualne ili druge predmete pornografskog sadržaja, ili mu prikaže pornografsku predstavu.

- Ko počini rodoskrvnuće s djetetom, bit će kažnjen kaznom zatvora od dvije do deset godina.

Za navedena djela, predviđene su relativno visoke kazne u entitetskim zakonima.

Zaštita identiteta svjedoka u krivičnom postupku u kome se dijete pojavljuje kao žrtva učinjenog krivičnog djela

Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj: 3/03, 21/03, 61/04, 55/05) ne obuhvata eksplicitno zaštitu identiteta svjedoka u krivičnom postupku u kome se dijete pojavljuje kao žrtva učinjenog krivičnog djela, ali se podrazumijeva osiguranje psihološke, socijalne i stručne pomoći. Tužilac u toku istrage, a nakon podizanja optužnice, pod uvjetom da postoji suglasnost svjedoka, i bez objavljivanja bilo kakvih ličnih podataka o svjedoku, obavještava organ nadležan za pitanja socijalnog staranja o uključanju ugroženog svjedoka u postupak i omogućava pružanje pomoći tog organa, kao i psihološku podršku svjedoku, uključujući prisustvo odgovarajućih stručnih osoba prilikom ispitivanja ili saslušanja.

Postoje situacije kada bi u postupku, kao svjedoka, trebalo saslušati maloljetnu osobu, koja je u bliskom srodstvu s osumnjičenim, odnosno, optuženim, ali koja, zbog svoje psihičke razvijenosti, nije sposobna shvatiti značenje svog prava nesvjedočenja (član 83). Radi toga, propisana je apsolutna zabrana saslušanja (pored zabrane za branioca) i za maloljetnu osobu koja, s obzirom na starosnu dob i psihičku razvijenost, nije sposobna shvatiti značaj prava nesvjedočenja.

Dakle, očigledno je da privilegija nesvjedočenja, u pogledu ove zakonske odredbe, pretpostavlja maloljetnog svjedoka, koji ne shvata značenje tog prava. Radi toga, u situaciji kada je u pitanju maloljetna osoba kao svjedok, uvijek treba na odgovarajući način provjeriti i ocijeniti hoće li eventualno odricanje od prava nesvjedočenja biti shvaćeno sa razumijevanjem značenja takvog prava. Pri tome se uzimaju u obzir okolnosti koje se odnose na starosnu dob maloljetne osobe, sposobnost rasuđivanja i psihička zrelost. Ovisno o težini ove ocjene, nju može izvršiti sâm procesni organ, ali to može učiniti i uz pomoć stručne osobe (pedagoga) ili vještaka psihologa.

Napomena: Tim za praćenje i ocjenu primjene krivičnog zakonodavstva zadužen je za izmjene krivičnog zakonodavstva BiH (u Timu je 18 iskusnih poznavalaca teorije, kao i prakse, iz krivičnog zakonodavstva).

Institucionalne reforme i osiguranje provedbe preventivnih i represivnih mjera u cilju suzbijanja kriminala na štetu djece

Iako institucionalne reforme nisu provedene u okviru MUP-ova entiteta i kantona, uspostavljaju je službe koje osiguravaju suzbijanje kriminaliteta na štetu djetetu.

Pod kriminalom na štetu djece podrazumijeva se širok dijapazon krivičnih djela, počevši od najlakših, pa sve do najtežih krivičnih djela, inkriminiranih krivičnim zakonima u BiH, a čije izvršenje šteti dobru djeteta. Zbog same opširnosti značenja prethodnog pojma, ne može se sa sigurnošću tačno utvrditi na koja se krivična djela odnose predmetne reforme i u kojem pravcu su se reforme institucija trebale odvijati. Međutim, bilo je reformskih procesa unutar policijskih agencija u BiH, koje su doprinijele efikasnijem preveniranju i sveukupnoj borbi protiv kriminaliteta na štetu djece.

Primjer ovih procesa jesu reforme u oblasti borbe protiv maloljetničkog prijestupništva. Naime, u većini policijskih agencija u BiH, došlo je do promjena u samoj organizacijskoj strukturi, tako da sada u ovim institucijama rade profesionalci, čiji je primarni zadatak borba protiv ovog vida kriminaliteta, a u nekim agencijama se toliko napredovalo da su oformljeni cijeli odjeli za borbu protiv maloljetničke delinkvencije i nasilja u porodici, i na taj način je osigurana efikasna provedba preventivnih i represivnih mjera u cilju suzbijanja kriminaliteta na štetu djece.

B) Djeca u dodiru sa zakonom

Specijalistička (kontinuirana) edukacija radnika organa unutarnjih poslova o svim vidovima zlostavljanja, kao što su: seksualno, fizičko i emocionalno zlostavljanje djece, maloljetnička delinkvencija i zloupotreba droga

Na osnovu prikupljenih podataka o primjeni Strategije za borbu protiv nasilja nad djecom 2007.-2010., koju provodi Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sektor unutarnjih poslova navodi da se u 89% uzoraka potvrđuje ujednačen sistem edukacije za „poslove prevencije“, dok samo 11% njih nema odgovor. Ovakvu specifičnu obuku, najčešće za policiju, organizira nadležno ministarstvo (67%) u sjedištu (FMUP i kantonalni MUP-ovi, MUP RS i Policija Brčko distrikta BiH). Interesantan je podatak po kome preovladavaju službenici sa SSS, i to 84%.

Veoma interesantan podatak je da je, u 56% izvještajnih jedinica iz oblasti unutarnjih poslova, prijavljeno postojanje programa edukacije na relaciji djeca-roditelj-nastavnik o oblicima nasilja nad djecom u lokalnoj zajednici, dok je u 78% slučajeva uspostavljen adekvatan sistem razmjene informacija u slučaju provedbe zaštitnih mjera na relaciji zdravstvo-centri za socijalni rad-pravosuđe, što je veliki pomak u odnosu na prethodni period, kada je takva suradnja bila više sporadična.

U kontekstu edukacije policajaca na temu prevencije nasilja nad djecom, 56% izvještajnih jedinica potvrđuje takvu praksu ili postojanje takvih edukacija i, što je jako važno, sve izvještajne jedinice (100%) potvrđuju permanentnu suradnju sa medijima, kada je u pitanju problem nasilja nad djecom. Nažalost, samo 33% jedinica potvrđuje postojanje posebne stavke budžeta za prevenciju nasilja nad djecom, dok ostalih 56% negira takvu praksu. U svojoj svakodnevnoj praksi, policija (izvještajne jedinice u BiH) u velikom procentu kreira i posebne izvještaje o nasilju nad djecom, odnosno, njih 67%, što se, s obzirom na tranzicijske uvjete razvoja i reforme ovog sektora, može smatrati podatkom vrijednim spomena i pohvale. Kada su u pitanju pisane „instrukcije za postupanje“ u slučajevima nasilja nad djecom, samo 44% izvještajnih jedinica prijavljuje njihovo postojanje, dok skoro 2/3 uzorka ne poznaje takvu praksu.

U okviru Ministarstva unutarnjih poslova Republike Srpske, realizirane su sljedeće obuke, stručna usavršavanja i studijske posjete:

1. Obuka za sprečavanje zloupotrebe opojnih droga, realizirana u periodu od 2005. do 2007. godine, u okviru dva ciklusa, za 95 polaznika obuke.
2. Obuka za rad policije sa maloljetnicima, realizirana u periodu od 2005. do 2006. godine, u okviru dva ciklusa, za 50 polaznika.
3. Obuka za organizirani kriminal, sa naglaskom na problematiku u pogledu opojnih droga, realizirana 2002. godine, u suradnji sa Policijskom akademijom Baden Virenburg – IPTF, jedan kurs, za 13 polaznika.
4. Istrage seksualnih delikata – sa naglaskom na pedofiliju, realizirane u periodu od 2002. do 2006. godine, u dvije etape, za 56 polaznika, u suradnji s ICITAP-om.
5. Seminar pod nazivom „Organizirani kriminalitet – stanje i mjere suzbijanja“, realiziran u maju 2010. godine, za operativne radnike Uprave kriminalističke policije MUP-a RS, Specijalne jedinice policije i studente Visoke škole unutarnjih poslova. Seminar je realiziran u suradnji sa Kriminalističko-policijskom akademijom Beograd.
6. Borba protiv dječije pornografije – obuka održana u Banjoj Luci, 28. i 29. oktobra 2008. godine, a učestvovala su tri predstavnika MUP-a RS.
7. Studijska posjeta Holandiji, gdje je obrađena tema pod nazivom: „Borba protiv dječije pornografije“, od 23. do 27. februara 2009. godine, a učestvovala su tri predstavnika MUP-a RS.
8. Studijska posjeta Švedskoj, gdje je obrađena tema pod nazivom: „Maloljetnička delinkvencija“, od 11. do 13. maja 2009. godine, a učestvovala su tri predstavnika MUP-a RS.
9. Seminar na temu: „Maloljetnička delinkvencija“, Banja Luka, 29. septembar 2009. godine, a učestvovalo je osam predstavnika MUP-a RS.

10. Studijska posjeta na temu: „Istraga organiziranog kriminala i upotreba prikrivenih istražnih radnji“, Slovenija, od 29. septembra do 2. oktobra 2008. godine, a učestvovala su tri predstavnika MUP-a RS.
11. Obuka na temu: „Specijalne istrage i krivično gonjenje djela iz oblasti droga“, Banja Luka, 13. i 14. april 2010. godine, a učestvovalo je 14 učesnika iz MUP-a RS.
12. U periodu od 27. septembra do 1. oktobra 2010. godine, od strane Ambasade Francuske u BiH, u Sarajevu je organizirana obuka na temu: „Posebne istražne radnje koje se koriste u istragama u vezi sa trgovinom narkoticima“.
13. U periodu od 5. do 8. oktobra 2010. godine, u organizaciji Ambasade Francuske u BiH, u Sarajevu je održana obuka na temu: „Akcije brigada za prevenciju maloljetničkog kriminala“.
14. U periodu od 5. do 8. oktobra 2010. godine, u organizaciji Ambasade Francuske BiH, u Sarajevu je održana obuka na temu: „Tehnike saslušanja maloljetnih počinitelja krivičnih djela“.
15. U periodu od 12. do 16. maja 2008. godine, policijski službenik Uprave učestvovao je u studijskoj posjeti Francuskoj (Pariz). Posjeta je organizirana od strane Ambasade Francuske u BiH, i imala je za cilj upoznavanje sa radom policije i drugih subjekata u vezi sa problematikom maloljetničkog prijestupništva.
16. U periodu od 10. do 15. maja 2009. godine, studijska posjeta Švedskoj (Stokholm), gdje je obrađena tema o maloljetničkom prijestupništvu.
17. Studijska posjeta realizirana je u organizaciji Evropske komisije i u posjeti su učestvovala tri predstavnika MUP-a Republike Srpske.
18. U periodu od 27. septembra do 2. oktobra 2009. godine, učešće radnika Uprave u studijskoj posjeti Italiji (Milano). Posjeta je organizirana od strane Ambasade Italije, gdje je obrađena tema o maloljetničkoj delinkvenciji.
19. Studijska posjeta Italiji (Rim) u periodu od 4. do 10. oktobra 2010. godine, organizirana od strane Ambasade Italije, gdje je obrađena tema o maloljetničkom prijestupništvu i maloljetničkoj pravdi.

Policijski službenici Federalne uprave policije redovno prisustvuju raznim seminarima, edukacijama, treninzima, kursevima i specijalizacijama, koje su organizirane od strane Policijske akademije u Sarajevu, raznih međunarodnih NVO-a, ambasada u BiH, i sl.

Policijski službenici, između ostalog, prisustvovali su sljedećim obukama, u vezi s maloljetničkom delinkvencijom, seksualnim zlostavljanjem djece:

- Dva policijska službenika Federalne uprave policije su, od 23. do 27. marta 2009. godine, prisustvovala kursu, gdje je obrađena tema pod nazivom: „Tehnika saslušanja maloljetnika“, organiziranom od strane Ambasade Francuske u Sarajevu;
- Dva policijska službenika Federalne uprave policije su, 29. septembra 2009. godine, prisustvovala seminaru, gdje je obrađena tema pod nazivom: „Maloljetnička delinkvencija“, u organizaciji TAIX-a, koji je održan u Banjoj Luci;
- Dva policijska službenika FUP-a su, od 12. do 15. oktobra 2009. godine, pohađala edukativni kurs u organizaciji italijanske kooperacije u sklopu projekta pod nazivom: „Ojačavanje maloljetničke pravde u BiH“, u Policijskoj akademiji FMUP-a u Sarajevu;
- Jedna policijska službenica FUP-a je, od 3. do 7. maja 2010. godine, prisustvovala seminaru, gdje je obrađena tema pod nazivom: „Metode i tehnike vođenja intervjua sa djecom – žrtvama seksualne eksploatacije“, u organizaciji SECI centra i policije BJR Makedonije, organiziran u Republici Makedoniji;
- Dva policijska službenika FUP-a su, 1. i 2. jula 2010. godine, prisustvovala seminaru, gdje je obrađena tema pod nazivom: „Maloljetnička delinkvencija - položaj maloljetnih počinitelja krivičnih djela u krivičnom zakonodavstvu BiH“, u organizaciji Policijske akademije u Sarajevu;
- Dva policijska službenika FUP-a su, od 18. do 22. oktobra 2010. godine, pohađala kurs na temu: „Tehnike saslušanja i ispitivanja maloljetnika“, u organizaciji Ureda za unutarnju sigurnost pri Ambasadi Francuske u Sarajevu;

- Jedan policijski službenik FUP-a prisustvovao je kursu pod nazivom: „Zločin protiv djece, počinjen pomoću računara“, u organizaciji INTERPOL-a, koji je održan u Istanbulu, Turska, od 13. do 16. marta 2006. godine;
- Jedan policijski službenik FUP-a prisustvovao je treningu, gdje je obrađena tema pod nazivom: „Zaštita djece od dječije pornografije i ostalih oblika zloupotrebe i eksploatacije putem korištenja informacijskih i komunikacijskih tehnologija“, od 22. do 24. septembra 2009. godine, koji je održan na Ilidži;
- Dva policijska službenika FUP-a prisustvovala su treningu, gdje je obrađena tema pod nazivom: „Upoznavanje s *online* prikrivenim istragama seksualnog zlostavljanja djece na internetu“, od 13. do 15. septembra 2010. godine, koji je održan u Sofiji, Bugarska;
- Jedan policijski službenik FUP-a prisustvovao je treningu, gdje je obrađena tema pod nazivom: „11. EUROPOL trening o borbi protiv seksualnog iskorištavanja djece putem interneta“, održan u Selmu, Njemačka, od 11. do 19. oktobra 2010. godine;
- Tri policijska službenika su, 13. i 14. decembra 2010. godine, prisustvovala kursu stručnog usavršavanja pod nazivom: „Ka razumijevanju počinitelaca krivičnih djela seksualnog iskorištavanja djece – osnove bihevioralne analize“, u organizaciji *Save the children Norway*.

Na nivou kantonalnih MUP-ova, realizirane su sljedeće edukacije:

Pripadnici MUP-a USK Bihać prisustvovali su, u više navrata, na seminarima. Tom prilikom teme su bile vezane za zlostavljanje maloljetnika, maloljetničku delinkvenciju i zloupotrebu droga.

U proteklom periodu, pripadnici MUP-a USK Bihać prisustvovali su kursu, koji je održan u službenim prostorijama MUP-a Kantona Sarajevo, od strane dva policijska službenika iz Francuske, na temu: "Saslušanje maloljetnika, počinitelaca djela i žrtava, te stvaranje potrebnog okruženja za taj rad". Predmetna obuka organizirana je kao nastavak akcija organiziranih tokom 2008. godine, kako bi se pomoglo rukovodiocima da odrede svoje prioritete u oblasti politike rada i krivičnih procedura u vezi sa maloljetnicima. Također, pripadnici MUP-a USK Bihać prisustvovali su seminaru, koji je održan u prostorijama Policijske akademije u Sarajevu, od strane dva policijska službenika Državne policije Republike Italije, na temu: "Ojačavanje maloljetničke pravde u BiH". Cilj održanog seminara bila je edukacija policijskih službenika iz BiH, kao i razmjena do sada stečenih iskustava, te interaktivno učešće svih učesnika seminara u vezi sa temom seminara. U proteklom periodu, u Hotelu *San* u Laktašima, održan je seminar na temu: „Maloljetničko prijestupništvo i HRBAP metodologija“, kojem su prisustvovali članovi općinskih radnih grupa iz Bihaća, Prijedora, Kozarske Dubice i Trebinja. Seminar je bio edukativan, a baziran je na značaju primjene odgojnih mjera i zakonskih regulativa u BiH i na upotrebi HRBAP metodologije u daljnjem radu ORG. Pored toga, u službenim prostorijama FMUP-a održavani su radni sastanci, gdje su obrađivane teme o maloljetničkoj delinkvenciji. Tom prilikom, prisutni su bili upoznavani sa radom Koordinacijskog tijela za praćenje provedbe Strategije protiv maloljetničkog prijestupništva u BiH, tj. upoznavani su s time koje su mjere i radnje poduzete. Osim toga, pripadnici MUP-a USK prisustvovali su okruglim stolovima na teme nasilja nad djecom i maloljetničke delinkvencije.

Specijalistička (kontinuirana) edukacija radnika MUP-a Tuzlanskog kantona iz oblasti zloupotrebe droga, provodi se prema godišnjem programu stručnog osposobljavanja i usavršavanja, koju provodi Odjel za edukaciju MUP-a Tuzlanskog kantona, u suradnji s Odjelom za posebne namjene MUP-a Tuzlanskog kantona. Intencija MUP-a TK je da se uspostavi kontinuirana edukacija o svim vidovima zlostavljanja djece, kao i maloljetničke delinkvencije, zbog čega je neophodna uska specijalizacija službenika MUP-a iz oblasti krivičnopravne zaštite djece i maloljetničkog prijestupništva. Izmjenom i dopunom Pravilnika o unutarnoj organizaciji MUP-a Tuzlanskog kantona, od 2008. godine, u okviru Sektora kriminalističke policije predviđeno je i formiran je Odjel za borbu protiv maloljetničke delinkvencije i nasilja u porodici MUP-a Tuzlanskog kantona (2009. godine), unutar kojeg službenici rade na posebnim referatima maloljetničke delinkvencije i seksualnog zlostavljanja djece. Odjel, u okviru svojih poslova i zadataka prati, analizira i poduzima odgovarajuće mjere i radnje u slučajevima češćih pojava oblika maloljetničke delinkvencije. Za potrebe Odjela, izrađen je program za registriranje

maloljetnih izvršilaca krivičnih djela, na osnovu kojeg će biti formirana jedinstvena baza podataka o maloljetnim izvršiocima krivičnih djela. Odjel za analitiku MUP-a Tuzlanskog kantona mjesečno sačinjava informaciju o stanju sigurnosti koja, osim statističkih, obuhvata i druge pokazatelje po pojedinim sigurnosnim oblastima iz djelokruga MUP-a Tuzlanskog kantona, između ostalog, o maloljetničkoj delinkvenciji, radi praćenja problematike maloljetničkog prijestupništva i njenog suzbijanja. Odjel za posebne namjene MUP-a Tuzlanskog kantona, u okviru svojih redovnih poslova i zadataka, prati problematiku krivičnih djela, gdje se maloljetnici javljaju kao korisnici narkotičkih sredstava, gdje je, u periodu od 2003. do 2010. godine, ukupno 77 maloljetnih osoba obuhvaćeno izvještajem o učinjenom krivičnom djelu, iz člana 238 i 239 KZ FBiH. Na poziv odgojno-obrazovnih institucija, a u okviru suradnje sa zajednicom, službenici MUP-a Tuzlanskog kantona organiziraju predavanja u osnovnim školama, srednjim školama i fakultetima, a na temu zloupotrebe narkotičkih sredstava i njihovog štetnog djelovanja na organizam.

Službenici ovog Ministarstva aktivni su učesnici okruglih stolova, javnih tribina i stručnih predavanja na temu maloljetničke delinkvencije, organiziranim, kako od vladinih, tako i nevladinih organizacija, a tom prilikom se javnost upoznaje sa stanjem i oblicima maloljetničke delinkvencije na području Tuzlanskog kantona.

Odsjek za odnose s javnošću MUP-a Tuzlanskog kantona, kroz različite medijske istupe informira javnost o problemu maloljetničke delinkvencije, o svim vidovima zlostavljanja djece, kao i ulozu policije, načinu pružanja pomoći, podršci i zaštiti žrtava nasilja. U okviru navedenog, aktivno učestvuje i sa međunarodnim organizacijama, kao i nevladinim organizacijama, u zajedničkom istupu u javnosti, kada je u pitanju problematika maloljetničke delinkvencije, a misli se na zajedničko rješavanje problema, a posebno iznalaženje najboljih rješenja za prevazilaženje pojava oblika maloljetničkog prijestupništva. Službenici MUP-a Tuzlanskog kantona postupaju u skladu sa zakonom, kada su u pitanju oblici iskorištavanja djece i nasilja nad njima, te u okviru redovne procedure vrše obavještavanje nadležnog centra za socijalni rad.

U MUP-u Zeničko-dobojskog kantona kontinuirano se vrši edukacija policijskih službenika, kroz permanentnu godišnju obuku od strane Odsjeka za obuku, usmjeravanje i koordinaciju nevladinih organizacija i vladinih organizacija, kao i FMUP-a, po navedenim temama.

Također, u ovom Ministarstvu postoji Odsjek za posebne namjene, koji se bavi problematikom nasilja, seksualnog prijestupa, maloljetničke delinkvencije, zloupotrebe droga, a u pojedinim policijskim stanicama u Kantonu, rade policijski službenici zaduženi za navedenu problematiku.

Na osnovu Pravilnika o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji ovog Ministarstva, postoji Odjel za analitiku i planiranje, koji se bavi statističkim podacima gdje postoje evidencije i baza podataka s uporednim podacima za sva krivična djela.

Što se tiče aktivnosti "zaštita djece od zloupotrebe droge", formirana je Radna grupa na nivou Vlade Zeničko-dobojskog kantona, gdje su dva policijska službenika članovi te Radne grupe, a Grupa je sačinila informaciju o preventivnom djelovanju na suzbijanju narkotika, s Akcionim planom od 2010. godine, te je uputila Skupštini Kantona.

U cilju zaštite djece od zloupotrebe droga, Ministarstvo unutarnjih poslova, u suradnji sa školama na području Tuzlanskog kantona i sa Misijom EUPM-a, od 2006. godine, provodi edukativnu kampanju pod nazivom: "Izaberi život, a ne drogu".

MUP HNK ima posebno zaduženje operativnih službenika koji se bave problematikom seksualnih prekršaja, dok za maloljetničku delinkvenciju i zloupotrebu droga nisu predviđeni posebno zaduženi operativni službenici. Na nivou MUP-a postoji jedinstveno metodološko praćenje problematike i baza podataka samo za seksualne delikte u vezi sa djecom, dok za maloljetničku delinkvenciju i zloupotrebu droga od strane maloljetnika ne postoje takve evidencije. Do sada je u više navrata organizirano predavanje u osnovnim i srednjim školama na području HNK na temu zloupotrebe droga, a predavači su bili inspektori MUP-a, kvalificirani za predavanje na ovu temu. Na ni-

ovu HNK donesen je Protokol o načinu postupanja u slučajevima nasilja u porodici, a sačinjen je i Priručnik o načinu prepoznavanja i postupanja u slučaju kada su žrtve nasilja djeca.

U pogledu poduzimanja aktivnosti koje su predmet izvještavanja MUP-a Zapadnohercegovačkog kantona, navodi se sljedeće:

U periodu od 1. januara 2008. godine do 20. januara 2010. godine, policijski službenici prisustvovali su sljedećim obukama: "Saslušanje maloljetnika", u organizaciji Ministarstva sigurnosti BiH i Ambasade Republike Francuske, Sarajevo; "Zloupotreba droga", u organizaciji FMUP-a, Policijska akademija u Sarajevu; "Ojačavanje maloljetničke pravde u BiH", u organizaciji Ambasade Republike Italije, Sarajevo; "Trgovina narkoticima", u organizaciji Ambasade Republike Francuske, Sarajevo; "Tehnike saslušanja maloljetnih počinitelja krivičnih djela", u organizaciji Ambasade Republike Francuske, Sarajevo; "Maloljetnička delinkvencija - položaj maloljetnih počinitelja krivičnih djela u krivičnom zakonodavstvu BiH", u organizaciji FMUP-a, Policijska akademija u Sarajevu; "Zloupotreba droga", u organizaciji FMUP-a, Policijska akademija u Sarajevu.

Ministarstvo unutarnjih poslova Zapadnohercegovačkog kantona provelo je više kampanja pod nazivom: „Znanjem protiv droge“, u kojima je podijeljeno više hiljada letaka, preko kojih su se adolescenti i njihovi roditelji upoznavali s opasnostima koje prijete od opojnih droga. U ovoj kampanji dijeljeni su besplatni testovi za utvrđivanje prisutnosti droga u organizmu.

U suradnji sa direktorima srednjih škola, policijski službenici MUP-a Zapadnohercegovačkog kantona su, zajedno sa liječnicima i istaknutim sportistima sa područja Zapadnohercegovačkog kantona, održavali tribine po školama, na temu: "Izaberite zdrav život, život bez droga".

Policijski službenici MUP-a Zapadnohercegovačkog kantona učestvovali su na javnim tribinama u ovom Kantonu, u organizaciji Vlade Zapadnohercegovačkog kantona po pitanjima ovisnosti, pod nazivom: "Droga - loš izbor".

Policijski službenici Ministarstva unutarnjih poslova Zapadnohercegovačkog kantona planiraju, u predstojećem periodu, nastaviti kampanje i tribine, na temu opasnosti od opojnih droga, a također su u planu aktivnosti na sprečavanju maloljetničkog nasilja.

Sadašnja organizacija rada MUP-a Kantona Sarajevo, nastala kao posljedica reorganizacije Ministarstva, provedene u suradnji s UN-om, IPTF-om i EUPIM-om, počevši od 1996. godine, predviđa poseban referat za maloljetničko prijestupništvo, kao i rad inspektora koordinatora, koji će isključivo raditi u okviru navedene problematike. U skladu sa navedenom reorganizacijom, ovo Ministarstvo je, u augustu 2003. godine, formiralo Odjel za posebne namjene, koje obuhvata referate: "Nasilje u porodici", "Trgovina ljudima i prostitucija" i "Maloljetničko prijestupništvo".

Odmah nakon formiranja Odjela, sačinjeni su projekti za navedene oblasti kriminaliteta, koji obuhvataju sve aktivnosti rada i postupanja sa maloljetnicima počiniocima i žrtvama, a koji su u skladu sa međunarodnim standardima i trenutno važećom zakonskom regulativom u Federaciji BiH.

U skladu sa navedenim projektima, u svakoj PU određeni su službenici policije (kontakt osobe) koji rade isključivo sa maloljetnicima i timski su uvezani s inspektorima koordinatorima. U okviru rada službenika (kontakt osoba) zastupljena je i komponenta o ravnopravnosti spolova. Sve kontakt osobe prošle su opću i specijalističku obuku za rad sa maloljetnicima. U sklopu redovne permanentne obuke, MUP Kantona Sarajevo svake godine vrši kontinuiranu edukaciju svojih službenika, u sklopu tema: "Maloljetnička delinkvencija", "Nasilje u porodici" i "Trgovina ljudima i prostitucija", a u značajnom segmentu ukazuje se na sve vidove zlostavljanja djece, žrtava seksualnog, emocionalnog, fizičkog i psihičkog zlostavljanja.

Prema Pravilniku o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji MUP-a Kantona Sarajevo, ne postoji posebno zaduženje određenih operativnih službenika po problematici zloupotrebe droga od

strane djece i maloljetnika, nego se ova problematika prati kroz redovne aktivnosti Odjela za borbu protiv zloupotrebe opojnih droga u okviru Sektora kriminalističke policije.

Novim Pravilnikom o unutarnjoj organizaciji Ministarstva unutarnjih poslova Kantona Sarajevo tačno je precizirana uloga i rad inspektora koordinatora i istražitelja (kontakt osoba) na nivou PU i PS za maloljetničko prijestupništvo.

Sadašnja organizacija rada po referatu maloljetničke delinkvencije i inspektora koji vodi navedeni referat, predviđa edukaciju osoblja policije, kojom bi trebao biti obuhvaćen što veći broj policijskih službenika, kako inspektora, tako i policajaca na drugim nivoima dužnosti, koji će raditi sa maloljetnicima na nivou policijskih uprava i policijskih stanica na području ovog Ministarstva, a koja se, već duži niz godina, realizira u okviru permanentne obuke službenika policije.

U skladu sa navedenim, sačinjene su i procedure rada sa maloljetnicima na nivou PU i PS, kao i projekt za primarnu prevenciju. Ovaj projekt nastao je kao rezultat razumijevanja složenosti pojave maloljetničkog prijestupništva i potrebe da se na ovu pojavu reagira na odgovarajući način, kako bi se dugoročno spriječile njene razorne posljedice. Ovo Ministarstvo prepoznalo je da su djeca u sukobu sa zakonom i djeca koja su pod rizikom da dođu u sukob sa zakonom (djeca društveno neprihvatljivog ponašanja), članovi društva kojima je potrebna posebna brigada.

Projekt prevencije maloljetničkog prijestupništva izraz je odgovornosti ovog Ministarstva u ostvarenju međunarodno priznatih obaveza, a po osnovu međunarodnih konvencija o ljudskim pravima, a posebno pravima djece. Ovaj projekt dokaz je napora koje ulaže ovo Ministarstvo u procesu prilagođavanja standardima Evropske unije, kako samog MUP-a Kantona Sarajevo, tako i ostalih institucija.

Inicijativa za izradu ovoga projekta nastala je kao rezultat rada većeg broja stručnjaka iz ove oblasti u ovom Ministarstvu. Aktivnosti prevencije, koje se provode od 2003. godine, a kroz statističko praćenje stanja i kretanja maloljetničkog prijestupništva, iz godine u godinu imaju tendenciju pada.

Također, formirana je i baza podataka, koja je sveobuhvatna i prati maloljetnike koji su došli u sukob sa zakonom, sve do njihovog punoljetstva. Baza podataka sadrži sve elemente, od broja izvršenih krivičnih djela, strukture, mjesta izvršenja, načina izvršenja, motiva, i drugih elemenata koji, jednostavno, daju sliku maloljetnika, a u cjelini i sliku zastupljenosti maloljetničke delinkvencije na jednom području, lokaciji, modalitetima, itd. Pored navedene baze, vodi se baza podataka nasilja u porodici (izvršilaca - nasilnika i žrtava nasilja, u okviru koje su obuhvaćena i djeca kao žrtve nasilja), koja je uvezana sa nevladinim sektorom, konkretno, Fondacijom lokalne demokratije, kao donatorom navedene baze, gdje oni unose i podatke do kojih dođu.

MUP Kantona Sarajevo potpisnik je „Protokola o suradnji“ sa Fondacijom lokalne demokratije Sarajevo, a koja se bazira na uzajamnom razumijevanju potpisnica o potrebi zajedničkog rada u okviru problematike nasilja u porodici, kao i smještaju žrtava, te Ugovora o smještaju žrtava nasilja u porodici i smještaju socijalno ugroženih osoba, Protokola o suradnji u prevenciji prosjačenja, skitnje i nelegalne ulične prodaje, Uputstva za postupanje zaštite žrtve nasilja, i dr.

Ovo Ministarstvo posjeduje zvanični web sajt, pod nazivom: „mupks.ba“, na kojem su javnosti dostupni svi podaci u vezi sa navedenom problematikom, kao i potpuni statistički podaci.

Ova aktivnost predstavlja širenje modela dobre prakse na prevenciji maloljetničkog prijestupništva koja se provodi na području Kantona Sarajevo. Pored edukativnog dijela, radionica i interaktivne diskusije, korišten je i preventivni materijal, brošure za djecu i roditelje o faktorima rizika i zaštite, kao i videomaterijali i prezentacije. Navedeni setovi brošura i videomaterijali izrađivani su i osmišljeni od strane službenika ovog Ministarstva i distribuirani po osnovnim i srednjim školama na području Kantona Sarajevo. Svi edukativni materijali prošli su kontrolu i ocjenu od strane Prosvjetno-pedagoškog zavoda Sarajevo.

U toku je realizacija Projekta pod nazivom: „Partnerstvom protiv kriminala i nasilja, stvaranje povjerenja i sigurnog okruženja”, koji podrazumijeva da će ovo Ministarstvo staviti u funkciju još jedan server sa web sajtom, a čija uloga će biti komunikacija sa zajednicom, prvenstveno sa djecom i mladima, učenicima i nastavnim osobljem osnovnih i srednjih škola u cilju zaštite mladih od nasilja.

S obzirom na to da je realizacija dosadašnjih projekata dala očekivane rezultate u prevenciji maloljetničkog prijestupništva, ovo Ministarstvo namjerava ovu aktivnost nastaviti kontinuirano i u narednom periodu.

Novina u radu Ministarstva unutarnjih poslova Kantona Sarajevo, u samom pristupu i modelu, ogleda se u tome što je opremljena posebna prostorija, koja podsjeća na kućni ambijent, za razliku od standardnog policijskog ureda, gdje se sa maloljetnicima, koji su došli u sukob sa zakonom, ili maloljetnicima žrtvama, obavljaju razgovori.

U navedenoj prostoriji se, također, uz prethodne konsultacije sa nadležnim tužilaštvom, obavlja audio i videosnimanje razgovora, posebno sa maloljetnicima žrtvama.

U navedenoj prostoriji, uz prisustvo roditelja, staratelja ili socijalnog radnika, u jednoj opuštenoj atmosferi, obavlja se razgovor sa maloljetnikom koji je počinio krivično djelo. Ovakav pristup u radu daje bolje rezultate zbog važnosti prvog kontakta maloljetnika sa policijom, a s ciljem dobijanja tačnih motiva i razloga zbog čega je maloljetnik došao u sukob sa zakonom.

Na ovaj način, sud dobija jednu potpuniju sliku maloljetnika, što umnogome olakšava rad sudstva i samog sudije kada, prilikom izricanja mjere, može bolje i u potpunosti prepoznati i ocijeniti koju je mjeru, u interesu djeteta, najbolje izreći. Naravno, prilikom izricanja mjere, sud će pribaviti i mišljenje centra za socijalni rad, tačnije, socijalnu anamnezu maloljetnika.

U okviru svoje nadležnosti, pripadnici ovog Ministarstva vode računa o poštivanju ljudskih prava, kao i zaštiti djeteta, u njihovom najboljem interesu, a u skladu sa primijenjenim međunarodnim instrumentima. Sve maloljetne osobe imaju pravo na specijalni tretman i zaštitu. Razgovor sa žrtvom koja je dijete-maloljetnik, mora se obaviti u prisustvu treće osobe, socijalnog radnika, roditelja ili staratelja.

MUP Kantona Sarajeva podržavao je, te će i u narednom periodu podržavati inicijative otvaranja SOS linija, radi zaštite djece, kao i pokretanje inicijative za otvaranje savjetovašta, specijaliziranih za djecu, u kojima će se na efikasan način, uz pomoć stručnih timova, prevazilaziti psihološke traume djece žrtava, s ciljem osiguranja zdravog društva.

U okviru aktivnosti koje su definirane Akcionim planom za primjenu "Strategije protiv maloljetničkog prijestupništva za BiH" u Kantonu Sarajevo, predviđena je i aktivnost opremanja službenih prostorija na nivou PU i PS za rad sa maloljetnicima, po uzoru na prostoriju u samom Ministarstvu, tako da će svaka PU imati posebno opremljenu prostoriju za rad sa maloljetnicima.

U skladu sa „Strategijom protiv maloljetničkog prijestupništva za BiH” („Službeni glasnik BiH”, broj: 14/08), Rezolucijom o sprečavanju maloljetničke delinkvencije i postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima („Službene novine FBiH”, broj: 10/08) i Zaključkom Skupštine Kantona Sarajevo, broj: 01-05-3867/08, od 13. februara 2008. godine, a kojim je usvojen nacrt Akcionog plana za primjenu „Strategije protiv maloljetničkog prijestupništva za BiH” u Kantonu Sarajevo, Vlada Kantona Sarajevo je, u formi prijedloga, u aprilu 2008. godine, Skupštini Kantona Sarajevo dostavila prijedlog Akcionog plana za primjenu "Strategije protiv maloljetničkog prijestupništva za BiH" u Kantonu Sarajevo, koji je, tom prilikom, na skupštinskom zasjedanju, i usvojen.

U Akcionom planu tačno su definirane sve aktivnosti i uloge svih ministarstava u Kantonu Sarajevo na rješavanju problematike maloljetničkog prijestupništva.

U Akcionom planu poseban značaj, pored ostalih aktivnosti, dat je međusektorskom uvezivanju svih institucija na nivou Kantona, a jedna od prioritarnih aktivnosti je i formiranje zajedničke baze podataka, kojom bi bili uvezani svi subjekti koji rade sa maloljetnicima i svako bi, iz svog djelokruga rada, unio podatke za maloljetnike koji su došli u sukob sa zakonom.

Službenici MUP-a Kantona 10 - Livno, a koji rade na problematici seksualnog, fizičkog i emocionalnog zlostavljanja djece, maloljetničke delinkvencije i zloupotrebe droga, kontinuirano se educiraju u vezi sa navedenom problematikom.

Unutar ovog MUP-a, određeni policijski službenici rade na problematici seksualnog zlostavljanja djece, maloljetničke delinkvencije i zloupotrebe droga.

U MUP-u Posavskog kantona, pored više represivnih mjera koje su poduzimane prema osobama koje su stavljale u promet opojne droge različitih tipova, u toku proteklih godina, glasnogovornik ove Uprave policije i istražitelji koji rade na suzbijanju zloupotrebe opojnih droga su, u nekoliko navrata, u osnovnim i srednjim školama na području Kantona, provodili informativne kampanje po pitanju štetnosti opojnih droga. Tom prilikom obavljeno je anketiranje djece, a podijeljeni su i različiti propagandni materijali.

Posebna zaduženja određenih operativnih službenika MUP-ova, referatom seksualnog zlostavljanja djece, maloljetničke delinkvencije i zloupotrebe droga i jedinstveno metodološko praćenje cjelokupne problematike, uspostava jedinstvene evidencije i baze podataka

Kada je u pitanju jedinstveno metodološko praćenje cjelokupne problematike (nasilja nad djecom, maloljetničke delinkvencije i zloupotrebe droga), u okviru Projekta pod nazivom: „Jačanje kapaciteta Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice u oblasti zaštite djece od nasilja“, uspostavljena je jedinstvena baza podataka, koja se nalazi u Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH. Ministarstvo je, u suradnji s Organizacijom *Save the Children Norway*, iniciralo Državnu strategiju za borbu protiv nasilja nad djecom 2007.-2010. Strategija je usvojena od strane Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, na 14. sjednici, održanoj 20. juna 2007. godine. U okviru ove Strategije predviđena je uspostava Monitoring tima za kontinuirano praćenje provedbe Državne strategije. Monitoring tim je, u martu 2008. godine, izradio Plan za praćenje provedbe Državne strategije za borbu protiv nasilja nad djecom 2007.-2010. i odgovarajuće upitnike/obrasce za prikupljanje podataka o provedbi Državne strategije, koje popunjavaju sve nadležne institucije uključene u provedbu Državne strategije. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je, u 2009. godini, u suradnji sa Monitoring timom sačinilo Izvještaj o provedbi Strategije za borbu protiv nasilja nad djecom 2007.-2010., za period juni 2007. – decembar 2008. godine.

Na entitetskom nivou, odnosno, kantonalnim nivoima, ministarstva unutarnjih poslova napravila su značajne iskorake, počevši od posebnih zaduženja određenih operativnih radnika referatom seksualnog zlostavljanja djece, maloljetničke delinkvencije i zloupotrebe droga, zatim, aktivnostima na uvođenju jedinstvenog metodološkog praćenja cjelokupne problematike i uspostave jedinstvene evidencije i baze podataka, pa sve do obaveze MUP-ova da prave analize o maloljetničkoj delinkvenciji, kako bi mogla biti adekvatno praćena i kako bi se radilo na njenom suzbijanju.

U okviru MUP-a Republike Srpske, Pravilnikom o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u MUP-u RS, u okviru centara javne sigurnosti, uspostavljeni su odsjeci za sprečavanje krvnih i seksualnih delikata, odjeli za sprečavanje proizvodnje i prometa opojnih droga i, u CJB Banja Luka, Odsjek za sprečavanje maloljetničke delinkvencije, dok je u drugim centrima sistematizirano po jedno radno mjesto inspektora za sprečavanje maloljetničke delinkvencije. Odsjek za sprečavanje maloljetničke delinkvencije CJB Banja Luka postupa u slučajevima kada je nad

maloljetnim osobama izvršeno zlostavljanje, odnosno, nasilje, prvenstveno, ukoliko se radi o seksualnom nasilju.

Usvajanjem Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnim osobama RS („Službeni glasnik RS“, broj: 13/10), član 190, uvedena je obaveza stručnog usavršavanja subjekata nadležnih za primjenu Zakona.

Tokom 2010. godine, formirana je aplikacija, odnosno, dosje, za maloljetne osobe, počinioce krivičnih djela. Dosje sadrži podatke o maloljetniku, koji su relevantni za postupanje policijskih službenika (vrijeme i mjesto izvršenja krivičnog djela, okolnosti pod kojim je djelo izvršeno, podaci o ličnosti maloljetnika, i sl.). U toku je obuka policijskih službenika, kojima će biti omogućen pristup i unos podataka u aplikaciju, i planirano je da bude u upotrebi do kraja godine. Navedena aplikacija treba omogućiti potpuno analitičko praćenje maloljetničkog kriminaliteta. Postoje planovi i tendencije da, po uzoru na ovu aplikaciju, bude uvedena i aplikacija za praćenje nasilja nad djecom.

Na osnovu navedene aplikacije trebaju biti izrađeni analitički izvještaji, koji će omogućiti potpuno i adekvatno praćenje maloljetničke delinkvencije.

U dosje za maloljetne osobe počinioce krivičnih djela, evidentiraju se i podaci o maloljetnicima koji su korisnici opojnih droga, a u MUP-u se evidentiraju prekršajne evidencije o korisnicima opojnih droga.

Izmjenama i dopunama Pravilnika o unutarnjoj organizaciji Federalne uprave policije, početkom 2010. godine, proširen je naziv Odsjeka za borbu protiv trgovine ljudima i seksualnih delikata u Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima, seksualnih delikata, maloljetničke delinkvencije i nasilja u porodici, te su, sistematizacijom radnih mjesta, predviđena dva radna mjesta inspektora za borbu protiv maloljetničke delinkvencije i nasilja u porodici. Trenutno, jedan policijski službenik u navedenom Odsjeku ima rješenje za mjesto istražitelja za borbu protiv maloljetničke delinkvencije i nasilja u porodici. Napominje se da maloljetnička delinkvencija i nasilje u porodici nije u nadležnosti FUP-a, te ona ima koordinacijsku ulogu u odnosu na kantonalna ministarstva unutarnjih poslova. Konkretno, policijski službenici FUP-a učestvuju prilikom izrade strateških dokumenata iz ovog područja, priručnika, i sl. Članovi su tijela koja su uspostavljena na državnom nivou, a njihov zadatak je da prikupljaju dostupne podatke iz kantonalnih ministarstava za izradu dokumenata na državnom nivou u kojima direktno učestvuju.

Statistički podaci kojima raspolaže Sektor za analitiku, odnose s javnošću i protokol FUP-a ne zadovoljavaju osnovne potrebe kada su u pitanju analitički podaci vezani za maloljetnike, bilo da se maloljetnici pojavljuju kao izvršioc krivičnih djela, ili kao žrtve. O maloljetnim počiniocima krivičnih djela spomenuti Sektor raspolaže podacima sa brojem maloljetnika, protiv kojih su policijski službenici podnijeli izvještaje tužilaštvima o izvršenom krivičnom djelu i za koja krivična djela. Međutim, iz tih podataka ne može se zaključiti koliko je krivičnih djela počinio isti maloljetnik, odnosno, radi li se o recidivu. Isto tako, Sektor ne raspolaže podacima o maloljetnicima koji su žrtve krivičnih djela od strane punoljetnih osoba ili drugih maloljetnika, uz postojanje brojnih drugih nedostataka. Može se konstatirati da trenutno vođenje statističkih podataka, kada su u pitanju maloljetnici, ne zadovoljava potrebe analitičke obrade podataka iz kojih bi se dobili adekvatni pokazatelji. Postoje određeni napor da se riješi taj problem, ali do danas nije ništa konkretno urađeno po ovom pitanju. Iako je u Strategiji protiv maloljetničkog prijestupništva u BiH 2006.-2010. predviđen poseban cilj (i za policiju), donošenjem pravilnika o obavezi vođenja jedinstvene evidencije o krivičnim djelima i prekršajima za maloljetnike, ova obaveza trebala bi biti realizirana u narednom periodu.

Broj prijavljenih maloljetnika u FBiH, koji su počinili krivična djela, u posljednjih pet godina je u konstantnom opadanju, tako da je 2006. godine protiv 1.739 maloljetnika podnesen izvještaj o počinjenom krivičnom djelu, 2007. godine protiv 1.727 maloljetnika, 2008. godine protiv 1.592 maloljetnika, 2009. godine protiv 1.344 maloljetnika, a za prvih 9 mjeseci 2010. godine protiv 900 maloljetnika.

MUP USK Bihać nema posebne službe za praćenje maloljetničke delinkvencije i rad sa maloljetnicima, ali Sektor kriminalističke policije, putem Odjela za sprečavanje općeg i organiziranog kriminaliteta radi na praćenju rada policije sa maloljetničkom delinkvencijom na području odgovornosti MUP-a USK, te planira i potrebne mjere prevencije, u pogledu suzbijanja maloljetničke delinkvencije.

Odjel za sprečavanje općeg i organiziranog kriminaliteta SKP MUP-a USK, u skladu s obavezama koje proističu iz Plana i programa SKP, kao i procedura o izvještavanju prema projektu OSCE-a, za svaki mjesec u toku godine obrađuje podatke o maloljetnim izvršiocima krivičnih djela.

Izvještaj o postupanju prema maloljetničkoj delinkvenciji, sa podacima o maloljetnim izvršiocima krivičnih djela, za svaki mjesec u toku godine, dostavlja se: Uredu komesara - Odsjeku za analitiku, statistiku i dokumentaciju, KT USK Bihać n/r tužiteljici Indiri Ćuk, MUP-u FBiH, a po potrebi, dostavlja se i OSCE-u. MUP USK, kada se radi o maloljetničkoj delinkvenciji, obavezno popunjava standardizirani policijski izvještaj, odnosno, obrazac koji se odnosi na maloljetnike, a nakon toga se podaci iz navedenog obrasca unose u bazu podataka Centralnog operativnog sistema, koji je uvezan sa CIPS projektom BiH. Također, u sastavu Uprave policije MUP-a USK djeluje Odsjek za analitiku, statistiku i dokumentaciju, čiji službenici obrađuju sve podatke u vezi sa maloljetnicima i sačinjavaju izvještaje.

U proteklom periodu, Odjel za sprečavanje općeg i organiziranog kriminaliteta sačinjavao je planove prevencije maloljetničkog prijestupništva na području USK, vršio analize provedbe strateškog plana za prevenciju nasilja u porodici i strategije za zaštitu djeteta, kao i probleme maloljetničke delinkvencije.

MUP Tuzlanskog kantona je, formiranjem Odjela za borbu protiv maloljetničke delinkvencije i nasilja u porodici, osigurao efikasnu provedbu preventivnih i represivnih mjera u cilju suzbijanja kriminaliteta na štetu djece. U vezi s ovom tačkom, Odjel za borbu protiv maloljetničke delinkvencije MUP-a TK sačinio je, u 2009. godini, s ciljem realizacije postavljenih zadataka, Operativni plan o radu sa školama na području TK, a odnosi se na provedbu preventivnih aktivnosti na suzbijanju maloljetničke delinkvencije u osnovnim školama na području TK u školskoj 2009./2010. godini. U 2010. godini, sačinjen je Operativni plan o radu sa srednjim školama na području TK, a odnosi se na provedbu preventivnih aktivnosti na suzbijanju maloljetničke delinkvencije u srednjim školama na području TK, u cilju poboljšanja sveukupne sigurnosti učenika i nastavnika u obrazovno-odgojnim ustanovama u školskoj 2009./2010. godini. Nastavljajući preventivne aktivnosti, Odjel za borbu protiv maloljetničke delinkvencije MUP-a Tuzlanskog kantona, u oktobru 2010. godine sačinio je Operativni plan za provedbu preventivnih aktivnosti na suzbijanju maloljetničke delinkvencije u osnovnim i srednjim školama na području TK, a u okviru projekta "STOP-maloljetničkoj delinkvenciji", kojeg realizira zajedno sa JU *Disciplinski centar za maloljetnike* Tuzla i Nevladinom organizacijom *Biro za ljudska prava* Tuzla.

Odjel za istrage Sektora kriminalističke policije Uprave policije MUP-a Posavskog kantona je, 2004. godine, sačinio Projekt maloljetničke delinkvencije, u kojemu je provedena analiza ovog pojavnog oblika prijestupništva na području Posavskog kantona, te su opisane procedure rada sa maloljetnicima, osnove vođenja razgovora sa maloljetnicima, načini postupanja sa maloljetnicima (privođenje, lišavanje slobode), rad sa maloljetnicima unutar prostorija, zaštita podataka o maloljetnicima, prevencija, problemi, ciljevi, kao i popis ustanova, kontakt osoba, brojeva telefona. Osim toga, pojedine policijske uprave sačinjavale su periodične planove rada po pitanjima iz ove problematike (rađeni su planovi rada za suzbijanje nasilja među djecom u osnovnim školama, i sl.).

U Kantonu 10 - Livno, na području odgovornosti MUP-a, potpisan je „Protokol o postupanju u slučaju nasilja u porodici“. Protokol je potpisan od strane MUP-a Kantona 10, Ministarstva rada, zdravstva, socijalne zaštite i prognanih osoba, ispred svih šest općina ovog Kantona, centara za socijalni rad, svih šest općina Kantona 10 i dvije nevladine organizacije koje djeluju u ovom Kantonu. Protokolom je dogovorena suradnja o postupanju svih potpisnika prilikom prijave bilo kojeg oblika nasilja u porodici, pa tako i nasilja nad djecom. Kontinuirano se vrši praćenje

aktivnosti NVO-a u pogledu problematike maloljetničke delinkvencije, njena analiza, a radi se i na uspostavi redovne evidencije i jedinstvene baze podataka na nivou Ministarstva. Analiza će se koristiti za praćenje maloljetničke delinkvencije i njeno suzbijanje, a u Odjelu za zloupotrebu droga postoji evidencija o maloljetnicima koji su evidentirani kao korisnici narkotičnih sredstava.

Za Kanton Sarajevo, odmah nakon Akcionog plana, sačinjen je jedinstveni program primarne prevencije maloljetničkog prijestupništva na nivou Kantona Sarajevo. Akcionim planom za provedbu „Strategije protiv maloljetničkog prijestupništva za BiH“ u Kantonu Sarajevo, kao Aktivnost 1, predviđeno je sačinjavanje jedinstvenog programa u oblasti primarne prevencije maloljetničkog prijestupništva na nivou Kantona Sarajevo. Ovaj jedinstveni program obuhvata sve projekte i programe koji se provode od strane vladinih i nevladinih organa i organizacija, koji podrazumijevaju direktan rad sa djecom, nastavnim osobljem i roditeljima, za koje je izvršena stručna procjena i utvrđena svrsishodnost i opravdanost njihove provedbe od strane Tima za praćenje provedbe Akcionog plana.

Jedinstvenim programom primarne prevencije maloljetničkog prijestupništva na nivou Kantona Sarajevo ostvaruje se uvid u raspoloživost projekata i programa i njihov kvalitet, osigurava njihova dostupnost korisnicima koji iskazuju potrebu za realizacijom, te osigurava adekvatna kontrola i opravdanost njihove primjene. U okviru primarne prevencije, formirani su timovi, čiji su članovi predstavnici svih resornih ministarstava na lokalnim nivoima, koji će raditi na primarnoj prevenciji. U navedene timove uključeni su i predstavnici ovog Ministarstva.

Na nivou Kantona Sarajevo sačinjen je i program sekundarne prevencije. Odlukom Skupštine, formiran je tim koji prati provedbu kompletnih aktivnosti po Akcionom planu, ali i samu realizaciju aktivnosti, i svaka tri mjeseca izvještava Skupštinu Kantona Sarajevo o stanju i realizaciji aktivnosti, kao i o samom stanju maloljetničkog prijestupništva.

Ministarstvo unutarnjih poslova Posavskog kantona vrši jedinstveno metodološko praćenje cjelokupne problematike, koje se vrši kroz redovne periodične izvještaje, ali i po potrebi. S obzirom na nepostojanje zaposlenog administrativnog osoblja, analitičara, i drugog osoblja, navedene poslove vrše prvenstveno rukovodioci pojedinih organizacijskih jedinica, zajedno sa policijskim službenicima istražiteljima, zaduženim za pojedinu problematiku, navedenu u gornjem dijelu teksta. Također, s obzirom na nepostojanje adekvatne softverske (aplikativne) podrške, tj. baza podataka, te činjenicu da „svi sve“ rade, jako je otežana i izrada statističkih pokazatelja.

S obzirom na organizaciju rada Uprave policije Ministarstva unutarnjih poslova Posavskog kantona, te podjelu nadležnosti između policijskih stanica, Odjela kriminalističke policije i Odjela za istrage, od svih se povremeno prikupljaju statistički pokazatelji za maloljetničku delinkvenciju, te se vrše analize. Po dosadašnjim rezultatima analiza, došlo je do porasta maloljetničke delinkvencije, ali nije u zabrinjavajućem obimu, posebno kad se porede sa drugim sredinama u BiH, ali i drugim evropskim državama.

Statistički pokazatelji za maloljetničku delinkvenciju u Posavskom kantonu, posebno kada se radi o zloupotrebi opojnih droga, prvenstveno u dijelu koji se odnosi na kriminalistički obavještajni odjel, tj. na raspoložive informacije prikupljene putem obrazaca 4x4, ukazuju na to da je zloupotreba opojnih droga kod tog uzrasta mladih, u porastu. Međutim, kada su u pitanju obrađena kaznena djela iz te oblasti, bar na našem području, još uvijek je njihov broj, a da su u njima učestvovali maloljetnici na bilo koji način, malen.

Vlada Posavskog kantona je, u 2009. godine, donijela Strategiju na suzbijanju zloupotrebe opojnih droga. Po toj Strategiji su dužni postupati, pored Ministarstva unutarnjih poslova, još nekoliko ministarstava i ustanova. Ovom Strategijom predviđena je i provedba različitih informativnih kampanja, organiziranje savjetovališta, i slično. Na područjima općina Orašje i Odžak, matični domovi zdravlja, jednom sedmično organiziraju rad savjetovališta za mlade, a jedna od tema u radu savjetovališta je i šteta od konzumiranja opojnih droga. Ministarstvo unutarnjih poslova je, tokom prošle godine, u suradnji sa Ministarstvom prosvjete, kulture i obrazovanja, organiziralo informativne kampanje, a po školama je dijeljen propagandni materijal,

koji se odnosio na prepoznavanje opojnih droga i štetu koju nanosi konzumiranje droga. Nažalost, zbog recesije i finansijske krize koja je zahvatila državu, a tako i Posavski kanton, došlo je do određenog usporavanja u provedbi Strategije, te se, u posljednje vrijeme, njena provedba najviše svodi na pojačan represivni angažman policijskih službenika.

Glasnogovornik Uprave policije Ministarstva unutarnjih poslova Posavskog kantona održava i organizira redovne i vanredne medijske konferencije putem različitih javnih medija, na kojima se javnost obavještava o svim sigurnosnim događanjima na prostoru Kantona, kao i o određenim statističkim pokazateljima i kretanjima pojava oblika kriminaliteta. Naravno, i o kretanju pojava oblika maloljetničke delinkvencije.

Različitim aktivnostima policajaca za rad u zajednici, kao i istražitelja po referentnim pitanjima, povremeno se organiziraju posjete školama i različite tribine, na kojima se razmatraju i pojašnjavaju različite negativne pojave, u kojima su djeca učesnici, ili su, pak, posmatrači u tim pojavama, a što može imati dugotrajnije posljedice za djecu, kao što su svađe između roditelja i nasilje u porodici, nasilje u školama, i sl.

Što se tiče angažiranja socijalnih i školskih radnika i njihovog izvještavanja u slučajevima negativnih pojava u kojima su jedna od strana maloljetnici, u svim slučajevima se redovno izvještavaju socijalni radnici i škole, i jedni i drugi, sa policijom, ravnopravno učestvuju u rješavanju problema, naravno, iz dijela koji se odnosi na njihove poslove i ovlasti, a u skladu sa njihovim raspoloživim resursima, tako da se može reći da je taj dio na zadovoljavajućem nivou.

Praćenje krivičnih djela maloljetnika kao posljedice upotrebe droga

Državna strategija nadzora nad opojnim drogama, sprečavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u Bosni i Hercegovini, donesena je u aprilu 2009. godine („Službeni glasnik BiH“, broj: 31/09), Odluka o usvajanju Državnog akcionog plana borbe protiv zloupotrebe opojnih droga u Bosni i Hercegovini 2009.-2013. godine, objavljena je u februaru 2010. godine („Službeni glasnik BiH“, broj: 08/10).

Državna strategija nadzora nad opojnim drogama, sprečavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga 2009.-2013. godine, odnosno, njena provedba, veoma je značajna s aspekta prevencije ove pojave, a u prilog tome govore i njeni ciljevi, kao što su, između ostalih, podizanje nivoa svijesti kroz obrazovanje zajednice u cilju primjene zdravih stilova života i očuvanja mentalnog zdravlja; suzbijanje i sprečavanje daljnjeg širenja zloupotrebe opojnih droga; sprečavanje razvoja bolesti ovisnosti, smrtnosti i oštećenja zdravlja zbog zloupotrebe opojnih droga; jačanje institucionalnih kapaciteta i odgovornije uključivanje društva; unapređenje legislative i njene primjene, i dr. Za njenu uspješniju provedbu, donesen je Akcioni plan.

Ova Strategija veoma je značajna i s aspekta preventivnog pristupa, odnosno, djelovanja na pojavu zloupotrebe opojnih droga. Preventivni pristup rješavanju ovog problema realizira se kroz mjere i aktivnosti koje se poduzimaju unutar same porodice, unutar sistema zdravstva i socijalne zaštite, unutar sistema obrazovanja, te na nivou cjelokupne lokalne i šire društvene zajednice.

Međutim, problem nije rješiv poduzimanjem aktivnosti unutar samo jednog od ovih sistema. Neophodan je multidisciplinarni pristup i sistemsko uključivanje relevantnih institucija u rješavanje ovog problema.

Naprimjer, kod maloljetničke delinkvencije česta je pojava korištenja droga, a ova populacija nije u potpunosti obuhvaćena obrazovanjem i informiranjem, te se sistem sigurnosti, u suradnji sa drugim sistemima, treba aktivno uključiti u preventivni rad s ovom populacijom, tj. agencije za provedbu zakona, zajedno sa drugim, obrazovnim, zdravstvenim, socijalnim, zaštitnim i drugim institucijama, trebaju djelovati u cilju prevencije zloupotrebe opojnih droga kod mladih i kod cjelokupne populacije.

Različiti oblici edukacije djece i mladih, angažiranjem inspektora MUP-a i zdravstvenih radnika, o drogi, putevima proizvodnje, stavljanju u promet opojnih droga, posljedicama konzumiranja droga i mjerama zaštite i samozaštite djece i mladih kroz predavanja, javne tribine, i sl.

MUP Republike Srpske

U toku školske 2009./2010. godine, započela provedba Plana preventivnih mjera na suzbijanju maloljetničke delinkvencije u osnovnim i srednjim školama na području CJB Banja Luka. Navedene aktivnosti obuhvatale su nastavno osoblje, učenike i roditelje, a obrađivane su teme o maloljetničkoj delinkvenciji (pojam maloljetničke delinkvencije, oblici delinkventnog ponašanja mladih, prevencija maloljetničke delinkvencije, i sl.), prevenciji vršnjačkog nasilja, prevenciji zloupotrebe duhanskih proizvoda, alkohola i droga, sigurnosti maloljetnika učesnika u saobraćaju, prijatnji podmetnutim eksplozivom.

Provedba navedenih preventivnih aktivnosti, odnosno Plan preventivnih aktivnosti na suzbijanju maloljetničke delinkvencije nastavljena je i u školskoj 2010./2011. godini, a tim Planom je obuhvaćeno više subjekata, kao što su Republička uprava za inspekcijske poslove RS, Republička uprava za igre na sreću RS, predstavnici medija, centar za socijalni rad, stručno i nastavno osoblje osnovnih i srednjih škola.

U drugim centrima javne sigurnosti provođene su pojedinačne planirane aktivnosti na prevenciji maloljetničke delinkvencije, upoznavanje s odredbama i primjena Protokola o vršnjačkom nasilju, sistemu obrazovanja RS, a postoji tendencija i planovi za jačanje kapaciteta i proširenje preventivnih aktivnosti na sprečavanju maloljetničke delinkvencije, nasilja među mladima, nasilja nad djecom, i na osnovu modela koji se pokazao efikasnim na području CJB Banja Luka.

FMUP

Od strane službenika policije MUP-a Unsko-sanskog kantona, a u suradnji s EUPM-om, Ministarstvom obrazovanja i Ministarstvom zdravstva USK, obavljeno je više edukativnih predavanja u osnovnim i srednjim školama na području USK na temu: "Svjesnost o drogama", a u cilju educiranja učenika o narkotičkim sredstvima, posljedicama konzumiranja droga i mjerama zaštite i samozaštite djece i mladih. Rješenjem načelnika Općine Ključ, na području općine Ključ imenovan je stručni tim za borbu protiv narkomanije. Pored predstavnika iz institucija za obrazovanje, zdravstvo, nevladinog sektora, općinske vlasti, socijalnog rada, ispred PS Ključ imenovan je jedan policijski službenik. Tim je izradio i konkretan Program rada, koji ima za cilj da ponudi konkretnija uputstva za djelovanje (prvenstveno preventivno) na lokalnom nivou, raspoloživim sredstvima i angažmanom vlastitih snaga. Programom su zacrtani jasni ciljevi: unapređenje općeg zdravlja, specifična prevencija i rana dijagnoza, smanjenje potrošnje-potražnje, s krajnjim ciljem smanjenja broja ovisnika, smanjenje porodičnih i društvenih problema koji proističu iz zloupotrebe droga, edukacija građana, i drugo. U skladu s tim, u osnovnim i srednjim školama održavana su predavanja na temu: "Štetnost opojnih droga". Pored navedenog, MUP USK ostvario je suradnju s udruženjima koja se bave ovim problemom, i to: UG "Prijatelji", UG "Ruka ruci", UG "Viktorija".

Od strane kantonalnog udruženja za prevenciju i suzbijanje (borba protiv) ovisnosti UG "PRIJATELJ" iz Bihaća, održano je niz izlaganja o narkomaniji i načinima suzbijanja narkomanije u lokalnim zajednicama na području USK, gdje su, tom prilikom, u sredstvima javnog informiranja na području USK organizirane javne debate o narkomaniji, te prikazani tematski dokumentarni filmovi, u vezi sa problematikom narkomana i narkomanije u Bosni i Hercegovini, a u navedene aktivnosti je uključen i Centar za socijalni rad Bihać.

Službenici MUP-a USK su, u proteklom periodu, putem sredstava javnog informiranja, izvještavali javnost o maloljetničkoj delinkvenciji na području USK, kao i o aktivnostima policije u vezi s tim, tako da su pripadnici policije prisustvovali radio i TV emisijama na temu: "Maloljetnička delinkvencija na području USK", zatim na temu: "Nasilje u porodici", kao i "Vršnjačko nasilje", u

kojima su učestvovali i pripadnici Centra za socijalni rad, pripadnici odgojno-obrazovnih ustanova, kao i članovi udruženja građana.

U svim slučajevima iskorištavanja djece i nasilja nad njima, postoji dobra suradnja sa Centrom za socijalni rad i obrazovnim ustanovama -školama- koji se, zajedno sa pripadnicima policije, uključuju u rješavanje problema.

Također, SKP MUP Bihać je, u suradnji sa KT USK Bihać, u proteklom periodu, vršio potrebne konsultacije i provedene su mjere edukacije u srednjim školama na temu: "Maloljetnička delinkvencija". Tim povodom, profesori u srednjim školama zadužili su svoje učenike da, uz pomoć pripadnika policije, rade seminarske radove na temu maloljetničke delinkvencije, tako da je Odjel za sprečavanje općeg i organiziranog kriminaliteta SKP MUP Bihać učestvovao u izradi seminarskih radova i drugih vidova anketa, koje su provedene od strane učenika. Također, putem projekta *Rad policije u zajednici*, provodi se konstantna suradnja sa građanima, kao i maloljetnim osobama, u nastojanjima da se, na sve načine, pomogne, kako građanima, tako i maloljetnim osobama, u cilju prevencije krivičnih djela, a posebno krivičnih djela i prekršaja počinjenih od strane maloljetnika.

Službenici Uprave policije KMUP BPK Goražde, u okviru provedbe Akcionog plana za djecu BiH 2002.-2010. godine, prisustvovali su edukacijama koje su organizirane od strane NVO-a MEDIC-a Zenica, ambasada Italije i Francuske u BiH. Službenici ovog Ministarstva nisu putovali na studijska putovanja.

MUP Hercegovačko-neretvanskog kantona je, u okviru realizacije programa stručnog usavršavanja, tokom proteklih godina, iz Priručnika za obuku i rad policije sa djecom i mladima, obrađivao teme:

- Konvencija o pravima djeteta;
- Rad policije sa mladima neprihvatljivog ponašanja;
- Pravosudni sistem za maloljetnike u svjetlu međunarodnih pravnih standarda, odnosno podteme:
  - Neprihvatljivo ponašanje mladih, okolnosti i uzroci;
  - Uloga policije u sprečavanju i suzbijanju neprihvatljivog ponašanja mladih;
  - Znanje i vještine policijskih službenika, neophodne za rad sa mladima;
  - Autoritet policijskih službenika;
  - Inicijalni susret policajaca i maloljetnika;
  - Suvremeni koncepti rada sa djecom u sukobu sa zakonom.

Počevši od 1998. godine, uključili su se u različite projekte i aktivnosti, koje provodi Organizacija *Save the children UK*, uključujući i treninge sa policijskim službenicima, a sve aktivnosti usmjerene su na poboljšanje položaja djeteta, koje je došlo u sukob sa zakonom ili postoji rizik da se to dogodi.

U organizaciji Ambasade Republike Italije i Ambasade Republike Francuske, u Sarajevu su organizirani treninzi službenika policije MUP-a Kantona Sarajevo, od strane policijskih eksperata navedenih država, na temu: "Maloljetničko prijestupništvo i maloljetnici kao žrtve nasilja", a u narednom periodu bit će, u istoj organizaciji, održan trening na temu: "Tehnike saslušanja maloljetnih izvršilaca i žrtava krivičnih djela".

Koordinator za maloljetničko prijestupništvo je, u organizaciji navedenih ambasada, u proteklom periodu išao na studijska putovanja u Milano i Pariz, te iskustva, stečena na ovim studijskim putovanjima, permanentno prenosi službenicima policije MUP-a Kantona Sarajevo.

Suradnja MUP-ova sa medijima o problematici maloljetničke delinkvencije

Kako bi mediji adekvatno osmišljavali emisije o maloljetničkoj delinkvenciji, sa jasnim odgojnim preporukama i plasirali ih djeci i mladima, kroz sporazum o suradnji sa *Media*

centrom iz Sarajeva, Organizacijom specijaliziranom za komunikaciju, u Sarajevu je, u 2010. godini, realiziran edukativni seminar u trajanju od dva dana o temi: „Medijsko izvještavanje o maloljetničkom prijestupništvu“. Na seminaru je učestvovalo 20 mladih novinara iz cijele Bosne i Hercegovine. Edukatori na seminaru bili su sudije, profesori Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije i Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Edukator je bio i novinar Italijanskog udruženja novinara, koji je ilustrirao sadržaj Dokumenta iz Trevisa, protokola koji je inspiriran UN-ovom Konvencijom o pravima djeteta (1989.), te predstavlja obavezujuću samoregulativnu normu za italijanske novinare.

Pripadnici MUP-a RS odazivaju se pozivima medija na učešće u emisijama, javnim debatama i drugim medijskim događanjima, u skladu sa svojim ovlastima. Podaci iz ove oblasti medijima su dostupni u skladu sa Zakonom o slobodi pristupa informacijama („Sužbeni glasnik RS“, broj: 20/01).

Pripadnici FMUP-a - FUP-e i kantonalna ministarstva unutarnjih poslova, u skladu s ovlastima i u okviru nadležnosti, odazivaju se pozivima medija za učešće u emisijama, javnim debatama i drugim medijskim događanjima. Također, podaci iz ove oblasti medijima su dostupni u skladu sa Zakonom o slobodi pristupa informacijama u Federaciji Bosne i Hercegovine ("Službene novine FBiH", broj: 32/01).

Redovne intervencije policije u svim oblicima iskorištavanja djece i nasilja nad njima - procedure prema kojima bi policija obavještavala centre za socijalni rad i obrazovne ustanove o svakom pojedinačnom slučaju

Prema Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj: 50/03) i Zakonu o krivičnom postupku (prečišćeni tekst) („Službeni glasnik RS“, broj: 100/09), organ starateljstva, odnosno predstavnik centra za socijalni rad, uključuju se u postupanje prema maloljetnim osobama u slučajevima kada je to Zakonom propisano.

Obaveza obavještavanja predstavnika centra za socijalni rad o pokretanju postupka prema maloljetnoj osobi i uključivanje predstavnika centra za socijalni rad propisana je i Protokolom o vršnjačkom nasilju u sistemu obrazovanja, a u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku.

Usvajanjem Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnim osobama u krivičnom postupku RS („Službeni glasnik RS“, broj: 13/10), propisano je postupanje sa djecom nad kojom je izvršeno nasilje.

U Republici Srpskoj primjenjuje se Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik RS“, broj: 118/05 i broj: 17/08).

Radna grupa Vijeća za djecu Republike Srpske izradila je dokument pod nazivom: “Protokol o postupanju u slučaju vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u sistemu obrazovanja”, koji je prosljeđen na uvid resornim ministarstvima, nakon čega je usuglašeni tekst svečano potpisan od strane tri ministra (ministarstava zdravlja i socijalne zaštite, prosvjete i kulture i unutarnjih poslova), a u prisustvu ombudsmana za djecu Institucije ombudsmana Republike Srpske i predstavnika Vijeća za djecu RS. Sa Protokolom su upoznate sve pozvane institucije: centri za socijalni rad, obrazovne ustanove, policija. Protokol je štampan kao brošura Vijeća, sa ciljem da bude prosljeđen svim školama u Republici Srpskoj.

Inicijative za SOS-telefon i njegova institucionalizacija

Pri Centru za socijalni rad Banja Luka, u okviru prihvatilišta za maloljetnike, funkcioniра SOS-telefon, na kome dežuraju stručnjaci iz Centra za socijalni rad.

U okviru „sigurnih kuća“, u upotrebi su **SOS**-telefoni za žene i djecu žrtve porodičnog nasilja. U Republici Srpskoj funkcioniraju tri “sigurne kuće”, i to u općinama: Banja Luka, Modriča i Prijedor.

U FBiH SOS-telefoni nisu uspostavljeni, za sada se sistemski provode kampanje oko upoznavanja građana sa mogućnošću besplatnih poziva na „122“, kao i njihovom poticanju da pozivaju taj broj u svim problematičnim situacijama kad ima je potrebna pomoć policije, makar to bilo i radi savjeta. Veliki problem ove Uprave policije je i nedovoljan broj osoblja, kao i njihovo neiskustvo u određenim poslovima, posebno poslovima sa djecom i maloljetnicima, te je i to razlog što SOS-telefon još nije uspostavljen. A kao što je već ranije navedeno, domovi zdravlja, jedan dan u sedmici, na izdvojenim i posebno opremljenim lokacijama, organiziraju savjetovašta za mlade, na kojima se obrađuju teme o zloupotrebi droga i njihovoj štetnosti za ljude, spolno prenosivim bolestima i o drugim raznim stresnim situacijama, koje mogu imati dalekosežne posljedice, kako za djecu i mlade, tako i za osobe starije dobi.

Na državnom nivou, posebno se ističe nastavak aktivnosti koji Ministarstvo sigurnosti BiH - Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima, provodi u suradnji s Organizacijom *Save the Children Norway*, poduzet je niz aktivnosti u skladu s „Akcionim planom za poboljšanje sistema za zaštitu djece od dječije pornografije i drugih oblika seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe djece putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija u Bosni i Hercegovini 2010.-2012. godine“, koji je usvojen u Vijeću ministara BiH, u decembru 2009. godine, a čija je javna promocija održana u martu 2010. godine.

Osim dijela projekta koji se bavi jačanjem institucionalnih kapaciteta, projektom je predviđeno i podizanje nivoa svijesti o opasnostima koje vrebaju djecu u virtualnom svijetu uspona i razvoja nauke i tehnike, te kako se adekvatno zaštititi, što se realizira u suradnji sa nevladinim organizacijama. Odabir NVO partnera Odsjeka za borbu protiv trgovine ljudima uslijedio je nakon raspisivanja javnog poziva, te odabira najboljeg predloženog projekta. Na osnovu najvećeg broja bodova, odabrani su partneri na projektu, a riječ je o konzorciju organizacija, koji čine: Nvladina organizacija *Međunarodni forum solidarnosti – EMMAUS*, Udruženje *Udružene žene* Banja Luka, te firma *Source Code d.o.o.* Osnovni ciljevi ovog dijela projekta su:

Podizanje nivoa svijesti cjelokupne javnosti, posebno rizičnih grupa djece, o opasnostima i zloupotrebi IKT u svrhu iskorištavanja djece, te problemu dječije pornografije; smanjen je broj slučajeva iskorištavanja djece putem IKT; uspostava besplatne SOS-linije za pomoć; prijavljivanje slučajeva zloupotrebe; davanje informacija i savjetovanje za djecu i roditelje i uspješna edukacija putem radionica za djecu i odrasle, te edukacija nastavnog kadra, uz osmišljene preduvjete za njihov nastavak u okviru postojećih kapaciteta.

Tokom realizacije projektnih aktivnosti, planirana i objavljena je: mini-kampanja prevencije i podizanja nivoa svijesti rizičnih kategorija djece i njihovih roditelja, promocija web stranice za djecu i roditelje: www.sigurnodijete.ba, videospot za djecu i roditelje, suradnja s aktualnim medijima u BiH, gostovanje u tematskim emisijama na ovu temu, uključivanje u mrežu portala kojima se promovira sigurno korištenje interneta, realizacija edukativnih radionica za djecu, roditelje i nastavno osoblje, u svrhu podizanja nivoa svijesti o postojećem problemu dječije pornografije i pedofilije u BiH, te prevenciji pojava oblika. Također je važno spomenuti da je, u periodu od januara do juna 2010. godine, poduzet niz aktivnosti na uključivanju MFS Emmaus u članstvo InHOPE međunarodnoj mreži operatera vrućih linija, koje se bave ovim problemom.

Jedan od osnovnih ciljeva ovog projekta za 2010. godinu je revizija i usuglašavanje krivičnih zakona u BiH (međuentitska, te usuglašavanje sa međunarodnom legislativom), čime će se osigurati adekvatniji odgovor na problem, te ratifikacija Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja. S tim u vezi, imenovana je radna grupa koju, pored predstavnika Ministarstva sigurnosti BiH, odnosno Odsjeka za borbu protiv trgovine ljudima, čine predstavnici iz Ministarstva pravde BiH, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Ministarstva transporta i komunikacija BiH, Tužilaštva BiH, te predstavnika Ministarstva unutarnjih poslova FBiH, Ministarstva unutarnjih poslova RS i NVO-a, kao predstavnika građanskog društva.

Započete su aktivnosti na izradi posebno prilagođenih materijala za učenike, prvenstveno srednjih škola i završnih razreda osnovne škole (predstavnici vijeća roditelja i nadležnih ministarstava obrazovanja i pedagoških zavoda), čija realizacija treba biti završena do kraja godine.

U okviru trogodišnjeg projekta, koji je financiran od strane USAID-a, pod nazivom: "SUSTAIN", Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima je, u suradnji sa *Catholic Relief Services* (CRS) provodio aktivnosti na integraciji edukacije o prevenciji trgovine ljudima u srednjim školama. Ovim edukacijama bit će obuhvaćene sve srednje škole, a učestvovat će po dva predstavnika svake škole. Kao rezultat održanih edukacija, bitno je napomenuti da su tri kantona uvrstila ovu problematiku u nastavni plan i program za srednje škole, i to: Tuzlanski kanton, Unsko-sanski i Zapadnohercegovački kanton. Također, treba istaknuti da su, tokom aprila 2010. godine, završene i objavljene Smjernice o postupanju centara za socijalni rad sa žrtvama trgovine ljudima. Planirano je da se obavi obuka svih centara za socijalni rad sa područja Bosne i Hercegovine, do kraja tekuće godine. Kao jedan od osnovnih ciljeva ovog projekta, koji zajednički realiziraju Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i *Catholic relief Services* (CRS), završen je *Praktikum za socijalne radnike* o pojavi i pojavnim oblicima iskorištavanja djece u radu, trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, prostitucije i pornografije i pedofilije. Ovaj *Praktikum* pripremili su profesori s univerziteta u Mostaru, Tuzli, Banjoj Luci i Sarajevu, u suradnji sa predstavnicima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH i Ministarstva sigurnosti BiH - Odsjeka za borbu protiv trgovine ljudima, a osmišljen je kao dopunski nastavni materijal, namijenjen studentima socijalnog rada i socijalnim radnicima, te ostalim profesionalcima koji su uključeni u aktivnosti suzbijanja navedenih djela.

Zaključak

Specijalistička (kontinuirana) edukacija službenika organa unutarnjih poslova o svim vidovima zlostavljanja, kao što su: seksualno, fizičko i emocionalno zlostavljanje djece, maloljetnička delinkvencija i zloupotreba droga, aktivnije je počela od 2005. godine, a značajan napredak bilježi se u posljednjim godinama primjene Akcionog plana za djecu BiH.

C) Zdravlje

Djeca čine ranjivu kategoriju stanovništva, čije je zdravlje od posebnog značaja za svaku državu. Značaj ulaganja u rani rast i razvoj djece i osiguranje njihovog zdravog početka u životu ima dalekosežne pozitivne utjecaje u sticanju osnovnih socijalnih i zdravstvenih vrijednosti. Investiranje u zdravi razvoj djece i mladih, najbolji je doprinos ekonomskom prosperitetu u budućnosti.

Također, edukacija i sticanje znanja o zdravom roditeljstvu, predstavlja osnovni temelj i pomoć porodici za praćenje rasta i razvoja djeteta, a predškolski odgoj doprinosi sticanju zdravih životnih navika i zdravog razvoja djece.

U skladu s time, zdravstvena politika rada treba biti usmjerena na dječiju populaciju, provodeći nadzor nad zdravljem, od začeca do odrastanja, što, u velikoj mjeri, određuje i zdravlje odraslih.

Akcionni plan za djecu BiH 2002.-2010. godine, u oblasti zdravstvene zaštite, vođen je ciljevima Svjetskog samita za djecu, održanog 1990. godine u UN-u.

U pogledu cjelokupnog stanja u BiH, nameće se potreba za ujednačavanjem zdravstvene zaštite djece, osiguravanjem minimuma socijalne sigurnosti i osnovnih razvojnih mogućnosti za svu djecu.

Ocjena realizacije ciljeva Akcionog plana za djecu BiH

Zdravstvena zaštita u BiH

Zdravstvena zaštita u BiH je, Daytonskim ustavom, dodijeljena u nadležnost entiteta.

U Federaciji Bosne i Hercegovine, u skladu s Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine, uspostavljen je decentralizirani sistem zdravstva, koji podrazumijeva da se oblast zdravstva nalazi u podijeljenoj nadležnosti između Federacije BiH i kantona. U uvjetima decentraliziranog sistema zdravstva, Federaciji BiH namijenjena je uloga kreatora federalne politike rada i zakona iz ove oblasti, ali uz konsenzus kantona, a kantonima je dodijeljena uloga implementatora utvrđenih politika rada i zakona, kao i većinskog finansijera zacrtanih pravaca.

U Republici Srpskoj, zdravstvena zaštita je u nadležnosti Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite i provodi se sa centralnog nivoa.

U Brčko distriktu BiH, zdravstvena zaštita je u nadležnosti Odjela za zdravstvo, javnu sigurnost i usluge građana.

Na nivou države, u Ministarstvu civilnih poslova je, od 2003. godine, uspostavljen Sektor za zdravstvo, koji ima koordinirajuću ulogu između entiteta i Brčko distrikta BiH u oblasti zdravstvene zaštite.

Ministarska konferencija entitetskih ministara zdravstva i šefa Odjela za zdravstvo Brčko distrikta BiH, uspostavljena je u 2007. godini, i redovno se održava. Uspostava mehanizama koordinacije u narednom periodu može doprinijeti ne samo usuglašavanju u realizaciji zadanih prioriteta iz oblasti zdravstva uopće, na teritoriju cijele države, već i u realizaciji mjera iz ovog Akcionog plana.

Federacija Bosne i Hercegovine

Pravni okvir

Tri su temeljna zakona koja reguliraju oblast zdravstva: Zakon o zdravstvenom osiguranju ("Službene novine Federacije BiH", broj: 30/97, 7/02 i 70/08) i Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine Federacije BiH“, broj: 46/10). Zakonom o zdravstvenoj zaštiti uređuju se principi, način organizacije i provedbe zdravstvene zaštite. Zakonom o zdravstvenom osiguranju uređuje se zdravstveno osiguranje, kao dio socijalnog osiguranja, koji se zasniva na principima uzajamnosti i solidarnosti građana, a Zakonom o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata („Službene novine Federacije BiH“, broj: 40/10) posebno se tretira način ostvarivanja prava djece u pružanju zdravstvene zaštite.

Pored navedenih zakona, u Federaciji Bosne i Hercegovine donesen je i niz drugih propisa:

- Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti ("Službene novine Federacije BiH", broj: 29/05);
- Odluka o utvrđivanju prioriteta i vertikalnih programa zdravstvene zaštite od interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine i prioriteta i najslabijih oblika zdravstvene zaštite iz određenih specijalističkih djelatnosti, koje će biti pružene osiguranim osobama na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj: 8/05, 11/07, 44/07, 97a/07, 33/08 i 52/08);
- Pravilnik o uvjetima i načinu obavljanja obavezne imunizacije, seroprofilakse i kemoprofilakse protiv zaraznih bolesti i o osobama koje podliježu toj obavezi ("Službene novine Federacije BiH", broj: 22/07 i 19/08);
- Naredba o uspostavi mreže koordinatora u FBiH, a radi provedbe općih i posebnih mjera za zaštitu stanovništva od sindroma stečenog nedostatka imuniteta (SIDA/AIDS) ("Službene novine Federacije BiH", broj: 46/03);
- Naredba o Programu obaveznih imunizacija stanovništva protiv zaraznih bolesti u 2009. godini (napomena: Naredba se donosi svake godine za tekuću godinu.);
- Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog liječenja od ovisnosti o alkoholu, opojnim drogama ili drugim psihotropnim supstancama počinitelja nasilja u porodici, („Službene novine Federacije BiH“, broj: 23/08).

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti definirana je društvena briga za javno zdravstvo, koja se provodi na svim nivoima vlasti, kao i na svim nivoima zdravstvene zaštite. Javno zdravstvo potiče odgovornost cjelokupnog društva u osiguravanju dobrobiti za sve građane kroz unapređenje zdravlja i očuvanje životne okoline. Javno zdravstvo temelji se na promociji zdravlja i primarnoj prevenciji, a realizira se kroz interdisciplinarni rad, multisektorsku suradnju svih relevantnih ministarstava, kao i sve oblike partnerstva. Javni zdravstveni problemi rješavaju se na svim nivoima vlasti. S tim u vezi, regulirane su aktivnosti koje se moraju provesti u oblasti javnog zdravstva i one su usklađene sa međunarodno preporučenim osnovnim funkcijama, i to prvenstveno Svjetskom zdravstvenom organizacijom i njenih 12 nabrojanih funkcija u oblasti javnog zdravstva.

Pod javnim zdravstvom, u pogledu ovog Zakona, podrazumijeva se ostvarivanje javnog interesa stvaranjem uvjeta za očuvanje zdravlja stanovništva putem organiziranih sveobuhvatnih aktivnosti društva, usmjerenih na očuvanje fizičkog i mentalnog zdravlja, odnosno očuvanje životne okoline, kao i sprečavanje nastanka faktora rizika za nastanak bolesti i povreda, koji se ostvaruju primjenom zdravstvenih tehnologija i mjerama namijenjenim za promociju zdravlja, prevenciju bolesti i poboljšanje kvaliteta života.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti definirani su osnovni principi na kojima se zasniva zdravstvena zaštita u FBiH: pristupačnost zdravstvene zaštite, pravičnost zdravstvene zaštite, solidarnost u zdravstvenoj zaštiti, sveobuhvatnost zdravstvene zaštite. Ovo ima za cilj da građani FBiH mogu ostvariti zdravstvenu zaštitu, koja je fizički, geografski i ekonomski dostupna, odnosno kulturno prihvatljiva, a posebno zdravstvenu zaštitu na primarnom nivou zdravstvene zaštite, bez ikakvog vida diskriminacije. Posebno poglavlje navedenog Zakona posvećeno je "Procjeni zdravstvenih tehnologija", koje definira način uvođenja novih zdravstvenih tehnologija u provedbu zdravstvene zaštite.

Zakonom o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata, u posebnom poglavlju "Zdravstveni savjeti u jedinicama lokalne samouprave i ministarstvima zdravstva", definira se konstituiranje, djelokrug rada ovih vijeća, njihov sastav, izbor, imenovanje, način finansiranja, te međusobni odnosi. Ove odredbe Zakona imaju za cilj da uključe zajednicu i njene članove u dostizanje zdravlja.

U proteklom periodu, u Federaciji BiH donesen je i niz strategija i politika rada u oblasti zdravstva:

- Strateški plan razvoja zdravstva u Federaciji Bosne i Hercegovine u periodu od 2008. do 2018. godine;
- Strategija razvoja primarne zdravstvene zaštite;
- Politika zdravlja mladih;
- Strategija zdravlja mladih;
- Strategija unapređenja seksualnih i reproduktivnih prava mladih.

Finansiranje zdravstvene zaštite u FBiH

U skladu sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju, finansiranje zdravstvene zaštite u FBiH temelji se na modelu socijalnog osiguranja i u nadležnosti je kantona.

U skladu sa Zakonom, djeca imaju pristup širokom obimu zdravstvenih usluga, koje obuhvataju dijagnosticiranje, liječenje, medicinsku rehabilitaciju, zdravstvenu njegu, te boravak i prehranu u bolnici, koji se pružaju u okviru primarne zdravstvene zaštite, specijalističko-konsultativne i bolničke zdravstvene zaštite.

Izmjene Zakona o zdravstvenom osiguranju Federacije BiH, kojim se osigurava zdravstvena zaštita svoj djeci do 18 godina, kao i mladima do dvadeset i šeste godine života, ukoliko se nalaze na redovnom školovanju, bez obzira jesu li po drugoj osnovi osigurani, donesene su u 2008. godini. Dakle, izmjenama navedenog Zakona, status zdravstvenog osiguranja navedenoj populaciji odvaja se od statusa zdravstvenog osiguranja njihovih roditelja/staratelja. Međutim, treba imati na

umu da se ova zakonska odredba provodi na nivou kantona, s obzirom na to da se zdravstvena zaštita organizira i finansira na nivou kantona, te se ta odredba ne primjenjuje u punom obimu.

Također, 2009. godine, donesen je Osnovni paket zdravstvenih prava, kojim se definira obim prava i osoba koje nemaju osiguranje. Ovim paketom, bez obzira na status zdravstvenog osiguranja, sve žene imaju ista prava u ostvarivanju zdravstvene zaštite u vezi sa zdravstvenom zaštitom žena tokom trudnoće i poroda, te puerperija i postnatalnih komplikacija do šest mjeseci nakon poroda. Osim toga, svakom građaninu garantira se liječenje određenih zaraznih bolesti, između ostalog, tuberkuloze, infekcije HIV virusom, hepatitisa C i B, morbila, pertusisa, poliomijelitisa, bjesnila, tetanusa, trbušnog tifusa, pjegavca, i drugih bolesti. Od participacije su oslobođena djeca do navršene petnaeste godine života, učenici i redovni studenti, do navršene dvadeset i šeste godine života, kao i žene tokom trudnoće i materinstva, te korisnice zdravstvenih usluga u vezi s prevencijom karcinoma dojke i karcinoma maternice.

U Federaciji BiH je, u 2002. godini, uspostavljen fond solidarnosti FBiH, pri Federalnom zavodu zdravstvenog osiguranja i reosiguranja koji, na temelju solidarnosti, finansira usluge vertikalnog nivoa i visokodiferenciranih usluga, od značaja za Federaciju BiH.

Iz sredstava Federalnog fonda solidarnosti finansiraju se programi liječenja i prevencije, s ciljem ostvarivanja jednakih uvjeta za ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu djece na teritoriju Federacije BiH, kao što su: liječenje malignih oboljenja, posebno oboljenja krvi i krvotvornih aparata, ugradnja kohlearnog aparata (sufinansiranje u iznosu od 50%), unapređenje oralnog zdravlja djece polaznika prvog razreda osnovne škole, program novorođenačkog skrininga na kongenitalni **hipotiroidizam**, finilketonuriju i adrenalnu hiperplaziju, program imunizacije stanovništva protiv zaraznih bolesti, koji uključuje i nabavku vakcina. Sredstvima Fonda solidarnosti finansira se dobrovoljno, anonimno i besplatno savjetovanje i testiranje na HIV/AIDS, kao i nabavka retroviralnih lijekova za liječenje, zatim slučajevi liječenja bolesti i stanja iz dječije onkologije, operacije složenijih urođenih srčanih mana kod djece i neurohirurških operacija gama-nožem, koji se ne mogu uspješno provesti u zdravstvenim ustanovama Federacije BiH. Ovo ne isključuje mogućnost da djeci budu dostupne i druge visokodiferencirane usluge, koje se finansiraju iz Federalnog fonda solidarnosti.

Pružanje sluga

U Federaciji BiH, zdravstvena zaštita pruža se i prati po starosnim grupama, od rođenja do šest godina i od sedam do osamnaest godina. Zdravstvena zaštita djece u FBiH, na primarnom nivou, pruža se u domu zdravlja, i to putem službi za zaštitu predškolske djece (djeca od rođenja do šest godina), službi za zaštitu školske djece i mladih (djeca od sedam do osamnaest godina), u područnoj ambulanti ili ambulanti opće/porodične medicine, u sredinama gdje ne postoje kadrovski i drugi resursi za uspostavu službi navedenih u gornjem dijelu teksta. Na primarnom nivou formiraju se i službe u zajednici: centri mentalnog zdravlja, centri fizikalne rehabilitacije, medicinske sestre u zajednici (patronažna služba), a s ciljem povećanja dostupnosti zdravstvene zaštite stanovništvu. U ustanovama socijalne zaštite, koje zbrinjavaju djecu bez roditeljskog staranja, za djecu o kojoj se roditelji ne brinu, djecu sa fizičkim i mentalnim onesposobljenjima, zdravstvena zaštita provodi se putem domova zdravlja, a pružanje usluga obavezno se ugovara između doma zdravlja i kantonalnog zavoda za zdravstveno osiguranje.

U svrhu unapređenja i očuvanja zdravlja žena i osiguranja zdravog početka u život djece, ženama i budućim majkama su, na primarnom nivou zdravstvene zaštite, dostupne službe za zdravstvenu zaštitu žena (ginekološke službe). U ovim službama pruža se široki obim zdravstvenih usluga, od preventivnih do kurativnih. U domovima zdravlja, u okviru ovih službi, uspostavljaju se savjetovaništa za trudnice, savjetovaništa za planiranje porodica, savjetovaništa za mlade.

U zdravstvenoj djelatnosti, na primarnom nivou zdravstvene zaštite, poslove zdravstvene zaštite djece obavlja, pored timova porodične medicine, i stomatolog, specijalist pedijatrije, poslove zdravstvene zaštite žena u vezi s trudnoćom, porođajem, materinstvom, planiranjem porodice, ranim otkrivanjem malignih bolesti i liječenjem spolno prenosivih i drugih bolesti obavlja specijalist

ginekologije, sa stručno osposobljenom babicom, a poslove zaštite mentalnog zdravlja obavlja specijalist psihijatrije, te zdravstveni suradnici visoke stručne spreme (u provedbi pojedinačnih mjera zdravstvene zaštite u zdravstvenoj djelatnosti, na primarnom nivou zdravstvene zaštite, a posebno u zdravstvenoj zaštiti djece predškolskog i školskog uzrasta, te u zaštiti mentalnog zdravlja učestvuje i psiholog, socijalni radnik, logoped, surdiaudiolog i edukator-rehabilitator, odnosno drugi stručnjaci za pojedina specifična pitanja te zaštite).

U okviru primarne zdravstvene zaštite, pored mjera usmjerenih na podizanje i unapređenje zdravstvenog stanja djece predškolskog i školskog uzrasta, poduzimaju se i mjere promocije prirodne ishrane dojenčeta - dojenja.

Djeci su dostupne i zdravstvene ustanove, u kojima se pružaju složeniji oblici zdravstvene zaštite u specijalističko-konsultativnim službama. Bolnica mora imati dovoljan broj postelja za smještaj i liječenje djece (jedinica/odjel za pedijatriju). Pri upućivanju djece na više nivoe zdravstvene zaštite, koristi se referalni mehanizam.

Svaka bolnica mora imati ginekološko-akušerski odjel. Pod određenim uvjetima, moguće je formiranje porodilišta i na primarnom nivou zdravstvene zaštite. Preko 50% porodilišta u FBiH (od 27 porodilišta, njih 14) funkcioniše po principima *bolnice prilagođene potrebama majki i novorođenčadi*. U porodilištima su postavljene stroge indikacije za korištenje zamjena za majčino mlijeko. Federalno ministarstvo zdravstva pokrenulo je aktivnosti na pravnom reguliranju ovih bolnica kroz Pravilnik o porodilištima. Intenzivno se radi i na stvaranju humanijeg i prijateljskog okruženja na bolničkim dječijim odjelima kroz princip *bolnice prilagođene potrebama majki i novorođenčadi*.

REPUBLIKA SRPSKA

Pravni okvir

U periodu primjene Akcionog plana za djecu BiH 2002.-2010. godine, u Republici Srpskoj donesen je niz propisa koji reguliraju oblast zdravstvene zaštite u Republici Srpskoj, a za potrebe ovog dokumenta navedeni se neki, i to:

- Zakon o zdravstvenom osiguranju („Službeni glasnik RS“, broj: [18/99](#), [51/01](#), [70/01](#), [51/03](#), [57/03](#), [17/08](#), [01/09](#), [01/09](#), [106/09](#)).
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službeni glasnik RS“, broj: [106/09](#)).
- Statut Fonda zdravstvenog osiguranja Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj: [06/04](#), [19/05](#), [63/08](#), [64/09](#), [105/09](#)).
- Sporazum o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite osiguranih osoba na teritoriju BiH, izvan teritorija entiteta, odnosno Brčko distrikta BiH, kome osigurane osobe pripadaju („Službeni glasnik RS“, broj: [09/02](#)).
- Odluka o minimalnom paketu zdravstvene zaštite („Službeni glasnik RS“, broj: [21/01](#)).
- Odluka o članovima šire porodice osiguranika i uvjetima pod kojim se mogu osigurati („Službeni glasnik RS“, broj: [42/01](#), [50/09](#)).
- Pravilnik o načinu ostvarivanja zdravstvene zaštite („Službeni glasnik RS“, broj: [54/07](#), [63/08](#), [95/08](#), [42/09](#), [38/10](#), [63/10](#)).
- Sadržina i obim preventivnih mjera u oblasti primarne zdravstvene zaštite („Službeni glasnik RS“, broj: 54/07). [Dokument](#), [obavezna vakcinacija za odrasle](#), [obim i sadržaj zdravstvene zaštite u hitnim medicinskim stanicama](#).
- Pravilnik o korištenju zdravstvene zaštite izvan Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj: [39/06](#), [63/08](#), [111/08](#), [42/09](#)).
- Pravilnik o vođenju jedinstvene matične evidencije u oblasti zdravstvenog osiguranja („Službeni glasnik RS“, broj: [111/08](#)).
- Pravilnik o zdravstvenoj knjižici („Službeni glasnik RS“, broj: [91/07](#), [42/09](#)).

Finansiranje

Zakon o zdravstvenom osiguranju RS („Službeni glasnik RS“, broj: 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 01/09, 01/09, 106/09) sadrži odredbu, prema kojoj članovi uže porodice osiguranika imaju pravo na zdravstvenu zaštitu, ako ispunjavaju uvjete iz Zakona, odnosno ako su djeca na redovnom školovanju, starosti od petnaeste do dvadeset i šeste godine života ili duže, za vrijeme provedeno na liječenju.

Minimalni paket osnovne zdravstvene zaštite (Republike Srpske) obuhvata zdravstvene mjere i usluge, koje imaju poseban značaj za zdravlje stanovništva i koje se pod jednakim uvjetima omogućavaju svim osiguranim osobama, kao i zdravstvene mjere i usluge koje se, u skladu sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju, omogućavaju osiguranim osobama u grupi zdravstvenih prioriteta.

Odluka o minimalnom paketu osnovne zdravstvene zaštite Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj: 21/01) osigurava, u grupi zdravstvenih prioriteta, potpunu zdravstvenu zaštitu ženama u toku trudnoće, porođaja i do navršene godine života djeteta, kao i djeci do navršenih petnaest godina života.

BRČKO DISTRIKT BIH

U **Zakonu o zdravstvenom osiguranju Brčko distrikta BiH** („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj: 1/02), na isti način, kao u FBiH, regulirana su prava djeteta na zdravstveno osiguranje kao člana porodice osiguranika, ukoliko se dijete nalazi na redovnom školovanju.

HIV-AIDS

Indikatori za monitoring HIV bolesti u Bosni i Hercegovini

	2000. godina	2006. godina
Znanje o načinima preveniranja HIV bolesti	28,3%	63,8%
Predrasude o načinima prenošenja HIV bolesti	68,9%	64,2
Znanje o prenošenju HIV bolesti sa majke na dijete	47,5%	69,1%
Diskriminatorški stavovi prema oboljelijima od HIV bolesti	24,1%	35,8%
Žene koje znaju gdje se mogu testirati na HIV	nema podataka	59,1%
Žene koje su testirane na HIV	nema podataka	2,6%
Stav u vezi s upotrebom prezervativa	nema podataka	nema podataka
Seksualno ponašanje adolescenata	nema podataka	nema podataka

BiH pripada državama sa niskom prevalencom HIV-a/AIDS-a (što znači da je prevalenca HIV infekcije u općoj populaciji niža od 1%, a u svakoj od populacija sa povećanim rizikom od HIV infekcije niža je od 5% i iznosi <0,1% (Izveštaj o globalnoj AIDS epidemiji, UNAIDS, 2007. godine). Populacije, koje su identificirane kao populacije pod povećanim rizikom od dobijanja HIV infekcije u Bosni i Hercegovini su: muškarci koji imaju seksualne odnose sa muškarcima, osobe koje pružaju seksualne usluge, ovisnici koji koriste narkotike pomoću šprica, migranti, interno raseljene osobe, zatvorenici. Pored tih kategorija, Romi, i mladi uopće, također su prepoznati kao osjetljive/ranjive kategorije na dobijanje HIV infekcije, te su pojedini preventivni programi usmjereni i ka njima.

Iz navedenih razloga, aktivnosti u ovoj oblasti uglavnom su bazirane na prevenciji, širenju informacija i podizanju nivoa svijesti o rizicima od HIV-a/AIDS-a, odnosno na edukaciji.

Na državnom nivou postoji Nacionalni savjetodavni odbor (NAB), kao i Savjetodavna grupa za borbu protiv HIV-a/AIDS-a u BiH (CCM). Projektni prijedlog za borbu protiv HIV-a/AIDS-a u BiH, pripremljen je u 2005. godini, a finansiran je od strane Globalnog fonda za borbu protiv HIV-a/AIDS-a, malarije i tuberkuloze. Ovaj projekt realiziran je od strane UNDP-a BiH.

Veliki dio ovog projekta odnosi se na podizanje nivoa svijesti građana, posebno mladih, na edukaciju, kao i podršku rizičnim grupama.

U skladu s time, aktivnosti podizanja nivoa svijesti, savjetovanja, edukacija i pregleda vezanih za seksualno-reproduktivno zdravlje, oblasti su koje su imale jako veliku podršku međunarodnih organizacija koje su aktivne u ovoj oblasti, prvenstveno UNFPA. Tako je, uz pomoć UNFPA, a u cilju poboljšanja i unapređenja reproduktivnog i seksualnog zdravlja mladih, kao i prevencije HIV-a/AIDS-a i drugih STD bolesti, pokrenuto niz aktivnosti na jačanju svijesti mladih o značaju reproduktivnog zdravlja, koje se provode kroz centre za prijateljske usluge mladima (Youth Friendly Center). Ovi centri djeluju u okviru ginekoloških službi domova zdravlja u Bihaću, Mostaru, Brčkom i Banjoj Luci. U Sarajevu je osnovan Centar u sklopu *Projekta zdravih gradova*. Usluge mladima u ovim centrima pružaju različiti profili profesionalaca: porodični liječnici, ginekolozi, psiholozi, dermatovenerolozi.

Istraživanja pokazuju da je prosječna starost mladih prilikom stupanja u prvi seksualni odnos između 16 i 18 godina, pri čemu je 64% ispitanika izjavilo da koristi kondom, 38% da 'uvijek' koristi prezervativ, 26% da gotovo uvijek koristi prezervativ, dok je 16% priznalo da nikada ne koriste prezervativ (UNICEF 2005. godine). Prema istom istraživanju, glavni izvor informacija za mlade o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, te HIV-u/AIDS-u su: televizija 85%, prijatelji 65%, te škola sa 85%. Zdravstveni servisi i porodice identificirani su kao najslabiji izvori informacija. Kada je korištenje oralnih kontraceptivnih sredstava u pitanju, kao što su pilule, kod mladih žena uzrasta od 15 do 19 godina, 67,7% ne koristi ova sredstva kontracepcije, dok je kod uzrasta od 20 do 24 godine taj procent gotovo isti – 69,3%. Za mlade muškarce ti podaci nisu dostupni.

Kroz svoje aktivnosti u vezi sa promocijom seksualno-reproduktivnog zdravlja mladih, veliki napori uloženi su u edukaciju vršnjačkih edukatora, tzv. 'peer edukatora', koji trebaju dalje širiti informacije, multiplicirati znanja i vještine, te promovirati važnost adekvatne zaštite mladih.

Prema važećim zakonima o zdravstvenoj zaštiti, dijete, koje je navršilo šesnaest godinu života i koje je sposobno za rasuđivanje, može samo dati pristanak na predloženu medicinsku mjeru. U svakom slučaju, dijete treba samo biti uključeno u donošenje odluke o pristanku na predloženu medicinsku mjeru - u skladu sa njegovom zrelošću i sposobnošću za rasuđivanje.

Preporuka UNICEF-a je da osobe uzrasta od 16 do 18 godina (starije maloljetne osobe), mogu obaviti savjetovanje i testiranje, bez obavještavanja roditelja.

Unapređenje znanja o načinima prevencije i prenošenja HIV-a/AIDS-a posebno je važno za smanjenje stope zaraženih i oboljelih. Do sada provedena edukacija stanovništva o načinu sprečavanja i prenošenja HIV-a/AIDS-a dala je pozitivne rezultate. Tako je, među ženama starosne dobi od 15 do 49 godina, između dva ispitivanja (MICS 2 i 3), broj informiranih porastao sa 47,2% na 70,3%. Vidljivo je da se, između dva istraživanja, dosta radilo na edukaciji stanovništva o načinu prenošenja i prevencije HIV-a/AIDS-a. Ovome su značajno doprinijele aktivnosti koje se, u oblasti edukacije zdravstvenih radnika i stanovništva, provode u okviru Globalnog fonda za HIV/AIDS, TBC i malariju, te velikog broja nevladinih organizacija, uključujući i UNICEF.

Jedna od najvažnijih strategija za smanjivanje stope zaražavanja HIV bolešću je podizanje nivoa znanja o načinu prenošenja HIV bolesti i zaštite od infekcije. Oko 26% žena od 15 do 49 godina života ima zadovoljavajuće znanje o prenošenju HIV bolesti. Znanje o HIV bolesti povećava se s obrazovnim nivoom osoba.

Zbog prirode bolesti i načina prenošenja, HIV bolest zahtijeva stalan i kvalitetan epidemiološki nadzor i praćenje. U nadzor i prevenciju ove bolesti treba uključiti sve subjekte društva i poboljšati mjere ranog otkrivanja i liječenja oboljelih. Sa tim ciljem, u toku je izrada Strateškog programa prevencije HIV bolesti.

Ovi ciljevi nisu u direktnoj nadležnosti institucija koje organiziraju i provode zdravstvenu zaštitu, ali njihovo ostvarivanje neophodan je preduvjet za očuvanje i unapređenje zdravlja djece.

Programi, projekti i istraživanjaM

U oblasti zdravstvene zaštite, u prethodnom periodu, u oba entiteta i Brčko distriktu BiH, posebna pažnja usmjerena je djeci, te se provodi niz aktivnosti, kako u okviru onih koje provode institucije na državnom nivou, tako i od strane entitetskih ministarstva i ministarstava na nižim nivoima vlasti u FBiH. Rad s UNICEF-om je kontinuiran, kao i s drugim međunarodnim organizacijama, te nevladinim sektorom.

U okviru primarne zdravstvene zaštite, pored mjera usmjerenih na podizanje i unapređenje zdravstvenog stanja djece predškolskog i školskog uzrasta, poduzimaju se i mjere promocije prirodne ishrane dojenčeta-dojenja. Uz pomoć UNICEF-a i Programa „Zdravlje majke i djeteta“, kao i potprojekta „Dojenje u FBiH“ i „Dojenje u RS“, oformljeno je „Udruženje za unapređenje dojenja“, kao dijela međunarodne organizacije IBFAN. Inicijativni odbor za promociju prirodne ishrane organizirao je aktivnosti na edukaciji zdravstvenih radnika o promjeni stava u porodilištima, s ciljem njihovog funkcioniranja po principima *bolnice prilagođene potrebama majki i novorođenčadi*, koji se temelje na „deset koraka do uspješnog dojenja“.

Kroz istraživanja indeksa socijalne uključenosti, koji je rađen s UNDP-em u 2007. godini, djeca i porodice s djecom identificirani su kao ugrožena grupa stanovništva. Uz podršku UNICEF-a, započeo je projekt pod nazivom: „Jačanje sistema socijalne zaštite i uključivanja djece u Bosni i Hercegovini“. Aktivnosti projekta usmjerene su na: mobilizaciju i unapređenje integriranog sistema socijalne zaštite i socijalne uključenosti, s aktivnim učešćem socijalnog, zdravstvenog, obrazovnog sektora, kao i učešćem ostalih sektora značajnih za socijalnu uključenost djece (MUP, Ministarstvo pravde, NVO-i); analizu sadašnjeg sistema socijalne zaštite i socijalne uključenosti u kontekstu socioekonomskih reformi u BiH i inozemstvu; vertikalni i horizontalni pregled sistema socijalne zaštite; razvoj kapaciteta kreatora politike djelovanja i davalaca usluga uključenosti u **obih**; pravni pregled sistema socijalne zaštite i socijalne uključenosti u **obih**; finansijski i budžetski pregled sistema socijalne zaštite i socijalne uključenosti, praćenje socioekonomskog položaja djece i evaluaciju učinka sistema socijalne zaštite i uključenosti.

Jedna od subkomponenti ovog projekta, koja se odnosi na unapređenje zdravlja djece, uspostava je integriranih centara ranog dječijeg rasta i razvoja u osam općina gdje se provodi pilot-projekt (Novi Grad Sarajevo, Novi Travnik, Stolac, Sanski Most, Livno, Bileća, Kotor-Varoš i Laktaši). Svrha ovih centara je da se integrativnim pristupom pomogne djeci koja su, na bilo koji način, isključena iz socijalnog miljea. Centri bi trebali pružati sljedeće usluge: edukaciju budućih roditelja prije začeća, prenatalnu edukaciju, edukaciju roditelja, ranu intervenciju, predškolski odgoj i obrazovanje, podršku porodici i upravljanju slučajem (oblast socijalne zaštite).

Također je urađena analiza stanja u oblasti ranog rasta i razvoja djece od rođenja do desete godine. Analiza je obuhvatila sektor zdravstva, obrazovanja, i socijalne zaštite. Analiza je, odvojeno, rađena u entitetima. Ove analize temelj su za izradu politike i strategije ranog rasta i razvoja djece, koja je u toku.

Važno je istaknuti da su, u prethodnom periodu, provođene aktivnosti s Projektom FaMI, u suradnji sa Švicarskom agencijom za razvoj, a u cilju jačanja primarne zdravstvene zaštite, s posebnim naglaskom na porodičnu medicinu i razvoj patronažne službe. Ministarstvo je učestvovalo u projektima kanadske CIDA-e. U okviru jednog od njih, urađena je politika i strategija zdravlja mladih, koja je usvojena od strane Vlade Federacije BiH. U prethodnom periodu provođene su aktivnosti, koje su još u toku, u pogledu provedbe projektnih aktivnosti u okviru Projekta jačanja zdravstvenog sektora – HSEP, a koje imaju za cilj jačanje primarne zdravstvene zaštite.

S ciljem prikazivanja realizacije ciljeva Akcionog plana za djecu 2002.-2010. godine, prezentirani su usporedni pokazatelji za svaki cilj iz rezultata MICS-a 2000. i MICS-a 2006. godine. Indikatori, koji se prate u okviru redovnih statističkih podataka, bit će prikazani usporedno za 2000. i 2009. godinu.

Cilj 1: Smanjenje stope smrtnosti dojenčadi i stope smrtnosti djece do pete godina života za jednu trećinu, ili na 50 do 70 na 1000 živorođenih

A) Stopa smrtnosti dojenčadi

	1999. godina	2009. godina
Bosna i Hercegovina	8,02‰	6,5‰
Federacija BiH	11,2‰	7,8‰
Republika Srpska	8,2‰	4,8‰

Za ocjenu zdravstvenog stanja najmlađe populacijske grupe, kao i dostignutog nivoa životnog i zdravstvenog standarda, najbolji pokazatelj je smrtnost dojenčadi, koja posljednjih godina ima niske vrijednosti, odnosno ima trend opadanja.

U Federaciji BiH, vodeći uzroci smrtnosti dojenčadi u 2009. godini su, kao i prethodnih godina, određena stanja porijeklom iz perinatalnog perioda (P00-P99), s učešćem od 63,0%, i kongenitalne malformacije, deformacije i hromozomske abnormalnosti (Q00-Q99), sa 17,4% učešća, te oboljenja cirkulatornog sistema (I00-I99), sa 4,0% učešća.

S obzirom na to da ovi podaci ukazuju na to da su kongenitalne deformacije i hromozomske aberacije na značajnom drugom mjestu novorođenačke smrtnosti, to zahtijeva poduzimanje aktivnosti na **jačanju prenatalnog otkrivanja anomalija ploda, kao i otkrivanje majki koje imaju rizičnu trudnoću.**

U Federaciji BiH, stopa perinatalnog mortaliteta (mrtvorodena djeca i dojenčad, umrla u prvih šest dana u odnosu na ukupan broj poroda) kontinuirano je viša u odnosu na stopu dojenačkog mortaliteta, u 2009. godini iznosila je 8,8%, što ukazuje na to da postoji potreba za **jačanjem preventivne zdravstvene zaštite trudnica.**

B) Stopa smrtnosti djece do pet godina života

	1999. godina	2009. godina
Bosna i Hercegovina	11‰	nema pokazatelja
Federacija BiH	12,6‰	8,9‰
Republika Srpska	nema pokazatelja	5,47‰

U Federaciji BiH, u 2009. godini stopa smrtnosti djece do pet godina starosti iznosila je 8,9/1.000 živorođenih, i ima trend opadanja.

Cilj 2: Smanjenje stope smrtnosti majki (stope maternalnog mortaliteta) za jednu polovinu

	2000. godina	2009. godina
Bosna i Hercegovina	?	?
Federacija BiH	8/100.000 živorođenih	4,5/100.000 živorođenih
Republika Srpska	nema pokazatelja	nema pokazatelja

Iako su ciljevi 1 i 2 Svjetskog samita za djecu iz Akcionog plana 2002.-2010. godine u BiH postignuti, prema zvaničnim podacima, treba nastaviti sa poduzimanjem mjera i aktivnosti da se stopa smrtnosti djece do pete godine i dojenčadi dalje smanjuje, što podrazumijeva **jačanje prenatalnog otkrivanja anomalija ploda, kao i otkrivanje majki koje imaju rizičnu trudnoću, te jačanje preventivne zdravstvene zaštite trudnica.**

Cilj 3: Smanjenje srednje teške i teške pothranjenosti djece do pete godina života za jednu polovičnu

Stanje dječije uhranjenosti odraz je njihovog cjelokupnog zdravlja.

Umjerena neuhranjenost	2000. godina	2006. godina
Bosna i Hercegovina	4,1%	1,5%
Federacija BiH	4,1%	2%
Republika Srpska	2,1%	0,3%

Teška neuhranjenost		
Bosna i Hercegovina	0,6 %	0,4 %
Federacija BiH	0,7%	0,7%
Republika Srpska	0,3 %	nema

Izvor podataka: MICS BiH 2000. i 2006. godineM

Procent umjerenog zaostajanja u rastu djece do pet godina	2000. godina	2006. godina
Bosna i Hercegovina	9,7%	7,4%
Federacija Bosne i Hercegovine	6,8%	6,9%
Republika Srpska	8,8%	7,9%

Procent u ozbiljnom zaostajanju u rastu djece do pet godina		
Bosna i Hercegovina	2,9%	2,5%
Federacija Bosne i Hercegovine	3,2%	2,4%
Republika Srpska	2,2%	2,7%

Izvor podataka: MICS BiH 2000. i 2006. godineM

Procent umjereno mršave djece u BiH	2000. godina	2006. godina
Bosna i Hercegovina	6,3%	3,2%
Federacija BiH	4,2%	2,1%
Republika Srpska	1,9%	0,3%
Procent jako mršave djece		
Bosna i Hercegovina	1,9 %	0,8%
Federacija BiH	1,9%	0,7%
Republika Srpska	1,9%	0%

Ovdje je važno istaknuti da je istraživanje pokazalo da je značajan procent djece, čija je težina u odnosu na visinu, dvije standardne devijacije iznad srednje vrijednosti referentne populacije, tj. djece koja su gojazna. U Federaciji BiH registrirano je 17,4% djece ispod pet godina koja su gojazna, a u RS, taj procent je 23,3%.

Stanje uhranjenosti djece odraz je njihovog zdravlja. Kada djeca imaju pristup odgovarajućoj hrani, nisu izložena ponavljanim bolestima i imaju dobru njegu, ona dostižu svoj puni potencijal rasta i smatraju se dobro uhranjenom. Kod dobro uhranjene populacije, postoji standardna distribucija visine i težine za djecu do pet godina života. Slaba uhranjenost populacije može se otkriti poređenjem djece sa tom standardnom distribucijom.

Kroz postojeći zdravstveno-statistički sistem, u FBiH se ne provode istraživanja, niti prikupljaju podaci o stanju uhranjenosti djece, ali se ta istraživanja provode uz pomoć domaćih i stranih organizacija.

Standardi, koji postoje u svijetu, prema kojima se prati distribucija visine i težine za djecu, i svako odstupanje, pokazuju jesu li pothranjena ili prehranjena, ne primjenjuju se u FBiH, te ih je potrebno uvesti.

Trenutno, jedini relevantni podaci o stanju uhranjenosti djece predškolskog uzrasta dobijeni su istraživanjem zdravstvenog i socijalnog stanja djece i žena (MISC istraživanje).

Iako se istraživanjem o majkama i djeci u Federaciji Bosne i Hercegovine (MICS 2006.) nije naišlo na veliki procent pothranjenih u općoj populaciji djece u starosnoj dobi od rođenja do pet godina, među romskom djecom su stope pothranjenosti značajno veće – čak 24,2% romske djece je umjereno i 12,1% ozbiljno zaostalo u rastu. Čak 50% romske djece, u starosnoj dobi od rođenja do šest mjeseci, pati od hronične pothranjenosti, češće oboljevaju i pod većim su rizikom od posljedica zaostajanja u razvoju.

Međutim, u Federaciji BiH, kao i u RS, registriran je dvostruki teret nepravilne ishrane - prekomjerna težina, ustanovljena kod 17% djece starosne dobi od rođenja do pet godina, odnosno, njen porast za 5% u odnosu na 2000. godinu, što predstavlja poziv na akciju.

I gojaznosti, drugom aspektu lošeg stanja hranjenosti djece u starosnoj dobi od rođenja do pet godina, nesumnjivo je doprinijelo zanemarivanje prakse dojenja, temelja zdrave i uravnotežene ishrane.

Ovo upućuje na potrebu usredsređenja preventivnih mjera, pogotovo promocije dojenja na ovu ranjivu grupu, kao i kontinuiranog praćenja njihovog stanja uhranjenosti i prehrambenih navika.

Ciljna istraživanja određenih grupa stanovništva u vezi sa stanjem uhranjenosti i prehrambenim navikama neophodno je obnoviti, i usredsrijediti javno zdravstvo i određene mjere na pojedine grupe stanovništva.

Cilj 4: Opći pristup sigurnim izvorima vode za piće

	2000. godina	2006. godina
Korištenje sigurnih izvora vode za piće	97,5%	98,7%
Gradska područja	99,0%	99,4%
Seoska područja	96,2%	98,7%

Bosna i Hercegovina raspolaže sa značajnim resursima voda, ali kontrola zdravstvene ispravnosti vode nije u potpunosti zadovoljavajuća, posebno u seoskim područjima, gdje se stanovništvo snabdijeva vodom iz individualnih vodnih objekata (bunari, cisterne, čatrnje, nekaptirani izvori). Kao i prethodnih godina, među najveće javne zdravstvene probleme spadaju: nadzor nad vodoposkrbnim objektima i nedovoljna kontrola vode za piće (posebno vode iz lokalnih objekata vodosnabdijevanja) i hrane, te neadekvatno uklanjanje otpadnih materija, posebno opasnog otpada (medicinski, industrijski, itd). Za uvođenje kompletnog monitoringa faktora rizika (zagađena voda, zrak i zemljište, kontaminirana hrana, otpadne materije, mine, itd.), postojeća oprema i kadar su nedovoljni.

Na području FBiH, 73,2% stanovništva priključeno je na centralni sistem vodosnabdijevanja, gdje se voda uglavnom kontinuirano kontrolira na zdravstvenu ispravnost. U većini kantona, većina izvorišta centralnih vodovoda ima reguliranu prvu i drugu zonu sanitarne zaštite i suvremen način hlorinacije vode (automatski). Za razliku od njih, u velikom broju lokalnih objekata vodosnabdijevanja, hlorisanje se vrši ručno, ili se uopće ne vrši, dok zone sanitarne zaštite uglavnom nisu definirane, ili postoji samo prva zona zaštite.

Laboratoriji za kontrolu higijenske ispravnosti vode opremljeni su samo za standardne analize, zbog čega nije moguće određivati parametre, kao što su: pesticidi, fenoli, mineralna ulja, neki teški metali, itd. Kontrola vode za piće uglavnom se svodi na pregled osnovnih fizičko-hemijskih i mikrobioloških parametara. Nedovoljan je broj ispitivanih uzoraka, tako da se ne može dati adekvatno mišljenje o njenom kvalitetu.

O kvalitetu vodosnabdijevanja može se suditi i po epidemiološkoj situaciji, vezanoj za oboljenja, čiji se uzročnici mogu nalaziti u zagađenoj vodi, a to su, na prvom mjestu, crijevne zarazne bolesti. Stopa obolijevanja od crijevnih zaraznih bolesti je, u 2009. godini bila nešto niža

(207,32/100.000 stanovnika) u odnosu na 2006. (246/100.000), 2007. (265/100.000 stanovnika) i 2008. godinu (231,52/100.000 stanovnika).

Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH je, u 2009. godini, uradio 47 uzoraka vode na radiološku ispravnost. Svi ispitivani uzorci bili su radiološki ispravni. Laboratorij Zavoda za javno zdravstvo FBiH vrši i kontrolu higijenske ispravnosti podzemnih, površinskih i bazenskih voda, kao i voda mora u okolini Neuma. Također, rađena je i analiza morske i površinske vode na prisustvo radionuklida u morskoj vodi (Neum), kao i radiološka analiza površinskih voda rijeke Neretve (Mostar) i Bosne (Sarajevo). Vode su radiološki ispravne.

Cilj 5: Opći pristup sanitarnim čvorovima

	2000. godina	2006. godina
Pristup poboljšanim sanitarnim uređajima	93,5%	93%

Istraživanjem MISC 3 pokazalo se da 93% domaćinstava koristi sanitarne uređaje. Od ukupnog broja stanovnika koji koriste poboljšane sanitarne uređaje, 99% je u gradskim, a 90% u ostalim sredinama. Javna zatvorena kanalizacija više se koristi u gradskim sredinama (83%), nego u ostalim sredinama.

Cilj 6: Opći pristup osnovnom obrazovanju i stopa završavanja osnovnog obrazovanja od 80% među djecom koja su u starosnoj grupi za pohađanje škole i smanjenje razlike između djevojčica i dječaka (vidjeti pod „Obrazovanje“)

Cilj 7: Smanjenje stope nepismenosti odraslih za jednu polovinu, sa naglaskom na pismenost osoba ženskog spola (vidjeti pod „Obrazovanje“)

Cilj 8: Osiguranje bolje zaštite djece u izuzetno teškim okolnostima i pronalaženje uzroka koji su doveli do takvih okolnost

Nema indikatoraM

Cilj 9: Posvećivanje posebne pažnje zdravlju i ishrani djece ženskog spola, trudnica i doji- la

- **smrtnost djece do pete godine života iskazana prema spolnoj pripadnosti**

Prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, u 2009. godini je, u Bosni i Hercegovini, umrlo ukupno 255 djece, u starosnoj dobi od rođenja do četiri godine. Od toga, 120 ženske djece i 135 muške djece.

U usporedbi sa prethodnim godinama, broj umrle djece ovog uzrasta kreće se u približno istim vrijednostima (u 2005. godini 284, u 2006. godini 292, u 2007. godini 268, i u 2008. godini 269 djece ovog uzrasta umrlo je u Bosni i Hercegovini).

- **prevalenca nehranjenosti djece do pet godina života (razdvojena po spolovima)**

(MISC 3) ukupna prevalenca nehranjenosti djece do pet godina života u 2006. godini bila je 2,1%. Na nivou BiH, u 2006. godini bilo je 1,5% djece umjereno nehranjeno, od toga više dječaka nego djevojčica. Procent ozbiljno nehranjene djece iznosio je 0,4%, od toga više dječaka nego djevojčica.

- **antenatalna zaštita** (proporcija žena starosne dobi od 15 do 49 godina, koje su bar jednom u toku trudnoće pregledane od strane zdravstvenog osoblja)

	2000. godina	2006. godina
Pokrivenost prenatalnom zaštitom barem jednom tokom trudnoće	99,2%	98,9%

- **prevalenca HIV-bolesti (po spolovima)**

2009. godina

HIV inficirani

Ukupno	163
Muškarci	126 (77,3%)
Žene	34 (20,9%)
Nepoznato	3 (1,8%)

U FBiH je, u periodu od 1989. do 2009. godine, registrirano ukupno 95 osoba sa HIV infekcijom, od kojih je 63 s razvijenim AIDS-om. Umrlo je 39 osoba, a za 10 nema podataka.

U Federaciji BiH registrirana je jedna osoba starosne dobi ispod 18 godina, pozitivna na HIV.

	EU regija	Federacija BiH
AIDS incidenca	1,60	0,08
HIV incidenca	14,95	0,17

Godina registracije	Registrirani novi slučajevi HIV-a/AIDS-a	Umrli od HIV-a/AIDS-a
2003.	8	2
2004.	10	2
2005.	11	1
2006.	12	3
2007.	4	1
2008.	7	0
2009.	4	1

Cilj 10: Dostupnost informacija i službi vezanih za planiranje porodice svim parkovima

Prevalenca korištenja kontracepcijskih sredstava	2000. godina	2006. godina
	47,5%	37,7%

Jedan od ključnih indikatora vezanih za reproduktivno zdravlje žena je korištenje i vrsta kontracepcijskih sredstava. Prema podacima iz javnih zdravstvenih ustanova, u 2009. godini, kao i prethodnih godina, procent žena fertile dobi, koje su koristile kontracepcijska sredstva, bio je izrazito nizak i iznosio je samo 1,3%. Prema podacima istraživanja o ženama i djeci u Federaciji BiH (MICS 3), svaka treća žena, starosne dobi od 15 do 49 godina, izjavila je da koristi neku od metoda kontracepcije (33,6%). Međutim, zabrinjava podatak da mlađe žene koriste kontracepciju mnogo rjeđe nego starije. Najčešće korištena metoda je prekinuti snošaj, koji koristi 19% udatih žena/žena koje žive u zajednici sa muškarcem, potom korištenje kondoma, dok samo 4% žena koristi oralna kontraceptivna sredstva.

Dakle, u odnosu na ranije istraživanje, 15% više žena ne koristi nijednu kontracepcijsku metodu. Posebno zabrinjava podatak da čak u 78% slučajeva mlade djevojke, starosne dobi od 15 do 19 godina, ne koriste nijednu metodu kontracepcije.

- stopa fertiliteta za žene starosne dobi od 15 do 19 godina - nema podataka

- Stopa ukupnog fertiliteta

Stopa ukupnog fertiliteta za 2009. godinu je 1,303 i, u odnosu na 2000. godinu, kad je iznosila 1,3, je nepromijenjena.

Potrebno je mobilizirati sve snage društvene zajednice da se ozbiljno pozabave problemima ove kategorije žena, usmjeriti aktivnosti na formiranje savjetovaništva za planiranje porodice radi dos-

tupnosti svim građanima u Bosni i Hercegovini, te provoditi promotivne zdravstvene kampanje na temu planiranja porodice.

Također, potrebno je uspostaviti sistem kojim bi se omogućilo praćenje stopa fertiliteta (ukupno, i za žene starosne dobi od 15 do 19 godina).

Cilj 11: Dostupnost antenatalne zaštite, zdravstvene zaštite na porođaju i referalnih ustanova za visokorizične trudnoće i obstetrijska hitna stanja svim trudnicama

Antenatalna zdravstvena zaštita	2000. godine	2006. godine
	99,2%	98,9%

Zdravstvena zaštita na porođaju	2000. godine	2006. godine
	99,6%	99,7%

Omogućavanje stručne pomoći na porođaju može značajno utjecati na zdravstveno stanje majke djeteta. Za odgovarajuću stručnu pomoć na porođaju, smatra se ona koju su pružili: liječnik, medicinska sestra i babica. Iz redovnih statističkih podataka ne mogu se dobiti podaci o prvim antenatalnim posjetama, tj. mjesecima kada se ona provodi, kao ni o prosjeku antenatalnih posjeta. Međutim, u okviru MISC 3 istraživanja liječnika, dobijeni su podaci da je pokrivenost antenatalnom zaštitom visoka, na što ukazuje podatak da su skoro sve žene imale antenatalnu zaštitu barem jednom u toku trudnoće (99%).

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u 2009. godini u zdravstvenim ustanovama rođeno je 22.796 djece, a izvan zdravstvene ustanove 11 (uz stručnu pomoć sedmero, a bez stručne pomoći četvero djece), što ukazuje na visok procent poroda uz stručnu pomoć.

Međutim, kvalitet stručne pomoći na porođaju nije ispitivan. Iako su izrađeni za određene dijagnostičke i terapijske procedure, oni se u praksi rijetko koriste. Potrebno je iznaći mehanizme kojima bi ovi protokoli bili uvedeni u praksu.

Cilj 12: Smanjenje proporcije djece rođene sa malom tjelesnom težinom (manje od 2,5 kg) na manje od 10%

Procent djece rođene sa malom tjelesnom težinom (manje od 2,5 kg)	2000. godine	2006. godine
Bosna i Hercegovina	3,3%	4,5%
Federacija BiH	4%	5%
Republika Srpska	2,0%	4,5%

Težina pri porođaju je pokazatelj, kako majčinog zdravlja, tako i šanse novorođenčeta za preživljavanje i pravilan rast i razvoj. Mala porođajna težina (ispod 2.500 grama) nosi niz zdravstvenih rizika za dijete, kao što je povećani rizik od umiranja i obolijevanja tokom prvih mjeseci i godina života, oštećenje imuniteta, niži koeficijent inteligencije, kognitivna onesposobljenost, itd.

Mala porođajna težina uglavnom potječe od lošeg zdravlja i ishrane same majke. Najveći utjecaj imaju tri faktora: loše stanje uhranjenosti majke prije začeća, nizak rast majke (uglavnom zbog neuhranjenosti i infekcija tokom djetinjstva) i loša ishrana za vrijeme trudnoće. Neadekvatan porast težine tokom trudnoće posebno je važan faktor, pošto je to jedan od glavnih uzroka zaostajanja u razvoju fetusa.

Pušenje cigareta tokom trudnoće vodeći je uzrok male tjelesne težine djeteta pri rođenju. Adolescentice koje se porođaju dok im je tijelo još uvijek u razvoju, rizikuju da na svijet donesu bebe sa niskom tjelesnom težinom.

Procent novorođenčadi, rođene sa niskom porođajnom težinom, u BiH iznosi 4,5%, a odmah po rođenju izvagano je 99% djece. U FBiH, od 99% djece koja su izvagana po rođenju, 4,7% novorođenčadi je na rođenju težilo manje od 2.500 grama, dok je u RS 99,6% djece izvagano po rođenju, a približno 4,5% djece rođeno je sa tjelesnom težinom manjom od 2.500 grama.

Ove vrijednosti ne variraju u odnosu na sredinu življenja (grad/ostalo), niti su u korelaciji sa stepenom obrazovanja majke.

Prema pokazateljima iz redovnih zdravstvenih statističkih podataka, u Federaciji BiH, u 2009. godini, samo 3,4% od ukupno rođene djece je pri porodu bilo lakše od 2.500 grama.

Cilj 13: Smanjenje procenta žena koje boluju od sideropenijske anemije za jednu trećinu u odnosu na 1990. godinu

Jedini podaci o prisutnosti i obimu anemije potječu iz istraživanja "Vrijednosti hemoglobina kod trudnica i dojlja u Bosni i Hercegovini", obavljenog 2008. godine uz pomoć UNICEF-a, u kojem je u Federaciji BiH nivo hemoglobina određivan u uzorcima krvi 732 trudnice i 331 dojlje. Vrijednosti hemoglobina niže od normalnih nađene su kod 275 ili 37,5% trudnica i kod 154 ili 46,5% dojlja, što dovodi do zaključka da je anemija, usljed nedostatka željeza, veoma česta pojava među trudnicama i dojljama u FBiH i da predstavlja značajan javni zdravstveni problem.

Zbog niza negativnih utjecaja na zdravlje i vitalnost ljudi, anemija usljed nedostatka željeza, također predstavlja prominentan javni zdravstveni problem. Pod posebnim rizikom su trudnice i djeca, kod kojih se posljedice anemije manifestiraju ozbiljnim psihičkim poremećajima, kao i poremećajima u razvoju. Ovo je, između ostalog, poslužilo kao osnova za inicijativu UNICEF-a da se formira entitetsko vladino koordinirajuće tijelo za prevenciju anemija, uzrokovanih nedostatkom željeza, koja je, 2009. godine, i podržana od strane Federalnog ministarstva zdravstva.

Inicijalne javne zdravstvene aktivnosti u vezi s prevencijom anemija usljed nedostatka željeza uključile su i pripremu prijedloga projekta „Održiva eliminacija deficijencije mikronutrijenata putem fortifikacije pšeničnog brašna željezom i folnom kiselinom u Bosni i Hercegovini, od strane Ureda UNICEF-a za Bosnu i Hercegovinu, koji je i odobren i čija se primjena očekuje u 2010. godini.

Glavni ciljevi projekta odnosit će se na ocjenu nutritivnog statusa djece, monitoring i evaluaciju putem standardiziranog sistema monitoringa i evaluacije, razvoj politika djelovanja i strategija koje će usmjeravati probleme vezane za snabdjevenost hranom i ishranu djece i omogućiti postizanje održive eliminacije deficijencije mikronutrijenata putem fortifikacije brašna, kao i poboljšanje statusa mikronutrijenata djece i žena putem suplementacije i poboljšanja prehrambenih navika u porodici.

Potrebno je uspostaviti sistem, kojim bi se omogućilo praćenje prevalence sideropenijske anemije kod žena u generativnom periodu.

U okviru evaluacije projekta *Škole za trudnice*, u Republici Srpskoj urađeno je istraživanje na 1000 trudnica.

Cilj 14: Virtualno eliminiranje poremećaja koji nastaju zbog nedostatka jodla

Poremećaji koji nastaju zbog nedostatka joda predstavljaju jedan od najozbiljnijih javnih zdravstvenih problema, kako u svijetu, tako i kod nas.

Istraživanjem o statusu trudnica i dojlja u vezi s nedostatkom joda, na području cijele Bosne i Hercegovine iz 2008. godine, ustanovljeno je da u Bosni i Hercegovini sveukupno 48,6% trudnica i 22,7% dojlja ima vrijednosti urinarne jodne ekskrecije niže od normalnih, odnosno da je unos joda kod trudnica i dojlja, za njihove povećane potrebe, nedovoljan.

Kako se povećane potrebe trudnica ne mogu nadoknaditi samo ishranom, niti povećanom konzumacijom jodirane soli, date su preporuke da se nedovoljni unos joda kod trudnica i dojlja korigira supstitucijom joda, i to najbolje u formi tableta, a s obzirom na rezultate istraživanja u BiH, količina jodne supstitucije trebala bi iznositi 100µg/l.

Donošenje mjera vezanih za prevenciju poremećaja koji nastaju zbog nedostatka joda, među kojima je i odluka o jodnoj supstituciji, u nadležnosti je Nacionalnog komiteta za nedostatak joda u BiH.

Značajan pomak u oblasti legislative vezane za pitanje soli, na državnom nivou, napravljen je u 2009. godini. Na osnovu člana 17 stava 2 i člana 72 Zakona o hrani ("Službeni glasnik BiH", broj: 50/04) i člana 17 Zakona o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj: 30/03, 42/03, 81/06, 76/07, 81/07, 94/07 i 24/08), Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na prijedlog Agencije za sigurnost hrane Bosne i Hercegovine, u suradnji s nadležnim organima entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, donijelo je Pravilnik o soli za ljudsku ishranu, kojim se utvrđuju osnovni uvjeti kvaliteta i zdravstvene ispravnosti soli, koja se koristi u ljudskoj ishrani i prehrambenoj industriji, a s ciljem zaštite zdravlja ljudi. Uvjeti kvaliteta i zdravstvene sigurnosti moraju biti ispunjeni u proizvodnji, preradi, obradi i distribuciji soli.

U sklopu istraživanja statusa nedostatka joda kod trudnica i dojilja, ponovljeno je ispitivanje kvaliteta soli u odnosu na sadržaj joda. Na području FBiH analiziran je 1.101 uzorak soli, prikupljen iz domaćinstava trudnica i dojilja koje su učestvovala u istraživanju. Rezultati su pokazali da je pravilno jodirano (20-30 mg joda na 1kg soli) 62,6% uzoraka. Nedovoljno jodirano bilo je 10,6% uzoraka, a 26,8% uzoraka bilo je hiperjodirano.

Prema kriterijima SZO-a, UNICEF-a, ICCIDD-a (Internacionalni komitet za kontrolu poremećaja zbog nedostatka joda), koji nalažu da najmanje 95% uzoraka soli bude adekvatno jodirano, stanje je i dalje nezadovoljavajuće, ali je došlo do značajnog poboljšanja u odnosu na 2005. godinu, što potvrđuje opravdanost i efikasnost primijenjenih javnih zdravstvenih mjera i potrebu nastavka provedbe programa i donošenja mjera.

Nastavlja se provedba dugoročnog programa prevencije poremećaja koji nastaju zbog nedostatka joda u Federaciji BiH, koji je planiran Strategijom prevencije poremećaja zbog nedostatka joda i potpomognut od strane UNICEF-a, i koji daje izvrsne rezultate.

Zahvaljujući općoj jodizaciji soli, status joda kod stanovništva FBiH je, iz umjernog stepena nedostatka joda, kada je prevalenca gušavosti iznosila 27,06% (zabilježeno istraživanjem jednog statusa u 2000. godini), prešao u blagi stepen, s prevalencom gušavosti od 9,5% (utvrđeno istraživanjem iz 2005. godine).

Važno je istaknuti da je u Federaciji BiH uveden rutinski skrining novorođenčadi na hipotireozu u svim porodilištima (određivanje neonatalnog TSH).

Cilj 15: Virtualno eliminiranje nedostataka vitamina A i posljedica tog nedostatka, uključujući i sljepilo

U Bosni i Hercegovini nisu registrirani slučajevi noćnog (kokošijeg) sljepila, a prevencija poremećaja zbog nedostatka vitamina A se ne provodi.

Cilj 16: Poticanje žena da isključivo doje svoju djecu u dobi od četiri do šest mjeseci i da ih nastave dojiti do pune dvije godine života, uz pravovremeno uvođenje dodatne ishrane Indikator dojenja (Akcioni plan) 1999. godine

	Republika Srpska	Federacija BiH
	1999. godina	1999. godina
Stopa isključivog dojenja u dobi do četiri mjeseca	13,89%	40,6%
Stopa kontinuiranog dojenja u dobi od 12 do 15 mjeseci života	22,86%	37,1%
Stopa dojenja djece u dobi od 20 do 23 mjeseca života	6,67%	19,5%

Procent dojenčadi koja se hrane dojenjem do dobi od 6 mjeseci i kojoj se daje prilagođena hrana, podaci za BiH iz 2006. godine

	BiH	Federacija	Republika
--	------------	-------------------	------------------

		BiH	Srpska
Isključivo dojenje, do 6 mjeseci	17,6%	21,8%	7,6%
Doji i dobija čvrstu i kašastu hranu, uzrast od 6 do 9 mjeseci	33,6%	19,2%	43,2%
U dobi od 12 do 15 mjeseci života doji	25,7%	33,8%	11%
U dobi od 20 do 23 mjeseca doji	10,7%	13,1%	5%
Aдекватno hranjenje u dobi od rođenja do 11 mjeseci	20,4%	19,5%	22,2%

Preko 50% porodilišta u FBiH (od 27 porodilišta, njih 14) funkcioniše po principu *bolnice prilagođene potrebama majki i novorođenčadi*. U porodilištima su postavljene stroge indikacije za korištenje zamjena za majčino mlijeko. Kroz Federalno ministarstvo zdravstva pokrenute su aktivnosti na pravnom reguliranju ovih bolnica, kroz Pravilnik o porodilištima. Intenzivno se radi i na stvaranju humanijeg i prijateljskog okruženja na bolničkim dječijim odjelima kroz princip *bolnice prilagođene potrebama majki i novorođenčadi*.

U narednom periodu neophodno je nastaviti sa provedbom programa za promociju, podršku i zaštitu dojenja.

U cilju svega ovoga, potrebno je jačati patronažne službe u svim mjestima u Bosni i Hercegovini.

Cilj 17: Institucionalizacija unapređenja rasta i stalnog monitoringa rasta u svim državama

U suradnji s UNICEF-om, 2006. godine je izrađen dokument pod nazivom: „Okvirna strategija ranog dječijeg razvoja u Bosni i Hercegovini”. Pri izradi dokumenta korišten je multisektorski pristup (**zdravstvo, obrazovanje, socijalni sektor**). Na osnovu ovog dokumenta, UNICEF je pokrenuo aktivnosti na izradi *Politike ranog rasta i razvoja djece*, te izradi Strategije.

Kao što je navedeno, neophodno je formirati standardnu distribuciju visine i težine za djecu do pet godina života u Bosni i Hercegovini.

Cilj 18: Širenje znanja i unapređenje službi za podršku, kako bi se povećala proizvodnja hrane i osigurala sigurnost hrane u domaćinstvima

Podaci o kontroli zdravstvene ispravnosti namirnica prikupljaju se i obrađuju i na državnom nivou, od strane Agencije za sigurnost hrane BiH, što daje osnovu za bolji uvid u stanje sistema kontrole zdravstvene ispravnosti namirnica.

U toku su intenzivne pripreme laboratorija za proces davanja odobrenja za rad. Dio procesa odobrenja rada laboratorija predstavljaju i aktivnosti koje se obavljaju u suradnji sa Švedskom akreditacijskom kućom ILAK. Nastavljaju se aktivnosti u vezi sa revizijom zakona i pravilnika iz oblasti higijenske ispravnosti namirnica, koje koordinira Državna agencija za sigurnost hrane, u kojima učestvuju stručnjaci zdravstvenog sektora i drugih relevantnih sektora, sa nivoa entiteta.

Kao rezultat tih aktivnosti, u protekloj, 2009. godini, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je, na osnovu prijedloga Agencije za sigurnost hrane Bosne i Hercegovine, u suradnji s nadležnim organima entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, donijelo sljedeće zakone i pravilnike:

Zakon o genetski modificiranim organizmima, Pravilnik o metodama uzorkovanja i analiza za službenu kontrolu količine mikotoksina u hrani, Pravilnik o maksimalno dozvoljenim količinama za određene kontaminante u hrani, Pravilnik o medu i drugim pčelinjim proizvodima, Pravilnik o metodama uzorkovanja i analiza za službenu kontrolu količine nitrata u hrani, Pravilnik o metodama uzorkovanja i analiza za službenu kontrolu količine olova, kadmija, žive, anorganskog kalaja, 3-monohlorpropandiol (3-mpcd) i benzo(a)pirena u hrani, Pravilnik o metodama za kontrolu meda i drugih pčelinjih proizvoda, Pravilnik o soli za ljudsku ishranu, Pravilnik o uvjetima koje moraju ispunjavati ovlaštene ispitni laboratoriji koji provode analize hrane i postupak davanja ovlasti laboratorijima, te Pravilnik o metodama uzorkovanja i analiza za službenu kontrolu količine dioksina i polihloriranih bifenila sličnih dioksinima u hrani.

Jedan od prioriteta javnog zdravstvenog sektora je osiguranje zdravstvene, odnosno higijenske ispravnosti namirnica, kao jednog od osnovnih uvjeta zaštite i očuvanja zdravlja populacije.

O higijenskoj ispravnosti hrane može se indirektno suditi na temelju registriranih epidemija trovanja hranom.

Na području Federacije BiH, u 2009. godini, registrirane su dvije epidemije trovanja hranom, s ukupno 79 oboljelih osoba.

Alimentarne toksikoinfekcije su, sa sedmog mjesta liste 10 vodećih zaraznih bolesti u FBiH, koje su zauzimale u 2008. godini, u 2009. godini, sa 534 oboljela, pale na osmo mjesto.

Stopa morbiditeta usljed alimentarnih toksikoinfekcija je, u 2009. godini, iznosila (22,94‰), i niža je u odnosu na 2008. godinu.

Pregledom analiza higijenske ispravnosti namirnica i vode u laboratoriju Zavoda za javno zdravstvo FBiH pokazalo se da su, u 2009. godini, obavljene hemijske analize na 3.340 uzoraka namirnica i 833 uzorka voda, od čega je bilo neispravno 4,94% uzoraka namirnica i 5,4% uzoraka voda. Mikrobiološke analize obavljene su na ukupno 2.706 uzoraka hrane i 1.129 uzoraka vode, od čega je neispravno bilo 3,28% uzoraka hrane i 14,34% uzoraka vode. Zaključuje se da su procenti mikrobiološki neispravnih uzoraka namirnica i voda niži u odnosu na prethodnu godinu, ali se općenito ne razlikuju značajno u odnosu na protekli petogodišnji period. Najčešći uzroci hemijske neispravnosti bili su: povišen sadržaj teških metala, konzervansa i nepravilna deklaracija, mikrobiološke neispravnosti, povišen broj ukupnih bakterija, plijesni i kvasaca.

Na temelju analiza radiološke ispravnosti hrane Zavoda za javno zdravstvo FBiH, može se zaključiti da ne postoji povećan rizik po zdravlje stanovnika od radiološke kontaminacije hrane i vode.

Cilj 19: Globalna eradicacija poliomijelitisa do 2000. godine

Indikatori za Bosnu i Hercegovinu:

U Bosni i Hercegovini nema registriranih slučajeva obolijevanja od poliomijelitisa.

Cilj 20: Eliminiranje neonatalnog tetanusa do 1995. godine

Indikatori za Bosnu i Hercegovinu:

U Bosni i Hercegovini nema registriranih slučajeva obolijevanja od neonatalnog tetanusa.

Potrebno je sačuvati takvo stanje.

Cilj 21: Smanjenje broja smrtnih slučajeva zbog morbila za 95% i broja oboljelih od morbila za 90% u odnosu na 1995. godinu (kao glavni korak prema globalnoj eradikaciji morbila)

Indikatori za Bosnu i Hercegovinu:

- Godišnji broj umrlih zbog morbila 1999. godine je 0;
- Godišnji broj slučajeva oboljenja od morbila - nema podataka.

Cilj 22: Održavanje visokog obuhvata imunizacijom (najmanje 90% za djecu starosne dobi do jedne godine života) za difteriju, tetanus, pertusis, morbile, poliomijelitis, tuberkulozu i za žene u generativnom periodu protiv tetanusa

Pokrivenosti obaveznom imunizacijom djece u FBiH (2003.-2009. godine), primoimunizacija

Vrsta vakcine	Stopa pokrivenosti imunizacijom (%)						
	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
BCG	91	93	95	97	96,0	96,1	97
DTP 3	83	79	88	91	90,5	90,6	90
OPV 3	85	82	89	92	91,8	92,3	90
MRP1	84	85	85	84	96,2	83,5	91
Hib 3			88	85	85,9	92,7	86
Hep.B 3			86	89	89,7	88,4	86

Podaci Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH (za 2009. godinu)

Pokrivenosti obaveznom imunizacijom djece u RS (2003.-2009. godine), primoimunizacija

Vrsta vakcine	Stopa pokrivenosti imunizacijom (%)						
	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
BCG	98	97	96	97	95	93	97
DTP 3	94	94	93	81	92	91	92
OPV 3	97	96	95	91	92	67	96
MRP1	96	94	95	83	92	78	96
Hib 2	-	-	-	-	-	99	93
Hep.B 3	84	84	94	92	94	93	95

Podaci Instituta za zaštitu zdravlja Republike Srpske

Cilj 23: Smanjenje broja smrtnih slučajeva zbog dijareje kod djece starosne dobi do pet godina za 50% i smanjenje incidence dijareje za 25%

- prosječni godišnji broj epizoda dijareje kod djece starosne dobi do pet godina života (2006.):

Dehidracija, koja nastaje kao posljedica dijareje, vodeći je uzrok smrtnosti djece u svijetu.

U Bosni i Hercegovini nema registriranih slučajeva smrti zbog dijareje. Kućni tretman djece koja boluju od dijareje, bilo davanjem oralnih rehidracijskih sredstava (ORS) ili drugih preporučenih tekućina (RHF), može prevenirati mnoge od tih smrti. Prevencija dehidracije i pothranjenosti davanjem većih količina tekućine i nastavljanjem sa normalnom ishranom oboljele djece, važna je strategija u tretmanu dijareje.

U Bosni i Hercegovini, 4,7% djece mlađe od pet godina imalo je dijareju u toku dvije sedmice, koje su prethodile istraživanju.

Prema podacima MISC-a 3, 2006. godine: 19% oboljelih dobijalo je tekućinu iz ORS paketa, 17% je dobijalo unaprijed pakovane ORS tekućine, 39,1% preporučenu tekućinu napravljenu kod kuće, u odnosu na 2000. godinu, kad je to bilo u 1,6% slučajeva.

Prema podacima MISC-a 3, 2006. godine, 21% djece imalo je kućnu njegu u seoskim sredinama i 9,4% u gradskim sredinama.

Zdravstvene radnike i ostalo stanovništvo treba kontinuirano educirati o tome kako da tretiraju bolesnu djecu kod kuće, što bi mijenjalo stavove i navike vezane za unos tekućine u toku bolesti.

Cilj 24: Smanjenje broja smrtnih slučajeva zbog akutnih respiratornih infekcija kod djece starosne dobi do pet godina života za jednu trećinuM

- broj smrtnih slučajeva zbog akutnih respiratornih infekcija 1999. godine – 3.

Broj smrtnih slučajeva u FBiH (izraženo kao apsolutni broj) zbog oboljenja respiratornog sistema J00-J99.

Godina	Dojenčad	Djeca do 5 godina
2000.	6	8
2006.	3	6
2009.	3	4

MISC istraživanjem ustanovljeno je da je 4% djece, starosne dobi od rođenja do 59 mjeseci, imalo simptome pneumonije u periodu od dvije sedmice prije studije. Najviša prevalenca djece sa simptomima pneumonije je, u starosnoj dobi od rođenja do 11 mjeseci, zatim opada prema starijoj životnoj dobi. Najniža prevalenca je u dobi od 48 do 59 mjeseci. Od ovog broja djece, 91% je odvedeno odgovarajućem davaocu usluga. U FBiH, 815 djece ispod pet godina starosti sa sumnjom na pneumoniju, dobilo je antibiotski tretman u periodu od dvije sedmice prije istraživanja. Upotreba antibiotika sa starošću otpada. Ukupno, 56% žena poznaje dva opasna znaka pneumonije - teško i ubrzano disanje.

Cilj 25: Eliminacija drakulinijaze do 2000. godineM

Bosna i Hercegovina nije područje u kome se javljala drakulinijaza.

Cilj 26: Ekspanzija aktivnosti za rani razvoj u djetinjstvu, uključujući intervencije u porodici i društvu, za koje je potrebno izdvojiti malo sredstava

Podaci iz MICS-a 3 pokazuju:

U Federaciji BiH, jaslice u javnim predškolskim ustanovama djeluju u sklopu vrtića. To znači da nisu organizirane kao neovisne ustanove, nego se njihov rad realizira u okviru rada vrtića, koji djeluju kao organizacijske jedinice javnih predškolskih ustanova. U okviru zvaničnih statističkih podataka ne raspolaže se podacima o broju privatnih jaslica. Jasličke odgojne grupe predviđene su za djecu uzrasta od šest mjeseci do tri godine života, a osoblje angažirano u jaslicama čine odgajatelji (nastavnici predškolskog odgoja) i medicinske sestre. U većini kantona, evidentan je problem nedovoljnih smještajnih kapaciteta za djecu jasličke dobi unutar postojećih predškolskih ustanova, što pojedine ustanove pokušavaju riješiti stvaranjem mješovitih odgojnih grupa (djeca jasličke dobi sa djecom dobi od tri do tri i pol godine/mlađa odgojna grupa u vrtićima). Prema nekim procjenama, obuhvat djece jasličkog uzrasta organiziranim oblicima njege, brige i odgoja, iznosi samo 3%.

Prema podacima MISC-a 3 istraživanja, samo 7% djece, starosne dobi od 36 do 59 mjeseci pohađa predškolsku ustanovu. Značajne su razlike u gradskim sredinama (16% djece), i u ostalim sredinama (2% djece).

Komentar o stanju uhranjenosti već je napisan u prethodnom dijelu teksta.

Cilj 27: Veće sticanje znanja, vještina i vrijednosti potrebnih za bolji život (putem svih obrazovnih tokova, uključujući masovne medije, druge forme moderne i tradicionalne komunikacije i socijalne akcije) od strane jedinki i porodica, čija će se efikasnost mjeriti prema promjenama ponašajna

Nema indikatora

Vidjeti "Obrazovanje".

Dodatni indikatori za monitoring dječijih prava za Bosnu i Hercegovinu

- Upis djece do pet godina života u matičnu knjigu rođenih, 2000. godine, 98,4%;
- Životni uvjeti djece do 14 godina života, 2000. godine 0,6% djece koja žive u domaćinstvima bez prisustva bioloških roditelja;
- Djeca do 14 godina života bez roditeljskog staranja, koja žive u domaćinstvima:
- Oba roditelja mrtva, 2000. godine, 0,1%;
- Majka mrtva, 2000. godine, 0,5%;
- Otac mrtav, 2000. godine, 4,0%;
- Radno angažiranje djece, 2000. godine, 17,7% djece od pet do četrnaest godina života koja trenutno rade (vidjeti druge sektore).

Dodatni indikatori za monitoring IMCI (Inicijativa za integrirani menadžment bolestima u djetinjstvu) i malarije za Bosnu i Hercegovinu

- Kućna njega i liječenje oboljenja u djetinjstvu, 2000. godine, 16,1%;
- Znanje potrebno za kućni tretman oboljenja u djetinjstvu, 2000. godine, 67,9%;
- Zaštitne mreže oko kreveta - Bosna i Hercegovina nije područje na kojem se javlja malarija;
- Tretman malarije - Bosna i Hercegovina nije područje na kojem se javlja malarija.

Inicijativa za integrirani menadžment bolestima u djetinjstvu (IMCI) program je razvijen od strane UNICEF-a i SZO-a, koji kombinira strategije za kontrolu i tretman pet bolesti, "ubica" najvećeg broja djece na svijetu: akutnih infekcija donjeg respiratornog trakta, dehidracije u toku dijareje, malih boginja, malarije i pothranjenosti. Program je usmjeren na unapređenje znanja i vještina zdravstvenih radnika, povezanih sa tretmanom ovih bolesti, poboljšanjem cjelokupnog sistema zdravstvene zaštite i unapređenje znanja i vještina prevencije i ranog tretmana dječijih bolesti u porodici i zajednici. Odgovarajući kućni tretman bolesti jedna je od komponenti IMCI inicijative. Ovim pristupom unapređuje se znanje majke da se odgovarajući kućni tretman dijareje i mnogih drugih bolesti sastoji od davanja većih količina tekućine i nastavljanja hranjenja djeteta, kao prije bolesti.

Postoje značajne razlike u kućnom liječenju dijareje, s obzirom na karakteristike domaćinstva. U seoskim sredinama, kućno liječenje dijareje koristi se češće (21,8 %) nego u gradskim sredinama (9,4%). Kako raste stepen obrazovanja majki, tako raste i procent kućnog liječenja dijareje.

Na nivou BiH, oko 3,9% djece imalo je simptome akutne respiratorne infekcije u periodu od dvije sedmice prije istraživanja. U odgovarajuću zdravstvenu ustanovu odvedeno je 91,3% ove djece, pri čemu, u pogledu zdravstvene ustanove u koju je dijete odvedeno, postoje veoma velike razlike između gradskih i seoskih sredina - 26,2% gradske djece odvedeno je u privatnu ordinaciju, dok je samo 1,9% seoske djece posjetilo privatnog ljekara. Od ukupnog procenta djece sa simptomima akutne respiratorne infekcije u BiH, 73,1% je liječeno antibioticima. Liječenje antibioticima se, općenito, povećava sa stepenom obrazovanja majke.

Ove procenete trebalo bi podići na 100%, a trebalo bi težiti da oni, koji pružaju njegu oboljelom djetetu, znaju i veći broj simptoma koji navode na to da se odmah potraži stručna medicinska pomoć za dijete.

ZAKLJUČAK:

Analiza postignutih ciljeva iz Akcionog plana za djecu ukazuje na to da su oba entiteta i Brčko distrikt BiH, u prethodnom periodu, u svom radu bili posvećeni unapređenju zdravlja djece, mladih osoba, kao i žena u fertilnoj dobi.

Neki od postavljenih ciljeva su u cijelosti realizirani, pojedini su u fazi realizacije i pokazuju pozitivne trendove.

Međutim, indikatori koji se mogu pratiti, ukazuju na to da je nužno i u narednom periodu intenzivno raditi na ovom planu. Neophodno je i dalje smanjivati stopu smrtnosti, kako neonatalne, dojeničke, tako i djece do pet godina, usmjeriti pažnju na održavanje obuhvata imunizacijom na visokom nivou tamo gdje je dostignuta, odnosno povećavati obuhvat tamo gdje je potrebno. Posebnu pažnju treba usmjeriti na jačanje prenatalnog otkrivanja anomalija ploda, kao i otkrivanje majki koje imaju rizičnu trudnoću.

Također, neophodno je jačati preventivnu zdravstvenu zaštitu trudnica.

Važno je istaknuti da, kako ova analiza, tako i sve dosadašnje analize, ukazuju na to da je veoma teško doći do kvalitetnih i pouzdanih pokazatelja kojima bi se moglo pratiti zdravlje djece, ali i njihovih majki. U tu svrhu, jedan od prioriteta za naredni period je uspostava sistema monitoringa sveukupnog zdravlja djece i adolescenata.

D Obrazovanje

Oblast obrazovanja u BiH, u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine, regulirana je zakonima entiteta, kantonalnim zakonima u Federaciji BiH i zakonom Brčko distrikta BiH.

Aktivnosti koje su poduzete na državnom nivou u pogledu donošenja okvirnog zakonodavstva iz oblasti obrazovanja su: Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH („Službeni glasnik BiH”, broj: 18/03, od 1. jula 2003. godine), Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH („Službeni glasnik BiH”, broj: 59/07, od 7. augusta 2007. godine), Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH („Službeni glasnik BiH”, broj: 88/07, od 20. novembra 2007. godine);

Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, koji je objavljen 20. novembra 2007. godine („Službeni glasnik BiH”, broj: 88/07); Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH, usvojen na Zastupničkom domu Parlamentarne skupštine BiH, kao i usvajanje sljedećih strateških dokumenata: Strategija razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja, 2005.-2010. godine, Strategija razvoja stručnog obrazovanja i obuke u BiH za period 2007.-2013. („Službeni glasnik BiH”, broj: 65/07, od 28. augusta 2007. godine. Strateški pravci razvoja obrazovanja u BiH, s planom provedbe 2008.-2015. godine, usvojen je na 51. sjednici Vijeća ministara BiH, održanoj 3. juna 2008. godine.

Navedeni zakoni, kao i strateški dokumenti, sadrže odredbe koje propisuju da svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učestvovanja u odgovarajućem odgoju i obrazovanju, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi. Jednak pristup i jednake mogućnosti podrazumijevaju stvaranje jednakih uvjeta i prilika za sve, za početak i nastavak daljnjeg odgoja i obrazovanja.

Međutim, uprkos intenzivnim pozivima i naporima Vijeća za provedbu mira, Ureda visokog predstavnika, kao i pritisaka koje vrši međunarodna zajednica, još uvijek postoje škole organizirane kao „dvije škole pod jednim krovom“. Ovaj problem prisutan je u Srednjobosanskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu. Općenito, kantonalne vlasti nisu učinile mnogo kako bi se riješio ovaj problem. Postojanje „dvije škole pod jednim krovom“ suprotno je principima postavljenim u ključnom dokumentu pod nazivom: „Reforma obrazovanja – poruka građanima BiH” (ovaj dokument predstavlja najvažniji korak u dugoročnom procesu razvoja suvremenog i kvalitetnog sistema obrazovanja i njegovog približavanja evropskim i međunarodnim standardima i definira ciljeve reforme obrazovanja i mjere i aktivnosti, koje je potrebno poduzeti za realizaciju zadatih ciljeva do 2010. godine), a posebno pristanku entitetskih i kantonalnih ministarstava obrazovanja „da prekinu segregaciju i diskriminaciju u obrazovanju”.

Treba napomenuti i izvjestan napredak, koji je uslijedio usvajanjem Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH. Tokom školske 2002./2003. godine izvršena je revizija udžbenika

na međuentitetskom nivou, a otklonjeni su i neprimjereni sadržaji iz udžbenika iz nacionalne grupe predmeta (maternji jezik i književnost, historija, geografija, poznavanje prirode i društva, vjeronauka). Ovaj proces okončan je prije početka školske 2003./2004. godine.

Uz podršku međunarodne zajednice, tokom 2004. i 2005. godine Ekspertna mješovita grupa, formirana na nivou BiH, izradila je Smjernice za pisanje udžbenika historije i geografije. Ovaj dokument potpisali su svi ministri obrazovanja, i time je omogućeno objavljivanje Smjernica i raspisivanje konkursa za udžbenike historije i geografije za školsku 2007./2008. godinu.

Izrađen je uzorak Pravilnika o formiranju i radu školskih odbora, u skladu s odredbama Okvirnog zakona. Svoje pravilnike donijele su obrazovne vlasti u Republici Srpskoj, Distriktu Brčko, Tuzlanskom i Zeničko-dobojskom kantonu i Kantonu Sarajevo.

Izrađen je i uzorak Pravilnika o kriterijima za nazive i simbole škola i organiziranje školskih manifestacija. Svoje podzakonske akte za reguliranje ovih pitanja do sada su donijele obrazovne vlasti Republike Srpske, Distrikta Brčko i nekoliko kantona u Federaciji BiH, kao što su: Unsko-sanski, Zeničko-dobojski i Srednjobosanski kanton.

Posebna komisija, koju je formiralo Vijeće ministara BiH, izradila je nastavne planove i programe za predmete dopunske nastave za djecu, državljane BiH, koja žive u inozemstvu. Uglavnom se radi o predmetima nacionalne grupe predmeta. Ministarstvo civilnih poslova BiH je, u skladu sa članom 33 Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, formiralo Komisiju za izradu nastavnog plana i programa za predmet dopunske nastave u osnovnoj i srednjoj školi za djecu u inozemstvu, te ga objavilo, u junu 2005. godine. Također, 2008. godine, Ministarstvo civilnih poslova BiH izdalo je Udžbenik dopunske nastave za djecu u inozemstvu, od I do IV razreda osnovne škole, koji je u potpunosti usklađen sa nastavnim planom i programom za predmete dopunske nastave u osnovnoj i srednjoj školi za djecu u inozemstvu.

Ministarstvo civilnih poslova BiH, zajedno sa ministrima obrazovanja entiteta i kantona i šefom Odjela za obrazovanje Brčko distrikta BiH zaključilo je Sporazum o uspostavi Vijeća za opće obrazovanje u BiH, kao stručnog neovisnog tijela za donosiocje odluka u vezi sa politikama djelovanja u oblasti predškolskog, osnovnog i srednjeg općeg obrazovanja („Službeni glasnik BiH”, broj: 22/09). Konstituirajuća sjednica Vijeća za opće obrazovanje održana je 13. jula 2010. godine u Sarajevu.

Raseljenoj djeci i djeci povratnicima, obrazovne vlasti pružaju i druge vidove pomoći, u skladu sa mogućnostima i raspoloživim sredstvima za ovu namjenu (besplatni udžbenici i školski pribor i užina), a na ovom planu veoma su aktivne brojne nevladine organizacije.

Za romsku djecu, kao pripadnike marginalizirane grupe djece, izrađen je Revidirani akcioni plan Bosne i Hercegovine o obrazovnim potrebama Roma. Usvojen je na 128. sjednici Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, održanoj 14. jula 2010. godine.

Na državnom nivou, Ministarstvo civilnih poslova ima samo koordinirajuću ulogu u oblasti obrazovanja. Kako bi koordinacija u oblasti obrazovanja bila efikasnija, donesen je Memorandum o osnivanju Konferencije ministara obrazovanja Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine”, broj: 19/08).

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine koordinira rad novouspostavljene Konferencije ministara obrazovanja, koja okuplja ministre obrazovanja entiteta, kantona i Distrikta Brčko. Glavni zadaci Konferencije ministara obrazovanja u BiH, kao savjetodavnog tijela, su da zauzima stavove, daje savjete i preporuke za usklađivanje obrazovnih politika rada i strateških planova razvoja obrazovanja, zakonodavstva iz oblasti obrazovanja, aktivnosti na definiranju, primjeni, praćenju i razvoju standarda obrazovanja i njihovom usklađivanju s evropskim i međunarodnim standardima.

Također, kao napredak ističe se izrada Strateških pravaca razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini, s planom provedbe 2008.–2015. godine, imenovanje direktora i zamjenika direktora

Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje na državnom nivou, te uspostava Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta i Centra za informiranje i priznavanje dokumenata u oblasti visokog obrazovanja u BiH.

Rerublika Srpska

Predškolsko obrazovanje i odgoj

U Republici Srpskoj donesen je Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 119/08).

Predškolski odgoj i obrazovanje obuhvata djecu starosne dobi od šest mjeseci do polaska u osnovnu školu, a ostvaruje se kroz program predškolskog odgoja i obrazovanja.

Predškolski odgoj i obrazovanje sastavni je dio jedinstvenog sistema odgoja i obrazovanja u Republici Srpskoj, koji predstavlja osnovu cjeloživotnog učenja i cjelovitog razvoja djeteta.

Djelatnost predškolskog odgoja i obrazovanja obavlja se u predškolskim ustanovama, ustanovama socijalne zaštite, u kojima su trajno zbrinuta djeca predškolske starosne dobi, kao i u drugim ustanovama koje primjenjuju programe predškolskog odgoja i obrazovanja.

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje odvija se u skladu sa Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju i ratificiranim međunarodnim konvencijama.

Predškolskim odgojem i obrazovanjem omogućava se jednaka dostupnost odgoja i obrazovanja svakom predškolskom djetetu.

Odgojno-obrazovni rad ostvaruje se na jezicima konstitutivnih naroda, koji žive u Republici Srpskoj, na službenim pismima ćirilica i latinica.

Za djecu, pripadnike nacionalnih manjina, odgojno-obrazovni rad može se ostvarivati na materinjem jeziku ili dvojezično.

Dio programa predškolskog odgoja i obrazovanja, ili program u cjelini, može se ostvarivati i na stranom jeziku.

Odgojno-obrazovni rad sa djecom s oštećenjima čula ostvaruje se po prilagođenom ili posebnom programu, i izvodi se na jeziku znakova i pomoću sredstava tog jezika, te Brajevom pismu, ovisno o potrebama i mogućnostima djece.

Rad sa djecom u predškolskim ustanovama organizira se u odgojnim grupama. Odgojne grupe mogu biti jasličke za starosnu dob od šest mjeseci do tri godine i vrtičke grupe za starosnu dob od tri godine do polaska u školu.

Prilikom upisa u predškolsku ustanovu za djecu sa posebnim potrebama, ustanova je dužna pokrenuti proceduru izrade pojedinačnog odgojno-obrazovnog programa.

Djeca sa posebnim potrebama, u smislu Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju su: nadarena djeca, djeca sa smetnjama u psihičkom razvoju, sa tjelesnom invalidnošću, slijepi i slabovidi, gluhi i nagluhi, djeca sa smetnjama u govoru, kronično bolesna, djeca sa teškoćama u učenju, sa socijalnim problemima, djeca bez roditelja i djeca koja ne poznaju jezik.

Odgojna grupa koju pohađa dijete sa posebnim potrebama ima asistenta za inkluziju. Asistent pruža tehničku pomoć djetetu sa teškoćama u razvoju, na čije posebnosti ukazuje roditelj ili staratelj.

Od asistenta za inkulziju, zaduženog za dijete sa teškoćama u razvoju, svakodnevno se očekuje sljedeće: da dijete dočekuje i uvodi u predškolsku ustanovu, pomaže pri toaleti, olakšava mu boravak u predškolskoj ustanovi, i slično.

Predškolske ustanove postoje u 41 općini u Republici Srpskoj.

Osnovno obrazovanje i odgoj

Devetogodišnje obrazovanje u Republici Srpskoj uvedeno je u školskoj 2003./2004. godini.

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 74/08) osnovno obrazovanje i odgoj u Republici Srpskoj traje devet godina i obavezno je i besplatno za svu djecu od šest do 15 godina života.

Devetogodišnje školovanje podijeljeno je na tri trijade (3+3+3). Nastava u prvoj trijadi je razredna, u drugoj razredno-predmetna i u trećoj predmetna.

Uporedo sa sticanjem osnovnog obrazovanja i odgoja može se sticati i umjetničko obrazovanje i odgoj (muzičko, baletsko i slično obrazovanje).

Osnovno obrazovanje i odgoj odvija se u osnovnim školama, specijalnim osnovnim školama, muzičkim i baletskim školama.

Svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti u osnovnom obrazovanju i odgoju, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi.

U osnovnom obrazovanju ne može se vršiti diskriminacija djece, nastavnika i ostalog osoblja škole na osnovu rase, spola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, na osnovu invaliditeta ili na bilo kojoj drugoj osnovi.

Škola ima odgovornost da u sredini u kojoj djeluje doprinese stvaranju kulture koja poštuje ljudska prava i osnovne slobode svih građana, kako je to utemeljeno Ustavom i ostalim međunarodnim dokumentima iz oblasti ljudskih prava, koje je potpisala BiH.

Nastava u osnovnom obrazovanju i odgoju izvodi se na službenim jezicima konstitutivnih naroda, uz korištenje oba službena pisma ćirilice i latinice.

U školama se ne smije vršiti diskriminacija nastavnika ili nekog drugog zaposlenog pri imenovanju, uvjetima zaposlenja, napredovanju ili bilo kojoj drugoj odluci u vezi sa tom osobom, na osnovu toga što u školi, u usmenom i pisanom izražavanju, koristi bilo koji od jezika konstitutivnih naroda.

U školama se ne smije vršiti diskriminacija učenika pri upisu u školu, učešću u aktivnostima škole ili u bilo kojoj drugoj odluci u vezi sa tim učenikom, na osnovu toga što u školi, u usmenom i pisanom izražavanju koristi bilo koji od jezika konstitutivnih naroda.

Jezik i kultura nacionalnih manjina u Republici Srpskoj poštivat će se i koristiti u školi, u najvećoj mogućoj mjeri, u skladu s Okvirnom konvencijom o zaštiti prava nacionalnih manjina i Zakonom o zaštiti prava nacionalnih manjina ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 2/05).

U osnovnom obrazovanju štite se vjerske slobode, tolerancija i kultura dijaloga.

U nastavnim i drugim aktivnostima u školi ne mogu se koristiti ili izučavati didaktički i drugi materijali uvredljivog sadržaja, a nastavnici i drugo školsko osoblje ne smiju davati izjave koje bi se opravdano mogle smatrati uvredljivim za jezik, kulturu i vjeroispovijest učenika koji pripadaju bilo kojoj nacionalnoj, etničkoj ili vjerskoj grupi.

Dijete sa lakšim psihičkim i fizičkim smetnjama u razvoju upisuje se u redovno odjeljenje, s tim da mu se omogući posebna stručna pomoć u okviru opservacionog perioda, koji ne može biti kraći od šest mjeseci.

Stručnu pomoć u okviru opservacionog perioda pruža defektolog-logoped i pedagoško-psihološka služba škole. U školama gdje nema defektologa-logopeda stručnu pomoć pruža pedagoško-psihološka služba, a u najvećoj mjeri, u kojoj je to moguće, uključuju se i druge stručne osobe.

Djeca sa smetnjama u psihofizičkom razvoju stižu osnovno obrazovanje i odgoj u redovnim školama i prema programima prilagođenim njihovim individualnim potrebama, u skladu sa članom 19 Okvirnog zakona.

Djeca sa težim i teškim smetnjama stižu osnovno obrazovanje i odgoj u skladu sa Zakonom i upisuju se u specijalnu školu ili specijalno odjeljenje, na osnovu rješenja kojim se utvrđuju vrsta i stepen ometenosti u razvoju.

Djeca sa smetnjama u psihofizičkom razvoju, u smislu zakona su:

- a) djeca sa tjelesnim oštećenjima i oštećenjima čula (tjelesno invalidna, slijepa i slabovida, gluha i nagluha djeca, djeca sa poremećajima u glasu, govoru i jeziku);
- b) djeca koja su psihički ometena (psihička ometenost lakšeg, umjerenog, težeg i teškog stepena);
- v) djeca koja su višestruko ometena u razvoju (sa dvije ili više ometenosti);
- g) autistična djeca;
- d) djeca sa drugim smetnjama, u skladu sa Međunarodnom klasifikacijom bolesti iz 1990. godine (ICD – 10).

Ovisno o vrsti i stepenu ometenosti u razvoju, nastava u specijalnim odjeljenjima i školama izvodi se kao: razredna, razredno-predmetna i predmetna nastava.

Nastavnim planom i programom određuje se kada se nastava izvodi kao razredna, razredno-predmetna ili predmetna nastava.

Nastavni sat za učenike od I do III razreda traje 35 minuta, a za starije razrede 40 minuta, ukoliko se nastava odvija u specijalnom odjeljenju.

U odjeljenju ili odgojnoj grupi može biti od šest do deset učenika, ovisno o vrsti i stepenu ometenosti u razvoju.

Odjeljenje učenika sa višestrukom ometenošću u razvoju i odjeljenje kombinirano od više razreda može imati od tri do šest učenika.

Za obrazovanje, odgoj i rehabilitaciju učenika sa smetnjama u psihofizičkom razvoju može se osnovati škola sa najmanje devet odjeljenja.

Škola u svom sastavu može imati zaštitnu i proizvodnu radionicu.

Škola može organizirati smještaj i ishranu za učenike i djecu predškolske starosne dobi.

Smještaj i ishrana mogu biti u vidu dnevnog ili stalnog boravka.

Jedinica lokalne samouprave, na čijoj teritoriji roditelj učenika ima prebivalište, snosi troškove servisnih usluga, a to su: prijevoz, ishrana i smještaj učenika.

U specijalnim školama, nastavu od I do IV razreda izvodi diplomirani defektolog odgovarajućeg smjera. Odgojni rad u specijalnoj školi, koja ima organiziran smještaj učenika, obavlja odgajatelj – diplomirani defektolog odgovarajućeg smjera.

U posljednje tri godine u porastu je broj djece romske nacionalnosti u osnovnim školama u Republici Srpskoj.

Srednje obrazovanje

Srednje obrazovanje dostupno je svima pod jednakim uvjetima, u skladu sa Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 74/08) i sposobnostima pojedinca. Srednje obrazovanje nije obavezno.

U srednjem obrazovanju ne može se vršiti diskriminacija u pristupu obrazovanju djece na osnovu rase, boje kože, spola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, na osnovu invaliditeta ili na bilo kojoj drugoj osnovi.

Republika Srpska i jedinice lokalne samouprave, zajedno sa školom, odgovorne su za iznalaženje školskog prostora, opreme i prateće infrastrukture za neometan pristup i učešće u obrazovnom procesu osoba sa posebnim obrazovnim potrebama.

Nastava u srednjem obrazovanju izvodi se na službenim jezicima konstitutivnih naroda, uz korištenje oba službena pisma ćirilice i latinice.

U školama se ne može vršiti diskriminacija učenika pri upisu u školu, učešću u aktivnostima škole ili u bilo kojoj drugoj odluci koja se odnosi na tog učenika, na osnovu toga što u školi, u pisanom ili usmenom izražavanju, koristi bilo koji od jezika konstitutivnih naroda.

U školama se ne može vršiti diskriminacija nastavnika ili nekog drugog zaposlenog pri imenovanju, uvjetima zaposlenja, napredovanju ili u bilo kojoj drugoj odluci koja se odnosi na tu osobu na osnovu toga što u školi, u pisanom ili usmenom izražavanju koristi bilo koji od jezika konstitutivnih naroda.

Jezik i kultura nacionalnih manjina u Republici Srpskoj poštivat će se u srednjem obrazovanju, u skladu s Okvirnom konvencijom o zaštiti prava nacionalnih manjina.

Odgojno-obrazovni rad u srednjem obrazovanju za osobe koje koriste jezik znakova izvodi se na jeziku znakova i pomoću sredstava tog jezika.

Ovisno o vrsti nastavnog plana i programa škola može biti osnovana i registrirana kao:

- a) gimnazija,
- b) umjetnička škola,
- v) stručna tehnička škola,
- g) stručna škola,
- d) vjerska škola,
- đ) škola za učenike sa posebnim potrebama i
- e) škola za obrazovanje odraslih.

Škola može biti organizirana i kao centar srednjih škola, u čijem sastavu se nalazi više škola sa više smjerova, struka i zanimanja.

Svi učenici sa teritorije Republike Srpske i BiH prijavljuju se pod jednakim uvjetima za upis u I razred javne ili privatne škole, bez obzira na to gdje su završili osnovnu školu.

U srednjem obrazovanju će se poštivati jezik i kultura svake brojnije nacionalne manjine.

U srednjem obrazovanju neće se koristiti didaktički i drugi materijali, niti davati izjave od nastavnog i drugog osoblja koje bi se mogle smatrati uvredljivim za bilo koju nacionalnu i etničku grupu ili vjeroispovijest.

U Republici Srpskoj ima 88 srednjih škola, čiji je osnivač Republika Srpska, i tri privatne srednje škole. Broj učenika u srednjim školama, u prethodnom periodu od pet godina, kretao se od oko 46.000 do 50.000 učenika. U privatnim školama od osnivanja se obrazovalo i odgajalo oko 500 učenika.

Od ukupnog broja učenika u srednjim školama u Republici Srpskoj, 62 učenika ili 0,14 % su učenici sa smetnjama u razvoju, koji su uključeni u redovno školovanje i to, uglavnom, u srednjim stručnim školama za trogodišnja zanimanja.

U prethodnom periodu broj učenika sa smetnjama u razvoju, uključenih u redovno srednjoškolsko obrazovanje, bio je oko 1.700 učenika, a od toga je najveći broj s oštećenjem vida.

U Republici Srpskoj, mali je procent učenika koji ne nastavljaju daljnje školovanje. Procent osnovaca koji ne nastavljaju daljnje školovanje kretao se u rasponu od 3 do 5%, a za školsku 2008./2009. godinu smanjen je na 0,37%.

U Republici Srpskoj ima deset samostalnih gimnazija i 30 gimnazija u sastavu mješovitih škola.

U gimnazijama u Republici Srpskoj, učenici se školuju u okviru četiri smjera: općem, prirodno-matematičkom, računarsko-informatičkom i društveno-jezičkom smjeru i u dva odjeljenja IBO gimnazije, koja je u sastavu Gimnazije Banja Luka.

Radi usuglašavanja upisne politike sa potrebama tržišta rada, u decembru 2007. godine, formirana je Komisija za upis, sa zadatkom da omogući što kvalitetniji plan upisa u srednje škole. Članovi Komisije za upis su predstavnici Zavoda za zapošljavanje, Statističkog zavoda, Privredne komore, Administrativne službe grada Banje Luke, Agencije za regionalni razvoj, Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstva za prostorno planiranje i uređenje, Sindikata i Ministarstva prosvjete i kulture.

U suradnji sa Privrednom komorom izvršena je analiza potreba na tržištu rada, upućivanjem upitnika poslodavcima u vezi sa strukama i zanimanjima za koja iskazuju potrebe.

Visokoškolsko obrazovanje

Zakon o visokom obrazovanju ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 73/10)

Visoko obrazovanje je djelatnost od posebnog društvenog interesa za Republiku Srpsku.

Visoko obrazovanje organizira se u tri ciklusa:

- a) Prvi ciklus vodi do akademskog zvanja završenog dodiplomskog studija (the degree of bachelor) ili ekvivalenta, stečenog nakon najmanje tri ili najviše četiri godine studija nakon sticanja svjedočanstva o završenoj srednjoj školi, koji se vrednuje sa najmanje 180, odnosno do 240 bodova, evropski kreditni transforni sistem (ECTS).
- b) drugi ciklus vodi do akademskog zvanja magistra ili ekvivalenta, stečenog nakon završenog dodiplomskog studija i traje jednu ili dvije godine, a vrednuje se sa 60, odnosno 120 ECTS bodova, i to na način da u zbiru sa prvim ciklusom predstavlja 300 ECTS bodova; i
- v) treći ciklus vodi do akademskog zvanja doktora ili ekvivalenta, i traje tri godine, a vrednuje se sa 180 ECTS bodova.

(Izuzet je studij medicine u prvom ciklusu, koji se vrednuje do 360 ECTS bodova).

Pristup visokom obrazovanju imaju sve osobe koje su završile četverogodišnju srednju školu u Republici Srpskoj i BiH, kao i učenici koji su završili srednju školu u inozemstvu.

Pristup visokom obrazovanju neće biti ograničen direktno ili indirektno, na osnovu spola, rase, seksualne orijentacije, fizičkog ili drugog nedostatka, bračnog stanja, boje kože, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog, etničkog ili socijalnog porijekla, veze sa nekom nacionalnom zajednicom, imovine, rođenja, godina ili nekog drugog statusa.

Od januara 2008. godine počeo je sa radom i Savjet za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta.

U Republici Srpskoj stipendije se daju za četiri kategorije:

- Uspješnim studentima,
- Studentima posebnih socijalnih kategorija,
- Studentima iz izrazito nerazvijenih općina,
- Studentima koji studiraju u inozemstvu.

Javne visokoškolske ustanove u Republici Srpskoj:

- Univerzitet u Banjoj Luci
- Univerzitet u Istočnom Sarajevu
- Visoka medicinska škola Prijedor
- Visoka škola hotelijerstva i turizma Trebinje

* * *

Statistički podaci za Republiku Srpsku

Predškolsko obrazovanje

	Broj PU	Djeca – ukupno	Do tri godine	Više od tri godine
2001./2002.	62	5.734	847	4.887
2002./2003.	63	5.773	797	4.976
2003./2004.	63	4.618	802	3.816
2004./2005.	62	4.667	867	3.800
2005./2006.	66	4.713	754	3.959
2006./2007.	67	5.082	869	4.213
2007./2008.	68	5.502	969	4.533

Broj predškolskih ustanova po općinama: 2007./2008. – 68 ustanova

Banja Luka – 18	Bijeljina – 4
Bileća - 1	Brod – 1
Bratunac – 1	Višegrad – 1
Vlasenica - 1	Gacko - 1
Gradiška - 3	Derventa - 1
Doboj - 2	Zvornik – 1
Kneževo - 1	Kozarska Dubica – 1
Kotor-Varoš - 1	Laktaši - 2
Lopare - 1	Lukavica - 1
Ljubinje - 1	Milići - 1
Modriča - 1	Mrkonjić Grad - 2
Novi Grad - 1	Pale - 1
Prijedor - 4	Prnjavor - 1
Rogatica - 1	Sokolac - 1
Srbac - 1	Srebrenica – 1
Teslić - 1	Trebinje - 2
Ugljevik - 1	Foča - 1
Čajniče - 1	Čelinac - 1
Šamac - 1	Šekovići - 1
Šipovo - 1	

Djeca sa smetnjama u razvoju:

2001./2002. – 11	2002./2003. – 20
2003./2004. – 17	2004./2005. – 36
2005./2006. – 52	2006./2007. – 38
2007./2008. – 61	

Djeca sa smetnjama u razvoju:

2007./2008. – 61	Banja Luka – 35
Bijeljina - 3	Brod - 2
Bratunac - 1	Gacko – 1
Derventa - 1	Zvornik - 1
Kozarska Dubica - 1	Laktaši - 1
Mrkonjić Grad - 1	Novi Grad – 1
Prijedor - 4	Trebinje - 8
Čelinac – 1	

Djeca prema tome sa kim žive

	Djeca koja žive s oba roditelja	Djeca koja žive samo sa majkom	Djeca koja žive samo s ocem	Djeca koja ne žive sa roditeljima	Djeca bez roditelja
2001./2002.	5.281	385	47	19	2
2002./2003.	5.469	260	33	9	2
2003./2004.	4.364	230	21	3	-
2004./2005.	4.387	255	21	2	2
2005./2006.	4.395	282	32	3	1
2006./2007.	4.800	250	25	6	1
2007./2008.	5.161	298	31	10	2

Osnovno obrazovanje

2008./2009. - pohađalo 112.440 učenika (djevojčica 54.750)
99,8 % završili razred (99,9% djevojčica)
Nisu završili razred – 273 (53 djevojčice)
Školovanje napustili – 45 (od toga 22 djevojčice) zbog:
a) lošeg uspjeha u školi – 4 (2)
b) socijalnih razloga – 18 (7)
v) ekonomskih razloga – 12 (8)
g) ličnih razloga – 11 (5)

Učenici sa posebnim potrebama, uključeni u redovnu nastavu na početku 2009./2010. godine – 1.204 (486 djevojčica)

Srednje obrazovanje

Školska godina	Ukupno	Muški spol	Ženski spol
2004./2005.	50.904	25.094	25.810
2005./2006.	49.928	24.820	25.108
2006./2007.	50.046	24.814	25.232
2007./2008.	47.917	23.884	24.033
2008./2009.	46.307	23.119	23.188
2009./2010.			

U toku školske 2008./2009. godine školovanje je prekinuo 371 učenik (122 djevojke), i to zbog:

- a) lošeg uspjeha u školi – 239 (49 djevojaka)
- b) socijalnih razloga – 31 (1)
- v) ekonomskih razloga – 15 (2)
- g) ličnih razloga – 86 (70)

Broj učenika sa posebnim potrebama, uključenih u redovnu nastavu na početku školske 2009./2010. godine – prema spolu iznosi ukupno: 296, od toga muškog spola: 201 i ženskog spola: 95

Visoko obrazovanje

Broj ustanova visokog obrazovanja

2006./2007.	21
2007./2008.	25
2008./2009.	24
2009./2010.	26

Upisani studenti

2006./2007.	32.969	18.115 (ž)
2007./2008.	35.099	19.321 (ž)
2008./2009.	41.246	23.358 (ž)
2009./2010.	43.928	24.799 (ž)

Kao poseban napredak ističe se:

Vlada Republike Srpske usvojila je „**Strategiju i akcione planove za unapređenje društvenog položaja osoba s invaliditetom u Republici Srpskoj 2010.-2015.**“, kojom su obuhvaćena i djeca sa smetnjama u razvoju i njihov položaj i plan aktivnosti na njegovom unapređenju.

Radna grupa Savjeta za djecu Republike Srpske uradila je dokument, pod nazivom: "**Analiza položaja djece i mladih sa posebnim potrebama u sistemu vaspitanja i obrazovanja u Republici Srpskoj**", koji je usvojila Vlada Republike Srpske. Analizom je obuhvaćeno i prisustvo djece sa posebnim potrebama u sistemu predškolskog odgoja i obrazovanja, te u osnovnim i srednjim školama, kao i njihovo prisustvo u visokoškolskim ustanovama. U ovom dokumentu, naglašena je potreba za: uspostavljanjem jasnih procedura kod ranog otkrivanja djece sa smetnjama u razvoju, daljnjim unapređenjem započetog procesa inkluzivnog obrazovanja i izradom strateškog dokumenta u toj oblasti, na principu interresorne suradnje i partnerstva, kao i definiranjem procedura i finansiranja angažiranja asistenata za inkluziju u odgojno-obrazovnom sistemu.

Dokument je prosljeđen svim relevantnim ministarstvima i institucijama.

U Republici Srpskoj je uočena potreba pružanja podrške porodici, radi stvaranja okruženja za siguran i stabilan razvoj djeteta. Vlada je formirala Radnu grupu za izradu Strategije. Po završetku tog dokumenta, Narodna skupština Republike Srpske je, 2009. godine, usvojila dokument pod nazivom: "Strategija razvoja porodice za period 2009.-2014." ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 15/09), čija je osnovna vizija "razvoj i očuvanje porodice, koja će predstavljati poticajni ambijent za pravilan psihofizički razvoj djece, afirmaciju roditeljstva i međugeneracijske solidarnosti, a istodobno biti važan element sociodemografskog razvoja Republike Srpske".

Strategija definira pet strateških ciljeva i to:

1. Inicijativu za poboljšanje zakonski utvrđenog položaja porodice u Republici Srpskoj;
2. Mjere za povećanje nataliteta i, u vezi s tim, politiku djelovanja;
3. Demografsku revitalizaciju općina i seoskih područja zahvaćenih smanjenjem populacije;
4. Proširenu mrežu institucija za pomoć i podršku porodici;
5. Elektronsku bazu podataka o porodicama u Republici Srpskoj.

Radi skretanja pažnje javnosti na jačanje uloge porodice i neophodnosti rađanja, u suradnji sa lokalnim zajednicama, održava se tradicionalna manifestacija pod nazivom: „*Konferencija beba*“ i, u sklopu 'Strategije razvoja porodice', aktivnost pod nazivom: „Porodica za 5“.

Federacija BiH

Predškolsko obrazovanje i odgoj

S obzirom da su u skladu s Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine sve ovlasti u obrazovanju, pa samim tim i u predškolskom odgoju i obrazovanju, u isključivoj ovlasti kantona, to se moralo pristupiti izradi kantonalnih zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju, koji će biti usklađeni s Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju. Stanje u ovom procesu je sljedeće:

1.	Kanton 10	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu 10	„Narodne novine Kantona 10”, broj: 8/09
2.	Posavski kanton	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Posavskom kantonu	„Narodne novine Posavskog kantona”, broj: 8/08
3.	Unsko-sanski kanton	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju	Nije stupio na snagu
4.	Tuzlanski kanton	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju	„Narodne novine Tuzlanskog kantona”, broj: 12/09
5.	Zeničko-dobojski kanton	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju	„Službene novine Zeničko-dobojskog kantona”, broj: 7/10, od 15. jula 2010. godine
6.	Bosansko-podrinjski kanton	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju	„Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona”, broj: 15/09
7.	Hercegovačko-neretvanski kanton	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju	„Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona”, broj: 5/00
		Napomena: Na snazi je stari zakon. Novi zakon u fazi je prijedloga u skupštinskoj proceduri.	
8.	Srednjobosanski kanton	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju	„Službene novine Srednjobosanskog kantona”, broj: 11/01
		Napomena: Na snazi je stari zakon. Novi zakon je u fazi prijedloga u skupštinskoj proceduri.	
9.	Zapadnohercegovački kanton	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju	„Narodne novine Zapadnohercegovačkog kantona”, broj: 7/98
		Napomena: Na snazi je stari zakon. Novi zakon u fazi je prijedloga u skupštinskoj proceduri.	
10.	Kanton Sarajevo	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu Sarajevo	„Službene novine Kantona Sarajevo”, broj: 26/08

Kao zajednički imenilac, u svim usvojenim kantonalnim zakonima, možemo istaći sljedeće: Mreža predškolskih ustanova nije dovoljno razgranata, pa predškolsko obrazovanje nije dostupno djeci iz seoskih sredina, nego je privilegija gradske djece, tako da postojeći broj vrtića ne omogućava znatnije povećanje obuhvaćenosti djece predškolskim odgojem i obrazovanjem.

Djeca sa posebnim potrebama, koja borave u ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja, zauzimaju posebno mjesto, ne samo kada je u pitanju njihovo zbrinjavanje i njega, nego i njihova integracija u odgojno-obrazovnim grupama, po posebno prilagođenim programima.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku Bosne i Hercegovine, ukupan broj djece u dobi od prve do šeste godine u Federaciji BiH iznosi 133.920. Od tog broja, broj djece starosne dobi od prve do treće godine iznosi 65.251, a broj djece starosne dobi od četvrte do šeste godine iznosi 68.669 djece.

Predškolskim odgojem i obrazovanjem obuhvaćeno je 10.025 djece ili 7,48%. Od toga, broj djece starosne dobi od prve do treće godine isnosi ukupno 1.639 ili 2,51%, broj djece starosne dobi od treće do šeste godine ukupno je 6.318 i u kombiniranim grupama ukupno 2.068 djece, što sveukupno iznosi 8.386 djece ili 12,21%. Podaci se odnose na djecu koja borave u javnim, privatnim i ostalim vrtićima (osnivač-vjerska zajednica, humanitarno udruženje i drugi osnivači), kao i boravak djece u jaslicama. Navedeni pokazatelji govore o nedovoljnoj obuhvaćenosti djece predškolskim odgojem i obrazovanjem u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Odgajatelji i stručni suradnici u predškolskim ustanovama nedovoljno su zastupljeni i nedovoljno educirani za odgojno-obrazovni rad sa djecom sa posebnim potrebama, što predstavlja problem za uspješnu provedbu uključivanja djece u predškolske ustanove. Ukupan broj stručnih radnika predškolskog odgoja u Federaciji BiH je 740, a od toga je 624 odgajatelja i 116 medicinskih radnika, dok je broj stručnih suradnika, stalno zaposlenih, izuzetno nizak, i iznosi svega 36, a od toga je 28 pedagoga-psihologa, četiri logopeda i četiri defektologa. Ovaj broj stručnih suradnika u većini kantona nadomješten je vanjskim suradnicima ili volonterima, koji su povremeno ili stalno angažirani i koji, nažalost, zbog lošeg finansijskog stanja nisu u potpunosti integrirani. (Vidi tabelarni pregled.)

U predškolskim ustanovama najčešće nedostaju suvremena didaktička oprema i didaktički materijal, kao i stručna literatura koja prati suvremene trendove i inovacije u predškolskom obrazovanju. Primjenom pedagoških standarda i normativa u vrtićima, zastarjele oblike didaktičkih sredstava (kasetofon, grafoskop, videorekorder i druga didaktička sredstva), trebat će zamijeniti suvremenijom didaktičkom opremom i stručnom literaturom.

Obuhvaćenost djece predškolskim odgojem i obrazovanjem je nedovoljna, budući da predškolski odgoj i obrazovanje nije besplatno, što posebno teško pada ekonomski ugroženim porodicama, kojih je, nažalost, sve više, te marginaliziranim grupama, kao što su: Romi, drugi manjinski narodi, raseljene osobe i druge marginalizirane grupe.

Uključivanje djece predškolske dobi u programe predškolskog odgoja i obrazovanja, u godini pred polazak u osnovnu školu, zbog nedovoljnog broja vrtića i nedostatka finansijskih sredstava, bit će otežano, a posebno djece koja žive u seoskim sredinama.

Predškolski odgoj i obrazovanje obuhvata djecu od šest mjeseci do polaska u osnovnu školu, a ostvaruje se kroz program predškolskog odgoja i obrazovanja.

Predškolski odgoj i obrazovanje sastavni je dio jedinstvenog sistema odgoja i obrazovanja u kantonima, koji predstavlja osnovu cjeloživotnog učenja i cjelovitog razvoja djeteta.

Djelatnost predškolskog odgoja i obrazovanja obavlja se u predškolskim ustanovama, ustanovama socijalne zaštite u kojima su trajno zbrinuta predškolska djeca, te u drugim ustanovama koje primjenjuju programe predškolskog odgoja i obrazovanja.

Predškolski odgoj i obrazovanje odvija se u skladu sa kantonalnim i Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju i ratificiranim međunarodnim konvencijama.

Predškolskim odgojem i obrazovanjem, svakom predškolskom djetetu, omogućava se jednaka dostupnost odgoja i obrazovanja.

Odgojno-obrazovni rad ostvaruje se na jezicima konstitutivnih naroda, koji žive u Federaciji BiH i u kantonima, na službenim pismima ćirilica i latinica.

Za djecu, pripadnike nacionalnih manjina, odgojno-obrazovni rad može se ostvarivati na materinjem jeziku ili dvojezično.

Dio programa predškolskog odgoja i obrazovanja, ili program u cjelini, može se ostvarivati i na stranom jeziku.

Odgojno-obrazovni rad sa djecom s oštećenjima čula ostvaruje se po prilagođenom ili posebnom programu i izvodi se na jeziku znakova i pomoću sredstava tog jezika, te Brajevim pismu, ovisno o potrebi i mogućnosti djece.

Rad sa djecom u predškolskim ustanovama organizira se u odgojnim grupama.

Odgojne grupe mogu biti jasličke za starosnu dob od šest mjeseci do tri godine i vrtičke grupe za starosnu dob od tri godine do polaska u školu.

Prilikom upisa u predškolsku ustanovu, za djecu sa posebnim potrebama ustanova je dužna pokrenuti proceduru izrade pojedinačnog odgojno-obrazovnog programa.

Odgojna grupa, koju pohađa dijete sa posebnim potrebama, ima asistenta za inkluziju.

Asistent pruža tehničku pomoć djetetu sa teškoćama u razvoju, a na posebnosti djeteta ukazuje roditelj ili staratelj.

Od asistenta za inkluziju, zaduženog za dijete sa teškoćama u razvoju, svakodnevno se očekuje sljedeće: da dijete dočeka i uvodi u predškolsku ustanovu, pomaže pri toaleti, da mu olakšava boravak u predškolskoj ustanovi, i slično.

Osnovno obrazovanje i odgoj

S obzirom da su u skladu s Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine sve ovlasti u obrazovanju, pa samim tim i u osnovnom odgoju i obrazovanju, u isključivoj ovlasti kantona, to se moralo pristupiti izradi kantonalnih zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju, koji će biti usklađeni s Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem odgoju i obrazovanju. Stanje u ovom procesu je sljedeće:

- **UNSKO-SANSKI KANTON**
Zakon o osnovnom i općem srednjem odgoju i obrazovanju
Zakon je objavljen u „Službenom glasniku Unsko-sanskog kantona”, broj: 5/04.
- **POSAVSKI KANTON**
Zakon o osnovnom školstvu „prečišćeni tekst”
Zakon je objavljen u „Narodnim novinama Posavskog kantona”, brojevi: 3/04 i 4/04.
- **TUZLANSKI KANTON**
Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju
Zakon je objavljen u „Narodnim novinama Tuzlanskog kantona”, broj: 6/04.
- **ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON**
Zakon o osnovnoj školi
Zakon je objavljen u „Službenim novinama Zeničko-dobojskog kantona”, brojevi: 12/02 i 5/04.
- **BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON GORAŽDE**
Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju
Zakon je objavljen u „Službenim novinama Bosansko-podrinjskog kantona Goražde”, broj: 5/04.
- **SREDNJOBOSANSKI KANTON**
Zakon o osnovnoj školi
Odluka visokog predstavnika o donošenju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnoj školi, broj: 290/04
Objavljeno u „Narodnim novinama Srednjobosanskog kantona”, brojevi: 11/01 i 11/04.
- **HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON**
Zakon o odgoju i obrazovanju
Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o odgoju i obrazovanju
Zakon je objavljen u „Službenim novinama Hercegovačko-neretvanskog kantona”, brojevi: 5/00, 4/04 i 5/04.
- **ZAPADNOHERCEGOVAČKI KANTON**
Zakon o osnovnom školstvu

Zakon o izmjenama Zakona o osnovnom školstvu

Zakon je objavljen u „Narodnim novinama Zapadnohercegovačkog kantona”, brojevi: 7/97, 15/01, 8/04 i 6/04.

- **KANTON SARAJEVO**

Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju

Zakon je objavljen u „Službenim novinama Kantona Sarajevo”, broj: 10/04.

- **KANTON 10**

Odluka visokog predstavnika, broj: 292/04

Zakon o osnovnom školstvu

Zakon je objavljen u „Narodnim novinama Kantona 10”, broj: 7/04.

U Federaciji BiH ima 412 osnovnih (matičnih) škola i 684 pripadajuće područne škole, odnosno ukupno 1.096 škola.

Osnovne, odnosno matične škole pohađa 168.260 učenika, a područne škole pohađa 71.048 učenika, odnosno u osnovnim školama ove godine nastavu pohađa ukupno 239.308 učenika.

Ove podatke dobili smo od škola u posebnoj anketi, koju smo proveli od početka ove školske godine.

Ukupan broj učenika raspoređen je u 10.535 odjeljenja.

U školama radi 15.081 nastavnik, rukovodnog osoblja ima 795, a broj ostalog administrativnog osoblja je oko 495.

Kao zajednički imenilac, u svim usvojenim kantonalnim zakonima, možemo istaći sljedeće:

Osnovno obrazovanje i odgoj u kantonima Federacije BiH traje devet godina, i obavezno je i besplatno za svu djecu od šest do 15 godina života.

Devetogodišnje obrazovanje uvedeno je u svim kantonima Federacije BiH, ali ne istodobno. Prvi put je uvedeno u školskoj 2004./2005. godini, i to: u Unsko-sanskom, Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom i Bosansko-podrinjskom kantonu i Kantonu Sarajevo.

Devetogodišnje školovanje podijeljeno je na tri trijade (3+3+3). Nastava u prvoj trijadi je razredna, u drugoj razredno-predmetna i u trećoj predmetna.

U osnovnim školama i kantonima, u kojima se nastava izvodi prema Nastavnom planu i programu za devetogodišnje osnovne škole na hrvatskom jeziku u Bosni i Hercegovini, primjenjuje se programska struktura 1+4+4. (Posavski, Zapadnohercegovački, Hercegovačko-neretvanski i Srednjobosanski kanton i Kanton 10).

Uporedo sa sticanjem osnovnog obrazovanja i odgoja može se sticati i umjetničko obrazovanje i odgoj (muzičko, baletsko i drugo umjetničko obrazovanje).

Osnovno obrazovanje i odgoj odvija se u osnovnim školama, specijalnim osnovnim školama, muzičkim i baletskim školama, školama za osnovno obrazovanje odraslih, koje mogu biti samostalne ili u sklopu redovne škole.

Svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti u osnovnom obrazovanju i odgoju bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi.

U osnovnom obrazovanju ne može se vršiti diskriminacija djece, nastavnika i ostalog osoblja škole na osnovu rase, spola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, na osnovu invaliditeta ili na bilo kojoj drugoj osnovi.

Škola ima odgovornost da, u sredini u kojoj djeluje, doprinese stvaranju kulture koja poštuje ljudska prava i osnovne slobode svih građana, kako je to utemeljeno Ustavom i ostalim međunarodnim dokumentima iz oblasti ljudskih prava, koje je potpisala BiH.

Nastava u osnovnom obrazovanju i odgoju izvodi se na službenim jezicima konstitutivnih naroda, uz korišćenje oba službena pisma ćirilice i latinice.

U školama se ne smije vršiti diskriminacija nastavnika ili nekog drugog zaposlenog pri imenovanju, uvjetima zapošljavanja, napredovanju ili bilo kojoj drugoj odluci u vezi sa tom osobom, na osnovu toga što u školi, u usmenom i pisanom izražavanju koristi bilo koji od jezika konstitutivnih naroda.

U školama se ne smije vršiti diskriminacija učenika pri upisu u školu, učešću u aktivnostima škole ili u bilo kojoj drugoj odluci u vezi sa tim učenikom, na osnovu toga što u školi, u usmenom i pisanom izražavanju koristi bilo koji od jezika konstitutivnih naroda.

Jezik i kultura nacionalnih manjina u kantonima Federacije BiH poštivat će se i koristiti u školi, u najvećoj mogućoj mjeri, u skladu s Okvirnom konvencijom o zaštiti prava nacionalnih manjina i Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Federaciji Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH, broj: 56/08).

U osnovnom obrazovanju štitiće se vjerske slobode, tolerancija i kultura dijaloga.

U nastavnim i drugim aktivnostima u školi ne mogu se koristiti ili izučavati didaktički i drugi materijali uvredljivog sadržaja, a nastavnici i drugo školsko osoblje ne smiju davati izjave koje bi se opravdano mogle smatrati uvredljivim za jezik, kulturu i vjeroispovijest učenika koji pripadaju bilo kojoj nacionalnoj, etničkoj ili religijskoj grupi.

Dijete sa lakšim psihičkim i fizičkim smetnjama u razvoju upisuje se u redovno odjeljenje, s tim da mu se omogući posebna stručna pomoć u okviru opservacionog perioda.

Stručnu pomoć u okviru opservacionog perioda pruža defektolog-logoped i pedagoško-psihološka služba škole. U školama u kojima nema defektologa-logopeda stručnu pomoć pruža pedagoško-psihološka služba, a u najvećoj mjeri, u kojoj je to moguće, uključuju se i druge stručne osobe.

Djeca sa smetnjama u psihofizičkom razvoju stižu osnovno obrazovanje i odgoj u redovnim školama i prema programima prilagođenim njihovim individualnim potrebama, u skladu sa članom 19 Okvirnog zakona.

Djeca s ozbiljnim smetnjama stižu osnovno obrazovanje i odgoj u skladu sa Zakonom i upisuju se u specijalnu školu ili specijalno odjeljenje. Kategorije, postupak identifikacije, planiranje i način rada, profil, obuku i profesionalni razvoj stručnog kadra za rad sa djecom i mladima sa posebnim potrebama, te druga pitanja u vezi s ovom problematikom bliže se uređuje podzakonskim aktom, koji donosi kantonalni ministar.

Škola u svom sastavu može imati učeničku zadrugu i učenička društva, kao oblik izvannastavne djelatnosti učenika, te organizirati drugi društveno koristan rad učenika. Osnovna škola može stavljati u promet proizvode nastale kao rezultat rada učenika u učeničkoj zadruzi i učeničkom društvu.

Osnovne škole, za učenike u osnovnoj školi, mogu organizirati užinu.

Jedinica lokalne samouprave na čijoj teritoriji roditelj učenika ima prebivalište snosi troškove prijevoza, ako je udaljenost prebivališta učenika od škole veća od 2, odnosno 4 km, ovisno o kantonu.

U specijalnim školama nastavu izvode defektolozi.

U posljednje tri godine u porastu je broj djece romske nacionalnosti u osnovnim školama Federacije BiH.

Srednje obrazovanje

S obzirom da su u skladu s Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine sve ovlasti u obrazovanju, pa samim tim i u srednjem odgoju i obrazovanju, u isključivoj ovlasti kantona, to se moralo pristupiti izradi kantonalnih zakona o srednjem odgoju i obrazovanju, koji će biti usklađeni s Okvirnim zakonom o srednjem odgoju i obrazovanju. Stanje u ovom procesu je sljedeće:

- **UNSKO-SANSKI KANTON**
Zakon o osnovnom i općem srednjem odgoju i obrazovanju
Zakon je objavljen u „Službenom glasniku Unsko-sanskog kantona”, broj: 5/04.
- **POSAVSKI KANTON**
Zakon o srednjem školstvu
Zakon o izmjenama i dopunama zakona o srednjoj školi
Zakon je objavljen u „Narodnim novinama Posavskog kantona”, brojevi: 3/04 i 4/04.
- **TUZLANSKI KANTON**
Zakon o srednjem obrazovanju
Zakon je objavljen u „Službenim novinama Tuzlanskog kantona”, broj: 6/04.
- **ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON**
Zakon o srednjoj školi
Zakon je objavljen u „Službenim novinama Zeničko-dobojskog kantona”, broj: 5/04.
- **BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON GORAŽDE**
Zakon o srednjoj školi
Zakon je objavljen u „Službenim novinama Bosansko-podrinjskog kantona Goražde”, broj: 5/04.
- **SREDNJOBOSANSKI KANTON**
Odluka visokog predstavnika o donošenju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o srednjoj školi, broj: 291/04
Zakon o srednjoj školi
Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o srednjoj školi
Zakon je objavljen u „Službenim novinama Srednjobosanskog kantona”, brojevi: 11/01 i 11/04.
- **HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON**
Zakoni o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju
Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju
Zakon objavljen u „Službenim novinama Hercegovačko-neretvanskog kantona”, brojevi: 8/00, 4/04 i 5/04
- **ZAPADNOHERCEGOVAČKI KANTON**
Zakon o srednjem školstvu
Zakon je objavljen u „Narodnim novinama Zapadnohercegovačkog kantona”, brojevi: 6/04 i 8/04.
- **KANTON SARAJEVO**
Zakon o srednjem obrazovanju
Zakon je objavljen u „Službenim novinama Kantona Sarajevo”, broj: 10/04.
- **KANTON 10**

Odluka visokog predstavnika, broj: 293/04
 Zakon o srednjem školstvu
 Zakon je objavljen u „Narodnim novinama Kantona 10”, broj: 7/04.

Pregled dinamike usvajanja zakona u srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Federaciji Bosne i Hercegovine

R.br	Kanton	Sadašnje aktivnosti koje se vode na donošenju zakona o srednjem stručnom obrazovanju Stanje: oktobar 2010. godine
1.	Zeničko-dobojski	Usvojene izmjene i dopune Zakona o srednjoj školi („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona”, broj: 19/09, 31. decembar 2009.). Zakon stupio na snagu 8. januara 2010. godine. Zakon je u potpunosti usklađen s Okvirnim zakonom.
2.	Unsko-sanski	Srednje stručno obrazovanje definirano je u Zakonu o srednjoj školi („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona”, brojevi: 3/97 i 11/98). Zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci pripremljen je i u formi je prijedloga. Očekuje se da će biti usvojen do kraja godine.
3.	Srednjobosanski	Srednje stručno obrazovanje definirano je Zakonom o srednjem školstvu („Službene novine Srednjobosanskog kantona”, brojevi: 11/01, 11/04 i 17/04). Prijedlog zakona o srednjem stručnom obrazovanju u završnoj je proceduri usvajanja.
4.	Posavski	Srednje stručno obrazovanje definirano je Zakonom o srednjem školstvu („Narodne novine Posavskog kantona”, brojevi: 3/04, 4/04, 3/08 i 8/08). Prijedlog izmjena Zakona o srednjem školstvu u proceduri je donošenja, a njegovo usvajanje očekuje se do kraja 2010. godine.
5.	Tuzlanski	Srednje stručno obrazovanje definirano je Zakonom o srednjem obrazovanju („Narodne novine Tuzlanskog kantona”, brojevi: 6/04 i 07/05). Prijedlog Zakona o srednjem obrazovanju i obuci, koji obuhvata oblast stručnog obrazovanja, upućen je u skupštinsku proceduru i očekuje se njegovo usvajanje
6.	Bosansko-podrinjski	Srednje stručno obrazovanje definirano je Zakonom o srednjoj školi („Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona”, broj: 5/04). Ministarstvo upravo provodi aktivnosti na izradi prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o srednjoj školi.
7.	Hercegovačko-neretvanski	Srednje stručno obrazovanje definirano je Zakonom o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju („Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona”, brojevi: 8/00, 4/04, 5/04 i 8/06). Kanton neće donositi poseban zakon o srednjem stručnom obrazovanju. Postoji radna verzija izmjena i dopuna postojećeg Zakona.
8.	Zapadnohercegovački	Srednje stručno obrazovanje definirano je Zakonom o srednjem školstvu (Narodne novine Zapadnohercegovačkog kantona”, brojevi: 6/04, 8/04, 8/08, 10/08 i 14/08). Ministarstvo je pripremlilo poseban Zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci, ali Zakon još nije prošao skupštinsku proceduru.
9.	Kanton Sarajevo	Zakon o srednjem obrazovanju usvojen je 1. septembra 2010. godine i u potpunosti je usklađen s Okvirnim zakonom o srednjem stručnom obrazovanju i obuci.
10	Kanton 10	Srednje stručno obrazovanje u Kantonu 10 definirano je Zakonom o srednjem školstvu („Narodne novine Kantona 10”, brojevi: 12/04 i 12/08). U toku je procedura usvajanja posebnog Zakona o srednjem stručnom obrazovanju i obuci, a očekuje se do kraja 2010. godine.

Zaključak

Kao što se može zaključiti iz ovog priloga, samo su dva kantona (Zeničko-dobojski i Kanton Sarajevo) donijela i uskladila svoje zakone o srednjem stručnom obrazovanju s Okvirnim zakonom. S obzirom na činjenicu da su obrazovne vlasti u ostalim kantonima intenzivirale svoje aktivnosti u 2010. godini i ostvarile određeni (minimalan) napredak u ovoj oblasti, u odnosu na 2009. godinu, stanje je još uvijek nezadovoljavajuće. Iz ovog podatka vidljivo je da je većina kantonalnih ministarstava, uglavnom, pripremila posebne zakone ili predložila izmjene i dopune postojećih zakona, koji su u nekim kantonima samo u formi prijedloga, a u nekim se već nalaze u skupštinskoj proceduri za usvajanje. Većina kantona je ukupne aktivnosti na donošenju zakona planirala završiti do kraja 2010. godine, ali da je ovaj rok bio nerealan pokazuje i činjenica da je 2010. bila izborna godina, te da se konstituiranje zakonodavnih organa vlasti u kantonima realno očekivalo tek početkom 2011. godine.

Kao zajednički, imenilac u svim usvojenim kantonalnim zakonima, možemo istaći:

Srednje obrazovanje dostupno je svima pod jednakim uvjetima, u skladu s ovim Zakonom i sposobnostima pojedinca.

Srednje obrazovanje nije obavezno.

U srednjem obrazovanju ne može se vršiti diskriminacija u pristupu obrazovanju djece na osnovu rase, boje kože, spola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, na osnovu invaliditeta ili na bilo kojoj drugoj osnovi.

Kantoni i jedinice lokalne samouprave, zajedno sa školom, odgovorne su za iznalaženje školskog prostora, opreme i prateće infrastrukture za neometan pristup i učešće u obrazovnom procesu osoba sa posebnim obrazovnim potrebama.

Nastava u srednjem obrazovanju izvodi se na službenim jezicima konstitutivnih naroda, uz korištenje oba službena pisma ćirilice i latinice.

U školama se ne može vršiti diskriminacija učenika pri upisu u školu, učešću u aktivnostima škole ili u bilo kojoj drugoj odluci koja se odnosi na tog učenika, na osnovu toga što u školi, u pisanom ili usmenom izražavanju, koristi bilo koji od jezika konstitutivnih naroda.

U školama se ne može vršiti diskriminacija nastavnika ili nekog drugog zaposlenog pri imenovanju, uvjetima zapošljavanja, napredovanju ili u bilo kojoj drugoj odluci koja se odnosi na tu osobu na osnovu toga što u školi, u pisanom ili usmenom izražavanju koristi bilo koji od jezika konstitutivnih naroda.

Jezik i kultura nacionalnih manjina u kantonima Federacije BiH poštivat će se u srednjem obrazovanju, u skladu s Okvirnom konvencijom o zaštiti prava nacionalnih manjina i kantonalnim zakonima o srednjem obrazovanju.

Odgojno-obrazovni rad u srednjem obrazovanju za osobe koje koriste jezik znakova izvodi se na jeziku znakova i pomoću sredstava tog jezika.

Ovisno o vrsti nastavnog plana i programa škola može biti osnovana i registrirana kao:

- a) gimnazija,
- b) umjetnička škola,
- c) tehnička i srodna škola,
- d) stručna škola,
- e) vjerska škola,
- f) škola za učenike sa specijalnim potrebama,
- g) škola za obrazovanje odraslih.

Škola može biti organizirana i kao centar srednjih škola, u čijem sastavu se nalazi više škola sa više smjerova, struka i zanimanja.

Svi učenici sa teritorije kantona i BiH prijavljuju se pod jednakim uvjetima za upis u I razred javne ili privatne škole, bez obzira na to gdje su završili osnovnu školu.

U srednjem obrazovanju poštivat će se jezik i kultura svake brojnije nacionalne manjine.

U srednjem obrazovanju neće se koristiti didaktički i drugi materijali, niti davati izjave od strane nastavnog i drugog osoblja, koje bi se mogle smatrati uvredljivim za bilo koju nacionalnu i etničku grupu ili vjeroispovijest.

U gimnazijama u kantonima Federacije BiH, učenici se školuju u okviru sljedećih smjerova: opći, prirodno-matematički, matematičko-informatički i društveno-jezički smjer, uz mogućnost upisa u sportske ili umjetničke gimnazije.

U suradnji sa Privrednom komorom izvršena je analiza potreba na tržištu rada, upućivanjem upitnika poslodavcima u vezi sa strukama i zanimanjima za koja iskazuju potrebe.

Visokoškolsko obrazovanje

S obzirom da su u skladu s Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine sve ovlasti u obrazovanju, pa samim tim i u srednjem odgoju i obrazovanju, u isključivoj ovlasti kantona, to se moralo pristupiti izradi kantonalnih zakona o visokom obrazovanju, koji će biti usklađeni s Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini. Stanje u ovom procesu je sljedeće:

I. Okvirni zakoni o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini

1. Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH”, broj: 59/07)
2. Zakon o izmjeni i dopuni okvirnog Zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH”, broj: 59/09)

II. Zakoni o visokom obrazovanju u kantonima Federacije Bosne i Hercegovine

1. Tuzlanski kanton:

- a) Zakon o visokom obrazovanju („Službene novine Tuzlanskog kantona”, broj: 8/08)
- b) Zakon o izmjenama Zakona o visokom obrazovanju („Službene novine Tuzlanskog kantona”, broj: 11/09)
- c) Zakon o izmjenama Zakona o visokom obrazovanju („Službene novine Tuzlanskog kantona”, broj: 12/09)

2. Kanton Sarajevo

- a) Zakon o visokom obrazovanju („Službene novine Kantona Sarajevo”, broj: 43/08)
- b) Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju („Službene novine Kantona Sarajevo”, broj: 18/10)

3. Zeničko-dobojski kanton

- a) Zakon o visokom obrazovanju („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona”, broj: 6/09)

4. Unsko-sanski kanton

- a) Zakon o visokom obrazovanju („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona”, broj: 8/09)

5. Zapadnohercegovački kanton

- a) Zakon o visokom obrazovanju („Narodne novine Zapadnohercegovačkog kantona”, broj: 10/09)

6. Kanton 10

- a) Zakon o visokom obrazovanju („Narodne novine Kantona 10”, broj: 9/09)

7. Bosansko-podrinjski kanton Goražde

- a) Zakon o visokom obrazovanju („Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde”, broj: 2/10)

8. Posavski kanton

- a) Zakon o visokom obrazovanju („Narodne novine Posavskog kantona”, broj: 1/10)

III. Zakoni o visokoškolskim ustanovama i osnovni akti visokoškolskih ustanova u Federaciji BiH

1. Univerzitet u Tuzli

- a) Zakon o Univerzitetu u Tuzli („Službene novine Tuzlanskog kantona”, broj: 9/08)
b) Statut Univerziteta u Tuzli od 21.10.2009. godine

2. Univerzitet u Zenici

- a) Zakon o Javnoj ustanovi Univerzitet u Zenici („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona”, broj: 6/05)
b) Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Javnoj ustanovi Univerziteta u Zenici („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona”, broj: 11/06)
c) Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Javnoj ustanovi Univerziteta u Zenici („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona”, broj: 6/09)

3. Univerzitet u Bihaću

- a) Zakon o Univerzitetu u Bihaću („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona”, broj: 16/09)
b) Statut Univerziteta u Bihaću od 27. decembra 2009. godine

Odluke

1. Odluka o standardima i normativima za oblast visokog obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH”, broj: 40/08)
2. a) Odluka o kriterijima za odobrenje za rad visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH”, broj: 75/10)
b) Smjernice uz kriterije za odobrenje za rad visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini
3. Odluka o ratifikaciji Konvencije o priznavanju kvalifikacija koje se odnose na visoko obrazovanje u evropskoj regiji („Službeni glasnik BiH”- Međunarodni ugovori, broj: 16/03)

Zakoni usklađeni s Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju još uvijek nisu usvojeni u Hercegovačko-neretvanskom i Srednjobosanskom kantonu.

U Federaciji Bosne i Hercegovine javne visokoškolske ustanove su:

1. Univerzitet u Sarajevu,
2. Univerzitet u Bihaću,
3. Univerzitet u Zenici,
4. Univerzitet u Tuzli,
5. Univerzitet „Džemal Bijedić” u Mostaru,
6. Sveučilište u Mostaru.

U Federaciji Bosne i Hercegovine privatne visokoškolske ustanove su:

1. Internacionalni univerzitet u Sarajevu,
2. Internacionalni Univerzitet „Philip Noel- Baker” u Sarajevu,
3. International Burch University - Ilidža Sarajevo,
4. Sarajevo School of Science and Technology, Sarajevo,
5. Američki univerzitet u BiH – Sarajevo,
6. Univerzitet „Vitez” u Travniku,
7. Univerzitet u Travniku,
8. Internacionalni univerzitet u Travniku,

9. Fakultet za javnu upravu Sarajevo u Sarajevu,
10. Fakultet društvenih nauka „Dr. Milenko Brkić” u Međugorju,
11. Fakultet za menadžment resursa- CKM Mostar u Mostaru,
12. Visoka škola „Koledž za industrijski i poslovni menadžment” u Bosanskoj Krupi,
13. Fakultet međunarodnih odnosa i diplomacije Mostar u Mostaru.

Visoko obrazovanje je djelatnost od posebnog društvenog interesa za kantone Federacije BiH. Visoko obrazovanje organizira se u tri ciklusa:

- a) Prvi ciklus vodi do akademskog zvanja završenog dodiplomskog studija (the degree of bachelor) ili ekvivalenta, stečenog nakon najmanje tri ili najviše četiri godine studija nakon sticanja svjedočanstva o završenoj srednjoj školi, koji se vrednuje sa najmanje 180 odnosno do 240 bodova, evropski kreditni transforni sistem
- b) Drugi ciklus vodi do akademskog zvanja magistra ili ekvivalenta, stečenog nakon završenog dodiplomskog studija i traje jednu ili dvije godine, a vrednuje se sa 60 odnosno 120 ECTS bodova, i to na način da u zbiru sa prvim ciklusom predstavlja 300 ECTS bodova.
- c) Treći ciklus vodi do akademskog zvanja doktora ili ekvivalenta, i traje tri godine, a koje se vrednuje sa 180 ECTS bodova.

(Izuzet je studij medicine u prvom cilusu, koji se vrednuje do 360 ECTS bodova).

Pristup visokom obrazovanju imaju sve osobe koje su završile četverogodišnju srednju školu u BiH, kao i učenici koji su završili srednju školu u inozemstvu.

Pristup visokom obrazovanju neće biti ograničen direktno ili indirektno, na osnovu spola, rase, seksualne orijentacije, fizičkog ili drugog nedostatka, bračnog stanja, boje kože, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog, etničkog ili socijalnog porijekla, veze sa nekom nacionalnom zajednicom, imovine, rođenja, godina ili nekog drugog statusa.

U Federaciji Bosne i Hercegovine postoji i Fond za studentske zajmove. Stipendije dobijaju sljedeće kategorije studenata, u skladu sa brojem osvojenih bodova:

I

Svi studenti koji studiraju u Federaciji BiH, počevši od I godine, kao i magistranti;

II

- Studenti invalidne osobe;
- Studenti civilne žrtve rata (logoraši i raseljene osobe);
- Studenti čiji su roditelji šehidi, poginuli borci, studenti bez oba roditelja, bez prethodnog roditeljskog staranja i studenti bez jednog roditelja;
- Studenti čiji su roditelji invalidne osobe;
- Studenti čija su oba roditelja nezaposlena, a sa kojima žive u zajedničkom domaćinstvu, te studenti čija su oba roditelja penzioneri, kao i studenti iz domaćinstva sa troje ili više djece na redovnom školovanju.

III Studenti koji su dobili zvanične fakultetske ili univerzitetske nagrade i priznanja;

IV Studenti sa visokim prosjekom ocjena;

Sredstva sa Javnog poziva za finansiranje studentskog standarda dobili su programi:

- „Podrška organizaciji domaćih i međunarodnih studentskih manifestacija”;
- „Podrška nadarenim studentima, državljanima BiH sa prebivalištem na području Federacije BiH, koji studiraju na javnim visokoškolskim ustanovama izvan BiH”;
- „Podrška radu studentskih organizacija”.

Studentski zajam predstavlja vid pomoći i podrške studentu kako bi mogao završiti dodiplomske – bachelor i master studije. Odnosi se isključivo na master studije po novom planu i programu, a ne po starom programu za postdiplomce. Ovaj zajam se ne odnosi na doktorske studije. Korisnik

studentskog zajma počinje vraćati zajam od dana diplomiranja, istekom roka od 10 mjeseci (grace period ili period pripreme za otplatu kredita) u jednakim mjesečnim ratama po 250,00 KM, dok ne izmiri cjelokupan iznos od 2.500,00 KM (tj. ukupno 10 mjeseci).

Student koji ostvari prosjek ocjena od 9,5 do 10 ne vraća kredit; student koji ostvari prosjek od 9,00 do 9,49 vraća 30%; student koji ostvari prosjek od 8,50 do 8,99 vraća 40%; a student sa prosjekom ispod 8,49 vraća cjelokupan iznos od 2.500,00 KM.

Na web stranici Fonda za studentske zajmove postoji ekvivalent prema načinu ocjenjivanja od 1 do 5, odnosno kod nekih visokoškolskih ustanova od 6 do 10. Prosjek ocjene se odnosi isključivo za onu školsku godinu u kojoj je ostvaren i priman studentski zajam, a ne na prosjek cjelokupnog studija. Ukoliko se prosjek tokom školske godine, u kojoj je dodijeljen zajam, poveća student je dužan priložiti dokaze o prosjeku ocjena i to će mu predstavljati osnovu za oslobađanje ili smanjenje iznosa, ovisno o ostvarenom uspjehu i kriterijima, prethodno navedenima. Student koji tek upisuje studij, kao dokaz prilaže prosjek ocjena iz završnog razreda srednje škole i položene mature, tj. uvijek se daje prosjek od prethodne godine.

Studenti koji obnavljaju godinu imaju isti status kao i studenti koji su prekinuli školovanje. Oni su dužni vratiti cjelokupan iznos studentskog zajma, u roku od devedeset (90) dana, počevši od dana kada su trebali dostaviti dokaz da su uspješno okončali godinu, odnosno fakultet.

Svaki student ima pravo poslati svoju prijavu i ravnopravno učestvovati na konkursu za dodjelu studentskog zajma. Na osnovu prijave Upravni odbor će donijeti odluku o dodjeli zajma, kao i na osnovu svih ostalih prijava koje stignu u skladu sa kriterijima. Pored kriterija o prosjeku ocjena i kriterija o specifičnom socijalnom statusu studenata, postoje i kriteriji o ostvarenim nagradama i priznanjima. Opširnije informacije o tome, kao i o dokumentaciji koju treba priložiti kao dokaz, možete vidjeti na web stranici Fonda za studentske zajmove.

Studentski zajam je oblik beskamratnog kredita i odnosi se samo na studente koji studiraju na nekoj od visokoškolskih ustanova na teritoriji Federacije BiH. Konkurs za dodjelu studentskih zajmova objavljuje se svake školske godine, i veoma je bitno da se poštuju rokovi. Prilikom slanja prijave sa potrebnom dokumentacijom, treba voditi računa da se u obzir uzima datum slanja, a ne datum prijema prijave. Također je veoma bitno da se sva tražena dokumentacija dostavi u roku, jer se nepotpune i nepravovremene prijave neće uzimati u razmatranje (ako se traži uvjerenje o prosjeku ocjena ili prijepis ocjena, koje je dužna izdati svaka studentska služba na zahtjev studenta, onda se ne može priložiti kopija indeksa i slična dokumentacija). Ukoliko je neko korisnik stipendije ili je podnio zahtjev za stipendiju u općini, on ima pravo učestvovati na konkursu i za studentski zajam. Zajam jedino ne mogu dobiti studenti koji su već korisnici jedne od stipendija iz Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, pošto se radi o istom organu.

Studenti koji žele odbiti korištenje studentskog zajma mogu to učiniti pisanom izjavom, kojom traže da se odluka o korištenju studentskog zajma za, naprimjer, akademsku 2009/2010. godinu stavi izvan snage na lični zahtjev (izjava potpisana i ovjerena u općini), a treba biti naveden i razlog. Svaki student je dužan, po prijemu odluke, otići do najbliže poslovnice NLB Tuzlanske banke, koja će mu dati daljnja uputstva, kao što su: potreba jednog jemca, potpisivanje komisionog ugovora, te drugi uvjeti za dobijanje zajma. Studenti mogu odmah po izlasku spiska na web stranici Fonda za studentske zajmove kontaktirati banke, koje će biti obaviještene prije studenata, dok će studenti odluke dobiti na kućnu adresu. U slučaju da pošiljke budu vraćene bit će kontaktiran svaki student, kao što se to radi svake godine, i provjeravat će se tačnost adresa. Također, na razne upite i telefonske pozive upućene Fondu, u pogledu odnosa banaka i studenata, bit će kontaktirane banke i nastojt će se pronaći adekvatno rješenje, iako to nije u nadležnosti Fonda za studentske zajmove, a sve u korist studenata i konačne svrhe Fonda za studentske zajmove (to se, prije svega, odnosi na veću fleksibilnost banaka prilikom pronalaska jemca, i sl.). Banke predstavljaju mjeru predostrožnosti u slučaju da studenti ne ispunjavaju svoje obaveze, nastale potpisivanjem ugovora. Također, studenti će biti zamoljeni da pažljivo pročitaju tekst konkursa, uvjete i kriterije, koji se nalaze na zvaničnoj stranici Fonda za studentske zajmove, i da se sami jave ukoliko ne dobiju odluku ili ako uoče neki propust.

Ove godine dodijeljeno je 750 studentskih zajmova, jer se nastojalo izaći u susret što većem broju studenata. To su ogromna sredstva, koja Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke ulaže u obrazovanje i usavršavanje mladih sa područja Federacije BiH.

Upis na javne visokoškolske ustanove

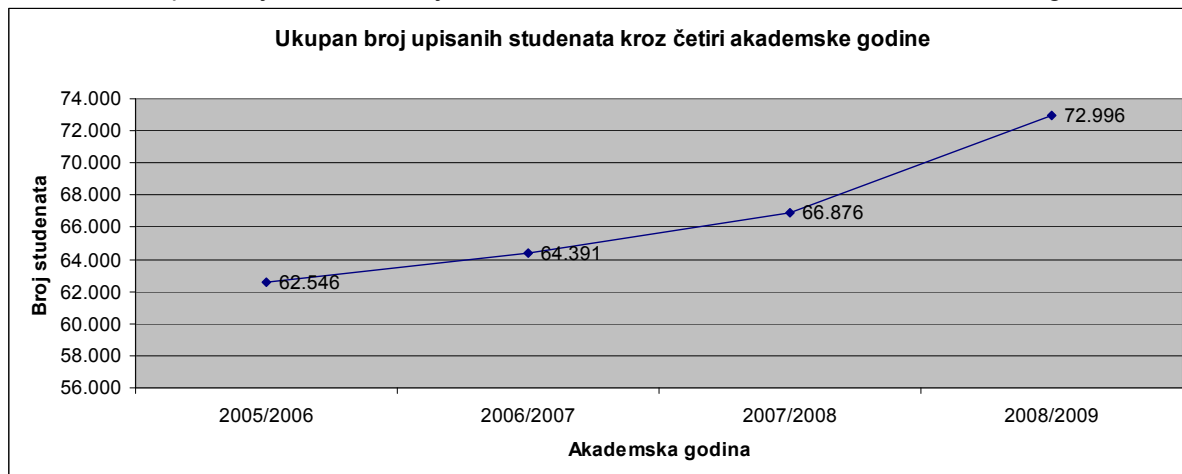
Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, na osnovu brojčanih pokazatelja evidentan je trend povećanja ukupnog broja upisanih studenata na visokoškolske ustanove u Federaciji Bosne i Hercegovine za sve četiri akademske godine.

Trend povećanja ukupnog broja upisanih studenata na studije najizraženiji je na privatnim visokoškolskim ustanovama i, u akademskoj 2009/2010. godini, to povećanje je iznosilo 64,7% u odnosu na akademsku 2008./2009. godinu.

Upis studenata na sve godine studija na visokoškolskim ustanovama u Federaciji BiH

Na narednoj stranici slijedi pregled ukupnog broja upisanih studenata na sve godine studija.

Grafikon 1 - Ukupan broj studenata na javnim visokoškolskim ustanovama u FBiH na svim godinama studija

Red. br.	Univerziteti i privatni fakulteti	Akademska godina		
		2007./2008.	2008./2009.	2009./2010.
1.	Univerzitet u Sarajevu-javni	32.595	29.260	29.081
	Privatni fakulteti	891	1.265	1.986
	Vjerski fakulteti	777	743	920
	Ukupno:	34.264	31.268	31.987
2.	Univerzitet u Bihaću	4.667	4.907	4.856
3.	Univerzitet u Zenici	4.171	4.226	4.408
4.	Univerzitet u Tuzli-javni	12.533	13.188	13.586
	Privatni fakulteti	130	239	344
	Ukupno:	12.663	13.427	13.930
5.	Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru	5.120	4.970	4.611
6.	Sveučilište u Mostaru	6.993	7.751	8.298
7.	Privatne visokoškolske ustanove u Travniku	707	1.769	2.992
8.	Fakultet društvenih znanosti „Dr. Milenko Brkić" Međugorje			69
	UKUPNO JAVNIH UNIVERZITETA	66.079	66.071	64.840
	UKUPNO PRIVATNIH FAKULTETA	1.728	3.273	5.391
	UKUPNO VJERSKIH FAKULTETA	777	743	920
	UKUPNO ZA FEDERACIJU BiH	68.584	70.087	71.151

Iz tabele je vidljivo da Univerzitet u Sarajevu bilježi pad broja upisanih studenata u akademskoj 2009./2010. godini (koji iznosi 4.283 manje upisanih studenata nego na prethodnoj akademskoj godini), dok je na Sveučilištu u Mostaru, prema podacima Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona zabilježen porast broja upisanih studenata (8.334 upisana studenta više nego na prethodnoj akademskoj godini). Razlog znatnog povećanja upisanih studenata na svim godinama studija na Sveučilištu je otvaranje više dislociranih centara vanrednog studija (Vitez, Orašje i Livno) u kojima se upisuje znatan broj studenata, pretežno na nastavničke fakultete.

Tabela 2 - Ukupan broj upisanih studenata na I godinu studija na javnim visokoškolskim ustanovama u FBiH na svim godinama studija

Akad. god.	Univerzitet u Sarajevu	Univerzitet u Bihaću	Univerzitet u Zenici	Univerzitet u Tuzli	Univerzitet "Džemal Bijedić" Mostar	Sveučilište u Mostaru	FEDERACIJA BiH
2007./2008.	10.995	1.804	1.905	4.306	2.010	3.015	24.035
2008./2009.	11.803	1.981	1.823	4.219	1.282	2.304	23.412
2009./2010.							

Iz tabele broj 2, upoređivanjem broja upisanih studenata na I godinu studija u akademskoj 2008./2009. godini u odnosu na akademsku 2007./2008. godinu, uočavamo da je na Univerzitetu u Zenici, Univerzitetu „Džemal Bijedić“ u Mostaru, te na Sveučilištu u Mostaru upisan manji broj studenata (na Univerzitetu „Džemal Bijedić“ 728 studenata, a na Sveučilištu 711 studenata), dok je na Univerzitet u Sarajevu i Bihaću upisan veći broj studenata na I godinu studija (808, odnosno 177 studenata više).

Upis na privatne visokoškolske ustanove

Prema podacima Ministarstva obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo, na području Kantona Sarajevo registrirano je pet privatnih visokoškolskih ustanova, i to četiri univerziteta i jedan fakultet: Internacionalni Univerzitet Sarajevo, Sarajevo School of Science and Technology, Internacionalni univerzitet „Philip Noel-Beker“, International Burch University, te Fakultet za javnu upravu u Sarajevu. U sastavu četiri univerziteta ima 14 fakulteta. Na području Srednjobosanskog kantona ima 10 privatnih visokoškolskih ustanova i to jedan univerzitet u čijem sastavu se nalaze četiri fakulteta, a ostalih šest fakulteta su samostalne ustanove.

U Tuzlanskom kantonu registrirana je jedna privatna visokoškolska stanova

Američki Univerzitet u Bosni i Hercegovini.

U Hercegovačko-neretvanskom kantonu, prema podacima dobijenim od resornoga ministarstva obrazovanja i nauke, djeluje jedna privatna visokoškolska ustanova – Centar za komercijalni menadžment Mostar.

U Unsko-sanskom kantonu registrirana je jedna privatna visokoškolska ustanova- IBCollege Industry and Business - Visoka škola „Koledž za industrijski i proslovni menadžment“, sa sjedištem u Bosanskoj Krupi.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku na području Federacije BiH Ana privatne visokoškolske ustanove u akademskoj 2008./2009. godini upisano je ukupno 3.302 studenta (od toga na I godinu studija 1.736 studenata). Na privatnim visokoškolskim ustanovama na području Kantona Sarajevo studira 1.302, Srednjobosanskog kantona 1.761 i Tuzlanskog kantona 239 studenata.

Detaljniju analizu upisa studenata na privatne visokoškolske ustanove nije moguće vršiti, jer je većina ovih fakulteta počela sa radom u akademskoj 2007./2008. godini (prije svega fakulteti koji se nalaze u Srednjobosanskom kantonu), a mnogi nisu odmah mogli dobiti odobrenje za rad, pa Federalni zavod za statistiku nije imao kompletne podatke za upoređivanje i analiziranje podataka.

Pošto je državna Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta otpočela sa radom, a također i Centar za informiranje i priznavanje dokumenata iz oblasti visokog obrazovanja (CIP), za očekivati je da će u narednom periodu u znatnoj mjeri doći i do sistemskog rješavanja pitanja otvaranja i rada privatnih visokoškolskih ustanova, te usklađivanja stanja u oblasti visokog obrazovanja.

Također, u ovom dijelu treba napomenuti i postojanje islamskih pedagoških fakulteta/akademija i njihov status. Naime, Islamski pedagoški fakultet u Bihaću osnovan je 1995 godine i djeluje u sastavu Univerziteta u Bihaću. Islamska pedagoška akademija u Zenici djeluje kao pridružena članica Univerziteta u Zenici od 2004. godine. Ova Akademija osnovana je 1993. godine Odlukom Sabora Islamske zajednice BiH, a nakon pridruživanja Univerzitetu u Zenici njeni planovi i programi su usklađeni s ECTS-om, a svoj dvogodišnji studij je transformirala na koncept 3+2+3. Akademija je, 2005. godine, prerasla u fakultet sa dva odsjeka: Odsjek islamske vjeronauke i Odsjek socijalne pedagogije.

Na području Federacije BiH registrirana su tri vjerska fakulteta i to:

- Fakultet islamskih nauka,
- Vrhbosanska visoka teološka škola,
- Franjevačka teologija.

* * *

Statistički podaci

Predškolski odgoj i obrazovanje

Predškolske ustanove postoje u svih deset kantona Federacije BiH, i to u Kantonu Sarajevo 31, u Unsko-sanskom kantonu 9, u Hercegovačko-neretvanskom kantonu 15, u Tuzlanskom kantonu 10, u Bosansko-podrinjskom kantonu 2, u Zeničko-dobojskom 15, u Srednjobosanskom kantonu 10, u Zapadnohercegovačkom kantonu 5 i u Kantonu 10 ima ih 4.

Osnovno obrazovanje i odgoj

Tablelarni prikaz broja škola, učenika i nastavnika po kantonima u Federaciji BiH školske 2008./2009. godine

	Kantoni	Škole	Učenici	Nastavnici
1	UNSKO-SANSKI	165	30.897	1.765
2	POSAVSKI	22	3.883	250
3	TUZLANSKI	221	49.989	3.203
4	ZENIČKO-DOBOJSKI	203	42.814	2.840
5	SREDNJOBOSANSKI	143	38.642	1.710
6	HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI	131	23.019	1.667
7	ZAPADNOHERCEGOVAČKI	74	9.686	696
8	KANTON SARAJEVO	90	41.077	2.716
9	BOSANSKO-PODRINJSKI	15	2.805	186
	Svega	1.119	249.325	15.527

Kretanje ukupnog broja učenika osnovnih škola za period od 2005. do 2010. godine

Red. br.	Federacija BiH	Broj učenika					Povećanje/smanjenje	Postotak povećanja/smanjenja
		Školska godina						
		2005./2006.	2006./2007.	2007./2008.	2008./2009.	2009./2010.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Federacija BiH	249.466	244.402	240.502	239.082	234.973	-14.493	-5,81%
1	Unsko-sanski kanton	32.250	31.432	31.065	30.850	30.278	-19.72	-6,11%
2	Posavski kanton	3.736	4.047	4.061	3.883	3.782	46	1,23%
3	Tuzlanski kanton	54.863	52.657	50.826	49.985	48.660	-6.203	-11,31%
4	Zeničko-dobojski kanton	45.478	43.990	43029	42816	42031	-3.447	-7,58%
5	Bosansko-podrinjski kanton	3.043	2.941	2.838	2.805	2.650	-393	-12,91%
6	Srednjobosanski kanton	29.450	28.869	28.632	28.645	28.777	-673	-2,28%
7	Hercegovačko-neretvanski kanton	22.885	22.969	23.064	23.012	22.426	-459	-2,00%
8	Zapadnohercegovački kanton	10.448	10.281	10.140	9.886	10.261	-187	-1,79%
9	Kanton Sarajevo	40.762	40.368	40.186	40.687	39.724	-1038	-2,55%
10	Kanton 10	6.551	6.848	6.661	6.513	6.384	-167	-2,55%

Kretanje broja upisanih učenika u I razred osnovnih školja za period od 2005. do 2010. godine

R. bar.	Federacija BiH	Broj učenika					Povećanje/smanjenje	Postotak povećanja/smanjenja
		Školska godina						
		2005./2006.	2006./2007.	2007./2008.	2008./2009.	2009./2010.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Federacija BiH	28.743	26.223	23.946	23.030	24.585	-4.158	-14,47%
1	Unsko-sanski kanton	3.918	3.228	3.142	2.996	2.955	-963	-24,58%
2	Posavski kanton	429	778	459	326	359	-70	-16,32%
3	Tuzlanski kanton	6.104	5.102	4.822	4.599	4.545	-1.559	-25,54%
4	Zeničko-dobojski kanton	4.836	4.443	4.047	3.851	3.892	-944	-19,52%
5	Bosansko-podrinjski	332	278	247	218	210	-122	-36,75%
6	Srednjobosanski	3.639	3.198	3.189	2.908	3.703	64	1,76%
7	Hercegovačko-neretvanski kanton	2.759	2.623	2.367	2.474	2.547	-212	-7,68%
8	Zapadnohercegovački kanton	1.351	1.198	1.115	1.092	1.759	408	30,20%
9	Kanton Sarajevo	4.614	4.202	3.915	3906	3.933	-681	-14,76%
10	Kanton 10	761	1.173	643	660	682	-79	-10,38%

Srednje obrazovanje

U Federaciji BiH ima 212 javnih srednjih škola i tri privatne srednje škole u Kantonu Sarajevo. Broj učenika u srednjim školama, u prethodnom periodu od pet godina, kretao se od 110.684 u školskoj 2005./2006. godini do 95.134 u školskoj 2009./2010. godini. Od 212 srednjih škola u Federaciji BiH, 46 je samostalnih gimnazija, 40 gimnazija u sastavu mješovitih škola, 23 samostalne tehničke i srodne škole, 106 tehničkih srodnih škola u sastavu mješovitih škola, šest samostalnih stručnih škola, 103 stručne škole u sastavu mješovitih škola, 10 samostalnih umjetničkih škola, dvije umjetničke škole u sastavu mješovitih škola, šest vjerskih škola i 13 škola za djecu sa posebnim potrebama.

Od ukupnog broja učenika u srednjim školama u Federaciji BiH, u specijalne škole u školskoj 2005./2006. godini bilo je upisano 450 učenika, a u školskoj 2009./2010. godini 370 učenika.

R. br.	Federacija BiH	Broj učenika					Povećanje/smanjenje	Postotak povećanja/smanjenja
		Školska godina						
		2005./2006.	2006./2007.	2007./2008.	2008./2009.	2009./2010.		
		3	4	5	6	7		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Federacija BiH	110.684	108.644	104.980	97.728	95.134	-15.550	-14,05%
1	Unsko-sanski kanton	13.110	12.647	12.028	11.020	10.547	-2.563	-19,55%
2	Posavski kanton	1.795	1.696	1.598	1.485	1.467	-328	-18,27%
3	Tuzlanski kanton	25.383	24.962	24.354	22.618	21.374	-4.009	-15,79%
4	Zeničko-dobojski kanton	19.011	18.653	17.916	16.676	15.966	-3.045	-16,02%
5	Bosansko-podrinjski kanton	1.184	1.171	1.155	1.076	1.088	-96	-8,11%
6	Srednjobosanski kanton	12.654	12.343	11.928	10.924	10.688	-1.966	-15,54%
7	Hercegovačko-neretvanski kanton	10.400	10.200	9.696	9.360	9.433	-967	-9,30%
8	Zapadnohercegovački kanton	3.842	3.948	3.956	3.974	4.002	160	4,16%
9	Kanton Sarajevo	20.657	20.392	19.701	18.020	17.915	-2.742	-13,27%
10	Kanton 10	2.648	2.632	2.648	2.575	2.654	6	0,23%

Kretanje ukupnog broja učenika srednjih škola za period od 2005. do 2010. godine prema obrazovnim programima

R. br.	Federacija BiH	Broj učenika					Povećanje/smanjenje	Postotak povećanja/smanjenja
		Školska godina						
		2005./2006.	2006./2007.	2007./2008.	2008./2009.	2009./2010.		
		3	4	5	6	7		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Ukupno	110.684	108.644	104.980	97.728	95.134	-15.550	-14,05%
1	Gimnazije	28.298	28.366	27.671	25.904	25.637	-2.661	-9,40%
2	Tehničke i srodne škole	48.179	48.572	48.038	45894	45748	-2.431	-5,05%
3	Srednje stručne škole	30.976	28.492	26.064	22.786	20.701	-10.275	-33,17%
4	Umjetničke škole	1.084	1.085	1.019	960	943	-141	-13,01%
5	Vjerske škole	1.666	1.763	1.837	1.865	1.815	149	8,94%
6	Specijalne škole	324	337	351	319	290	-34	-10,49%

R. br.	Federacija BiH	Broj učenika					Povećanje/smanjenje	Postotak povećanja/smanjenja
		Školska godina						
		2005./2006.	2006./2007.	2007./2008.	2008./2009.	2009./2010.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Federacija BiH	31.747	30.480	27.359	23.778	27.816	-3.931	-12,38%
1	Unsko-sanski kanton	3.962	3.715	3.197	2.769	3.216	-746	-18,83%
2	Posavski kanton	492	453	420	372	439	-53	-10,77%
3	Tuzlanski kanton	7.168	6.965	6.370	5.331	5.843	-1.325	-18,48%
4	Zeničko-dobojski kanton	5.574	5.380	4.850	4.235	4.595	-979	-17,56%
5	Bosansko-podrinjski kanton	349	327	304	235	361	12	3,44%
6	Srednjobosanski kanton	3.808	3.490	3.119	2.649	3.291	-517	-13,58%
7	Hercegovačko-neretvanski kanton	2.229	2.826	2.369	2.427	2.839	610	27,37%
8	Zapadnohercegovački kanton	1.111	1.144	1.044	1.088	1.140	29	2,61%
9	Kanton Sarajevo	5.576	5.403	4.932	3.982	5.304	-272	-4,88%
10	Kanton 10	778	777	754	690	788	10	1,29%

Kretanje broja upisanih učenika u I razrede srednjih škola za period od 2005. do 2010. godine prema obrazovnim programima

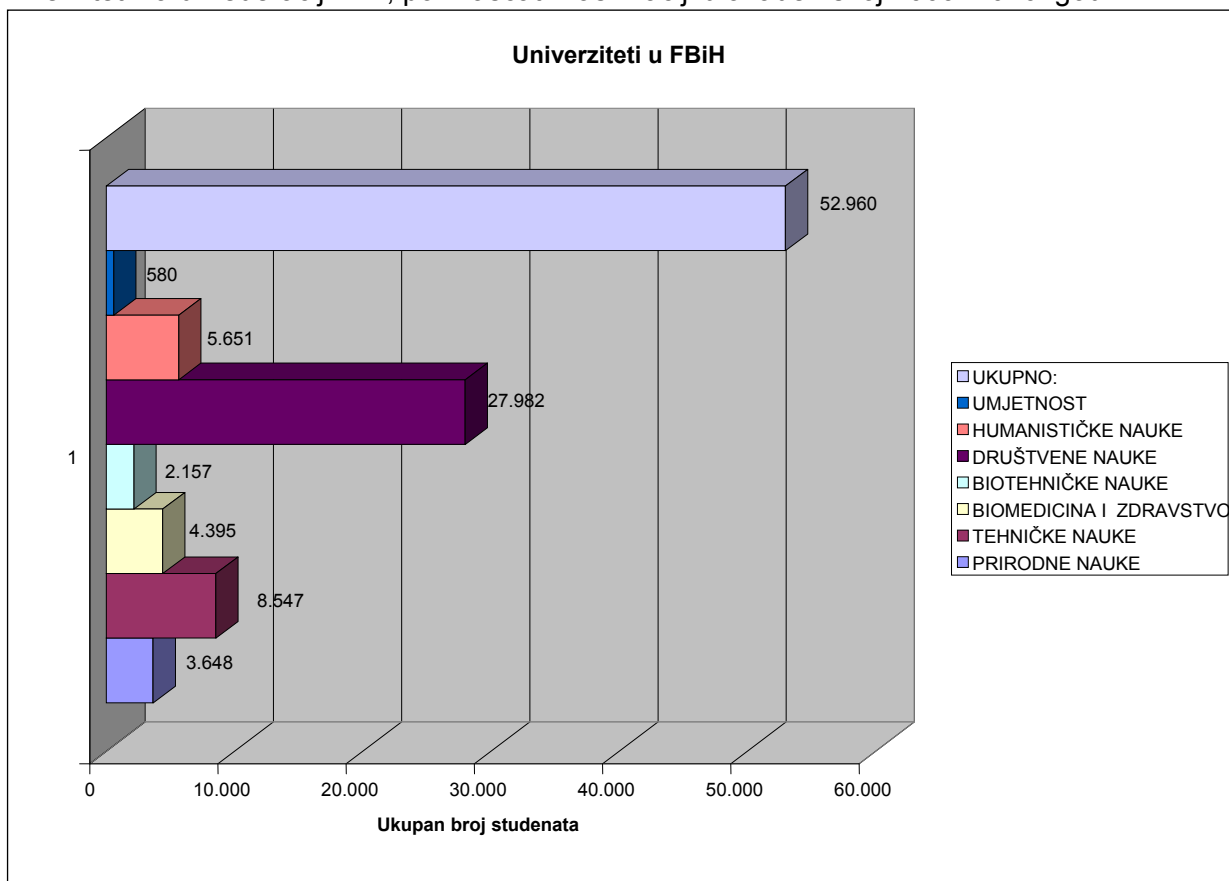
R. br.	Federacija BiH	Broj učenika					Povećanje/smanjenje	Postotak povećanja/smanjenja
		Školska godina						
		2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Ukupno	31747	30480	27359	23778	27816	-3931	-12,38%
1	Gimnazije	7562	7277	6659	5729	7013	-549	-7,26%
2	Tehničke i srodne škole	12661	12604	11530	10454	12551	-110	-0,87%
3	Srednje stručne škole	10629	9678	8285	6795	7349	-3280	-30,86%
4	Umjetničke škole	283	291	248	246	269	-14	-4,95%
5	Vjerske škole	498	519	537	492	541	43	8,63%
6	Specijalne škole	114	111	100	62	93	-21	-18,42%

Visoko obrazovanje

Red. br.	NAUČNA OBLAST	STUDENTI KOJI STUDIRAJU PO BOLONJSKOM PROCESU						UKUPNO:
		Univerzitet u Sarajevu	Univerzitet u Tuzli	Univerzitet u Zenici	Univerzitet u Bihaću	Sveučilište u Mostaru	Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru	
1.	PRIRODNE NAUKE	1.409	844	-	-	1.142	253	3.648
2.	TEHNIČKE NAUKE	2.902	2.885	778	674	919	389	8.547
3.	BIOMEDICINA I ZDRAVSTVO	997	2.048	308	607	435	-	4.395
4.	BIOTEHNIČKE NAUKE	1.198	-	-	476	289	194	2.157
5.	DRUŠTVENE NAUKE	15.228	3.206	3.306	2.679	1.854	1.709	27.982
6.	HUMANISTIČKE NAUKE	2.061	1.652	-	-	1.597	341	5.651
7.	UMJETNOST	437	55	-	-	88	-	580
	UKUPNO:	24.232	10.690	4.392	4.436	6.324	2.886	52.960

Grafikon 13 - Uporedni podaci o broju studenata, koji studiraju po Bolonjskom procesu na javnim univerzitetima u Federaciji BiH, po Frascati klasifikaciji u akademskoj 2009./2010. godini

Brčko distrikt BiH

PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE U BRČKO DISTRIKTU BiH

Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine usvojen je 28. februara 2008. godine, a izmjene i dopune objavljene su 19. septembra 2008. godine i 16. juna 2010. godine.

Predškolski odgoj i obrazovanje zasniva se na općeprihvaćenim vrijednostima demokratskog društva i specifičnostima nacionalne, historijske, kulturne i vjerske tradicije naroda i nacionalnih manjina, koje žive u Distriktu.

Cilj predškolskog odgoja i obrazovanja je da se, u skladu sa naučnim dostignućima, najmlađoj generaciji osiguraju svi uvjeti za optimalan tjelesni, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj, odnosno uspješan daljnji odgoj i obrazovanje.

Zadaci predškolskog odgoja i obrazovanja su da potiče psihofizički razvoj djeteta i utječe na formiranje ličnosti, razvija psihosocijalne, kognitivne i druge sposobnosti djeteta, da omogući sticanje elementarnih znanja o prirodi i društvu, da *njeguje* i obogaćuje dječije stvaralaštvo i sposobnosti izražavanja, govorom, pokretom, likovnim i muzičkim izrazom u igri i drugim aktivnostima, da zadovoljava potrebe djece za igrom i zajedničkim životom, što utječe na pozitivan emocionalni i socijalni razvoj djeteta, formiranje moralnih osobina, radnih i kulturnih navika, kao i priprema djece za daljnji odgoj i obrazovanje.

Predškolska ustanova, ovisno o vrsti programa predškolskog odgoja i obrazovanja, koji se ostvaruje u vremenu boravka djece, može se organizirati kao jaslice i vrtić.

U jaslice se primaju djeca starosne dobi od šest mjeseci do tri godine, a u vrtić se primaju djeca starosne dobi od tri godine do polaska u školu.

Predškolske ustanove djelatnost odgoja i obrazovanja vrše u skladu sa programima koje, na prijedlog Pedagoške institucije, donosi Odjel, i koji se zasnivaju na principima Deklaracije Generalne skupštine UN-a o pravima djeteta i Konvencije o pravima djeteta, posebno u pogledu zaštite djece od svireposti, nemara, te postupaka koji mogu dovesti do religijske, nacionalne, rasne ili neke druge diskriminacije.

Programi predškolskog odgoja i obrazovanja, kao i druge aktivnosti u predškolskoj ustanovi, realiziraju se na bosanskom, srpskom i hrvatskom jeziku i latiničnom i ćirilničnom pismu.

U predškolskoj ustanovi, u okviru programa, realizira se primarni, specijalizirani i prilagođeni program odgojno-obrazovnog rada i program za djecu pred polazak u školu.

Primarnim programom predškolskog odgoja i obrazovanja utvrđuje se obim, oblici i metodologija odgojno-obrazovnog rada, a specijaliziranim programom odgojno-obrazovni rad iz muzičke, likovne i dramske umjetnosti, sporta, stranih jezika, rekreacije i sličnih oblasti. Prilagođenim programom predškolskog odgoja i obrazovanja utvrđuju se ciljevi i zadaci sadržaja i oblici odgojno-obrazovnog rada za djecu sa lakšim poteškoćama u psihomotornom razvoju.

Cilj programa pripreme djece za školu je da se djeca koja nisu obuhvaćena predškolskim odgojem i obrazovanjem brže i lakše prilagode školskoj sredini.

Predškolska ustanova ima pravila o radu, koja donosi upravni odbor, uz suglasnost Odjela, kao osnovni opći akt predškolske ustanove.

Rad predškolske ustanove utvrđuje se godišnjim programom rada koji donosi upravni odbor ustanove na prijedlog stručnog vijeća odgajatelja.

Organ upravljanja u javnoj predškolskoj ustanovi je upravni odbor, članovi se biraju iz reda osoblja predškolske ustanove, osnivača i roditelja, u skladu sa propisanom procedurom i broji od tri do sedam članova. Članove imenuje gradonačelnik, uz prethodnu suglasnost Skupštine, na period od četiri godine.

Predškolskom ustanovom rukovodi direktor, kojeg imenuje gradonačelnik, na prijedlog upravnog odbora predškolske ustanove, na period od četiri godine.

Stručni organi u predškolskoj ustanovi su: stručno vijeće i stručni aktiv.

U predškolsku ustanovu primaju se djeca normalnog psihofizičkog razvoja, kao i djeca sa posebnim potrebama.

Pri upisu u predškolsku ustanovu, dijete mora imati ljekarsko uvjerenje o zdravstvenoj sposobnosti.

OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE U BRČKO DISTRIKTU BIH

Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju Brčko distrikta usvojen je 27. marta 2008. godine.

Brčko Distrikt BiH omogućava obrazovanje svih učenika pod jednakim uvjetima, uz primjenu principa i normi utvrđenih zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju, primjenom visokih standarda obrazovanja za razvoj ličnosti djeteta, koje je prilagođeno njegovoj starosnoj dobi, mogućnostima, psihičkim i tjelesnim sposobnostima.

Osnovno i srednje obrazovanje u školama Distrikta usklađuje se sa standardima i principima odgojno-obrazovnog sistema u BiH. Svim učenicima se omogućava da pod jednakim uvjetima stiču obrazovanje.

U svim osnovnim i srednjim školama zabranjena je bilo koja vrsta političke aktivnosti, djelovanje političkih stranaka, diskriminacija ili favoriziranje zasnovano na vjerskoj, spolnoj, političkoj, socijalnoj ili bilo kojoj drugoj osnovi, kao i isticanje bilo kakvih nacionalnih, religijskih ili drugih simbola. Dozvoljeni su jedino simboli utvrđeni Statutom Distrikta.

Osnovno obrazovanje je obavezno i traje devet godina, besplatno je i omogućava se svoj djeci. Školski obveznici su djeca od šest do 15 godina. Učeniku koji je navršio 15 godina, a nije stekao osnovno obrazovanje, škola može, odlukom direktora, omogućiti školovanje do navršenih 17 godina, ako to zahtijeva učenik, roditelj ili staratelj. Učenik sa posebnim potrebama može sticati osnovno obrazovanje do navršenih 19 godina.

Upis u osnovnu školu vrši se na osnovu liste školskih obveznika, dostavljene školi od matične službe prema izvodima iz matične knjige rođenih i vrši se u toku aprila i maja na osnovu nalaza komisije za ocjenu sposobnosti djeteta, koju imenuje šef Odjela, a čine je ljekar, školski pedagog, defektolog-oligofrenolog, logoped, psiholog i nastavnik škole.

Na području Brčko distrikta u osnovnim i srednjim školama obrazuju se učenici sa posebnim potrebama. U dvije osnovne škole organizirana su specijalna odjeljenja za učenike koji su sa stepenom oštećenja, umjerene psihičke retardacije (UMNR), dok su učenici kategorisani sa lakom psihičkom retardacijom (LMNR) integrirani u redovna odjeljenja u inkluzivnu nastavu. Za ovu grupu učenika nastava se odvija po prilagođenim nastavnim programima, koji su usklađeni sa mogućnostima, sposobnostima i interesima učenika.

U srednje stručne škole upisuju se učenici umjerene psihičke retardacije (LMNR), koji završe osnovno obrazovanje, i opredjeljuju se za lakša zanimanja, kao što su smjerovi: kuhar, konobar, cvjećar-vrtlar, bravar, te obrađivač metala rezanjem. Stručni timovi škola pojačano prate ovu kategoriju učenika, te su, s obzirom na stalnu komunikaciju sa nastavnicima, u prilici izmjenjivati

mišljenja i predlagati nova rješenja, individualno se odnoseći prema svakom učeniku sa preprekama u učenju i učešću (PUU). U cilju sveobuhvatne podrške učenicima sa PUU radi se kontinuirano na identifikaciji učenika sa govornim poteškoćama, slabovidim učenicima, učenicima sa poremećajima u ponašanju, ADHD sindromom i ostalim teškoćama, kako bi se na sastancima proširenog stručnog tima mogao odrediti nivo i vrsta podrške. Stručni tim osnovnih i srednjih škola ima dobru suradnju, kada je u pitanju protok informacija o učenicima sa PUU.

Upis učenika sa posebnim potrebama vrši se na osnovu nalaza i mišljenja komisije o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine sa posebnim potrebama.

Učeniku koji zbog invaliditeta ili druge teške bolesti ne može pohađati nastavu, obrazovanje, po prijedlogu Pedagoške institucije, Odjel uređuje i omogućava kod kuće ili ako je smješten u zdravstvenu ustanovu, nastava se organizira u zdravstvenoj ustanovi.

Stručni tim škole (pedagog-psiholog, pedagog, psiholog, defektolog, socijalni radnik), nastoji identificirati svu djecu koja imaju prepreke u učenju i učešću, te ovisno o prepri odrediti pojedinačni tretman, kako za učenika, tako i za porodice tih učenika u cilju osposobljavanja djeteta za daljnje školovanje, poštujuću njegovu osobnost i interese. Stručni tim škole, kada se radi o djeci sa preprekama u učenju i učešću u školskom radu, o djeci u stanju socijalne potrebe, kroz realizaciju planiranih programskih sadržaja i kroz razne projekte, sveobuhvatno individualno i timski, nastoji smanjiti prepreka za učenje i učešće u školi svih učenika, naročito učenika koji imaju poteškoće. Znajući da su škole ustanove u koje dijete/učenik dolazi i boravi u dobi u kojoj se razvija i formira, u kojoj uči društvene vrijednosti, stavove, socijalno prihvatljiva ponašanja, stiče znanja i razvija sposobnosti, redovno se realiziraju programi koji unapređuju odgojnu-obrazovnu komponentu škole kod svih učenika, pa tako i učenika iz ranjivih grupa. Aktivnosti su usmjerene, prije svega, na rad s učenicima, rad sa roditeljima, kao i na suradnju sa relevantnim institucijama.

Obrazovanje učenika pripadnika nacionalnih manjina ostvaruje se u skladu s odredbama Zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju i Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina („Službeni glasnik BiH“, broj: 12/03).

Na području Brčko distrikta ima 15 centralnih osnovnih škola i 21 područna škola.

U srednju školu može se upisati osoba koja je završila osnovnu školu. Redovan učenik I razreda srednje škole ne može biti stariji od 18 godina, odnosno 19 godina ako je učenik sa posebnim potrebama, ukoliko se radi o prvom upisu. Srednje obrazovanje nije obavezno.

Učenici koji su završili osnovno obrazovanje u Federaciji BiH ili Republici Srpskoj upisuju se u srednju školu na području Brčko distrikta pod jednakim uvjetima, kao i učenici koji su završili osnovno obrazovanje u jednoj od osnovnih škola Brčko distrikta.

Srednje škole, ovisno o vrsti nastavnog plana i programa su:

Gimnazija, koja je općeobrazovna škola, traje četiri godine i osposobljava za daljnje školovanje - upis u više škole i fakultete.

U srednjim stručnim školama stiče se opće, a prije svega stručno obrazovanje, koje osposobljava za rad, ali daje i mogućnost za daljnji nastavak školovanja na višim školama i fakultetima. Školovanje traje tri ili četiri godine, ovisno o složenosti posla koji pojedini profil "pokriva". Jednostavniji poslovi zahtijevaju obrazovanje u kraćem, a složeniji poslovi obrazovanje u dužem trajanju.

Trogodišnje školovanje - osposobljava za obavljanje srednje složenih i raznovrsnih poslova za rad na različitim strojevima i postrojenjima i za obavljanje srednje složenih poslova u uslužnim djelatnostima i administraciji.

Obrazovanje za rad i daljnje školovanje u trajanju od četiri godine. Profili koji se izučavaju četiri godine spadaju u tzv. široko obrazovne profile i osposobljavaju za obavljanje složenijih poslova za veći broj srodnih zanimanja. Istodobno, oni omogućavaju i nastavak školovanja na višim školama i fakultetima.

Srednje stručne škole se, promatrajući nastavne planove i programe, u znatnoj mjeri razlikuju od gimnazija po svojim karakteristikama, iako između njih postoji i određena sličnost. Tako se i u ovim školama izučavaju i općeobrazovni predmeti, iako se u stručnim školama akcent stavlja na stručne predmete i, ovisno o oblasti rada, na one općeobrazovne sadržaje.

Dok gimnazija priprema učenike za nastavak obrazovanja, stručne škole ih pripremaju za rad u određenom profilu zanimanja, ali i za nastavak obrazovanja (kada je riječ o četverogodišnjoj srednjoj školi). Posebnu karakteristiku stručnih škola čine vježbe kod mnogih stručnih predmeta, kao i nastava u bloku. I jedno i drugo služi većoj praktičnoj (stručnoj) osposobljenosti učenika. Značajno je ovdje navesti praktičnu nastavu, koja se odvija u školskim radionicama, u preduzećima ili kod privatnih poslodavaca).

Srednje obrazovanje u školama, čiji osnivač je Distrikt, je besplatno u pogledu plaćanja bilo kakvih naknada ili taksi za pohađanje škole.

Srednja škola u Distriktu može biti osnovana kao:

- gimnazija, u kojoj se, pored općeobrazovnih programa, ostvaruju i posebni programi iz posebnih oblasti, u četverogodišnjem trajanju;
- srednja tehnička i srodne škole, u kojima se stiče srednje obrazovanje za rad i daljnje školovanje po odgovarajućem općeobrazovnom programu i stručnom programu IV stepena stručnog zvanja odgovarajuće struke, u četverogodišnjem trajanju;
- srednja stručna škola, u kojoj se, pored općeobrazovnog programa, ostvaruje i program III i IV stepena stručnog zvanja ili zanimanja, u trogodišnjem i četverogodišnjem trajanju. U srednjoj stručnoj školi mogu se realizirati i odgovarajući programi stručnog obrazovanja za rad u trajanju od jedne ili dvije godine, sticanje obrazovanja I i II stepena složenosti, odnosno obrazovanje kroz kurseve, te specijalizirano obrazovanje;
- mješovita srednja škola, u kojoj se, pored odgovarajućeg općeobrazovnog programa, ostvaruje i program srednje tehničke i srodne škole i srednje stručne škole;
- umjetnička škola, u kojoj se stiče srednje obrazovanje za rad i daljnje školovanje u četverogodišnjem trajanju, a to su, naprimjer: muzička, plesna i likovna škola;
- Srednja stručna škola je dužna stvarati sve potrebne uvjete za obrazovanje učenika sa smanjenim psihofizičkim sposobnostima u jednostavnim ili manje jednostavnim zanimanjima, I i II stepena složenosti.
- Srednje obrazovanje učenika sa posebnim potrebama, kao i obrazovanje posebno nadarenih učenika, može se obavljati i u posebnim odjeljenjima srednjih škola Distrikta, formiranim za te potrebe, sa posebno prilagođenim nastavnim planovima i programima za svaku od tih kategorija. Trajanje srednjeg obrazovanja učenika sa posebnim potrebama, kao i način sticanja stepena stručne sprema regulira se posebnim aktom, koji donosi Vlada Distrikta, na prijedlog šefa Odjela.

Nadležni organi i osnivač obavezni su poduzimati sve neophodne mjere, kako bi se učenicima osigurali uvjeti za slobodan pristup i učešće u obrazovanju, naročito u nabavci besplatnih udžbenika, priručnika, kao i besplatan prijevoz za sve učenike osnovnih i srednjih škola sa područja Brčko distrikta, koji žive na udaljenosti od 3 km od škole koju pohađaju.

Osnovne škole na kraju školske godine iskazuju potrebe za udžbenicima Odjelu za obrazovanje i Pedagoškoj instituciji, koji planiraju nabavku i distribuciju udžbenika prema iskazanim potrebama.

Za učenike sa poteškoćama u psihofizičkom razvoju, bez obzira na udaljenost od škole, nadležni organ i osnivač su dužni osigurati besplatan odgovarajući prijevoz.

Bosanski, hrvatski i srpski književni jezik, te latinično i ćirilčno pismo u ravnopravnoj su upotrebi u nastavi i vannastavnim aktivnostima u osnovnim i srednjim školama u Brčko distriktu. Roditelj ili staratelj može birati jezik i pismo na kojem učenik započinje osnovno obrazovanje.

Odjeljenje ne može imati više od 29 učenika, a odjeljenja koja obuhvataju i učenike u inkluzivnoj nastavi mogu imati najviše 18 učenika, s tim da u jednom odjeljenju mogu biti najviše dva učenika sa posebnim potrebama.

Privatna škola se može osnovati bez obzira na broj učenika koji bi pohađali školu i potrebe za određenim kadrovima na području Distrikta, ukoliko je osnivač osigurao potrebna sredstva za rad i ispunio uvjete u pogledu prostora, opreme i kadrova, kao i ostale uvjete i kriterije utvrđene Pedagoškim standardima i normativima i pravilnikom o uvjetima za osnivanje i rad privatne škole.

Učenici koji su završili osnovno obrazovanje u Federaciji BiH ili Republici Srpskoj, upisuju se u srednju školu pod jednakim uvjetima kao i učenici koji su završili osnovno obrazovanje u Distriktu.

Učeniku koji zaostaje u savladavanju nastavnih sadržaja, ili ne završi razred, može se preusmjeriti na obrazovanje sa jednostavnijim programom.

Učeniku, koji u toku školovanja postiže odličan uspjeh, može se omogućiti da završi dva razreda u toku jedne školske godine.

VISOKO OBRAZOVANJE U BRČKO DISTRIKTU

Zakon o visokom obrazovanju u Brčko distriktu usvojen je 23. septembra 2009. godine. Ovim Zakonom propisuju se: sistem, uvjeti i način obavljanja djelatnosti visokog obrazovanja, osnivanje, organizacija, finansiranje, upravljanje i rukovođenje visokoškolskim ustanovama, te prava i obaveze nadležnih organa u oblasti visokog obrazovanja, kao i prava i obaveze studenata.

Visoko obrazovanje je djelatnost od posebnog društvenog interesa za Distrikt.

Osnovni ciljevi visokog obrazovanja su: ustanovljavati, razvijati, štiti i prenositi znanja i sposobnosti, posredstvom nastave i naučnoistraživačkog rada, pružati mogućnost građanima da pod jednakim uvjetima steknu visoko obrazovanje i uživaju korist visokog obrazovanja, razvijati nauku i unapređivati umjetničko stvaralaštvo, te uspostavljati i razvijati suradnju, uključivanjem u jedinstven prostor visokog obrazovanja.

Razvoj djelatnosti visokog obrazovanja na području Distrikta utvrđuje se Programom razvoja visokog obrazovanja, koji donosi Skupština Distrikta na prijedlog Vlade Distrikta.

Programom razvoja visokog obrazovanja utvrđuju se strateški interesi i potrebe Distrikta u oblasti visokog obrazovanja, mjere za omogućavanje razvoja i unapređenja kvaliteta visokog obrazovanja, finansiranje, kao i druga pitanja od značaja za razvoj visokoškolske djelatnosti na području Distrikta.

Pravo na visoko obrazovanje imaju sve osobe koje su završile četverogodišnju srednju školu u Bosni i Hercegovini, kao i osobe koje su završile srednju školu u inozemstvu.

Djelatnost visokog obrazovanja usmjerena je ka punom razvoju ljudske ličnosti, poštivanju ljudskih prava, građanskih i drugih demokratskih, akademskih, zakonskih i ustavnih principa i sloboda.

Pristup visokom obrazovanju neće biti ograničen direktno ili indirektno, na osnovu spola, rase, seksualne orijentacije, fizičkog ili drugog nedostatka, bračnog stanja, boje kože, jezika,

vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog, etničkog ili socijalnog porijekla, veze sa nekom nacionalnom zajednicom, imovine, rođenja, životne dobi ili nekog drugog statusa.

Visokoškolska ustanova može se osnovati kao univerzitet ili kao visoka škola.

Visokoškolska ustanova se može osnovati kao ustanova koju osniva Distrikt ili kao privatna ustanova.

Visokoškolska ustanova ima svojstvo pravne osobe.

U Brčko distriktu radi Ekonomski fakultet, čije je sjedište u Istočnom Sarajevu.

STATISTIČKI PODACI

Predškolski odgoj i obrazovanje

U Brčko distriktu egzistira i radi Javna ustanova „Naša djeca” Brčko, koja ima četiri objekta u kojima se realiziraju programi predškolskog odgoja i obrazovanja.

Godina	Ukupan broj djece	Djeca do tri godine	Djeca starija od tri godine
2005./2006.	195	-	195
2006./2007.	180	-	180
2007./2008.	280	25	255
2008./2009.	340	35	305
2009./2010.	360	40	320
2010./2011.	367	40	327

Broj djece sa smetnjama u razvoju:

2005./2006. - 0

2006./2007. - 0

2007./2008. - 5

2008./2009. - 10

2009./2010. - 15

2010./2011. - 30

Godina	Djeca koja žive sa oba roditelja	Djeca koja žive samo sa majkom	Djeca koja žive samo s ocem	Djeca koja ne žive sa roditeljima	Djeca bez roditelja
2005./2006.	175	20	-	-	-
2006./2007.	155	25	-	-	-
2007./2008.	250	30	-	-	-
2008./2009.	305	35	-	-	-
2009./2010.	321	37	2	-	-
2010./2011.	323	41	3	-	-

Osnovno obrazovanje

U školskoj 2009./2010. godini nastavu je pohađalo 7.143 djece, od toga 3.650 učenika muškog spola ili 51,09 % i 3.493 učenika ženskog spola ili 48,91 %.

Od ukupnog broja učenika, razred je završilo 7.098 učenika, 38 učenika nije završilo razred, a sedam učenika je ostalo neocijenjeno.

Školovanje je napustilo 13 učenika.

Broj učenika sa preprekama u učenju i učešću, uključenih u redovnu nastavu na početku školske 2010./2011. godine je 20.

Srednje obrazovanje

Godina	Broj učenika		
	Muški spol	Ženski spol	Ukupno
2005./2006.	1.813	1.699	3.512
2006./2007.	1.833	1.656	3.489
2007./2008.	1.738	1.681	3.419
2008./2009.	1.682	1.659	3.341
2009./2010.	1.800	1.665	3.465
2010./2011.	1.807	1.763	3.570

U školskoj 2009./2010. godini školovanje je prekinulo 96 učenika i to zbog:

- a) lošeg uspjeha - 79 učenika
- b) socijalnih razloga - 0
- c) ekonomskih razloga - 0
- d) ličnih razloga - 17 učenika

Godina	Broj djece sa preprekama u učenju i učešću		
	Muški spol	Ženski spol	Ukupno
2010./2011.	17	13	30

Visoko obrazovanje

Na području Brčko distrikta ima samo jedna ustanova za visoko obrazovanje, i to Ekonomski fakultet, čije je sjedište u Istočnom Sarajevu, a broj upisanih studenata u akademskoj 2010./2011. godini je:

- 1) Redovni studenti
  - I godina – 213
  - II godina – 186
  - III godina – 92
  - IV godina – 40
  - Apsolventi – 205
- 2) Vanredni studenti
  - I godina – 4
  - II godina – 33
  - III godina – 81
  - IV godina - 122

ZAKLJUČAK:

Iz navedenog se može zaključiti da je u oblasti obrazovanja pravni i institucionalni okvir razvijen, ali stanje prakse je pokazalo da su zakoni Bosne i Hercegovine nekada samo „proklamacije“, zbog toga što finansijski i drugi preduvjeti za primjenu zakona nisu obezbijeđeni. Kao rezultat toga, mnogi reformski procesi su započeti, ali sveobuhvatna reforma obrazovanja još nije urađena.

Na lokalnom nivou još uvijek nije dovršena promjena obrazovnog sistema Bosne i Hercegovine u sistem u kojem će se poštivati standardi ljudskih prava.

Radi promocije demokratskih vrijednosti i zaštite ljudskih prava, kroz sistem obrazovanja u BiH, trebalo bi donijeti Strategiju unapređenja građanskog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

E Socijalna zaštita

Sistem socijalne zaštite u BiH zasniva se na Ustavu BiH, Ustavu Federacije BiH, Ustavu Republike Srpske, Statutu Brčko distrikta, relevantnim zakonima o socijalnoj zaštiti entiteta, kantona i Brčko distrikta BiH, te relevantnim međunarodnim dokumentima u oblasti prava djece, uključujući najvažniji međunarodni dokument: Konvenciju o pravima djeteta i prateće protokole uz Konvenciju.

Polazimo od pokazatelja o potrošnji u oblasti socijalne zaštite, prema revidiranom dokumentu iz 2006. godine, Srednjoročne razvojne strategije BiH 2004.-2007., koja je blizu regionalnog prosjeka. U Srednjoročnoj razvojnoj strategiji, ipak se ističe da je struktura ove potrošnje neodgovarajuća.

Za razliku od drugih država u regiji, pravo na socijalnu i dječiju zaštitu u BiH realizira se na nivou entiteta. U Federaciji BiH federalni nivo nadležan je za politiku socijalne zaštite, dok su kantoni zaduženi da odrede iznos socijalne pomoći, kao i uvjete i procedure za korištenje prava na socijalnu zaštitu, a socijalna izdavanja često ovise o budžetskim mogućnostima kantona. Sistem dječije zaštite u Republici Srpskoj je zaseban centraliziran sistem, a sistem socijalne zaštite se izrađuje na nivou Republike Srpske, kao i iznosi novčanih davanja koje realizira lokalna zajednica.

Sistem socijalne zaštite u Brčko Distriktu BiH, također, je centraliziran. U Distriktu Brčko postoji jedan centar za socijalni rad, a djeluju i ustanove socijalne zaštite u nadležnosti vladinog, kao i nevladinog sektora, u kojima se vrši zbrinjavanje osoba sa posebnim potrebama.

Prema Revidiranoj Srednjoročnoj razvojnoj strategiji, jedna petina ili 17,8% stanovništva u BiH živi ispod linije siromaštva,⁷ dok porodice sa dvoje, troje, ili više djece često spadaju u najsiromašnije kategorije. Prema tome, vrlo je bitno osigurati adekvatan sistem socijalne zaštite, sa većom centralizacijom sistema u Federaciji BiH, i sa programima socijalne zaštite i na državnom nivou, kako bi se osigurala osnovna prava na socijalnu zaštitu za najmlađu kategoriju u društvu.

U BiH, na državnom nivou, Ministarstvo civilnih poslova BiH zaduženo je za koordinaciju aktivnosti, za usklađivanje planova entitetskih tijela i definiranje strategija na međunarodnom planu u sektoru socijalne zaštite, u suradnji sa drugim vladinim tijelima i međunarodnim organizacijama.

U Federaciji BiH, u sistemu socijalne zaštite i zaštite porodice sa djecom djeluju Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, resorna kantonalna ministarstva⁸, centri za socijalni rad, te općinski organi uprave, ukoliko ne postoje centri ili službe socijalne zaštite, ustanove za djecu bez roditeljskog staranja, zavodi za zbrinjavanje psihički oboljelih osoba i zavod za odgoj muške djece i omladine.

U Republici Srpskoj, u okviru sistema socijalne i dječije zaštite djeluju sljedeće institucije: Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Javni fond za dječiju zaštitu Republike Srpske, centri za socijalni rad i službe socijalne dječije zaštite, ustanove socijalne i dječije zaštite i domovi za djecu bez roditeljskog staranja.

Pored navedenih institucija, značajnu ulogu u zaštiti djece u sistemu socijalne i dječije zaštite imaju udruženja građana (UG), te nevladine organizacije (NVO). Bitno je naglasiti da su u ostvarivanju prava iz dječije zaštite, posebno kroz pružanje usluga krajnjem korisniku – djetetu, predstavnici nevladinog sektora ravnopravan partner nadležnim institucijama Republike Srpske, Federacije BiH i Brčko distrikta BiH.

⁷ Srednjoročna razvojna strategija BiH 2004.-2007. (PRSP), Revidirani dokument, 2006.

⁸ Neka ministarstva su u nazivu objedinila zdravstvo i socijalnu, odnosno, dječiju zaštitu.

Centri za socijalni rad u oba entiteta imaju nadležnost za starateljstvo, smještaj djece u odgovarajuće ustanove, nadležni su voditi postupak usvojenja, te se baviti pružanjem administrativnih i drugih vrste pomoći porodicama i djeci. Međutim, centri često nemaju odgovarajuće osoblje i finansijska sredstva, kao ni pristup sistematičnoj obuci osoblja, kako bi se kvalitet i efikasnost njihovog djelovanja unaprijedili.

U Federaciji BiH postoji 57 općinskih i dva kantonalna centra za socijalni rad i 22 službe socijalne zaštite, dok u Republici Srpskoj djeluju 44 centra za socijalni rad i 18 službi za socijalnu i dječiju zaštitu, koji funkcioniraju kao općinski organi vlasti. Pored centara/službi socijalne dječije zaštite, uspostavljene su ustanove socijalne i dječije zaštite, kao i domovi za djecu bez roditeljskog staranja. U okviru zakonodavnog okvira predviđeno je da se u okviru postojećih ustanova ili kao samostalne ustanove, mogu osnovati zaštićene kuće, sigurne kuće i prihvatne stanice za žensku i mušku djecu i omladinu, kao i druge ustanove, te se po potrebi mogu proširiti ili promijeniti djelatnosti postojećih ustanova, koje mogu biti u nadležnosti vladinog, kao i nevladinog sektora.

Osnovna prava koja u Federaciji BiH, u smislu Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, ostvaruju porodice sa djecom su:

- *Dodatak na djecu*
- *Naknada umjesto plaće ženi-majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje sa posla radi trudnoće i porođaja i njege djeteta;*
- *Novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene-majke koja nije u radnom odnosu,*
- *Jednokratna novčana pomoć za opremu novorođenog djeteta;*
- *Pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke dojilje;*
- *Posebni psihosocijalni tretman bračnih drugova koji žele djecu, kao i trudnica;*
- *Smještaj djece uz omogućenu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja;*
- *Omogućavanje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja;*
- *Školarine i stipendije učenicima i studentima.*

Prema istom Zakonu, korisnici socijalne i dječije zaštite su osobe koje se nalaze u stanju socijalne potrebe i to:

- *Djeca bez roditeljskog staranja,*
- *Odgojno zanemarena djeca,*
- *Odgojno zapuštena djeca,*
- *Djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama,*
- *Osobe s invaliditetom i osobe ometene u fizičkom ili psihičkom razvoju.*

Propisom kantona mogu se utvrditi i druga prava iz socijalne zaštite i zaštite porodica sa djecom, a istim propisom se bliže utvrđuju uvjeti, način, postupak, organi i finansiranje navedenih prava. Kantonalnim propisom utvrđuju se iznosi novčanih i drugih davanja, uvjeti i postupak za sticanje ovih prava i njihovo korištenje.

Prava djece iz socijalne zaštite, u smislu Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, obuhvataju novčanu i drugu materijalnu pomoć, osposobljavanje za rad i život, smještaj u drugu porodicu, smještaj u ustanove socijalne zaštite, usluge socijalnog i drugog stručnog rada, te kućnu njegu i pomoć u kući.

U Republici Srpskoj funkcionira zaseban sistem dječije zaštite, koji čine Zakon o dječijoj zaštiti i Javni fond za dječiju zaštitu Republike Srpske. Prava iz dječije zaštite definiraju se Zakonom o dječijoj zaštiti Republike Srpske, a ona su sljedeća:

- *Naknada za plaće za vrijeme korištenja porodijskog odsustva;*
- *Materinski dodatak;*
- *Pomoć za opremu novorođenčadi;*
- *Dodatak za djecu;*
- *Zadovoljavanje razvojnih potreba djece;*
- *Predškolski odgoj i obrazovanje za djecu bez roditeljskog staranja;*

- *Obuhvaćenost djece sa smetnjama u razvoju i djece na dužem bolničkom liječenju;*
- *Odgojno-obrazovni programi pripremanja djece za školu;***
- *Boravak, predškolski odgoj, obrazovanje i preventivna zdravstvena zaštita predškolske djece i boravak djece osnovnoškolske starosne dobi do deset godina;*
- *Odmor i rekreacija djece do 15 godina starosti u dječijem odmaralištu i rekreativnim centrima.*

**Usvajanjem Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju ovo pravo nije u sistemu dječije zaštite na nivou Republike Srpske.

Za ostvarenje ovih sedam navedenih prava sredstva se izdvajaju iz budžeta Republike Srpske, a Javni fond za dječiju zaštitu ima obavezu iznaći i rasporediti prikupljena sredstva upravo za ostvarenje prava od općeg interesa tj. prava na nivou Republike Srpske. Za ostvarenje preostalih prava, sredstva se izdvajaju iz budžeta općina.

Osnovna karakteristika sistema dječije zaštite u Republici Srpskoj je da je centraliziran i da sva djeca pod istim uvjetima na cijeloj teritoriji Republike Srpske, bez obzira na nacionalnu, vjersku, rasnu i spolnu pripadnost, ostvaruju ista prava, u skladu sa Zakonom o dječijoj zaštiti.

Zakonom o socijalnoj zaštiti Republike Srpske predviđena su sljedeća prava:

Novčana pomoć; dodatak za njegu i pomoć druge osobe; pomoć za osposobljavanje za rad djece i omladine; smještaj u ustanove socijalne zaštite ili u druge porodice; jednokratna novčana pomoć; zdravstveno osiguranje korisnika; usluge socijalnog rada i proširena prava. Navedena prava su prava od općeg interesa i ostvaruju se kroz općinske budžete.

Prema zakonu o socijalnoj zaštiti, djeca korisnici su:

- *Djeca ugrožena porodičnom situacijom;*
- *Djeca sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju;*
- *Djeca čiji je razvoj ometan porodičnim prilikama;*
- *Odgojno zanemarena i zapuštena djeca.*

Zakonom o socijalnoj zaštiti Republike Srpske definirani su materijalni uvjeti za ostvarivanje prava na novčanu pomoć, bez diskriminacije u spolnom, vjerskom ili nacionalnom pogledu. Moguća je izvjesna teritorijalna različitost u pogledu visine iznosa novčane pomoći, ovisno o budžetu općine, u čijoj nadležnosti je ostvarenje ovog prava na novčanu naknadu.

Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti Republike Srpske, radno sposobne osobe koje su nezaposlene i bez prihoda, a imaju djecu, ne mogu ostvariti pravo na stalnu novčanu pomoć. Kako su u stanju socijalne potrebe uglavnom porodice sa djecom, može se pretpostaviti da mali broj djece ostvaruje pravo na novčanu pomoć.

Zakonima o socijalnoj zaštiti u oba entiteta, propisano je da su korisnici socijalne zaštite i maloljetne osobe ometane u fizičkom i psihičkom razvoju, koje također ostvaruju pravo na pomoć za osposobljavanje za rad. Pravo na pomoć ostvaruje se u vidu upućivanja na stvaranje uvjeta na materijalnu pomoć (materijalno obezbjeđenje), naknade troškova smještaja, troškova prijevoza i naknade troškova osposobljavanja.

Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti Republike Srpske predviđeno je pravo na novčanu pomoć u iznosu od 41 KM mjesečno trudnici koja je bez materijalnih sredstava (materijalno neobezbijeđena trudnica). Pravo na novčanu pomoć žena ostvaruje dok dijete navrší jednu godinu života.

U Republici Srpskoj, prema podacima iz 2010. godine, funkcioniра 45 centra za socijalni rad i 14 službi dječije i socijalne zaštite. Rezultati istraživanja, koje je provelo Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite iz 2007. godine, pokazali su da je u sistemu socijalne zaštite posljednjih godina došlo do primjene novih pristupa, mjera i usluga kojima se unapređuje organizaciona struktura,

profesionalni rad i tretman korisnika socijalne zaštite, ali i jačanje uloge lokalne zajednice u razvijanju mješovitog sistema usluga. Planiranje, razvoj i realiziranje projekata nova je aktivnost u djelatnosti ustanova socijalne zaštite (primarno centara za socijalni rad) na cijelom području Republike Srpske, koja je sa sobom donijela brojne pozitivne pomake u unapređenju sistema socijalne zaštite djece.

Tokom 2006. i 2007. godine planirano je i realizirano 112 razvojnih projekata. Oni su se, uglavnom, odnosili na pitanja poboljšanja položaja djece i mladih, njihove sposobnosti da uoče rizike odrastanja, prevencije bolesti ovisnosti i promocije zdravih stilova života, primarne prevencije u domenu poremećaja ponašanja, socijalizacije i rekreacije (projekt Javnog fonda za dječiju zaštitu "Socijalizacija djece Republike Srpske"; u Crnoj Gori organiziran je odlazak djece u Italiju, itd.), te zaštite od porodičnog nasilja. Posebnu pažnju zavređuju projekti realizirani u cilju poboljšanja statusa i zadovoljenja potreba djece i omladine sa posebnim potrebama, i to u pogledu pružanja psihosocijalne podrške na trajnoj osnovi kroz modele personalne asistencije (razvijen model u Banjoj Luci), dnevno zbrinjavanje, sveobuhvatnost, te opremanje centara za usluge i dnevno zbrinjavanje, pomoć u kući, nabavku higijenskog i drugog materijala i pomagala, te projekti koji promoviraju ljudska prava za osobe s invaliditetom. Rezultat projekta pod nazivom: „Podrška razvoju politike u oblasti invaliditeta”, jeste dokument *Politika u oblasti invaliditeta*, usvojen u maju 2008. godine od strane Vijeća ministara Bosne i Hercegovine.

U toku protekle godine u oblasti socijalne zaštite po prvi put je izvršen stručni nadzor nad radom ustanova socijalne zaštite, među kojima su i dva doma za djecu bez roditeljskog staranja, Dječiji dom „Rada Vranješević” i Dom za djecu i omladinu „Kiseljak” Zvornik. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite je, u skladu sa rezultatima provedenog nadzora, uložilo znatna sredstva u cilju poboljšanja uvjeta boravka djece u ovim ustanovama i podizanja obima i kvaliteta pruženih stručnih usluga djeci bez roditeljskog staranja.

Radna grupa Vlade Republike Srpske obavila je istraživanje potreba i položaja suvremene porodice u Republici Srpskoj i to s aspekta sadašnjeg stanja i perspektiva, te na osnovu istraživanja izradila „Strategiju razvoja porodice u Republici Srpskoj”, koju je usvojila Narodna skupština Republike Srpske.

U Republici Srpskoj je završen novi Zakon o socijalnoj zaštiti, koji čeka na usvajanje, a koji predviđa uvođenje novina za unapređenje položaja korisnika prava iz socijalne zaštite.

U Distriktu Brčko, pravo na dječiji dodatak ostvaruju porodice čiji prihod po članu domaćinstva ne prelazi 15% prosječne plaće u Distriktu Brčko, i čiji katastarski prihod po članu domaćinstva ne prelazi 3% po hektaru zemljišta. Iznos dodatka je 10% prosječne plaće u Distriktu Brčko, što iznosi oko 69 KM. Djeca bez jednog ili oba roditelja, te djeca sa posebnim potrebama i djeca čiji je jedan roditelj invalid preko 60% imaju pravo na uvećan dječiji dodatak od 50%. Pravo na materinski dodatak ima svaka majka koja je nezaposlena duže od šest mjeseci, a novčani iznos za opremu pri porodu iznosi 25% od prosječne plaće u Distriktu Brčko.

Djeca smještena u ustanove socijalne zaštite

Djeca u BiH kroz sistem socijalne zaštite mogu ostvariti pravo boravka u ustanovama socijalne zaštite, koja su uglavnom namijenjena za djecu bez roditeljskog staranja i invalidnu djecu i omladinu koja su ometana u psihičkom i fizičkom razvoju.

U BiH, djeca bez roditeljskog staranja imaju pravo na četiri osnovna oblika zaštite: **starateljstvo, usvojenje, organiziran smještaj u drugu porodicu i smještaj u ustanovu.**⁹ Centri za socijalni rad u entitetima i Odjel za socijalnu zaštitu u Distriktu Brčko nadležni su da djeci bez roditeljskog staranja osiguraju adekvatnu socijalnu zaštitu, kao i smještaj. Ove ustanove vrše nadzor nad porodicom, pružaju joj pomoć redovnim obilaskom i održavaju vezu sa djetetom koje je smješteno u ustanovu. Prema „Situacionoj analizi: zaštita djece bez roditeljskog staranja u BiH“,

⁹ “Situaciona analiza: Zaštita djece bez roditeljskog staranja u BiH,” Save the Children UK I UNICEF u suradnji sa Ministarstvom rada i socijalne politike FBiH I Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, april 2005.

najveći rizik potpadanja pod društvenu brigu i zaštitu su djeca koja žive u poremećenim porodičnim odnosima (gdje se poteškoće najčešće vežu uz radni status roditelja); djeca razvedenih roditelja; djeca samohranih nezaposlenih majki; djeca sa fizičkim i psihičkim poteškoćama u razvoju.

Prema podacima navedenim u godišnjem biltenu „Socijalna zaštita“, Agencije za statistiku BiH za 2005. godinu, **2.323 djece u BiH** smješteno je u neku vrstu ustanove socijalne zaštite, bilo da se radi o predškolskim ustanovama, domovima za djecu i omladinu, ustanovama za djecu bez roditeljskog staranja, drugim porodicama, učeničkim ili studentskim domovima, ili u ustanovama za rehabilitaciju i zaštitu.¹⁰ Broj djece i mladih u domovima za djecu i omladinu u 2005. godini iznosio je **721**. Broj korisnika ustanova socijalne zaštite za invalidnu djecu i omladinu iznosio je 1.482 (podatak za 2005. godinu).

Prema dokumentu „Politika zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica izloženih riziku u BiH 2006.-2016.“, otprilike 50% djece bez roditeljskog staranja boravi u ustanovama više od tri godine. U dokumentu se navodi kako je opći utisak da ove ustanove nisu dovoljno efikasne da bi pripremile djecu bez roditeljske zaštite da žive neovisno. Svjesni činjenice da će izgubiti pravo na socijalnu zaštitu kada navršše 18 godina, maloljetnici se najčešće odlučuju za zanatske škole u trajanju od tri godine. Ustanove često nisu adekvatno finansirane, što zbog decentraliziranosti sistema socijalne zaštite u Federaciji BiH ovisi o finansijskim mogućnostima svakog kantona. U dokumentu se navodi da u većini ovih ustanova nije zaposleno dovoljno stručnog osoblja, kako bi se zadovoljile pojedinačne potrebe svakog djeteta.

Radna grupa Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite izradila je dokument pod nazivom: „Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja u Republici Srpskoj“, s akcionim planovima 2009.-2014., a Vlada ga je usvojila u septembru 2009. godine.

U dokumentu „Legalni aspekti socijalne zaštite za djecu u Bosni i Hercegovini“¹¹ navodi se da su djeca koja su dostigla zrelost nekad prisiljena ostati u ustanovama, jer nemaju drugi smještaj, a često i zbog toga što djeca i mladi u takvim ustanovama nisu dovoljno pripremljena za neovisan život.

U skladu sa najboljim interesom djeteta, u dokumentu pod nazivom „Politika zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica izloženih riziku u BiH 2006.-2016.“, kao neki od ciljeva navodi se razvoj sistema zaštite sa kapacitetima koji će pružiti optimalan odgovor potrebama djece koja žive u svojim biološkim porodicama, kao i potrebama djece bez roditeljske zaštite, kako bi imala takvu zaštitu. Akcent je na porodičnim oblicima zaštite za djecu bez roditeljske zaštite, preobražaju velikih ustanova u male jedinice za prijem i smještaj, gdje će se sadašnji kapaciteti i resursi preobraziti u brojne usluge koje će se usredsrijediti na prevenciju odvajanja djece od roditelja. Prema ovom dokumentu, trebaju se odrediti profesionalni i pravni kriteriji, kao i nadležnosti za ostvarenje pokrenutih inicijativa i programa, kako bi se izvršile reforme.

h) Finansiranje dječije zaštite

Sredstva za finansiranje dječije zaštite u Federaciji BiH, izdvajaju se iz budžeta kantona, dok je u Republici Srpskoj osnovan Javni fond za dječiju zaštitu, koji izdvaja finansijska sredstva za ovu oblast.

Dok je finansiranje dječije zaštite kroz Javni fond u Republici Srpskoj ocijenjen kao efikasan model finansiranja, siromašniji kantoni u Federaciji BiH često nisu u mogućnosti izdvojiti sredstva, kako bi se ostvarila sva prava koja su predviđena Zakonom o socijalnoj zaštiti u Federaciji BiH, što rezultira neravnomjernim ostvarivanjem prava na socijalnu zaštitu u entitetima.

Izdvajanje za dječiju zaštitu u Federaciji BiH (svi kantoni) u 2004. godini iznosilo je **34.803.775 KM**, dok je broj korisnika po kantonima iznosio je **46.901**.¹² Od ukupnog iznosa sredstava za

¹⁰ „Socijalna zaštita,“ Agencija za statistiku BiH, 2006.

¹¹ UNICEF, 2003.

¹² Izvod podataka, EPPU, 2005. godina

socijalnu zaštitu od **123.722.578 KM**, na dječiju zaštitu u Federaciji BiH otpada samo **34,8 miliona KM**, prema podacima EPPU iz 2005. godine.

Članom 79 Zakona o socijalnoj zaštiti Republike Srpske predviđeno je da se sredstva za ostvarivanje prava, koja su utvrđena ovim Zakonom, osiguravaju u budžetu općina i budžetu Republike Srpske. Izuzete su općine koje iz opravdanih razloga nemaju mogućnosti ostvariti planirane prihode za ovu oblast u budžetu. One imaju pravo na dopunska sredstva iz budžeta Republike Srpske, pod uvjetom da stopa izdvajanja za socijalnu zaštitu u budžetu općine nije niža od prosječne stope izdvajanja svih općina u Republici Srpskoj.

Sredstva za ostvarivanje prava iz dječije zaštite od općeg interesa, koja se realiziraju preko Javnog fonda za dječiju zaštitu, ostvaruju se stopom doprinosa za dječiju zaštitu, utvrđenom Zakonom o doprinosima - prečišćeni tekst („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 31/09); poklonima, donacijama i priložima fizičkih i pravnih osoba; korišćenjem raspoloživih sredstava i prava, kao iz budžeta Republike Srpske, ukoliko Fond dječije zaštite, na osnovu izvorne stope doprinosa objektivno ne uspijeva iznaći potrebna sredstva za realizaciju prava od općeg interesa; od izdvajanja, odnosno prometa vrijednosnih papira; od domaćih i inozemnih kredita.

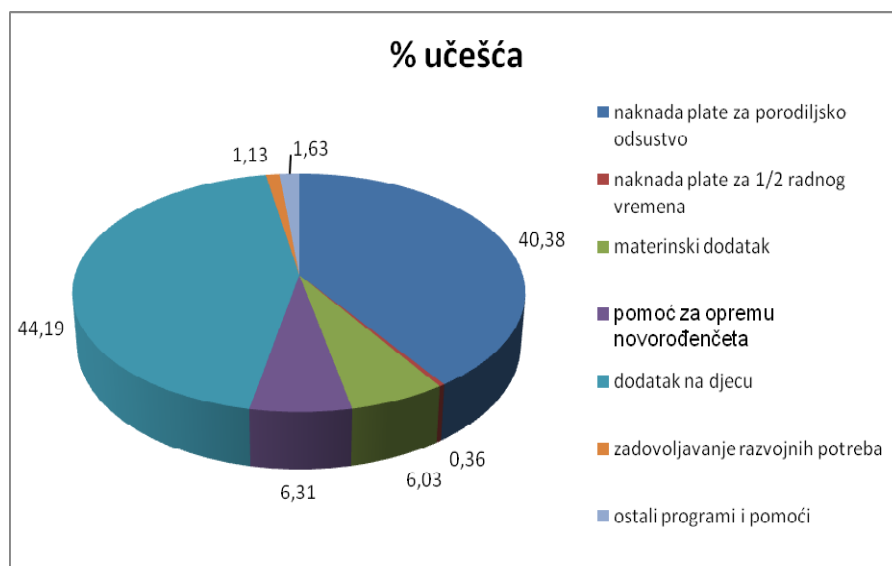
Stopa doprinosa, kao najznačajniji izvor prihoda finansiranja dječije zaštite u Republici Srpskoj, iznosi 1,4% na bruto plaću svih zaposlenih i druga lična primanja. Mora se napomenuti da je kontinuirano smanjivana stopa doprinosa za dječiju zaštitu. Prvobitna stopa bila je 3% na bruto plaće zaposlenih, zatim 2% na bruto plaće od 2000. godine¹³, a sada je to pomenutih 1,4% na bruto plaću zaposlenih u Republici Srpskoj. Vlada Republike Srpske je u 2009. godini iz budžeta Javnog fonda za dječiju zaštitu, a u skladu sa Zakonom o dječijoj zaštiti, dodijelila grant u iznosu od 2.000.000 KM, kako bi se nadoknadila potrebna sredstva za realizaciju prava od općeg interesa, navedena u Zakonu.

U 2009. godini, za dječiju zaštitu izdvojeno je 50.151.631 KM, čime je obuhvaćeno oko 60.000 **korisnika prava** (djece i porodilja). Finansiranje dječije zaštite iz drugih, Zakonom predviđenih izvora, gotovo je zanemarljivo, što ne znači da ne bi mogli biti koristan resurs za poboljšanje priliva sredstava za dječiju zaštitu. Značajno je napomenuti da se od ukupnih sredstava, koja se izdvajaju za finansiranje dječije zaštite u Republici Srpskoj, naprimjer u 2009. godini, čak 96% sredstava troši na ostvarivanje prava iz Zakona o dječijoj zaštiti, a svega 4% na troškove stručne službe, investicije, održavanja tehnike, i sl. Iz sredstava za finansiranje prava iz dječije zaštite najviše se troši na novčana izdvajanja: pravo na dodatak na djecu, zatim na pravo na naknadu plaće za porodiljsko odsustvo i na poklon-paket za svako novorođenče, a na pružanje usluga djeci i porodici kroz projektne aktivnosti u 2009. godini utrošilo se oko 2% svih sredstava za ostvarenje prava. Javni fond za dječiju zaštitu određena prava iz Zakona o dječijoj zaštiti ostvaruje kroz projektne aktivnosti (naprimjer: Igraonički program u funkciji pripreme djece za polazak u školu - do 2006. godine, Socijalizacija i rekreacija djece Republike Srpske, i sl.), pri čemu se razvija suradnička mrežu na nivou Republike Srpske i lokalnih zajednica. Suradnici su vladine i nevladine organizacije, te lokalne zajednice, roditelji, koji ponekad finansijski učestvuju u realizaciji projekta. Razvijanje suradničke mreže i finansijsko učešće partnera na projektima predstavlja jedan od novijih modela finansiranja dječije zaštite u Republici Srpskoj.

¹³ "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 6/00

Tabela 1: Pregled ostvarenih rashoda po pravima Zakona o dječijoj zaštiti u 2009. godini

Prava iz Zakona o dječijoj zaštiti	
naknada plaće za porodijsko odsustvo	40,38
naknada plaće za pola radnog vremena	0,36
materinski dodatak	6,03
pomoć za opremu novorođenčeta	6,31
dodatak na djecu	44,19
zadovoljavanje razvojnih potreba	1,13
ostali programi i pomoći	1,63

U sistemu dječije zaštite Republike Srpske, kroz pravo na dodatak na djecu nastoji se pružiti podrška djeci iz materijalno najugroženijih porodica, dakle djeci u uvjetima siromaštva. Zakonom o dječijoj zaštiti Republike Srpske definirani su materijalni cenzusi, kao uvjet za ostvarivanje prava na dodatak na djecu, pri čemu djeca posebno ranjivih kategorija imaju privilegiran status. Osim kroz novčana davanja, sistem dječije zaštite za djecu u stanju siromaštva omogućava prednost u ostvarivanju prava kroz realizaciju projekata u cilju zadovoljavanja njihovih razvojnih potreba (igraonički program, socijalizacija i rekreacija djece i drugi programi) Nažalost, za ublažavanje siromaštva djece kroz sistem dječije zaštite neophodna su dodatna sredstva. Tako je u 2006. godini Vlada Republike Srpske donijela odluku da se izdvoje dodatna sredstva za ublažavanje posljedica uvođenja PDV-a, pa je, za svako dijete-korisnika prava na dodatak za djecu, kao i za porodilje koje ostvaruju pravo na materinski dodatak, od maja 2006. godine osigurano po dodatnih 15 KM do kraja 2006. godine.

Sistem dječije zaštite u Republici Srpskoj, kao samostalan sistem u okviru sistema socijalne zaštite ima i neovisno finansiranje. Ovakav oblik i način djelovanja društvene brige o djeci je specifičan u odnosu na okruženje, ali je okvalificiran kao pozitivno iskustvo.

Prema izvještaju Svjetske banke: „Bosna i Hercegovina: obračun sa fiskalnim izazovima i jačanje perspektiva za rast“ (Pregled javne potrošnje i institucija, 2006.), socijalna izdvajanja u BiH su visoka po međunarodnim standardima, a njima i dalje dominira potrošnja na boračka davanja. Samo mali dio transfera, koji se izdvaja iz općih prihoda usmjeren je na osobe sa prihodima ispod određenog minimuma, s izričitim ciljem smanjenja siromaštva. U Federaciji BiH socijalna pomoć i dalje je *ad hoc*, pri čemu su isplate u većini kantona i dalje ispod zakonski propisanih prava na socijalnu pomoć, a čak i ona su suviše niska da bi pomogla najsiromašnijem stanovništvu. Prema izvještaju Svjetske Banke, BiH bi trebala smanjiti udjel resursa koji su alocirani na socijalne tran-

sfere novca, uz istodobno restrukturiranje sistema, radi stvaranja uvjeta da on osigurava efikasnu mrežu socijalne sigurnosti.

Iako je sistem dječijih davanja u Republici Srpskoj u izvještaju ocijenjen kao jedan od najbolje vođenih programa davanja u BiH, argumentacija za njegovo finansiranje iz doprinosa, koji se izdvaja na plaće je upitna, i treba se razmotriti prelazak finansiranja dječijih dodataka sa sistema socijalnog osiguranja na finansiranje iz općih prihoda.

Ukupna potrošnja BiH na socijalnu zaštitu donekle je viša u odnosu na BDP od one u državama u tranziciji sa bržom stopom rasta, ali je njena struktura, prema izvještaju, znatno razlikuje u odnosu od onih u većini evropskih država.

Tabela 2 BiH: Potrošnja na gotovinske transfere koji se finansiraju iz općih prihoda 2002.-2005. (izražena u milionima KM i u procentima BDP-a)¹⁴

	2002.		2003.		2004.		2005.	
	U mil. KM	U % BDP	U mil. KM	U % BDP	U mil. KM	U % BDP	U mil. KM	U % BDP
Federacija BiH	472	4,5	480	4,3	474	4,0	481	4,3
Dječija zaštita	31	0,3	47	0,4	48	0,4	38	0,3
Republika Srpska	137	2,9	164	3,4	180	3,7	170	3,5
Dječija zaštita	21	0,4	16	0,3	21	0,4	25	0,5

(Izvor: *Bosna i Hercegovina: Obračun sa fiskalnim izazovima i jačanje perspektiva za rast, Pregled javne potrošnje i institucija, Svjetska banka, 2006.*)

Prema ovom izvještaju, decentralizirani mehanizmi za finansiranje rezultiraju u znatnim neujednačenostima između regija. U Federaciji BiH, kriteriji za prihvatljivost korisnika su za većinu davanja *ad hoc*, pošto lokalni uredi za socijalnu zaštitu koriste slobodno odlučivanje pri racionalizaciji dostupnih resursa. Sistem u Republici Srpskoj je izuzetak, jer se finansira na centralnom nivou, i proveden je kroz Fond dječije zaštite.

Prema Revidiranoj Srednjoročnoj razvojnoj strategiji, sistem gotovinskih transfera u BiH usmjeren je prema ostvarenju prava za ratne veterane, s neuobičajeno malim iznosima koji idu za transfere zasnovane na potrebama za kategorije, kao što su: socijalna pomoć i dječija zaštita.

Tabela 3 Korisnici programa socijalne brige i dječije zaštite, 2004. godina

Dječija zaštita	FBiH	RS
Porodiljska naknada	11.226	4.414
Dodatak za dojenje	N/a	11.290
Dječiji dodatak	39.933	24.504
Programi za razvoj djece	N/a	1.634
Predškolsko	N/a	3.141

(Izvori: *Vlade RS i FBiH; Fond dječije zaštite RS; kantonalna ministarstva; EPPU.*¹⁵)

¹⁴ "Bosna i Hercegovina: Obračun sa fiskalnim izazovima i jačanje perspektiva za rast, Pregled javne potrošnje i institucija", Svjetska banka, septembar 2006.

¹⁵ Ibid.

Populacionim politikama, čiji je zadatak ostvarivanje određenih demografskih ciljeva, neophodno je utvrditi mjere porodične politike djelovanja u Bosni i Hercegovini

"**Strategijom razvoja porodice Republike Srpske**", strateškim ciljem broj 2 predviđene su mjere za porast nataliteta i, u vezi s tim, politike djelovanja, s osnovnim ciljem ostvarenja neophodnog i željenog porasta broja stanovništva u Republici Srpskoj. Najvažnije mjere ove politike djelovanja su:

- promoviranje značaja porodice za razvoj i stabilnost Republike Srpske;
- donošenje mjera za stimuliranje poslodavaca za zapošljavanje nezaposlenih mladih bračnih parova sa djecom i samohranih roditelja;
- olakšice u rješavanju stambenih problema mladih porodica sa djecom - poticaj porodicama prilikom rađanja i podizanja djece, posebno trećeg djeteta; mjere iz domena fiskalne politike; dostupnost predškolskih ustanova za svu djecu; zaštita žene za vrijeme trudnoće; razvijanje zdravstvenih usluga za pružanje pomoći pri liječenju neplodnosti; promocija reproduktivnog zdravlja.

U skladu sa Zakonom o omladinskom organiziranju Republike Srpske i Omladinskom politikom Republike Srpske 2006.–2010. ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 98/04) u 2006. godini počela je realizacija posebnog programa subvencioniranja kamatne stope za stambene kredite za mlade ljude i mlade bračne parove, u suradnji sa Fondom stanovanja Republike Srpske. Osnovni cilj je bio stambeno zbrinjavanje mladih i stvaranje uvjeta za njihov ostanak u Republici Srpskoj. Također, cilj je i podrška porodici kao osnovnoj pretpostavci za razvoj suvremenog društva.

U Republici Srpskoj, uzimajući u obzir da odgovarajući stambeni uvjeti potiču integraciju porodice, doprinose socijalnoj *privlačnosti* i pojačavaju osjećaj pripadanja, sigurnosti i ljudske solidarnosti, koji su od ključnog značaja za dobrobit djece, Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske od 2006. godine realizira "Projekt stambenog zbrinjavanja porodica sa petero i više djece".

Ministarstvo porodice, omladine i sporta, projekat realizira u suradnji sa 29 lokalnih zajednica u Republici Srpskoj. Osnovni cilj ovog projekta je poboljšanje uvjeta života djece u ovim porodicama, koja su u većini slučajeva u stanju siromaštva i socijalne potrebe.

Vlada Republike Srpske, je 2007. godine, donijela zaključak o rješavanju stambenih problema višečlanih porodica.

Obaveza općina, po ovom Projektu, odnosila se na potrebu snimanja stanja na teritoriji svoje općine o prioritetima za stambeno zbrinjavanje navedenih kategorija porodica, te učestvovanje samih općina u realizaciji projekta.

Mjere porodične politike kojima se nastoji podići kvalitet života u porodici kao osnovnoj jedinici društva

Najznačajnije povlastice su: dječiji dodatak, poreske olakšice, porodijski i roditeljski dopusti, porodične i druge usluge.

Porodiljsko odsustvo u Republici Srpskoj

Zakonom o radu – prečišćeni tekst, u članu 79 propisano je da žena za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta ima pravo na porodiljsko odsustvo, u trajanju **od jedne godine neprekidno**, a za blizance i svako treće i naredno dijete, u trajanju **od 18 mjeseci neprekidno**.

Članom 84 stav 1 Zakona o radu, propisano je da za vrijeme korištenja porodiljskog odsustva žena ima pravo na naknadu plaće u visini **prosječne plaće koju je ostvarila u toku posljednja tri mjeseca** prije otpočinjanja porodiljskog odsustva i da se naknada mjesečno usklađuje sa rastom prosječnih plaća u Republici Srpskoj, a stavom 2, istog člana, propisano je da u slučaju da

žena nije ostvarila plaću za svih poslednjih šest mjeseci, naknada plaće je **u visini plaće koja joj pripada u skladu sa kolektivnim ugovorom** u mjesecu koji prethodi mjesecu otpočinjanja porodiljskog odsustva. Istim članom je regulirano da se naknada plaće ostvaruje na teret Javnog fonda za dječiju zaštitu Republike Srpske i da se mjesečno usklađuje sa rastom prosječnih plaća u Republici Srpskoj.

U skladu sa zakonima Republike Srpske naknada plaće za vrijeme korišćenja porodiljskog odsustva isplaćuje se u 100% iznosu utvrđene osnovice.

U vezi sa članovima 79 i 84 Zakona o radu, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o dječijoj zaštiti ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 17/08) izmijenjen je član 13 Zakona o dječijoj zaštiti – prečišćeni tekst ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 04/02) kojim je regulirano sljedeće: **"Naknadu neto plaće za prvih 30 dana korišćenja porodiljskog odsustva majci osigurava i isplaćuje poslodavac iz vlastitih sredstava, a za narednih 11 mjeseci za prvo i drugo dijete, odnosno 17 mjeseci za blizance, treće i svako naredno dijete, naknadu isplaćuje poslodavac, a sredstva osigurava Fond za dječiju zaštitu. Izmjene Zakona u pogledu većeg opterećenja Javnog fonda za dječiju zaštitu nisu imale finansijsku podršku, tako da je sistem dječije zaštite zabilježio i deficit po osnovu ostvarenja ovog prava. Očekuje se intervencija Vlade Republike Srpske" u vezi sa razrješenjem pitanja oko sredstava koja nedostaju.**

U prilogu je dat tabelarni-statistički prikaz ostvarivanja ovog prava, odnosno ostvarivanja prava zaposlenih žena na zaštitu tokom porodiljskog odsustva u periodu 2005.–2009. godina, sa brojem žena koje su ostvarile ovo pravo i isplaćenim sredstvima za njegovo finansiranje.

Tabela broj 1 – Pregled broja porodilja koje su koristile porodiljsko odsustvo i isplaćena sredstva u Republici Srpskoj

Prava iz Zakona o dječijoj zaštiti	2005. godina		2006. godina		2007. godina		2008. godina		2009. godina	
	prosj. broj koris.	iznos u KM	prosj. broj koris.	iznos u KM	prosj. broj koris.	iznos u KM	prosj. broj koris.	iznos u KM	prosj. broj koris.	iznos u KM
Naknada plaće Isplaćene porodilje	1.985	4.015.569	2.355	4.924.122	2.662	6.615.187	3.678	13.724.747	3.736	26.070.689
Rad na pola radnog vremena*	28	55.518	32	74.913	44	116.023	55	255.673	60	232.885

*Ovo je pravo jednog od oba zaposlena roditelja da zasnuje radni odnos na pola radnog vremena, ako imaju dijete sa posebnim potrebama.

Porodajna naknada

Pravo na porodajnu naknadu ostvaruje nezaposlena majka, pod uvjetom da lična primanja, prihodi od pokretne imovine i katastarski prihod ne prelaze utvrđeni cenzus. Ovo pravo se ostvaruje za prvo troje djece po redu rođenja u trajanju od jedne godine.

Pravo na porodajnu naknadu, propisano je odredbama člana 15. i 16. Zakona o dječijoj zaštiti i maksimalno iznosi do 30% od prosječne plaće ostvarene u privredi Republike Srpske u prethodnoj godini.

U 2009. i 2010. godini iznos porodajne naknade iznosio je 100,00 KM.

Izmjenama i dopunama Zakona o dječijoj zaštiti iz 2001. godine predviđen je materijalni cenzus, kao uvjet za ostvarivanje prava na porođajnu naknadu. Ovom odredbom Zakona obuhvaćene su socijalno, najugroženije porodilje.

Broj korisnika, iznos isplaćenih sredstava na godišnjem nivou, nominalni iznosi i cenzusi za ostvarivanje ovog prava prikazani su u tabeli br.2.

Tabela br. 2 – Pregled prosječnog broja korisnika po godinama za ostvarivanje prava na PN

	2005. godina		2006. godina		2007. godina		2008. godina		2009. godina	
	Prosj. broj koris.	Iznos u KM	Prosj. broj koris.	Iznos u KM	Prosj. broj koris.	Iznos u KM	Prosj. broj koris.	Iznos u KM	Prosj. broj koris.	Iznos u KM
	Porođajna naknada	3.092	2.147.78 ₅	3.153	2.699.90 ₂	3.276	3.021.90 ₈	3.130	3.820.64 ₇	3.226

Pomoć za opremu novorođenčeta

Zakonom o dječijoj zaštiti, članom 17. predviđeno je pravo na pomoć za opremu novorođenčeta, koje se ostvaruje za svako novorođeno dijete u porodici. To je jedino pravo iz Zakona o dječijoj zaštiti koje je neselektivno, nelimitirano materijalnim uvjetima i omogućava obuhvat sve novorođene djece, ako jedan od roditelja ima prebivalište u Republici Srpskoj.

Iznos, oblik i način realizacije ovog prava u skladu sa članom 17. Zakona o dječijoj zaštiti Republike Srpske, utvrđuje nadležni organ Fonda, s tim što ne može biti manji od 50% prosječne neto plaće po zaposlenom u privredi Republike Srpske, ostvarene u prethodnoj godini.

Od 1999. godine do 1. 5. 2006. godine, pravo na pomoć za opremu novorođenčeta, u sistemu dječije zaštite Republike Srpske, realiziralo se uručivanjem tzv. "bebi-paketa" sa najneophodnijom opremom za novorođenče, za prva četiri mjeseca njegovog života. Baza podataka Javnog fonda za dječiju zaštitu, sadrži lične podatke za oko 100.000 porodilja.

Novi saziv Upravnog odbora opredijelio se za novčano davanje, kao oblik realizacije prava na pomoć za opremu novorođenčeta. U 2009. godini iznos naknade je 375 KM ili 50% prosječne neto plaće po zaposlenom u privredi Republike ostvarene u prethodnoj godini. U tabeli br. 3 prikazan je broj rođene djece, za koju je ostvareno ovo pravo, po godinama.

Tabela br. 3 – Pregled prosječnog broja korisnika po godinama za ostvarivanje prava na ON

	2005. godina		2006. godina		2007. godina		2008. godina		2009. godina	
	Prosj. broj koris.	Iznos u KM	Prosj. broj koris.	Iznos u KM	Prosj. broj koris.	Iznos u KM	Prosj. broj koris.	Iznos u KM	Prosj. broj koris.	Iznos u KM
	Pomoć za opremu novorođ. enč. (rođena djeca)	10.208	1.606.681	10.203	2.030.863	10.106	2.445.370	10.550	3.223.798	10.775

Dječiji doplatka

U skladu sa Zakonom o dječijoj zaštiti Republike Srpske, svaki građanin Republike Srpske, prvenstveno nezaposleni borac, vojni invalid od prve do treće grupe invaliditeta, uživatelj porodične invalidnine, tj. građanin koji ima prebivalište na teritoriji Republike Srpske, pod uvjetima predviđenim Zakonom o dječijoj zaštiti Republike Srpske, ima pravo na dječiji doplatak.

Pravo na dječiji doplatak ostvaruje se za drugo, treće i četvrto dijete u porodici, u ovisnosti o materijalnom položaju u porodici, rasporedu reda rođenja i uzrasta djece, na osnovu podnesenog zahtjeva, a najduže do 15 godina života i ako su djeca na redovnom školovanju. Bez obzira na imovinski cenzus, ovo pravo mogu ostvariti djeca poginulih boraca, djeca civilnih žrtava rata i RVI I. i II. kategorije, djeca, civilne žrtve rata, djeca bez roditeljskog staranja, djeca za koju je nadležni organ donio akt o kategorizaciji zbog ometenosti u razvoju, ako nisu smještena u ustanovu socijalne zaštite, djeca, čije porodice ostvaruju pravo na novčanu pomoć prema Zakonu o socijalnoj zaštiti i djeca oboljela od celijakije i hroničnih bolesti, koje prema ocjeni nadležne komisije prouzrokuju, odnosno, imaju za posljedicu nastanak tjelesnog oštećenja. Pravo na dječiji doplatak za osjetljive kategorije ostvaruje se za svu rođenu djecu bez obzira na red rođenja, do navršanih 19 godina života, odnosno dok su obuhvaćena odgojno-obrazovnim programom i bez obzira na popisane cenzuse za ostvarivanje prava.

Dječiji doplatak, prema važećem zakonskom rješenju, kao novčano davanje u odnosu na vulnerabilne (osjetljive) kategorije djece, bez obzira na red rođenja djeteta, kao i drugo i četvrto dijete (izuzetno i prvo), ima primarno socijalno-zaštitni karakter, jer se pravo stječe po osnovu posebnih socijalnih kriterija i uvjeta, a u odnosu na treće dijete u porodici, dijelom i pronatalitetni, zbog diferencirano uvećanog iznosa za treće dijete po redu rođenja, (ali ono je prethodno moralo ostvariti pravo pod materijalnim uvjetima).

Tabela br. 4 – Pregled prosječnog broja korisnika po godinama za ostvarivanje prava na DD

Opis dječ. zaštite	2005. godina		2006. godina		2007. godina		2008. godina		2009. godina	
	Pros. broj koris.	Iznos u KM	Pros. broj koris.	iznos u KM	Pros. broj koris.	Iznos u KM	Pros. broj koris.	Iznos u KM	Pros. broj koris.	Iznos u KM
Doplatak na djecu (broj djece)	31.255		32.371		33.253		34.197		35.194	
Doplatak na djecu (broj korisn. roditelja)	20.740		23.448	19,65 4.108	24.194	22,271 .145	24.639	26,32 4.051	25.302	28,533 .650

Pregled nominalnih iznosa dodatka na djecu

Godina	Nominalni iznos po djetetu (u KM)			
	Drugo dijete	Treće dijete	Četvrto dijete	Osjetljive kategorije djece
2005.	(30,50)	(63,45)	(30,50)	(63,45)
2006.	(35,00)	(70,00)	(35,00)	(70,00)
2007.	(40,00)	(80,00)	(40,00)	(80,00)
2008.	(50,00)	(90 i 100)	(50,00)	(90 i 100)
2009.	45,00	100,00	45,00	100,00

Finansiranje prava porodica sa djecom iz budžeta kantona popraćeno je ozbiljnim poteškoćama i pojedini kantoni nisu u mogućnosti da u svojim budžetima osiguraju potrebna sredstva za ove namjene, zbog čega se ove naknade ne isplaćuju u svim kantonima, ili se isplaćuju u malim i različitim iznosima. Posavski i Hercegovačko-neretvanski kanton nisu donijeli zakone kojima je regulirana ova oblast.

Polazeći od toga da je zaštita porodica sa djecom djelatnost od posebnog društvenog interesa, koja ima za cilj osiguranje približno jednakih uvjeta za zdrav i pravilan razvoj djece, kao i pružanje pomoći u realizaciji reproduktivne funkcije porodice, bilo je neophodno poduzeti aktivnosti u cilju poboljšanja stanja u ovoj oblasti.

S tim u vezi je još 2005. godine pripremljen tekst prednacrtu Zakona o zaštiti porodica sa djecom. Prednacrtom ovog Zakona predloženo je da se i u budžetu Federacije Bosne i Hercegovine osigura i planira dio sredstava za finansiranje osnovnih prava porodica sa djecom: dodatka na djecu, jednokratne novčane pomoći za opremu novorođenog djeteta, naknade plaće ženi, majci, u radnom odnosu i pomoći ženi, majci, koja nije u radnom odnosu, za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta.

Na ovaj način osigurala bi se dostupnost i ujednačenost ovih prava na cijeloj teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, neovisno o kantonu u kojem korisnik ima prebivalište.

Međutim, zbog nemogućnosti osiguranja sredstava u budžetu Federacije Bosne i Hercegovine, navedeni prednacrt Zakona povučen je iz procedure donošenja.

Dječiji doplatak

Pravo na dječiji doplatok pripada porodici, čiji ukupni mjesečni prihod ostvaren po svim osnovama, izuzev primanja ostvarenih po osnovu socijalne zaštite i zaštite porodica sa djecom, po članu domaćinstva, ne prelazi iznos koji je utvrđen propisom kantona, kao najniži iznos prihoda dovoljnih za izdržavanje, a u skladu s odredbom člana 91. stav 1. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, br. :36/99, 54/04, 39/06 i 14/09).

Po pitanju ostvarivanja prava na dječiji doplatok u Federaciji BiH, situacija je različita u odnosu na finansijske mogućnosti pojedinih kantona. Isplatu sredstava po osnovu prava na dječiji doplatok do 2007. godine, vršila su četiri kantona (Tuzlanski, Bosansko-podrinjski, Srednjobosanski i Kanton Sarajevo), a tek od 2007. godine i Zeničko-dobojski kanton, ali pod određenim kriterijima i u različitim iznosima.

Iznosi sredstava u kantonima, koji su vršili isplatu ovog prava, kretali su se od 9,60-14,40 KM u Zeničko dobojskom kantonu, do 30,00-45,00 u Tuzlanskom kantonu. Primjera radi, u 2009. godini iznosi dječijeg doplatka kretali su se u Tuzlanskom kantonu od 30,00-50,00 KM po djetetu, 11,10-16,60 KM u Zeničko-dobojskom kantonu, 29,00- 43,50 KM u Bosansko-podrinjskom kantonu, 28,00 KM u Srednjobosanskom kantonu i 33,00-49,50 KM u Kantonu Sarajevo.

U prilogu je dat tabelarni prikaz ukupnog broja korisnika prava na dječiji doplatok u Federaciji BiH i isplaćenih sredstava, a prema dostavljenim nepotpunim podacima i evidencijama kantona za period od 2005. do 2009. godine.

Tabela br. 1-Dječiji doplatak

2005. godina		2006. godina		2007. godina		2008. godina		2009. godina	
Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-
33.807	14.002.142	35.497	nema podataka	54.504	17.916.327,60	69.469	25.934.798,64	60.078	20.120.451,38

Jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta

Ostvarivanje prava na jednokratnu pomoć za opremu novorođenog djeteta nije se realiziralo u svim kantonima Federacije BiH, jer nisu bili doneseni kantonalni propisi o zaštiti porodica sa djecom i nisu bila osigurana finansijska sredstva u budžetima kantona. U 2000. i 2001. godini isplatu jednokratne pomoći za opremu novorođenog djeteta vršio je samo Kanton Sarajevo u mjesečnom iznosu od 154.00 KM i 192.00 KM. U 2002. godini isplatu su vršila tri kantona: Bosansko-podrinjski, Srednjobosanski i Kanton Sarajevo, a u 2007. godini sedam kantona je vršilo isplate. U 2008. i 2009. godini realiziranje ovog prava nije ostvareno u Kantonu 10. i Unsko-sanskom kantonu.

U prilogu je dat tabelarni prikaz ukupnog broja korisnika prava na jednokratnu pomoć za opremu novorođenog djeteta u Federaciji BiH i isplaćenih sredstava po osnovu ovog prava, a prema dostavljenim nepotpunim podacima i evidencijama kantona za period od 2005. do 2009. godine.

Tabela br. 2-Jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta

2005. godina		2006. godina		2007. godina		2008. godina		2009. godina	
Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-
693	319.875	728	nema podataka	3.890	928.460,28	6.636	1.812.923,73	4.249	1.464.607,59

Naknada umjesto plaće ženi-majci koja je u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta

Zakonom o radu Federacije BiH štite se **prava žene-trudnice i žene-majke**. Žena ima pravo na porođajno odsustvo od jedne godine neprekidno, a za blizance, treće dijete i svako sljedeće dijete, žena ima pravo na porođajno odsustvo od 18 mjeseci neprekidno. Za to vrijeme ima pravo na nadoknadu plaće. Naknade koje se isplaćuju ženi-majci u radnom odnosu za vrijeme porođajnog odsustva razlikuju se od kantona do kantona (50-80%), dok neki kantoni ne isplaćuju naknadu, jer nije donesen zakon o zaštiti porodica sa djecom i nisu osigurana sredstva.

U skladu s odredbom člana 93. stav 1. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, br. : 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09), naknada umjesto plaće ženi-majci u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje sa posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, utvrđuje se u procentu od ostvarene plaće u periodu od šest mjeseci prije porođaja, vrednovan po osnovu rasta plaća na području kantona u tom periodu. Procenti iz stava 1. ovog člana utvrđuju se propisom kantona.

U zavisnosti od kantona do kantona, naknada ženi-majci koja je u radnom odnosu, utvrđuje se u procentu od 50% do 80% od prosječne plaće žene-majke, ostvarene šest mjeseci prije porođaja, ili neki kantoni isplaćuju 60% od plaće žene-majke ili 55%-90 % od prosječne plaće ostvarene u

kantonu, ako je povoljnije za ženu, dok imamo i slučaj u Zapadnohercegovačkom kantonu da se ova naknada utvrđuje za prvih šest mjeseci u procentu od 80% od ostvarene plaće žene-majke na koju su plaćeni doprinosi u periodu od šest mjeseci prije porođaja i 60% za drugih šest mjeseci u toku godine. Posavski i Hercegovačko-neretvanski kanton ne vrše isplatu vezanu za ovo pravo.

U prilogu je dat tabelarni prikaz ukupnog broja korisnika ovog prava u Federaciji BiH i isplaćenih sredstava po osnovu ovog prava, a prema dostavljenim nepotpunim podacima i evidencijama kantona za period od 2005. do 2009. godine.

Tabela br. 3- Naknada ženi-majci koja je u radnom odnosu

2005. godina		2006. godina		2007. godina		2008. godina		2009. godina	
Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-
3.329	14.234.918	3.495	nema podataka	4.545	20.743.083,66	6.343	29.554.211,83	5.335	35.994.365,24

Novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene-majke koja nije u radnom odnosu

U zavisnosti od kantona do kantona, ovaj vid novčane naknade iznosi 10%-35% prosječne plaće u privredi kantona. Neki kantoni ovaj vid naknade isplaćuju kao jednokratnu novčanu pomoć, a neki kao naknadu u trajanju od 6 mjeseci ili 12 mjeseci, kao što je to slučaj u Sarajevskom kantonu. Za 2007. i 2008. Tuzlanski i Hercegovačko-neretvanski kanton nisu dostavili podatke o isplata po ovom pravu, a za 2009. godinu pored ova dva kantona i Kanton 10 nije dostavio podatke. Primjera radi, u 2009. godini najmanji iznos naknade ostvarene po ovom pravu je u Unsko-sanskom i Zapadnohercegovačkom kantonu i iznosi 100 KM, a najveći u Srednjobosanskom kantonu i iznosi 213 KM.

U prilogu je dat tabelarni prikaz ukupnog broja korisnika ovog prava i isplaćenih sredstava u Federaciji BiH po osnovu ovog prava, a prema dostavljenim nepotpunim podacima i evidencijama kantona za period od 2005. do 2009. godine.

Tabela br. 4 - Naknada ženi-majci koja nije u radnom odnosu

2005. godina		2006. godina		2007. godina		2008. godina		2009. godina	
Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-	Ukupan broj korisnika	Isplaće na sredstva -KM-
7.513	3.695.194	6.635	nema podataka	5.768	3.837.876,30	7.309	4.169.346,10	5.874	4.309.717,10

Pomoć majkama u prehrani djeteta do šest mjeseci

Zbog neosiguranih sredstava u budžetima kantona, pomoć majkama u prehrani djeteta do šest mjeseci isplaćuje se samo u četiri kantona, i u 2009. u Tuzlanskom kantonu iznosila je 100 KM, u Zeničko-dobojskom 56 KM, Bosansko-podrinjskom 119,50 KM i Kantonu Sarajevo 48 KM.

Porođajno odsustvo u Brčko distriktu BiH:

Zakonom o radu Brčko distrikta BiH u članu 45., kao i izmjenama i dopunama Zakona o radu Brčko distrikta BiH u članu 4., propisano je da za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta, žena ima pravo na porođajno odsustvo u trajanju od 12 mjeseci neprekidno. Naknada plaće za vrijeme porođajnog odsustva ostvaruje se na teret budžeta Brčko distrikta BiH, pod uvjetom da su uplaćivani doprinosi za penzijsko i zdravstveno osiguranje.

Članom 48. Zakona o radu Brčko distrikta BiH i članom 5. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o radu Brčko distrikta BiH, propisano je da ako je djetetu prema nalazu zdravstvene ustanove ili liječnika potrebna pojačana briga i njega nakon isteka 12 mjeseci života djeteta, jedan od roditelja ima pravo da radi polovinu redovnog radnog vremena na radnom mjestu, dok dijete ne navrší 18 mjeseci života.

Članom 49. Zakona o radu Brčko distrikta BiH propisano je da žena, koja nakon korištenja porođajnog odsustva radi puno radno vrijeme, ima pravo na odsustvo sa posla dva puta dnevno u trajanju od po jednog sata, radi dojenja djeteta. Pravo iz ovog člana žena može koristiti do navršene jedne godine života djeteta. Vrijeme odsustva iz ovog člana računa se u puno radno vrijeme.

Porođajna naknada

Pravo na porođajnu naknadu ostvaruje svaka majka, osim majke u radnom odnosu, koja ima pravo na naknadu plaće za vrijeme porođajnog odsustva. Porođajna naknada isplaćuje se u trajanju od tri mjeseca i iznosi 15% od prosječne plaće u Brčko distriktu BiH, utvrđene prema posljednjem objavljenom podatku od Uprave prihoda Brčko distrikta BiH. Pravo na porođajnu naknadu u skladu sa Zakonom o dječijoj zaštiti Brčko distrikta BiH ostvaruje se za svu djecu u porodici u trajanju od 90 dana od dana rađanja djeteta, a na osnovu podnesenog zahtjeva.

Pregled broja korisnika, po godinama, za ostvarivanje prava na PN

2005.godina	2006.godina	2007.godina	2008.godina	2009.godina
71	86	91	91	64

Pomoć za opremu novorođenčeta

Zakonom o dječijoj zaštiti Brčko distrikta BiH u članu 12. predviđeno je da se pravo na opremu novorođenčeta ostvaruje bez izuzetka za svako novorođeno dijete u porodici. Jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta ostvaruje se u iznosu od 25% od prosječne plaće ostvarene u prethodnom mjesecu u Brčko distriktu BiH.

Pregled broja korisnika po godinama za ostvarivanje prava na ON

2005.godina	2006.godina	2007.godina	2008.godina	2009.godina
64	70	74	53	49

Pravo na dječiji doplatak

Pravo na dječiji doplatak pripada djetetu do navršene 15 godine života, ukoliko ispunjava uvjete predviđene Zakonom o dječijoj zaštiti.

Djeca starija od 15 godina života ostvaruju pravo na dječiji doplatak, ako se nalaze na redovnom školovanju u osnovnim, srednjim i višim školama, akademijama ili fakultetima, a najduže do navršene 26. godine života i ako su nesposobna za samostalan život i rad, a nesposobnost je nastupila do 15 godine života ili u toku redovnog obrazovanja. Pravo na dječiji doplatak ostvaruje se ako porodica ostvaruje opravno na socijalnu pomoć u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti, ako ukupan mjesečni prihod po članu porodice ne prelazi 15% prosječne plaće, a katastarski prihod po članu porodice u prethodnoj godini ne prelazi 3% prosječnog katastarskog prihoda po jednom hektaru države. Bez obzira na imovinski cenzus ovo pravo pripada djeci bez roditeljskog staranja,

djeci sa posebnim potrebama, djeci samohranih roditelja i djeci, čiji je roditelj (roditelji) invalidna osoba invaliditeta iznad 60%, uvećano 50%.

Visina dječijeg doplatka iznosi 10% od prosječne plaće ostvarene u Brčko distriktu BiH.

Pregled prosječnog broja korisnika, po godinama, za ostvarivanje prava na DD

2005.godina	2006.godina	2007.godina	2008.godina	2009.godina
5942	6011	5838	5545	5207

3. Nastavkom socijalne zaštite nastoji se pomoći djeci koja završavaju osnovno ili srednje obrazovanje, a nemaju uvjeta i mogućnost nastavka školovanja ili zaposlenja, kao i djeci s problemima u razvoju, koja su bila smještena u ustanovi za vrijeme trajanja školovanja;

Zakonom o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. : 5/93, 15/96 i 110/03) članom 79. predviđeno je da se iz budžeta Republike Srpske osiguravaju sredstva za pomoć za osposobljavanje za rad djece i omladine ometene u psihofizičkom razvoju. U periodu od 2006. do 2010. za ovu aktivnost utrošeno je blizu 2.000.000 KM.

Zakonom o dječijoj zaštiti („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. : 04/02, 17/08 i 01/09) predviđeno je da osjetljive kategorije djece imaju pravo na dječiji doplatok dok se nalaze na redovnom školovanju, i nakon 15-te godine života.

U Domu „Rada Vranješević“ za djecu bez roditeljskog staranja, u Banjoj Luci, pozitivno iskustvo je da djeca-štićenici Doma, koja nastavljaju školovanje i poslije 18-te godine, mogu jedan period stanovati u Domu.

U Federaciji Bosne i Hercegovine pružanje pomoći djeci bez roditeljskog staranja, koja napuštaju ustanove socijalne zaštite, najčešće je organizirano kroz projekte, koji se realiziraju u suradnji sa nevladinim organizacijama.

Tako je polusamostalan život (PSŽ) glavni oblik podrške od strane *SOS Kinderdorf* mladima, koji više na potpadaju pod njihovo staranje. PSŽ uključuje opsežno davanje savjeta i finansijsku pomoć (školarina, svakodnevni troškovi, smještaj). *Hope and Homes for Children* realizirao je Projekt za podršku mladima u Sarajevu u periodu od 2004. do 2008. godine, a u Zenici se takav projekt provodi od 2006. godine. Za godinu dana ovaj NVO je pružio mladima, koji više ne potpadaju pod staranje države, materijalnu pomoć, vanškolsko obrazovanje (učenje vožnje, engleskog jezika, osnova informatike, itd.) i obuku iz životnih vještina, pomagao u obrazovanju (uključujući stjecanje nove kvalifikacije ili usavršavanje u skladu sa zahtjevima na tržištu rada) i zapošljavanje (kroz partnerstvo sa lokalnim firmama – plaćen pripravnički staž, uz dogovor o kasnijem zapošljavanju), jačanje povezanosti sa biološkim porodicama. Pomoć se zasniva na ugovoru i planu staranja (revidira se jednom mjesečno). Planira se uključivanje u projekt djece iz Bosansko-podrinjskog kantona. Iako je *Hope and Homes for Children* uspostavio suradnju sa centrima za socijalni rad, do sada ova dobra praksa, nažalost, nije uvedena u zvanični sistem socijalne zaštite.

Pored navedenog, postoji program „kuće na pola puta“ u Vogošći, koji vodi JU „Kantonalni centar za socijalni rad“ Sarajevo, a u Tuzli, koji vodi NVO *Amica*, u Bihaću *Đački dom za djecu i mlade od 15 godina nadalje*, koji napuštaju zbrinjavanje pod okriljem socio-pedagoških zajednica.¹⁶

Uočavajući problem pred kojim su se našli centri za socijalni rad, vladine i nevladine ustanove za smještaj djece bez roditeljskog staranja i nepostojanje zakonskih propisa, koji se izričito odnose na mlade, koji napuštaju okrilje društvenog staranja, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je u suradnji sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, UNICEF-

¹⁶ „Analiza situacije u državi u pogledu prava mladih koji napuštaju javno staranje“ Dječije selo SOS Kinderdorf

om i Dječijim selom *SOS Kinderdorf Sarajevo*, organiziralo konferenciju, pod nazivom: „Položaj mladih koji napuštaju javno staranje, analiza situacije u BiH“, u sklopu obilježavanja Dječije nedjelje u 2009. godini.

Neke od preporuka navedene konferencije su: zagovaranje usvajanja zakonskih odredbi za zaštitu mladih, koji napuštaju javno staranje, podržavanjem sistemskog pristupa (na nivou entiteta), izrada i usvajanje stambene politike za mlade, koji napuštaju javno staranje, uključujući „socijalne stanove“ i specijalne kredite, razvijanje standarda usluga za mlade, koji napuštaju javno staranje, osiguranje stipendija i kredita za školovanje, itd.

Zakonom o dječijoj zaštiti Brčko distrikta BiH („Sl.glasnik Brčko distrikta BiH“, br. : 01/03) predviđeno je da djeca sa posebnim potrebama i djeca bez roditeljskog staranja imaju pravo na dječiji doplatk do navršene 26. godine života. Svako dijete koje je u sistemu socijalne zaštite, tokom školovanja ima pravo na naknadu za hraniteljstvo.

Utvrđivanje minimuma socijalne sigurnosti, za sve socijalno ugrožene grupe stanovništva i poseban segment koji se odnosi na zaštitu djece

Minimum socijalne sigurnosti osigurava se u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti za najugroženije građane, tj. osobama nesposobnim za rad, koje nemaju vlastite prihode i koje nemaju srodnike, koji su obavezni da ih izdržavaju u skladu s odredbama Porodičnog zakona, ili ako ta osoba živi u domaćinstvu, koje ostvaruje prihode ispod nivoa socijalne sigurnosti.

Iznos novčane pomoći za jednu osobu je još uvijek 41,00 KM za dva člana 49,00KM, dok je za tri 57,00 KM, za četiri 65,00 KM, a za pet i više 82,00 KM.

Od 2003. godine nisu se mijenjali ni iznosi, ni uvjeti za ostvarivanje prava na novčanu pomoć, koji su vrlo restriktivni i shodno tome nije značajnije povećavan broj korisnika ovog prava.

Za ostvarivanje prava na dječiji doplatk i porođajnu naknadu, predviđen je imovinski cenzus od 90,00 KM po članu porodice i time su obuhvaćene socijalno najugroženije porodice sa djecom.

Vlada Republike Srpske donijela je program za **ublažavanje posljedica dodatnog** ekonomskog opterećenja porodica zbog **uvođenja PDV-a** u sistem oporezivanja BiH. Ukupno izdvojena sredstva za korisnike prava iz socijalne i dječije zaštite, kao i iz oblasti PIO, u 2006. godini iznosila su preko 6.000.000,00 KM. Konkretno, svako dijete, korisnik dječijeg doplatka, dobijalo je dodatnih 15 KM mjesečno.

Od 2008. godine Vlada Republike Srpske provodi program **subvencioniranja cijene troškova električne energije** za socijalno ugrožene porodice, a među njima i porodice sa djecom. Na godišnjem nivou, Vlada za ovaj program izdvaja 10 miliona KM, a najučestaliji korisnici su iz sistema socijalne i dječije zaštite.

U sistemu socijalne zaštite Republike Srpske (u svim centrima za socijalni rad) koristi se baza podataka "Sotac".

Sistem socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine u velikim je teškoćama, jer se suočava sa znatno povećanim potrebama za raznim vidovima socijalne pomoći, koje pored toga i dalje rastu. Funkcioniranje ovog sistema opterećeno je neadekvatnim zakonima, koji propisuju mnogo širi opseg socijalne zaštite, nego što je to moguće finansirati iz raspoloživog budžeta. Ovaj problem je dodatno kompliciran razdvojenošću nadležnosti između nivoa vlasti, gdje Federacija Bosne i Hercegovine propisuje nivo socijalne zaštite, a kantoni su obavezni da osiguraju sredstva za njegovu realizaciju.

Nesrazmjer u obimu zakonom predviđenih prava i osiguranju potrebnih sredstava, te s tim u vezi, dovođenje korisnika u neravnoprvan položaj u pogledu ostvarivanja prava, alarmirali su potrebu

poduzimanja odgovarajućih mjera u pravcu prevazilaženja takvog stanja, odnosno otklanjanja diskriminacije i kršenja ljudskih prava u ovoj oblasti.

S tim u vezi u Federaciji BiH pripremljen je prednacrt Zakona o socijalnoj zaštiti i minimumu socijalne sigurnosti. Ovaj Zakon odnosi se samo na osnove socijalne zaštite i sigurnosti, a njim je stavljeno u obavezu kantona da se, radi provedbe Zakona, u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu Zakona, donesu odgovarajući propisi i opći akti iz njihove nadležnosti, usuglašeni s ovim Zakonom, koji će bliže uređivati ovu oblast.

Zakonom je uvedeno niz novina koje značajno unapređuju oblast i sistem socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine. Prije svega, po prvi put u Federaciji Bosne i Hercegovine uvodi se minimum socijalne sigurnosti, koji se osigurava građanima, koji su nesposobni za rad, a nemaju sredstava za izdržavanje, kao i građanima i porodicima, koje svojim radom i po osnovu rada, putem tzv. srodničke obaveze izdržavanja, po osnovu imovine i imovinskih prava ili na drugi način, ne mogu osigurati dovoljno sredstava za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba.

Minimum socijalne sigurnosti ostvaruje se kroz pravo na materijalno osiguranje, koje pripada pojedincu, koji živi sam, odnosno porodici, koja ostvaruje prihod ispod minimalnog nivoa socijalne sigurnosti utvrđene ovim Zakonom. Osnovica za utvrđivanje minimalnog nivoa socijalne sigurnosti je prosječna neto plaća u Federaciji BiH, ostvarena u prethodnoj godini, a minimalni nivo socijalne sigurnosti utvrđuje se, u procentualnom iznosu od osnovice, u ovisnosti o broju članova porodice. Također, odredbama Zakona definiran je imovinski cenzus za ostvarenje prava na materijalno osiguranje.

Od ostalih novina u odnosu na postojeći Zakon, treba istaknuti da su: postavljeni novi principi socijalne zaštite i socijalne sigurnosti, jasnije su definirani kontrolni mehanizmi, i uvjeti za ostvarenje, predviđeno je donošenje podzakonskih akata, koji će standardizirati uvjete, kriterije, postupke i djelovanje u oblasti socijalne zaštite, te su usklađene norme sa postojećim međunarodnim aktima u oblasti socijalne zaštite.

Na državnom nivou u početnoj fazi provedbe je projekt: „Jačanje sistema socijalne zaštite i inkluzije u Bosni i Hercegovini“. Cilj projekta je da se unaprijedi sadašnji sistem socijalne zaštite i inkluzije (SPIS) djece i porodica, tako da osnovne socijalne usluge budu dostupne svakom djetetu u Bosni i Hercegovini.

Socijalna zaštita i inkluzija u ovom projektu odvija se kroz poduzimanje aktivnosti u cilju:

- omogućavanja pristupa primarnoj socijalnoj zaštiti marginaliziranim i društveno ugroženim grupama;
  - osiguravanja posebne zaštite ugroženih grupa djece i žrtava višestruke isključenosti, što proizlazi iz nasilja, zlostavljanja, izrabljivanja, rizičnog ponašanja i siromaštva;
- realizacije pilot-projekta i izgradnje inoviranog integriranog pristupa dječijoj zaštiti, u cilju boljeg povezivanja postojećih dijelova sistema, a naročito: sistema prikupljanja podataka vezanih za strateška planiranja, razvoj zakonodavstva, stručne obuke, harmonizaciju strategije glede budžeta, do njegovog praćenja i procjene. Nadalje, podrazumijeva poduzimanje bolje suradnje različitih sektora unutar sistema socijalne zaštite, kao što su: obrazovanje, zdravlje, socijalni rad, finansiranje, pravosuđe, unutarjni poslovi, zapošljavanje, itd.

Cilj je u naredne tri godine (2009.-2011.) ojačati raznovrsne službe, koje pružaju usluge djeci i njihovim porodicama i poboljšati njihove međusobne veze, kako bi bolje služile djeci oslanjajući se na međuresorni sistem koordinacije.

Ovaj projekt poduzet je, naročito, zbog činjenice, što se u Bosni i Hercegovini sama socijalna zaštita planira na nivou politike i to malim dijelom na državnom nivou, a u osnovnim ciljevima na nivou entiteta, s tim da se suštinski provodi na lokalnom nivou, uz učešće ključnih institucija za socijalnu zaštitu, (kao što su zdravstvene ustanove, škole, centri za socijalni rad, itd.), donosioca odluka na nivou općina, porodica/staratelja, kao i same djece i u suradnji sa predstavnicima civilnog društva.

Vlada Brčko distrikta BiH svake godine izdvaja sredstva za subvencioniranje dijela troškova za utrošenu električnu energiju za socijalno ugrožene porodice, a među njima su i porodice sa djecom, kao osjetljive kategorije.

Zakonom o obrazovanju Brčko distrikta BiH („SL.glasnik Brčko distrikta BiH, br. : 10/08) regulirano je izdvajanje sredstava za prijevoz učenika od kuće do škole, tako da svi učenici osnovne i srednje škole imaju pravo na besplatan prijevoz, ukoliko im je kuća udaljena od škole više od tri kilometra.

Vlada Brčko distrikta BiH svake godine izdvaja sredstva za nabavku udžbenika za polaznike osnovne škole.

Fondacije i mehanizmi dječije zaštite na osnovu principa solidarnosti i subsidijarnosti radi osiguranja jednakog osnova za osnovna prava (dječiji doplati, u okviru ostvarivanja ciljeva borbe protiv siromaštva i pomoći najugroženijim grupama u društvu)

Finansiranje nekih osnovnih prava porodica sa djecom iz budžeta Federacije Bosne i Hercegovine, shodno naprijed navedenom prednacrtnu Zakona o zaštiti porodica sa djecom, trebalo je biti privremeno, do osnivanja Fonda dječije zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine, u okviru kojeg bi se trebala ostvarivati jednaka prava za sve korisnike iz ove oblasti, a sredstva bi se osiguravala putem doprinosa.

Međutim, kao što je naprijed navedeno, prednacrt Zakona je, zbog nemogućnosti osiguranja sredstava u budžetu Federacije Bosne i Hercegovine povučen iz procedure donošenja, a aktivnosti na osnivanju Fonda dječije zaštite nije bilo moguće realizirati.

U Brčko distriktu BiH uspostavljena je jedinstvena baza podataka za praćenje korisnika dječije zaštite. Baza još nije u funkciji, jer se još uvijek vrši unos podataka.

Uspostava jedinstvene baze podataka za praćenje korisnika dječije zaštite, prema evropskim standardima, uz stalno praćenje stvarnog stanja ugroženosti porodice i djece

U Javnom fondu za dječiju zaštitu Republike Srpske postoji jedinstvena baza podataka korisnika svih prava iz dječije zaštite. Baza je bogata velikim brojem podataka o porodici i djeci (socio-demografski podaci, podaci bitni za ostvarivanje prava, kao i razlozi prestanka prava). Informacioni sistem je osposobljen da daje na desetine izvještaja o korisnicima, a prema potrebama, kako stručnih službi Fonda, tako i centara za socijalni rad i drugih zainteresiranih relevantnih institucija.

Mora se naglasiti da je to jedna od rijetko uređenih baza podataka o korisnicima prava iz dječije zaštite u Republici Srpskoj. U okviru te baze postoji i jedinstvena baza podataka o djeci sa posebnim potrebama, koja ostvaruju pravo na dječiji doplati u starosnoj dobi do 19 godina i preko 19 godina, ako su na redovnom školovanju (u septembru 2010. godine u bazi se nalaze podaci za preko 3.000 takve djece).

Informacioni sistem Javnog fonda za dječiju zaštitu uvezan je sa svim centrima za socijalni rad i službama socijalne i dječije zaštite, gdje se u sistem vrši unos podataka za sve korisnike prava iz dječije zaštite.

U sistemu socijalne zaštite Republike Srpske (u svim centrima za socijalni rad) koristi se baza podataka „Sotac“.

U Federaciji Bosne i Hercegovine dodatnu teškoću predstavlja nepostojanje ažurnih i potpunih podataka o korisnicima socijalne zaštite. Uspostava baze podataka za praćenje korisnika

socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine u okviru Kredita za tehničku pomoć socijalnom sektoru (SOTAC) završena je i funkcionira samo za osobe s invaliditetom, tako da je baza u centrima za socijalni rad već operativna za gore navedene kategorije, sa 1. januarom 2006. godine. S tim u vezi bilo bi potrebno poduzeti aktivnosti na izmjenama i dopunama aplikacije, odnosno doradi baze podataka i za ostale korisnike socijalne zaštite u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. : 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09).

Uklanjanje postojećih zakonskih i pravnih prepreka u ostvarivanju dječijih prava, posebno za djecu s invaliditetom, u sektoru obrazovanja, zdravstva, prostornog uređenja i urbanizma, finansija, itd.

Vlada RS usvojila je dokument : „Strategija i akcioni planovi za unapređenje društvenog položaja osoba s invaliditetom u Republici Srpskoj 2010.-2015.“, kojim su obuhvaćena i djeca sa smetnjama u razvoju, i isti dokument razmatra sva ova pitanja.

U dokumentu Savjeta za djecu Republike Srpske: „Analiza položaja djece i mladih sa posebnim potrebama u sistemu vaspitanja i obrazovanja u Republici Srpskoj“ ukazano je na neophodnost uklanjanja svih zakonskih prepreka i arhitektonskih barijera, koje otežavaju svakodnevni život djece s invaliditetom. Naglašena je potreba daljnjeg usavršavanja inkluzivnog obrazovanja na svim nivoima obrazovanja, kao i u zdravstvu.

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. : 54/04, 39/06 i 14/09), ustanovljena su osnovna prava osoba s urođenim i stečenim invaliditetom, kod kojih je došlo do oštećenja organizma najmanje 80%. Ta prava su: lična invalidnina, doplatak za njegu i pomoć druge osobe i ortopedski dodatak. Navedenim Zakonom po prvi put se omogućava korištenje navedenih prava, odnosno, radi se o pravima, koja do donošenja Zakona ova kategorija ljudi nije mogla ostvariti. Sredstva za ostvarivanje osnovnih prava osoba s invaliditetom iz ovog Zakona, osiguravaju se u budžetu Federacije Bosne i Hercegovine, čime je osigurana jednakost svih osoba, koje ostvare pravo, bez obzira na mjesto prebivališta.

U Brčko distriktu BiH djeca s invaliditetom uključena su u redovno školovanje, a nastavu pohađaju po reduciranom (prilagođenom) programu.

Vidovi zaštite i pomoći djeci ometenoj u razvoju putem pomoći porodici i lokalnoj zajednici

U skladu sa članom 26. Zakona o dječijoj zaštiti („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. : 04/02, 17/08 i 01/09), već devetu godinu u kontinuitetu Javni fond za dječiju zaštitu Republike Srpske realizira projekt: „Socijalizacija djece Republike Srpske“, koji obuhvata djecu ranjivih kategorija, i to:

- djecu kod kojih je izvršeno razvrstavanje (kategorizacija), u smislu Pravilnika o razvrstavanju osoba sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju; djecu sa hroničnim oboljenjima (na čestim i dužim hospitalizacijama i s učestalim hroničnim bolestima); djecu bez roditeljskog staranja; djecu iz strukturalno i funkcionalno promijenjenih (poremećenih) porodica; djecu iz porodica, koje su korisnici stalne novčane pomoći prema Zakonu o socijalnoj zaštiti i djecu, korisnike prava na dječiji doplatak; djecu poginulih boraca, djecu civilnih žrtava rata i logoraša; djecu čiji je jedan od roditelja (ili oba) invalid od I. do IV. kategorije - bez obzira na razloge nastajanja invaliditeta (ratni vojni invalidi, civilni invalidi, invalidi rada, i sl.) i hronične bolesnike, čije zdravstveno stanje znatno utječe na kvalitet porodičnog života i zadovoljavanje razvojnih potreba djece (psihički bolesnici, bolesnici oboljeli od raka, ...); djecu civilne žrtve rata (ranjenu djecu i djecu sa psihotraumatama preživljenim zbog ratnih dejstava); djecu iz višečlanih porodica lošijeg materijalnog statusa; djecu koja su smještena u kolektivne izbjegličke centre; djecu romske populacije; djecu, braću i sestre djece sa posebnim potrebama; posebno nadarenu djecu (pobjednike na regionalnim, republičkim, međunarodnim takmičenjima i posebno istaknute sportiste,.....).

Ovaj projekt predstavlja pružanje usluga direktno djeci i znači ulaganje u njihovo pravilno odrastanje, a pruža i podršku porodicama. Projekt se realizira u suradnji sa lokalnim zajednicama i nevladinim sektorom, uz podršku Vlade i resornog Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite.

Tabela br.6 Učešće djece i pratećeg osoblja u projektu: „Socijalizacija djece Republike Srpske“

Godina	Djeca		Odrasli		Ukupno	
	Nom.	%	Nom.	%	Nom.	%
2002.	63	63%	37	37%	100	100%
2003.	1080	84,45%	199	15,59%	1279	100%
2004.	1634	85,30%	281	14,67%	1915	100%
2005.	1682	84,65%	305	15,34%	1987	100%
2006.	1454	84,73%	262	15,27%	1716	100%
2007.	1356	84,28%	253	15,72%	1609	100%
2008.	1482	82,47%	315	17,53%	1797	100%
2009.	1514	83,37%	302	16,63%	1816	100%
UKUPNO	10265	84%	1954	16%	12219	100%

Za realizaciju ovog prava na godišnjem nivou izdvajano je oko 750.000,00 KM.

Pravo iz člana 29. Zakona o dječijoj zaštiti, odgojno–obrazovni program pripremanja djece za polazak u školu, realizirao se šestu godinu zaredom kroz projekt: „Igraonički program u funkciji pripreme djece za polazak u školu“.

Ciljne kategorije su bila djeca predškolskog uzrasta tzv. tipični predškolci - šestogodišnjaci, koji polaze u prvi razred, a koji su ranije polazili u školu u sedmoj godini, koji nisu bili obuhvaćeni niti jednim vidom predškolskog odgoja i obrazovanja, a u septembru tekuće godine su polazili u školu. To su, najčešće, bila seoska djeca i djeca lišena socijalnih prava, iz porodica u gradskim i prigradskim sredinama, koja uglavnom i nemaju pristup predškolskim ustanovama.

U šest godina funkcioniranja projektom je obuhvaćeno 31.715 predškolaca, ciljnih kategorija. U smislu uvažavanja preporuka Glavne službe za reviziju javnog sektora Republike Srpske i donošenjem Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, ovo pravo se više ne realizira u sistemu dječije zaštite.

Pojedine općine Republike Srpske su u suradnji sa nevladinim sektorom, uz podršku Republike Srpske organizirale tzv. *dnevne boravke*, za djecu sa posebnim potrebama (Banja Luka, Trebinje, Gacko, Pale).

U Banjoj Luci realizira se projekt uvođenja tzv. ličnog asistenta za osobe (i djecu) s invaliditetom. Kada je u pitanju zaštita *ranjivih* porodica, u koje spadaju i porodice s djecom ometenom u razvoju, potrebno je istaknuti da je Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom („**Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine**“, br. : **36/99, 54/04, 39/06 i 14/09**), i kantonalnim zakonima, propisano da se djeci i odraslim osobama s invaliditetom i osobama sa trajnim smetnjama u fizičkom ili psihičkom razvoju, utvrđuju povoljniji uvjeti u stjecanju prava iz socijalne zaštite i viši iznosi osnovne novčane pomoći i novčane naknade za pomoć i njegu od strane druge osobe.

Pored toga, djetetu bez oba ili jednog roditelja, porodici koja ima dijete ometeno u fizičkom ili psihičkom razvoju i porodici u kojoj su oba ili jedan roditelj invalidi, osiguravaju se povoljniji uvjeti u stjecanju i ostvarivanju prava i veći iznosi materijalnih i drugih davanja utvrđenih ovim Zakonom i propisom kantona, a pravo na dječiji doplatok pripada im, bez obzira na visinu prihoda domaćinstva.

U Brčko distriktu BiH porodicama koje imaju djecu sa posebnim potrebama po osnovu Zakona o dječijoj zaštiti, omogućeno je da, bez obzira na imovinsko stanje, ostvaruju pravo na uvećan dje-

čiji doplatak i pravo na tuđu pomoć i njegu, kada se radi o djetetu sa teškom mentalnom retardacijom.

Deca izbjeglih i raseljenih osoba

Na državnom nivou usvojena je Revidirana strategija Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Daytonskog mirovnog sporazuma („Sl. glasnik br. :78/10 od 21.9.2010. godine). Strategijom su utvrđeni sljedeći strateški ciljevi:

- Dovršenje procesa povratka izbjeglica iz BiH i raseljenih osoba u BiH;
- Realiziranje povrata imovine i stanarskih prava;
- Dovršenje procesa rekonstrukcije stambenih jedinica za potrebe povratka;
- Osiguranje uvjeta održivog povratka i procesa reintegriranja u BiH.

Kako bi se na što transparentniji, efikasniji i ekonomičniji način postigli definirani ciljevi, Strategijom su utvrđene reforme i pravci strateškog djelovanja.

Zakon o raseljenim licima, izbjeglicama i povratnicima u Republici Srpskoj („Sl.glasnik Republike Srpske“ br. : 42/05) regulirao je ovu oblast, kao i Ministarstvo za izbjegle i raseljene osobe.

Savjet za djecu Republike Srpske je u suradnji sa Ministarstvom za izbjegle i raseljene osobe uradio akciono istraživanje i na osnovu njega dokument: „**Analiza položaja i potreba djece u kolektivnim/alternativnim centrima Republike Srpske**“, koji je nakon održanog Okruglog stola, usvojila Vlada Republike Srpske. Istraživanje je pokazalo da je izuzetno nepovoljan položaj stotinu djece u kolektivnim centrima i da je neophodno da **porodice sa djecom imaju prioritet u rješavanju stambenih problema**, nakon raspuštanja kolektivnih centara. Ovoj djeci je onemogućeno ostvarivanje niz prava iz Konvencije UN-a o pravima djeteta (pravo na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, angažman u društvu, igru, odmor i rekreaciju...). Istraživanje je štampano kao brošura i zajedno sa zaključkom Vlade RS dostavljeno svim relevantnim institucijama. U Brčko distriku BiH nema izbjeglica i raseljenih osoba.

Zapošljavanje ometenih u razvoju poslije završenog školovanja

Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. : 54/09) uređuju se prava, uvjeti i postupak profesionalne rehabilitacije, osposobljavanja i zapošljavanja osoba s invaliditetom i smanjenom radnom sposobnošću, osnivanje organizacija i djelatnost ustanova, poduzeća i drugih organizacija, koje se bave profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem invalida pod općim i posebnim uvjetima.

Istim Zakonom je definirano formiranje **Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida**, koji je zadužen za provedbu politike razvoja i unapređenja profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja invalida, a Fond se finansira iz budžeta Republike Srpske i sredstava za područja od posebnog interesa.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite učestvuje u projektu: „**Podrška mrežama socijalne sigurnosti i zapošljavanja za period 2010.-2013.**“, a najznačajnija komponenta je uključivanje socijalno osjetljivih grupa stanovništva (osoba s invaliditetom, djece bez roditeljskog staranja nakon 18. godine...).

Na području Federacije BiH kao rezultat nedavnih ratnih dešavanja, veliki je broj osoba s invaliditetom. Nacrt Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom („Službene novine Federacije BiH“ br. : 9/10) dugo vremena bio je u proceduri. Konačno je usvojen i objavljen, te se očekuje njegova provedba, koja će dati praktične efekte u smislu osposobljavanja i zapošljavanja osoba s invaliditetom na tržištu rada i u posebnim poduzećima i sl., koji se osnivaju Zakonom, u svrhu zapošljavanja tih osoba i njihovoj socijalnoj inkluziji u skladu sa njihovim preostalim radnim sposobnostima.

Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom, predviđeno je osnivanje Fonda za profesionalnu rehabilitaciju, osposobljavanje i zapošljavanje osoba s invaliditetom. Odluka o osnivanju Fonda usvojena je i objavljena („Službene novine Federacije BiH“, br. : 48/10), te u narednom periodu predstoje aktivnosti na donošenju drugih unutarnjih akata Fonda i rad na formiranju upravljačkih tijela Fonda.

U Brčko distriktu BiH nije donesen Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom.

Integracija hendikepirane djece sa vršnjacima : u školama (otvaranjem odjeljenja za djecu sa posebnim potrebama) i van škola (u organizacijama koje okupljaju mlade)

„Strategija i akcioni planovi za unapređenje društvenog položaja lica s invaliditetom u Republici Srpskoj 2010.-2015.“, kojom su obuhvaćena i djeca sa smetnjama u razvoju, obuhvaća aktivnosti na ovom planu, sa prikazom postojećeg stanja, kao i sa planovima za period do 2015. godine.

U dokumentu Savjeta za djecu Republike Srpske: „**Analiza položaja djece i mladih sa posebnim potrebama u sistemu vaspitanja i obrazovanja u Republici Srpskoj**“, ukazano je na nedovoljan broj tzv. *dnevnih centara* za djecu sa posebnim potrebama, koji funkcioniraju u nekoliko općina (Banja Luka, Trebinje, Pale, Gacko). Osim toga, konstatirano je da je zaživio proces inkluzije, ali i da postoje u pojedinim školama posebna odjeljenja za djecu sa posebnim potrebama.

Mješoviti sistem socijalne zaštite na lokalnom nivou, decentralizacija usluga i lokalno finansiranje trećeg sektora

Vlada Republike Srpske zagovara **mješoviti sistem socijalne i dječije zaštite**, koji podrazumijeva suradnju i koordinaciju svih nositelja i aktera socijalne zaštite, povezivanje vladinog i nevladinog i privatnog sektora i razvoj volonterskog rada. Mješoviti model podrazumijeva i osiguravanje pluralizma socijalnih programa, u kojima značajne uloge, pored države, javnih ustanova i lokalnih vlasti, imaju i građani i korisnici.

U nekoliko općina u pojedinim segmentima funkcioniše mješoviti sistem socijalne zaštite (Gradiška, Banja Luka, Trebinje, Gacko, Bijeljina).

U sistemu dječije zaštite Republike Srpske, Javni fond za dječiju zaštitu projektne aktivnosti realizira na principima mješovitog sistema socijalne zaštite, s obzirom na to da potpuno ravnopravno učešće u projektima ima vladin i nevladin sektor, a sami korisnici artikuliraju svoje potrebe, (projekti :“Socijalizacija djece Republike Srpske“ i „Rano otkrivanje djece sa posebnim potrebama“).

U skladu sa članom 72. tačka 3. **Zakona o igrama na sreću** („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. : 6/99) i odlukom Vlade Republike Srpske za raspodjelu sredstava lutrije za socijalno-humanitarne aktivnosti („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. : 21/01), ukupna sredstva za socijalno-humanitarne aktivnosti dijele se na tri dijela. Jedan dio daje se za treći sektor na općinskom nivou, a oni mogu sudjelovati i u dijelu sredstava, koja se dodjeljuju za programe i projekte.

Evidentno je da nedostaju standardi i transparentnost u funkcioniranju i finansiranju trećeg sektora u Republici Srpskoj, kao i evidencija koja bi bila neophodna za uvid u rad trećeg sektora.

U lokalnim zajednicama, a gdje je značajno zaživio mješoviti sistem socijalne zaštite, općinskim budžetima planiraju se sredstva za nevladin sektor, uz kriterije koji se donesu na tom nivou.

Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. : 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09)

propisano je da djelatnost socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom, mogu obavljati i humanitarne organizacije, udruženja građana, vjerske zajednice i organizacije, koje oni osnivaju, građanin pojedinac i strane fizičke ili pravne osobe.

S tim u vezi uspostavljena je aktivna suradnja sa nevladinim sektorom, koji je prihvaćen kao ravnopravan partner vladinom sektoru u provedbi određenih reformskih aktivnosti, kao što je kreiranje socijalnih politika na lokalnom i državnom nivou.

Prednacrtom Zakona o socijalnoj zaštiti i minimumu socijalne sigurnosti, pored ostalog, definirana je uloga nevladinog i privatnog sektora u oblasti socijalne zaštite.

Višesektorska koordinacijska tijela, s učešćem trećeg sektora na općinskom nivou, kako bi se uskladili prioriteti i razvili novi programi

U pojedinim općinama funkcioniraju višesektorska tijela u kojima učestvuje i treći sektor, a sa ciljem artikulacije potreba i interesa pojedinih kategorija stanovništva (npr. Bijeljina).

Kada je u pitanju formiranje višesektorskih koordinacijskih tijela, potrebno je istaknuti da takva tijela postoje u nekim područjima Federacije Bosne i Hercegovine, te da su njihove aktivnosti vezane za rješavanje pojedinih problema. Tako je npr. u Kantonu Sarajevo u novembru 2009. godine, između ministarstava za rad, socijalnu politiku, raseljene osobe i izbjeglice, unutarnjih poslova, obrazovanja i nauke, zdravstva Kantona Sarajevo i JU „Kantonalnog centra za socijalni rad“ Sarajevo, potpisan „Protokol o zaštiti djece koja borave na ulici“. Potpisivanjem Protokola, projekt „Dnevni centar za djecu koja obavljaju rad na ulici u Kantonu Sarajevo“, dobio je multidisciplinarnu stručnu podršku za pružanje pomoći ovoj djeci, koja uglavnom žive u uvjetima ekstremnog siromaštva i socijalne izolacije.

Na području Kantona Sarajevo djeluje i Koordinacijsko tijelo, čije su aktivnosti usmjerene u cilju razvoja multidisciplinarnog pristupa u radu s osobama, koje su preživjele nasilje, kao i nasilnicima. S tim u vezi, realiziraju se projekti kroz uspostavu sinhronizirane suradnje, te koordinacije između nadležnih institucija, njihovih službi, nevladinih organizacija i medija.¹⁷

Razvijanje i znatnije podržavanje alternativnih oblika zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja i djece sa posebnim potrebama

U cilju razvijanja sistema zaštite, koji će imati kapacitet da optimalno odgovori na potrebe djece da žive u svojoj biološkoj porodici, kao i na potrebe djece već razdvojene od roditelja, da dobiju takvu zaštitu, koja će biti u skladu sa najboljim individualnim interesima djeteta, sačinjen je dokument: „Politika zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u Bosni i Hercegovini 2006.-2016.“, na čiji je korigirani tekst, radi provodivosti strateških smjernica dokumenta u Federaciji Bosne i Hercegovine, dao suglasnost Parlament Federacije Bosne i Hercegovine u julu 2008. godine.

Dokument je nastao kroz zajedničku inicijativu, Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, UNICEF-a i *Save the Children UK*, u okviru *Projekta razvoja politike za zaštitu djece bez roditeljskog staranja u Bosni i Hercegovini*, u kojem je učestvovao veliki broj stručnjaka, teoretičara i praktičara, angažiranih u oblasti socijalne i dječije zaštite u Bosni i Hercegovini, kako iz reda vladinih institucija sistema socijalne zaštite, tako i iz nevladinog sektora, koji djeluje u ovoj oblasti.

Politika sadržana u dokumentu rezultat je zaključaka i preporuka konferencije: „Zaštita djece lišene roditeljskog staranja u Bosni i Hercegovini“ i rada četiri tematske grupe formirane oko ključnih oblasti:

- 1.) Transformacija institucionalnog zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja;
- 2.) Razvoj alternativnih oblika zbrinjavanja za ovu kategoriju djece;

¹⁷ Izvještaj Gender centra FBiH o provedbi strateškog plana za prevenciju nasilja u porodici za FBiH 2009.-2010.

- 3.) Jačanje kapaciteta centara za socijalni rad u oblasti pružanja zaštite porodicama i djeci bez roditeljskog staranja;
- 4.) Razvijanje pravnog okvira za zaštitu porodica i djece, uz prevenciju razdvajanja djece od roditelja.

Svrha politike za zaštitu djece bez roditeljskog staranja i porodica *pod rizikom*, jeste da razvije sistem zaštite, koji ima kapacitet da optimalno odgovori na potrebe djece da žive u svojoj biološkoj porodici, kao i na potrebe djece već razdvojene od roditelja, da dobiju takvu zaštitu, koja će biti u skladu sa najboljim individualnim interesima djeteta. Ovaj sistem favorizirat će porodične oblike zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja, transformaciju velikih institucija u male smještajne jedinice, gdje će postojeći kapaciteti i resursi biti transformirani u niz službi, primarno usmjerenih na aktivnosti prevencije razdvajanja djece od roditelja.

Opći cilj politike je da ustanovi pravne i stručne kriterije, dinamiku i nositelje reformskih inicijativa i programa, koje u narednim godinama trebaju doprinijeti što potpunijoj i ravnomjernijoj socijalnoj zaštiti djece bez roditeljskog staranja, a najkasnije, za 10 godina potpunom ostvarivanju reforme sistema socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica *pod rizikom* u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Predviđeno je da reforma zaštite djece bez roditeljskog staranja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Bosni i Hercegovini, kao državi, traje deset godina i da se provodi u tri perioda. U kratkoročnom (dvije godine od trenutka otpočinjanja reforme) i srednjoročnom (od treće do kraja šeste godine) periodu, omogućit će se unapređenje položaja najvećeg broja djece bez roditeljskog staranja i djece *u riziku* od odvajanja od roditelja. U dugoročnom periodu (od sedme do kraja desete godine od provedbe reformi), očekuje se uključivanje sve djece bez roditeljskog staranja i *pod rizikom*, u sistem, kao prevencija navedenog, na principima i u skladu sa preporukama navedenog dokumenta.

Pored navedenog, kao rezultat suradnje nadležnih entitetskih ministarstava iz oblasti socijalne zaštite, nadležnog organa Brčko distrikta BiH i *Save the Children UK*, nastao je : „Okvir sa standardima za oblast hraniteljstva u Bosni i Hercegovini“, koji je dio aktivnosti projekta: „Promocija i razvoj alternativnih oblika zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja u Bosni i Hercegovini“, koji je implementirao *Save the Children UK*, uz finansijsku pomoć Vlade SAD-a putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID).

Okvir sa standardima ima za cilj da podrži učesnike angažirane na zaštiti djece i mladih osoba bez roditeljskog staranja: kreatore politike, praktičare, biološke roditelje djece, osobe i porodice koje se brinu o djetetu ili mladoj osobi (hranitelj i hraniteljska porodica), organizacije i službe socijalne i dječije zaštite, kao i državne i međunarodne institucije i organizacije.

Izradi Okvira sa standardima prethodila je analiza federalnih i kantonalnih zakona, kojima je reguliran smještaj djece u druge/hraniteljske porodice, prilikom koje je utvrđeno da postojećim zakonskim aktima nije dovoljno definirana ova oblast, pa je iz tih razloga konstatirano da je potrebno uraditi izmjene i dopune postojećih zakona, izradu podzakonskih akata u cilju potpunog reguliranja oblasti porodičnog smještaja /hraniteljstva djece bez roditeljskog staranja.

U prednacrt Zakona o socijalnoj zaštiti i minimumu socijalne sigurnosti, pored ostalog, uvrštene su i odredbe, kojima se jasnije definišu vrste hraniteljstva.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite uradilo je: „Strategiju za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja u Republici Srpskoj“, s akcionim planovima za period 2009.-2014.“, a Strategiju je usvojila Vlada Republike Srpske. Usvajanjem ovog dokumenta uspostavili su se sistemski i strateški pravci djelovanja, kroz šest strateških ciljeva, koji se odnose na unapređenje oblasti starateljstva, usvojenja, institucionalnog smještaja i hraniteljstva. Strategija se, također, bavi aktivnostima na poboljšanju preventivnog rada sa porodicom *u riziku* od raspada porodične zajednice i osiguravanjem socijalne podrške mladima bez roditeljskog staranja, koji postaju punoljetni i izlaze iz organiziranog oblika socijalne zaštite.

U Brčko distriktu BiH živi 34-oro djece bez roditeljskog staranja i sva ta djeca su, uglavnom, kod hraniteljskih porodica (srodničkih i nesrodničkih).

Poboljšanje službe za zaštitu djece i žena žrtava nasilja razvijanjem mreže SOS - telefona i preventivnim djelovanjem kroz edukaciju i zajedničko djelovanje društvenih subjekata, zdravstvenih i obrazovnih ustanova, centara za socijalni rad, sudova i javnosti

Izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, članom 7., stavovi 3. i 4., („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. :118/05 i 17/08) sredstva za privremeni smještaj i zbrinjavanje žrtava nasilja u porodici, osiguravaju se iz budžeta entiteta do visine od 70% sredstava, a iz budžeta općina i gradova, do visine od 30% sredstava neophodnih za rad *sigurne kuće*, u 2009. za tri *sigurne kuće* (Banja Luka, Modriča i Prijedor) isplaćeno je ukupno 400.000 KM.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite u suradnji sa relevantnim institucijama vrši edukaciju kadrova u centrima za socijalni rad i u zdravstvenim ustanovama u ovoj oblasti.

U Federaciji Bosne i Hercegovine 2005. godine donesen je Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, kojim je uređena zaštita od nasilja u porodici („**Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine**”, br. : **22/05**), pojam nasilja u porodici, osobe koje se smatraju članovima porodice u smislu ovog Zakona, način zaštite članova porodice, te svrha prekršajnih sankcija za počiniocima nasilnih radnji. Također su doneseni: Pravilnik o načinu provedbe zaštitnih mjera, koje su u nadležnosti policije, Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počinioca nasilja u porodici, a kasnije i Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog liječenja od ovisnosti o alkoholu, opojnim drogama ili drugim *psihotropnim* supstancama počinitelaca nasilja u porodici.

Analiza stanja pokazala je da, iako postoji zakonom propisana obaveza suradnje svih subjekata, koji učestvuju u sprečavanju nasilja u porodici, ta suradnja nije u potpunosti zaživjela u praksi. Uzroci nedovoljne suradnje leže u neusklađenosti u funkcioniranju relevantnih subjekata nadležnih za provedbu aktivnosti vezanih za nasilje, sistemski neriješenom pitanju u vezi sa smještajem žrtava nasilja, izmještanjem nasilnika u odgovarajuće ustanove, kao i nedefiniranim oblicima socijalne zaštite, koji bi omogućili žrtvama nasilja rješavanje statusnih pitanja. Također, ne postoji jedinstvena evidencija i dokumentiranje, kao ni jedinstveni program obavezne i kontinuirane edukacije profesionalaca, koji se bave nasiljem, niti je uspostavljen sistem funkcioniranja postojećih servisa.

Međutim, postoje i primjeri dobre prakse. Tako su Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom u Kantonu Sarajevo („**Službene novine Kantona Sarajevo**“, br. : **26/02, 8/03, 2/06 i 21/06**) i Tuzlanskom kantonu („**Službene novine Tuzlanskog Kantona**“, br. : **12/00, 5/02 i 13/03 i 8/06**), žrtve nasilja definirane kao posebna kategorija korisnika, te se u kantonalnom bužetu osiguravaju sredstva potrebna za privremeni smještaj žrtve nasilja u *sigurnu kuću*.

Pored toga, potrebno je istaknuti da su prednacrtom Zakona o socijalnoj zaštiti i minimumu socijalne sigurnosti, kao novi korisnici socijalne zaštite u odnosu na raniji Zakon definirani: žrtve porodičnog nasilja, žrtve trgovine ljudima i žrtve *psihoaktivnih* sredstava, a kao nova prava iz socijalne zaštite, definirano je pravo na *dnevni boravak* i pravo na prihvatilište i prihvatnu stanicu.

U 2008. godini donosen je: „Strateški plan za prevenciju nasilja u porodici za Federaciju BiH 2009.-2010.“

Osnovni ciljevi Strateškog plana su:

- Uskladiti postojeće i donijeti nove propise koji reguliraju oblast nasilja u porodici i uspostaviti sistem finansiranja preventivnog djelovanja, potreba žrtava nasilja i rad sa nasilnim osobama, od lokalne zajednice, do nivoa Federacije BiH;
- Uspostaviti efikasnu mrežu stručnih servisa u obrazovnim institucijama za zaštitu djece od nasilja prouzrokovanog stanjem u porodici;
- Obavljati kontinuiranu edukaciju i senzibiliziranje profesionalnih kadrova na problem nasilja u porodici i potrebu zaštite žrtava nasilja u porodici sa pravnog, obrazovnog, zdravstvenog, psihološkog, socijalnog i ekonomskog aspekta;
- Razvijati jedinstveni multidisciplinarni model postupanja u prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici;
- Ostvariti suradnju svih subjekata u prevenciji nasilja u porodici i u procesu zaštite žrtve nasilja;
- Senzibilizirati i educirati javnost o problemu nasilja u porodici sa pravnog, obrazovnog, zdravstvenog, psihološkog, socijalnog i ekonomskog aspekta;
- Uspostaviti jedinstvenu bazu podataka o žrtvama nasilja u porodici i o nasilnim osobama i jedinstvenu SOS liniju za prijave nasilja u porodici.

Neke od aktivnosti iz Strateškog plana već su realizirane. Tako je na području Federacije BiH uspostavljen jedinstveni broj SOS telefona, koji će pružati podršku žrtvama nasilja.

U Brčko distriktu Bosne i Hercegovine u toku je donošenje Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.

U junu 2007. godine od strane Vijeća ministara Bosne i Hercegovine usvojena je „Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom 2007.-2010“.

Strategija, koja predstavlja obavezu za relevantne institucije na svim nivoima vlasti, definiše oblike nasilja nad djecom i postavlja konkretne ciljeve i mjere u svrhu sprečavanja nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini.

U izradi Strategije učestvovali su predstavnici svih relevantnih institucija sa svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini (državnih, entitetskih, kantonalnih i lokalnih nivoa vlasti). U analizi stanja u Bosni i Hercegovini, a vođeni preporukama Komiteta za prava djeteta, posebna pažnja posvećena je zakonodavnom okviru i neusklađenosti zakona, koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini, kao i problemima vezanim za profesionalni standard rada profesionalaca i institucija, kao i utjecaj tehničkih i finansijskih resursa na aktivnosti.

Strategija je u najvećoj mjeri usmjerena na uspostavu trajnog i održivog sistema praćenja problema nasilja nad djecom, kao i izvještavanja i kontinuiranog planiranja mjera za suzbijanje nasilja nad djecom na nivou Bosne i Hercegovine. Ovakvim sistemom nastoji se usmjeriti djelovanje nadležnih institucija i ojačati njihovi stručni i finansijski resursi, te unaprijediti njihova suradnja.

Također, treba spomenuti i Okvirni protokol djelovanja u slučajevima zlostavljanja djece, koji je nastao u periodu od 2006. do 2008. godine, kao rezultat rada predstavnika Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Ministarstva rada i socijalne politike FBiH, Ministarstva zdravstva FBiH, Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite RS, Ministarstva unutarnjih poslova FBiH/Policije FBiH, Ministarstva unutrašnjih poslova RS/Policije RS, Ministarstva pravde FBiH, Ministarstva pravde RS, Ministarstva obrazovanja i nauke FBiH, Ministarstva prosvjete i kulture RS, Udruženja sudskih vještaka FBiH, Udruženja sudskih vještaka RS, Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH, ombudsmana Federacije BiH i ombudsmana Republike Srpske, koji rade uz podršku i pomoć Ureda ombudsmana Katalonije i uz sufinansiranje Katalonske agencije za poticanje razvoja.

Cilj ovog dokumenta je da se osigura efikasna koordinacija između različitih institucija, koje učestvuju u procesu ispitivanja i pomoći djetetu, uz istovremeno poštivanje zakonskih procedura i onemogućavanje ponavljanja radnji, koje dovode do stresnih situacija za dijete.

Protokol je utvrđen kao okvirni dokument sa ciljem da se prilagodi karakteristikama svakog entiteta. Nadležna ministarstva u entitetima ovaj Protokol će iskoristiti kao polaznu osnovu za izradu protokola djelovanja, koji će biti prilagođeni organizacijskoj strukturi djelovanja i specifičnim karakteristikama svakog entiteta.

ZAKLJUČAK:

Iako bi sistem socijalne zaštite trebao doprinijeti smanjenju siromaštva i uključiti najugroženije grupe u Bosni i Hercegovini, neke od karakteristika ovog sistema su, nažalost, manjak definiranja korisničkih grupa, na osnovu kojih se utvrđuju socijalni transferi (transferi na osnovu statusa), što uz neefikasnost i nejednaku primjenu socijalne zaštite unutar države, ima za rezultat pogoršanje položaja ranjivih grupa, pa time i djece, kao indirektnih korisnika zaštite kroz osnovne oblike porodične zaštite.

Na nivou BiH ne postoji niti jedan zakon koji regulira dječiju zaštitu, a postojeći zakoni nisu harmonizirani.

E 1. Djeca i mladi sa posebnim potrebama

Suvremena pedagoška teorija i praksa ukazuju na potrebu drugačijeg pristupa obrazovanju djece sa posebnim potrebama. Bez obzira na vrstu njihove „posebnosti“, za svu djecu sa posebnim potrebama zajedničko je da traže diferencirane i individualizirane programe obrazovanja i metode podučavanja. To praktično znači da njihove „posebnosti“ ne smiju biti prepreka za optimalno obrazovanje, u skladu sa njihovim mogućnostima.

U Obavezi 1. dokumenta Reforma obrazovanja, naznačeno je: „Osigurati ćemo uključivanje u postojeći sistem djece sa posebnim potrebama, na svim nivoima sistema obrazovanja“.

U pogledu definiranja prioritarnih aktivnosti na ovom planu, posebna pažnja je poklonjena prikupljanju podataka o djeci sa posebnim potrebama, te problemima i preprekama sa kojima se suočavaju u pristupu obrazovanju. Također, važan naglasak je dat planovima edukacije šire društvene zajednice u pogledu potreba ove djece.

Donošenjem OKVIRNOG ZAKONA O OSNOVNOM I SREDNJEM OBRAZOVANJU U BiH i promoviranjem kao jednog od općih ciljeva obrazovanja „*optimalnog razvoja za svaku osobu, uključujući i one sa posebnim potrebama, u skladu sa njihovim uzrastom, mogućnostima i mentalnim i fizičkim sposobnostima*“, sistemski je uveden princip inkluzije u obrazovni sistem BiH, kao način eliminiranja diskriminacije učenika po osnovu posebnosti u njihovom psihofizičkom razvoju.

Time je učinjen prvi značajan korak u realizaciji *Obaveze 1.* iz strateškog dokumenta Reforma obrazovanja u BiH.

Okvirni zakon utvrđuje kao **opće načelo** pravo djece i mladih sa posebnim potrebama da, prvenstveno, stječu obrazovanje u redovnim školama, prema programima prilagođenim njihovim individualnim potrebama (čl. 19. OZ). Djeca koja se zbog teškoća u razvoju ne mogu školovati u redovnim školama, **obrazuju se u posebnim/specijalnim ustanovama (djelimično ili u potpunosti)**, prema programima izrađenim i prilagođenim njihovim sposobnostima i mogućnostima, odnosno prirodi i stepenu teškoće u razvoju.

Promovirani princip inkluzije u obrazovanju detaljnije se uređuje u entitetskim, kantonalnim, i zakonima Brčko distrikta BiH, obaveza je obrazovnih vlasti da **osiguraju efikasne mehanizme** za uključivanje djece sa teškoćama u redovne škole/odjeljenja, što je obrađeno kroz oblast obrazovanja u ovom dokumentu. Znači, shodno odredbama entitetskih i kantonalnih zakona osobe sa posebnim potrebama stječu obrazovanje u redovnim školama i prema programima izrađenim za svakog učenika i prilagođenim njegovim individualnim potrebama. Izuzetno, osobe sa težim smetnjama u razvoju, obrazuju se djelimično ili u potpunosti u specijalnim ustanovama, prema posebnim programima. Postupak identifikacije, kategorizacije, planiranja i načina rada s

osobama sa posebnim potrebama uređuje se detaljnije propisima entiteta/kantona. Učenici koji su zbog bolesti ili nekog tjelesnog nedostataka privremeno ili stalno oslobođeni nastave odgovarajućih sadržaja tjelesnog odgoja, ne mogu zbog toga dobiti negativnu ocjenu ili ostati neocijenjeni (jer se u tom slučaju ocjenjuju iz ostalih sadržaja programa tjelesnog odgoja, npr. higijena tijela, zdrava ishrana...).

Osnovni cilj je da se svim osobama sa posebnim potrebama daju iste mogućnosti učešća i uživanja koristi od obrazovanja, te učešća u društvu. Ustanovljavanje i opis posebnih obrazovnih potreba djeteta, te plan i načine zadovoljenja tih potreba utvrđuje škola u suradnji sa roditeljima, a prema prethodno izvršenoj kategorizaciji od strane stručnjaka.

Škole u kojima se obrazuju djeca sa posebnim potrebama imaju pravo na posebna budžetska sredstva, kako bi se pokrili troškovi posebnih programa, troškovi prijevoza i smještaja ili kako bi se infrastruktura prilagodila fizičkim i drugim potrebama učenika.

Općenito se može reći da postoji jako dobra suradnja i materijalna i stručna podrška nevladinih organizacija promoviranju i uvođenju inkluzije.

Vrijedna pažnje je **materijalna i stručna podrška, koju je pružila i pruža međunarodna zajednica, kao i druge države**, po osnovu bilateralnih ugovora sa Bosnom i Hercegovinom, na uvođenju inkluzije. Tako se, npr. , u okviru CES - Programa suradnje Finske u sektoru obrazovanja u BiH, realizira poslijediplomski magistarski studij: „Individualizacija i inkluzija u obrazovanju”, koji se paralelno, po istom nastavnom planu i programu provodi na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci i Nastavničkom fakultetu Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru, u čijoj realizaciji učestvuju i predavači sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, Defektološkog fakulteta Univerziteta u Tuzli, Pedagoškog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Univerziteta Jyväskylä i Univerziteta Joensuu, iz Finske. Studij pohađa ukupno 40 polaznika iz cijele Bosne i Hercegovine.

Započeti su procesi usuglašavanja postojeće i donošenja nove odgovarajuće zakonske regulative u entitetima i kantonima, kojom se detaljnije reguliraju pitanja inkluzije, što treba osigurati i njenu bržu provedbu.

Započete su i aktivnosti na izradi uputstava i smjernica za izradu prilagođenih nastavnih planova i programa, kao prvi korak u dugoročnom procesu edukacije nastavnika u školama.

Provode se programi obuke za nastavnike koji rade sa djecom sa posebnim potrebama, mada obuka još uvijek nije sistemska, svebuhvatana i dovoljna za kvalitetan rad u razredu.

Na planu promoviranja inkluzivnog obrazovanja i podizanja nivoa svijesti o njegovom značaju, veoma su aktivna udruženja osobasa sa posebnim potrebama. Koristeći medije, organizirajući seminare, okrugle stolove, forume i druge vidove za promoviranje inkluzije, ova udruženja napravila su ogromne pomake u razvijanju razumijevanja društvene zajednice za njihove probleme i u praksi postaju relevantni i respektabilni subjekti u dijalogu s obrazovnim i drugim vlastima.

Podiže se nivo razvijenosti svijesti roditelja djece sa posebnim potrebama o značaju integracije i inkluzivnog obrazovanja.

Istraživanja Defektološkog fakulteta u Tuzli, provedena 2003. godine na uzorku od 150 roditelja djece sa posebnim potrebama osnovnoškolskog uzrasta, pokazuje da oko 90% njih podržava proces integracije djece sa mentalnom retardacijom u redovne osnovne škole.

Nema pouzdanih podataka i adekvatne baze podataka o djeci sa posebnim potrebama i broju djece sa posebnim potrebama u redovnim školama. Npr., prema podacima iz jednog broja redovnih škola sa područja Kantona Sarajevo, u školskoj 2004./2005. godini oko 400 učenika sa teškoćama u razvoju pohađa nastavu u redovnim školama, što čini **0,1%** od ukupnog broja učenika. Agencije za statistiku na nivou BiH i oba entiteta prate i objavljuju podatke o broju škola,

odjeljenja i učenika sa posebnim potrebama, ali se i ti podaci ne mogu prihvatiti kao potpuno relevantni, budući da postoje određena odstupanja u njima, te da metodologija praćenja i statistike nije ujednačena, i u potpunosti prilagođena, evropskim standardima.

Međutim, s obzirom na nedostatak kompletnih i preciznih podataka o djeci sa teškoćama u razvoju u redovnim školama u Bosni i Hercegovini, možda bi kao mogući pokazatelj za neku grubu projekciju očekivanog broja ove djece u redovnoj nastavi moglo poslužiti istraživanje organizacije „Duga” u 30% predškolskih i 30% osnovnih škola na području cijele Bosne i Hercegovine. Ispitivani uzorak činilo je 55 predškolskih ustanova i 175 osnovnih škola, formiran metodom slučajnog izbora. U uzorku 30% predškolskih ustanova obuhvaćeno je 4.940 djece, od kojih je prema službenoj dokumentaciji evidentirano 651 dijete (13,17%) sa posebnim potrebama, dok je prema mišljenju odgajatelja taj broj 793 (16,05%). U uzorku 30% osnovnih škola obuhvaćeno je 124.502 učenika, od kojih je prema službenoj dokumentaciji evidentirano 9.952 učenika (7,99%) koji imaju smetnje u psihofizičkom razvoju, dok je prema mišljenju nastavnog osoblja taj broj 14.092 učenika (11,31%), što se približno uklapa u podatak Svjetske zdravstvene organizacije, koji iznosi 10% školske populacije.

ZAKLJUČAK:

Iako su u izvještajnom periodu napravljeni značajni koraci i dalje ostaju otvorena pitanja i izazovi. Djeca sa teškoćama u razvoju još uvijek su **predmet tzv. „negativne pažnje“** od strane vršnjaka. **Nema pouzdanih podataka i adekvatne baze podataka o djeci sa posebnim potrebama i broju djece sa posebnim potrebama u redovnim školama u cijeloj Bosni i Hercegovini.**

Još uvijek nema usvojenih zajedničkih procedura na nivou države za kategoriziranje i definiranje karaktera „posebnosti“, kao **ni usuglašeni pedagoški standarda** (broj integrirane djece u odjeljenju, oprema, prostor, finansijska sredstva, infrastruktura).

Nedovoljna obučenost nastavnika za rad s ovom djecom i **nedostatak stalnih stručnih timova u školama** za pomoć nastavnicima i djeci, predstavlja i dalje veliku prepreku programima inkluzije u školama.

Rijetko gdje je osigurana **adekvatna arhitektonska i druga infrastruktura** za pristup obrazovanju djeci sa posebnim potrebama u redovnim školama.

Premda u posljednje vrijeme ojačana, još uvijek je **nedovoljna suradnja obrazovnih vlasti s udruženjima** osoba sa posebnim potrebama.

Programi edukacije roditelja o značaju inkluzije **ne provode se kontinuirano** i sistematski, kako bi oni u potpunosti bili informirani o tome. Navedeno istraživanje Defektološkog fakulteta u Tuzli pokazuje da je samo 17,33% od ispitanog uzorka 150 roditelja, u potpunosti upoznato sa tim.

Mnoge od specijalnih ustanova, koje su prije rata imale status ustanova od posebnog značaja za SRBiH, a koje i danas rade, **nemaju riješen pravni status**, a time ni siguran način finansiranja, što znatno otežava njihov rad. One se i danas, uglavnom, finansiraju na tzv. privremenoj osnovi od strane kantona ili entiteta, budući da još niko nad njima nije i zvanično preuzeo prava osnivača.

E 2. Djeca pripadnici nacionalnih manjina

Ratifikacijom Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina (2000.g.) Bosna i Hercegovina preuzela je značajne obaveze na zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, koji u njoj žive. Okvirna konvencija bila osnova je za donošenje Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u BiH (2003.g.). Republika Srpska i Federacija BiH donijele su svoje zakone o zaštiti nacionalnih manjina.

Nacionalna manjina, u skladu sa navedenim Zakonom, dio je stanovništva – državljana BiH, koji ne pripadaju niti jednom od tri konstitutivna naroda, a sačinjavaju je ljudi istog ili sličnog etničkog porijekla, iste ili slične tradicije, običaja, vjerovanja, jezika, kulture i duhovnosti i bliske ili srodne historije i drugih obilježja.

Donošenjem Zakona, kao i formiranjem zakonodavnih tijela, Vijeća nacionalnih manjina, na nivou BiH i entiteta, Bosna i Hercegovina je i institucionalno i pravno stvorila neophodne uvjete, koji omogućavaju nacionalnim manjinama da čuvaju i razvijaju svoj etnički, nacionalni, vjerski i kulturni identitet i integriraju se u društvenu zajednicu BiH.

Priznavanjem Romima statusa nacionalne manjine i uvažavanjem činjenice da su Romi u BiH po svim pokazateljima najugroženija nacionalna grupa, BiH je preuzela konkretne aktivnosti i napravila značajne pozitivne pomake u rješavanju problema Roma.

Romi u BiH, putem svojih udruženja i njihovih asocijacija, Vijeća Roma u Federaciji BiH i Saveza Roma u Republici Srpskoj, kao i putem Odbora za Rome pri Vijeću ministara BiH, ostvaruju suradnju s organima vlasti i institucijama BiH na svim nivoima organiziranja, u rješavanju svojih životnih problema.

Polazeći od činjenice da su problemi Roma najizraženiji u oblastima zapošljavanja, stanovanja, zdravstvene zaštite i obrazovanja, nadležni organi BiH u suradnji sa romskim i međunarodnim NVO-ima pripremili su, a Vijeće ministara usvojilo, Akcioni plan za rješavanje problema Roma u ovim oblastima. Plan akcije za obrazovne potrebe Roma (usvojen 2004. godine).

Usvajanjem Akcionog plana i pristupanjem *Dekadi socijalne inkluzije Roma 2005-2015. godine*, BiH se obavezala da će, do trajanja *Dekade* osigurati budžetska sredstva (oko 440. miliona KM) i na jedan sistemski i planski način rješavati probleme Roma, koji su sadržani u Akcionom planu. U budžetu institucija BiH za 2009. godinu i Federalnom ministarstvu za prostorno uređenje, osigurana su sredstva u visini od 3.320.000,00KM. Uz aktivno učešće Koordinacijskog odbora za praćenje provedbe Akcionog plana utvrđeni su kriteriji za raspodjelu sredstava, a Vijeće ministara je svojom Odlukom sredstva usmjerilo za izgradnju kuća za Rome, poboljšanje uvjeta stanovanja, samozapošljavanje i stimuliranje poslodavaca za zapošljavanje Roma, kao i provedbu preventivnih mjera za poboljšanje njihove zdravstvene zaštite.¹⁸

U cilju provedbe Zakona, odnosno unapređenja zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda nacionalnih manjina, a posebno romske nacionalne manjine, Bosna i Hercegovina usvojila je sljedeće dokumente:

- ❖ Strategiju Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma, usvojenu 2005. godine;
- ❖ Akcioni plan za obrazovne potrebe Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini, usvojen 2004. godine;
- ❖ Akcioni plan Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma u oblasti: zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite, usvojen 2008. godine;
- ❖ Potpisanu Deklaraciju o pristupanju *Dekadi* uključenja Roma 2005.-2015. godina, u septembru 2008. godine;
- ❖ Revidirani Akcioni plan BiH za obrazovne potrebe Roma, usvojen je jula 2010. godine.

Realizacijom Akcionog plana za stambeno zbrinjavanje Roma značajno će se ublažiti stambeni problemi romske populacije u Bosni i Hercegovini. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je u 2009. i 2010. izdvojilo u budžetu tri miliona KM za rješavanje problema Roma, od čega je 2.175.800,00 KM iskorišteno za stambeno zbrinjavanje, računajući i udružena sredstva Federacije BiH. Sredstva su se mogla koristiti isključivo:

- a) Za izgradnju stanova i kuća;
- b) Za poboljšanje uvjeta stanovanja;
- c) Za sanaciju i urbanizaciju romskih naselja.

---

¹⁸ Prava pripadnika nacionalnih manjina sa posebnim osvrtom na položaj Roma (MLJPI 2009. – UPR)

Izgradnju i rekonstrukciju romskih stambenih objekata vršile su i međunarodne organizacije, poput organizacija: SIDA, Hilfswerk, CARITAS-Švicarska, i drugi, ali Ministarstvo nema podatke o broju izgrađenih objekata. U 2009. godini, SIDA je potpuno izgradila 33 romska objekta u Sarajevu, u suradnji sa lokalnim vlastima. U 2009. godini, odnosno 2010. godini, izgradit će se ili sanirati oko 210 stambenih objekata za potrebe romske populacije, po projektima iz 2009. godine.

Za provedbu Akcionog plana za rješavanje problema Roma u oblasti zapošljavanja u 2009. godini izdvojena su budžetska sredstva u iznosu od 702.000,00 KM. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, kao koordinator aktivnosti provedbe Akcionog plana, navedena sredstva je po osnovu Memoranduma o razumijevanju dodijelilo zavodima za zapošljavanje Republike Srpske, Federacije BiH i Brčko distrikta BiH, institucijama nadležnim za oblast zapošljavanja. Realizirajući utvrđene ciljeve i mjere iz Akcionog plana za zapošljavanje Roma, zavodi su se obavezali da će navedena sredstva usmjeriti za: sufinansiranje poslodavaca, finansiranje samozapošljavanja i za dokvalifikaciju i prekvalifikaciju Roma. Zavodi za zapošljavanje su u skladu sa potpisanim Memorandumom objavili javne pozive za učešće Roma u programu zapošljavanja i samozapošljavanja. Prema zvaničnim informacijama dobijenim od zavoda za zapošljavanje: Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko distrikta BiH, od ukupno raspoloživih sredstava (702.000,00KM) zavodi su do kraja 2009. godine za realizaciju programa zapošljavanja Roma odobrili 534.000,00 KM. Realizacijom Programa sufinansiranja poslodavaca i finansiranjem samozapošljavanja u 2009. godini, odnosno do 31.marta 2010. godine, zavodi su odobrili sredstva u iznosu 534.000,00 KM za zapošljavanje (sto i pedeset jednog) 151. Roma. Neurošena sredstva u iznosu od 170.000,00 KM bit će raspoređena nakon okončane procedure po drugom javnom pozivu.

Akcionim planom za rješavanje problema Roma iz oblasti zdravstvene zaštite nastojili su se definirati ciljevi i mjere za poboljšanje zdravstvene zaštite Roma, njihovim uključivanjem u postojeći sistem zdravstvene zaštite, u skladu sa: „Međunarodnim sporazumom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima“, „Evropskom socijalnom poveljom“, dokumentom „Evropska politika i ciljevi zdravlja za sve“, „Rezolucijom o politici zdravlja za sve građane BiH“, i drugim dokumentima, te stvaranjem uvjeta za pridruživanje Bosne i Hercegovine *Dekadi romske inkluzije 2005. – 2015. godina*.

U tom Akcionom planu predviđena su 3 (tri) glavna cilja, o okviru kojih se nalazi čitav niz mjera za realizaciju ovih ciljeva:

- 1. Osigurati pravo na zdravstvenu zaštitu pripadnika romske nacionalne manjine;**
- 2. Podizanje nivoa svijesti iz oblasti zaštite zdravlja;**
- 3. Osiguranje i provedba preventivnih mjera u cilju poboljšanja zdravstvenog stanja romske nacionalne manjine.**

Kao posebno važnu aktivnost, vlasti u Bosni i Hercegovini prepoznale su rješavanje pitanja zdravstvene zaštite pripadnika romske manjinske zajednice u Bosni i Hercegovini. Odgovorni subjekti za artikuliranje i rješavanje problema iz ove oblasti su, prije svega entitetska i kantonalna ministarstva zdravlja, a zatim fondovi zdravstvene zaštite, javne zdravstvene ustanove (domovi zdravlja, zavodi, ambulante, itd.), stručne i profesionalne medicinske asocijacije, naročito liječničke komore i udruženja, nevladine organizacije, općinske službe za opće poslove i upravu, inspekcije i drugo, uz koordinaciju Ministarstva za civilne poslove BiH. Rok za izvršenje zadatka iz ove sfere je dugoročan. Za provedbu Akcionog plana za rješavanje problema Roma u oblasti zdravstvene zaštite za 2010. godinu izdvojena su budžetska sredstva u iznosu od 135.000,00 KM. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, kao koordinator aktivnosti provedbe Akcionog plana navedena je sredstva po osnovu Memoranduma o razumijevanju, dodijelio Zavodu za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, Institutu za zdravstvenu zaštitu Republike Srpske i Pododjelu za javno zdravstvo i ostale usluge Brčko distrikta BiH, i to u sljedećim iznosima: 84.500 KM Federacija BiH, 42.300 KM Republika Srpska i 8.200 KM Brčko distrikt BiH. Sredstva će se na osnovu suglasnosti nadležnih entitetskih ministarstava za zdravstvo, nadležnih zdravstvenih institucija, koristiti za namjene definirane u Cilju 3. Akcionog plana, koje se odnosi na **Osiguranje i provedbu preventivnih mjera u cilju poboljšanja zdravstvenog stanja pripadnika**

romske nacionalne manjine, a specifično u odnosu na Mjeru 1.6. koja se odnosi na veći obuhvat romske djece vakcinacijom.

Na osnovu raspoloživih informacija, do sada, na provedbi potpisanog Memoranduma o razumijevanju, urađeno je sljedeće:

Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine je u okviru programa zdravstvene zaštite Roma, proveo pilot- ispitivanje u Hercegovačko-neretvanskom kantonu u MZ Kralupi i evidentirao broj djece obveznika vakcinacije, te utvrdio njihov status u pogledu vakcinacije. Isto je urađeno i sa djecom, čije obitelji nisu stalno nastanjene u toj MZ, nego povremeno borave u toj MZ, međutim, toj populaciji se zbog njihove mobilnosti mora posvetiti posebna pažnja.

Vakcinacija djece u Republici Srpskoj redovno se provodi za svu djecu, a evidencija djece ne vodi se po nacionalnoj osnovi, zbog čega u Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite smatraju da su romska djeca uključena u proces vakcinacije. Rezerva je iskazana samo utoliko, što je obaveza roditelja dovesti dijete na vakcinaciju, te je moguće da poneki nesavjesni roditelj to propusti, što smatraju odgovornošću sistema. Za razliku od Ministarstva, Institut za zaštitu zdravlja RS je u okviru redovne kampanje „Evropska nedjelja vakcinacije“, vršio kampanjsku vakcinaciju romske populacije, o čemu vodi i evidenciju. Također je u 2009. godini sa domovima zdravlja koordinirao aktivnost na pojačanom evidentiranju i registraciji romske populacije, direktno u naseljima, procjenjujući zdravstveno stanje populacije uzrasta od 0-15 godina, evidenciju primljene vakcine radi uvođenja u kalendar obavezne vakcinacije, kampanjsku vakcinaciju naročito rizične populacije, u skladu s procjenom zdravstvenog stanja, te evidenciju oboljenja i stanja ostale romske populacije. Cilj je uvođenje evidencije, radi praćenja i provedbe preventivnih zdravstvenih mjera kod romske populacije. S istim ciljem Institut za zaštitu zdravlja RS organizirao je radne sastanke s predstavnicima domova zdravlja u devet gradova, radi pojačanog procesa vakcinacije Roma, sve u cilju trajnog praćenja vakcinacije romske populacije.

Akcionni plan za obrazovne potrebe Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini, (usvojen 2004. godine) bio je zasnovan na činjenici da se nepovoljan položaj Roma u Bosni i Hercegovini ne može prevazići, ukoliko se Romima ne jamče jednake mogućnosti u oblasti obrazovanja i pri tome se imala na umu Obaveza 1. Strategije reforme obrazovanja.

Akcionim planom bio je definiran **sveobuhvatni cilj**, čija je svrha bila unaprijediti pristup sistemu redovnog obrazovanja Roma u Bosni i Hercegovini putem rješavanja brojnih prepreka sa kojima se trenutno suočavaju i to praktična, sistemska, pitanja šire prirode, istovremeno učvršćujući učešće romskih zajednica i zalaganje za potpuno uključivanje njihove djece u redovno obrazovanje. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je Akcionni plan prihvatilo i predložilo svim ostalim nivoima izvršne vlasti u BiH da, također, prihvate sve sadržaje i norme sadržane u njemu i smatra ga sastavnim dijelom *Strategije BiH za rješavanje problema Roma*, u segmentu, koji se odnosi na sferu obrazovanja romske nacionalne manjine u BiH. Međutim, nakon šestogodišnjeg iskustva primjene, došlo se do zaključka da Akcionni plan za obrazovne potrebe Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini, posebno u segmentu, koji se odnosi na Rome, nije u potpunosti suglasan, kako sadržajno, tako i metodološki, trenutnim potrebama i na nivou teksta, i na nivou normi, koje propisuje i imperativa, koji se nalažu pojedinim relevantnim subjektima vladinog i nevladinog sektora u njegovoj provedbi, koji se, uz mnoge nejasnoće i prepreke, otežano odvija i daje nedovoljne rezultate, kako s finansijskoga aspekta (nabavka udžbenika, pribora, opreme, plaćanje prijevoza, toplih obroka i sl.), tako i s aspekta povećanog procenta novoupisanih romskih učenika u osnovne škole, organiziranje ljetnih škola, uključivanje romskih asistenata u obrazovni proces, itd.

Imajući u vidu činjenicu da je, Planom akcije za obrazovne potrebe Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u BiH, Romima kao najbrojnijoj nacionalnoj manjini u BiH, bila omogućena formalna jednakost u pristupu pravu na obrazovanje, bilo ga je potrebno revidirati, s ciljem da se osigura rješavanje problema, koji se odnosi na kvalitetniji i odgovorniji pristup pravu na obrazovanje. Kvalitetno obrazovanje za Rome je jedini put izlaska iz kruga marginalizacije i socijalne izolacije. Revidirani akcionni plan Bosne i Hercegovine za obrazovne potrebe Roma, usvojen jula 2010., urađen je u skladu s preporukama i prijedlozima dogovorenim na 16. sastanku Međunaro-

dnog upravnog komiteta programa *Dekade romske inkluzije*. Ovim dokumentom definirana su četiri cilja i četrdeset i sedam mjera, te kvalitetan monitoring provedbe, kako bi ova marginalizirana grupacija djece imala jednakost u dostupnosti kvalitetnom obrazovanju i mogla stjecati neophodna znanja za kasnije kvalitetnije integriranje u društvo.

U izvještajnom periodu, pojavio se kao problem, posebno romske populacije, neupisivanje djece u matične knjige rođenih, a u posljednje dvije decenije uvećan je do te mjere, da se može slobodno reći da je neupisivanje djece postalo *subjektivni osjećaj*, a ne zakonska obaveza.

Registracija po rođenju predstavlja jedno od osnovnih ljudskih i dječijih prava, te preduvjet za ostvarivanje prava u drugim oblastima života, kao što su, pravo na identitet, pravo na obrazovanje, pravo na zdravstvenu zaštitu i drugo. S problemom neupisa djece u matične knjige rođenih, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine susreće se već duži period i to posebno, kao što je već naglašeno, kada su u pitanju djeca pripadnici romske manjine. Zbog toga je u 2007. godini otpočeo i provođen program, čiji je osnovni cilj potpuno rješavanje ove problematike, kao i pripreme za realizaciju zadataka preuzetih potpisivanjem Okvirne konvencije o zaštiti prava nacionalnih manjina. Osnovni cilj ovog programa je i poboljšanje statusa romske populacije, te stvaranje uvjeta za njihovo društveno uključivanje.

Pojedinačne akcije na ažuriranju upisa provođene od 2005. godine, odnosno kampanje za upis, dale su kratkoročne i ograničene rezultate. Iskustva su pokazala da je ovaj problem prisutan, ne samo među romskom populacijom, već i među ostalim grupama stanovništva. Razlozi su se pokazali različiti: neshvatanje zakonske obaveze, nepoznavanje procedure, nedostatak novca za administrativne procedure, kao i izostanak sankcija za neizvršavanje ove zakonske obaveze.

Iz navedenih razloga, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine i UNICEF u Bosni i Hercegovini su, u suradnji s nadležnim entitetskim institucijama i pravnim stručnjacima za oblast zaštite dječijih i ljudskih prava, u 2008. godini pripremili Pravnu analizu zakonodavstva Bosne i Hercegovine, koja regulira oblast registracije rođenja. Analiza je pokazala svu složenost ovog problema, opisala pojavne oblike, te dala odgovarajuća zaključna razmatranja i preporuke.

Cilj Pravna analize je da posluži državnim i entitetskim vlastima da pristupe razmatranju promjene propisa, koji reguliraju ovu oblast, i na taj način pomogne stvaranju okruženja, koje će omogućiti društveno uključivanje, ne samo pripadnika romske manjine u Bosni i Hercegovini, nego i ostale djece i građana, koji u ovom trenutku nisu u mogućnosti ostvariti pravo na identitet.

U 2009. godini počelo se, a nastavljeno u 2010. godini, s edukacijom matičara, o praktičnoj primjeni preporuka, koje su date u Pravnoj analizi. Nastavljeno je i s realizacijom programa UNHCR-a, koji je u suradnji s organizacijom *Vaša prava BiH*, u periodu od aprila 2008. godine, do kraja februara 2009. godine, osigurao registraciju 536 pripadnika romske manjine i naknadan upis u matične knjige rođenih, kao i dobijanje ličnih dokumenata. Ovaj projekt ima za cilj pružanje pomoći za namanje 1.000 pripadnika romske manjine, a finansiran je od strane Švicarske agencije za razvoj i suradnju (SCD).

S obzirom na to da su Romi u BiH najbrojnija i najugroženija nacionalna manjina, i da su postojale značajne razlike u procjenama broja Roma, (koje su se kretale od 75.000 do 100.000), a u cilju posvećivanja posebne pažnje romskoj djeci, kao najranjivijoj grupi, MLJPI je pripremio: „Program evidentiranja i način uspostave baze podataka o Romima u BiH“ i proveo evidentiranje Roma i romskih domaćinstava od 23. novembra 2009. godine, do 20. februara 2010. godine. Provedeni program evidentiranja značajan je s aspekta romskih potreba, odnosno provedbe Akcionog plana Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma u oblasti zapošljavanja, zatim stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite i Revidiranog akcionog plana BiH za obrazovne potrebe Roma.

ZAKLJUČAK:

Teškoće, koje su prisutne u rješavanju problema Roma, a odnose se na nepostojanje relevantnih podataka o njihovom broju, stepenu obrazovanja, nezaposlenosti, stambenim potrebama i drugim demografskim pokazateljima, značajno će se prevazići realizacijom Programa evidentiranja i uspostave baze podataka o Romima u BiH, te dosljednom primjenom donesenih akcionih planova.

E 3. Djeca izbjeglice i povratnici

Iako su postignuti značajni rezultati na realiziranju odredbi Aneksa VII, još uvijek se blizu polovine, od ukupno 2,2 miliona izbjeglih i raseljenih osoba, nije vratilo svojim kućama.

Preostao je veliki broj izbjeglica, raseljenih osoba i ostalih osoba pogođenih ratnim sukobom, kojima i dalje treba trajno rješenje, među njima 125.000 raseljenih osoba, čiji je status potvrđen u *registraciji* iz 2005. godine. Mnogi od ovih ljudi su krajnje ugroženi i traumatizirani i žive u nehumanim uvjetima u *raseljenju*.

Nažalost, još uvijek i oko 2.700 obitelji živi u oblicima kolektivnog zbrinjavanja u BiH.

Također, mnogi se ne mogu vratiti, zato što je njihova prijeratna imovina uništena i nalazi se na listi onih, blizu 45.000 stambenih jedinica povratnika, koje čekaju na obnovu ili zato što teren u njihovim mjestima povratka nije očišćen od mina.

Mnogobrojne osobe, koje prije rata nisu posjedovale nikakvu imovinu, nisu ni imale priliku da iskoriste neki projekt, koji bi njima i njihovim obiteljima, omogućio iznalaženje trajnog rješenja.

Istovremeno, mnogobrojni povratnici, koji su se do sada vratili, suočavaju se s uvjetima, koji ugrožavaju mogućnost njihovog opstanka u mjestima povratka.

Postoji veliki nesrazmjer između ulaganja i stvarnih potreba za realiziranje strateških ciljeva iz *Strategije BiH za provedbu Aneksa VII DMS*.

Ekonomske prilike su oskudne, često nedostaje infrastruktura, uključujući električnu energiju, a njihov pristup pravima i uslugama, kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje i socijalna zaštita i penzije, ograničen je.

Nerijetko su ova ograničenja ukorijenjena u diskriminaciji, što je u suprotnosti sa principima postavljenim u Aneksu VII. U nekim slučajevima, primarnu poteškoću predstavlja izmijenjeno socijalno okruženje, u kome se nalaze brojne osobe, naročito mladi, koji tragaju za mogućnostima za višim obrazovanjem i zapošljavanjem u većim gradovima, a ne u ruralnim sredinama.

Zvaničnim statistikama, registrirano je preko milion povrataka u BiH, i to, oko 450.000 izbjeglica i oko 580.000 raseljenih osoba.

Od ukupno 1.025.011 registriranih povratnika,¹⁹ oko 72% vratilo se u FBiH, oko 26% u RS i oko 2% u Brčko distrikt BiH.

U nacionalnoj strukturi povratnika 62% su Bošnjaci, 13% Hrvati, 24% Srbi i 1% su ostali.

Službenim statistikama evidentirano je 465.733 tzv. „manjinskih“ povrataka. Stopa „manjinskih“ povrataka preračunata na osnovu procijenjenog broja osoba, koje su napustile svoja prijeratna prebivališta u odnosu na broj povratnika, u FBiH je 32%, a u RS 28,5%, pri čemu je stopa povrataka Bošnjaka u RS 35%, a Hrvata 8,5%.

¹⁹ Službene statistike UNHCR-a sa stanjem 31.12.2007. godine

Iako *Revidirana strategija BiH za provedbu Aneksa VII* Daytonskog mirovnog sporazuma nije posebno izdvojila potrebe djece u okviru predloženih mjera, posebno su navedene mjere, koje se odnose na potrebe djece i to naročito u **obrazovanju**. Bosna i Hercegovina potpisala je međunarodne sporazume iz oblasti obrazovanja, koji obavezuju državu da uspostavi određene obrazovne standarde. Ti sporazumi, općenito, promoviraju ista načela: pristup, dostupnost, prihvatljivost, efikasnost i službeno priznavanje diploma, nediskriminaciju, odsustvo segregacije u obrazovanju, te obavezu za održavanje i nastavak reforme.

U skladu sa Planom reforme obrazovanja²⁰ predstavljenim na sastanku Vijeća za provedbu mira (PIC) održanom u Bruxellesu 22. 11. 2002. godine, ministri obrazovanja u BiH su se obavezali na razvoj depolitiziranog, modernog i visokokvalitetnog obrazovnog sistema u BiH, u svim njegovim segmentima, s osiguranjem uvjeta za ostvarivanje jednakog prava na obrazovanje za sve, podrazumijevajući pritom, prije svega, osiguranje jednakog pristupa i jednakih mogućnosti učešća u odgovarajućem obrazovanju.

Na nivou BiH uspostavljena je koordinirajuća uloga državnih institucija u smislu usklađivanja planova entitetskih tijela vlasti i definiranja strategije na međunarodnom planu u područjima obrazovanja.

Slično kao i za oblast zdravstva, stvarna zakonska i institucionalna nadležnost za oblast obrazovanja u BiH je na nivou entiteta, kantona i Brčko distrikta BiH. Dok je, s jedne strane, ova nadležnost centralizirana na nivou Republike Srpske, s druge strane, nadležnost je za oblast obrazovanja unutar Federacije BiH, u institucionalnom i zakonskom smislu, podijeljena i uglavnom je na kantonima.

Politički utjecaj je prisutan na svim nivoima obrazovanja. Postojanje podijeljenosti na nacionalnoj osnovi u društvu utječe i na odabir škole i stvara dodatne prepreke povratničkoj i raseljenoj djeci. Djeca, raseljene osobe i povratnici, žive u teškim životnim uvjetima, a posebno povratnici u ruralnim dijelovima, tako da je znatan broj djece povratnika i dalje u obavezi dugog pješačenja do škola.

Zbog teških uvjeta dešava se da veliki broj djece povratnika završava školovanje, završivši ga s osnovnom školom. Prema Zakonu o izbjeglicama iz BiH i raseljenim osobama u BiH, ova djeca imaju pravo na obrazovanje. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH regulira ostala prava na obrazovanje.

Imajući u vidu sve veće potrebe obitelji povratnika za zadovoljavanjem obrazovnih potreba, ministar Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke i ministar prosvjete Republike Srpske, 5. 3. 2002. godine, potpisali su Privremeni sporazum o zadovoljavanju posebnih potreba i prava djece povratnika²¹. Zatim, nakon potpisivanja Privremenog sporazuma, svi ministri obrazovanja u BiH (entitetski i kantonalni) potpisali su, 13. 11. 2002. godine, Plan za provedbu Privremenog sporazuma. Uzimajući u obzir sve veći broj povratnika, njihovo ustavno pravo i pravo njihove djece na adekvatno obrazovanje, te imajući u vidu da se nedostatak adekvatnog obrazovanja u različitim analizama i studijama, navodi kao jedna od osnovnih prepreka za povratak, cilj Privremenog sporazuma bio je stvaranje uvjeta za uključivanje djece povratnika u škole širom BiH i osiguranje, istina privremenih, rješenja, koja će i kroz oblast školstva, jamčiti jednakopravnost svih konstitutivnih naroda u BiH. Posebno je bilo indikativno i štetno da u školskoj 2006./2007. godini, nije zabilježen napredak u provedbi Privremenog sporazuma.

U pregledu statističkih podataka o provedbi Privremenog sporazuma o djeci povratnicima iz 2005. godine, u Republici Srpskoj ukupan broj učenika povratnika 2005. godine bio je 7.026 (uglavnom Bošnjaci, manje Hrvati i Srbi), odnosno 4,12%, a u Federaciji BiH 30.606 (uglavnom Bošnjaci, manje Hrvati i Srbi), odnosno 8,59%.

---

²⁰ www.oscbih.org/document/26-cro.pdf

²¹ www.oscebih.org/document/29-cro.pdf

Teška ekonomska situacija predstavlja veliku prepreku kvalitetnom obrazovanju. S obzirom na to da nema uopće, ili nema dovoljno mehanizama za pružanje systemske potpore grupama povratnika, koje se nalaze u ekonomski posebno nepovoljnoj situaciji, posljedica toga je nedostatak motivacije, te prestanak školovanja, slabi rezultati i česti izostanci sa nastave.

Naglašena apatija, opće negativno raspoloženje i stavovi u društvu, posebno među povratnicima i raseljenim osobama zbog njihove nemogućnosti da utječu na poboljšanje situacije, i dalje ostaju izazov za angažiranje svih segmenata društva u obrazovanju – čini se da su povratnici roditelji, učenici, ali i nastavnici i drugi učesnici u procesu, uveliko nesvjesni važnosti ovog segmenta u društvu, kao i njihovog prava na obrazovanje, i u obrazovanju.

Rezultati na planu ostvarivanja socijalne zaštite povratnika, kao i penzijsko-invalidskog osiguranja – nažalost nisu zadovoljavajući. Teške ekonomske prilike, nedostatak posla, često diskriminatorski odnos prema povratnicima i zakašnjeli programi tzv. održivog programa, doveli su veliki broj povratnika na rub egzistencije i pojavu novog raseljavanja.²²

Mnogobrojne raseljene osobe i povratnici, nalaze se u stanju socijalne potrebe, suočeni sa veoma ozbiljnim egzistencijalnim problemima i često nepodnošljivim socijalnim položajem, kako u mjestima *raseljenja* (raseljavanja), tako i nakon povratka u svoja prijeratna prebivališta.

Uzroci se prepoznaju u nemogućnosti ostvarivanja kvalitetnih socijalnih prava povratnika zasnovanih na njihovim stvarnim potrebama, a naročito u godinama neposredno nakon povratka, odnosno u periodu njihove reintegracije.

Revidirana strategija BiH za provedbu Aneksa VII Daytonskog mirovnog sporazuma usvojena je na 47. sjednici Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH od 24. 6. 2010. godine.

ZAKLJUČAK:

U oblastima, kao što su: zdravstvo, socijalna zaštita i stanovanje, potrebe djece nisu posebno tretirane, tako da su njihove potrebe uključene kao potrebe njihovih porodica. Generalna ocjena je da su djeca raseljenih osoba i izbjeglica u težem ekonomskom i socijalnom položaju u odnosu na domaće stanovništvo.

F) Zaštita djece od mina

U Bosni i Hercegovini je od 1996. do 2006. godine od mina stradalo ukupno 1.576 stanovnika. Mjesečni prosjek broja žrtava je u zadnje dvije godine bio u neprekidnom opadanju i u 2004. godini iznosio je 4 do 5 žrtava stradalih od mina, mjesečno. U 2005. godini bilo je ukupno 19 žrtava mina. U zadnjih nekoliko godina najviše stradaju odrasli, dok se broj stradale djece značajno smanjuje. Većina područja, gdje su se nesreće desile, bila su obilježena, a glavni razlozi ulaska u sumnjiva područja egzistencijalne su prirode: sječa šume, ispaša stoke, lov, sakupljanje metala, te berba ljekovitog bilja. Podaci kojima raspolaže Centar za uklanjanje mina u Bosni i Hercegovini (BHMACH) o nastradalim od mina u periodu 2006. – 2007. godina, govore da se u periodu januar-decembar 2006. godine dogodilo ukupno 19 minskih nesreća, u kojima je stradalo 35 osoba, a u periodu 2007. godine, dogodilo se ukupno sedam minskih incidenata u kojima je povrijeđeno sedam osoba, od kojih su dvije smrtno stradale²³.

²² Helsinški komitet za ljudska prava u BiH, *Izveštaj o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovine, (januar-decembar 2007. godine)*

²³ Prilikom razmatranja inicijalnog izvještaja Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o pravima djeteta (CRC/C/11/Add.28) na 1030. i 1031. zasjedanju (CRC/C/SR. 1030 i 1031), koje je održano 19.5.2005.godine, a zaključna razmatranja usvojena na 1052. zasjedanju, koje je održano 3.6.2005.godine, Komitet o pravima djeteta je u dijelu izvještaja, koji se odnosi na djecu u oružanom sukobu, izrazio zabrinutost zbog informacije, da je od 1992.godine, do augusta 2000.godine, od mina nastradala ukupno 4.371 osoba, od čega oko 300 djece. Također, izrazio je zabrinutost zbog informacije da još uvijek ima milion neuklonjenih mina u oko 30.000 minskih polja širom BiH, od kojih se neka nalaze u blizini škola i dječijih igrališta, kao i zbog činjenice da, prema podacima Crvenog križa, svakog mjeseca 50 djece pati od posljedica ove situacije. Komitet je, nadalje, izrazio zabrinutost stanjem djece,

Pomoć žrtvama mina u Bosni i Hercegovini, među koje spadaju i djeca, predstavlja sveobuhvatan proces, koji uključuje medicinsku, psihološku, društvenu i ekonomsku komponentu u cilju potpune socioekonomske reintegracije žrtava mina u društvu.

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine na svojoj sjednici održanoj 12.10.2004. godine, usvojilo je dokument - *Strategija protuminskih akcija Bosne i Hercegovine*. *Strategija* predstavlja osnovni dokument za izvođenje operacija deminiranja finansiranog iz humanitarnih sredstava i drugih protuminskih akcija. Potreba za razvojem cjelovite *Strategije protuminskih akcija* u Bosni i Hercegovini proizašla je iz brojnih faktora koji utječu na odvijanje procesa deminiranja, a najvažniji su bili sljedeći: svijest građana o dugoročnoj opasnosti od mina i stvoreno široko javno mišljenje o problemu mina, nemogućnost obnove ekonomskih i prirodnih resursa zbog *zagađenosti* minama, spoznaja da osposobljenost domaćih kadrova i poznavanje situacije u pogledu mina, predstavlja preduvjet za dugoročno definiranje ciljeva i prepoznavanje najvažnijih projekata, definiranje politike, koju će provoditi državni organi Bosne i Hercegovine, jer države donatori i donatorske organizacije očekuju jasnu politiku protuminskih akcija. U ovoj *Strategiji* definiran je problem finansiranja aktivnosti predviđenih *Strategijom*, na način da su ekonomska situacija i razina budućeg ekonomskog razvoja države takvi, da će biti potrebna dugoročna potpora međunarodne zajednice i država donatora za period realizacije ove *Strategije*. U proteklom periodu državni organi BiH preuzeli su odgovornost za protuminske akcije i značajnije učestvuju u osiguravanju vlastitih sredstava za deminiranje, osiguranog donacijama. Oni učestvuju u razvoju strukture za upravljanje procesom tzv. *humanitarnog* deminiranja (iz sredstava donacija), u skladu s međunarodnim normama i stvaranjem pozitivne zakonske regulative.

ZAKLJUČAK:

Trenutno, stručni, ljudski i tehnički resursi, koji postoje u Bosni i Hercegovini, omogućavaju uspješnu realizaciju postavljenih ciljeva i planova.

G) Drugi vidovi zaštite djece

Djeca koja rade na ulici (prosjačenje)

U oblasti rada djece potrebno je razviti definicije i kriterije, te obrazovati stanovništvo u skladu sa *Konvencijom o pravima djeteta*. Bosna i Hercegovina trebala bi smanjiti broj djece koja rade (definicija rada u daljnjem tekstu).

Kada je u pitanju problem djece, koja rade na ulici, ovaj problem vezan je za ekonomsko iskorištavanje, koje se smatra prisilnim radom (prosjačenje), što je u izravnoj vezi sa siromaštvom i socijalnom isključenošću. Ovoj vrsti zloupotrebe najčešće su izložena romska djeca.

Skoro 6% djece u dobi od 5 do 14 godina, uključeno je u neku aktivnost dječijeg rada, gdje su dječaci značajno više uključeni u rad (7%) nego djevojčice (4%). U ruralnim sredinama djeca su značajno više uključena u rad (8%), dok je taj postotak u gradskim sredinama niži (2%). Značajna je razlika i između starosnih grupa – djeca u dobi od 5 do 11 godina više su uključena u rad (8%) u odnosu na stariju djecu od 12 do 14 godina, gdje je uključenost manja od 1%. Djeca, čije majke nemaju završen niti jedan stupanj obrazovanja, najviše su uključena u rad (9%).

Skoro 1% djece u dobi od 5 do 14 godina uključeno je u neki oblik *ekonomskog* rada van kuće (plaćeni ili neplaćeni). Oko 5% djece u istom uzrastu uključeno je u neki porodični posao. Niti jedno dijete nije imalo 28 sati rada sedmično, u kući, obavljajući neki porodični posao.

---

koja su žrtve oružanog sukoba, naročito u smislu posljedica po njihovo fizičko i psihičko stanje. U vezi s naprijed navedenim, Komitet je preporučio vlastima BiH da nastave s provedbom kampanje za podizanje nivoa svijesti o minama, da pokrene programe deminiranja, kao stvar od prioritetnog značaja i proširi psihološku i socijalnu pomoć djeci, koja su nastradala od eksplozije mine ili trpe druge posljedice oružanog sukoba.

Oko 6% učenika, koji idu u školu, uključeno je u neki oblik dječijeg rada, gdje su dječaci više uključeni (8%), nego djevojčice (5%). Učenici iz ruralnih sredina značajno su više uključeni u dječiji rad (9%) u odnosu na urbane sredine (2%),(izvor: MICS 2006).

	MICS pokazatelj		%
Dječiji rad	71	Dječiji rad	5,8
	72	Djeca koja idu u školu i rade	94,0
	73	Djeca koja rade i idu u školu	6,5

U smislu člana 32. (Ekonomsko iskorištavanje djece-uključujući dječiji rad) vrijedi isto pojašnjenje kao za član 18. u pogledu važeće zakonske regulative. Trenutno važeći Zakon o radu zadržao je zabranu zaključivanja ugovora o radu s osobama, koje nisu navršile 15 godina života, a za osobe između 15 i 18 godina života, propisan je uvjet da se mogu zaposliti, ako od ovlaštenog liječnika ili nadležne zdravstvene ustanove pribave potvrdu, kojom dokazuje opću zdravstvenu sposobnost za obavljanje tih poslova. Također, propisano je pravo na minimum od 24 radna dana godišnjeg odmora maloljetnom zaposleniku, a zadržana je i zabrana rada maloljetnika na naročito teškim fizičkim poslovima, radovima pod zemljom ili pod vodom, kao i na ostalim poslovima, koji bi mogli štetno i sa povećanim rizikom po zdravlje, utjecati na njegov život, odrastanje i moral, s obzirom na njegove psihofizičke osobine. Prekovremeni rad i noćni rad maloljetnih zaposlenika uopće nije dozvoljen. Za maloljetne zaposlenike u industriji, noćnim radom smatra se rad u vremenu između 19 sati uvečer i sedam sati ujutro idućeg dana, a za maloljetne zaposlenike, koji nisu zaposleni u industriji, to je rad u vremenu između 20 sati uvečer i šest sati ujutro idućeg dana. Predviđenim izmjenama i dopunama Zakona o radu ne zadire se u postojeća prava maloljetnih zaposlenika.

Nažalost, u Bosni i Hercegovini, pa tako i u Federaciji Bosne i Hercegovine još nije urađen popis stanovništva, koji bi bio osnova za izvođenje bilo kakvih drugih podataka o stanovništvu. Ovo podrazumijeva da je prikupljanje podataka o djeci puno nedostataka, tako da statistički podaci o dječijem radu ne postoje ili su u formi procjena i pretpostavki. Naime, pokretani su pojedini nevladini projekti, kao što je u 2007. godini pilot-projekt *DevInfo* (UNICEF), a u svrhu praćenja statističkih podataka i u vezi prava djece, koji bi, eventualno, pokazali provedbu predmetne Konvencije. Ovaj projekt napravio je dobre iskorake, te je pokrenuo značajne aktivnosti na lokalnom nivou – općina, kao i u smislu uspostave suradnje između općina i institucija u Bosni i Hercegovini, koje se bave problematikom i praćenjem stanja djece, ali iako je okarakteriziran kao uspješan, nije uspio u cjelini odgovoriti svojim zahtjevima.

Kao što je i naglašeno, ovaj problem je najčešće vezan za pripadnike romske populacije, premda je sve češća pojava prosjačenja i prisilnog rada na ulici i djece, koja nisu pripadnici romske populacije. Naprimjer, u novembru 2008. godine prema podacima Federalne uprave policije, evidentiran je ukupno 121 prekršaj prosjačenja. U odnosu na novembar 2007. godine, broj narušavanja javnog reda i mira počinjen prosjačenjem osoba svih starosnih uzrasta, veći je za 50 ili 70,4%. Na nivou Federacije Bosne i Hercegovine evidentirano je 808 maloljetnih osoba sklonih prosjačenju i to najviše osoba starosti od 7 do 14 godina – 277; od 15 do 16 godina – 230; od 17 do 18 godina 192, a do 7 godina stotinu djece. U nekim kantonima, kao što je Kanton Sarajevo, moglo bi se reći da je prosjačenje i povećano. Naime, glavni problem je što prosjačenje još uvijek predstavlja jedan od glavnih izvora prihoda u romskim porodicama, koje su društveno isključene i krajnje siromašne, pa ovo predstavlja način njihovog preživljavanja i borbe s ekstremnim siromaštvom. U kontekstu navedenog, pooštavanje prekršajnih sankcija ne može donijeti željene rezultate.

MUP RS u periodu od 2006. do 2010. godine (prvih 9 mjeseci) po ZJRM iz oblasti prekršaja član 26.(Prosjačenje), pokrenuo je ukupno 80 ZPP i to:
2006. god. 12 ZPP;
2007. god. 4 ZPP;

2008. god. 7 ZPP;
2009. god. 36 ZPP;
2010. god.(prvih 9 mjeseci) 21 ZPP.

Na području CJB Banja Luka, u periodu od 2002. godine, do oktobra 2010. godine, po problematiki, koja se odnosi na prosjačenje, čl. 26. ZJMR RS, ostvareni su sljedeći rezultati:

- Evidentirano prekršaja-560;
- Prekršajni nalozi-313;
- Zahtjeva za pokretanju prekršajnog postupka-247.

Aktivnosti u pogledu prosjačenja poduzimane su u ovisnosti o potrebi.

Akcija vezana za ovu problematiku organizirana je 15.4.2010. godine, i imala je prvenstveno zadatak jačanja suradnje sa predstavnicima lokalnih i organa RS, nadležnih za ovu oblast.

Aktivnosti su realizirane u suradnji predstavnicima Centra za socijalni rad, predstavnicima Terenskog centra za strance, udruženjima romskih zajednica, a u pojedinim općinama o ovoj problematiki raspravljalo se i na forumima sigurnosti.

Problem prosjačenja je u najvećoj mjeri izražen na područjima Banje Luke i Prijedora, dok je u drugim gradovima izražen u manjoj mjeri i nije evidentirana ova pojava. Najčešće se radi o osobama sa područja Republike Srbije.

Na području CJB Bijeljina u periodu od 2002. do 2010. godine, kontinuirano je provedena akcija pod nazivom: „Prosjak“ sa ciljem sprečavanja prosjačenja, odnosno sprečavanja činjenja navedenog prekršaja i sankcioniranja počinitelja.

Pojačane aktivnosti u pogledu ove problematike provode se po saznanju da postoji organizirana grupa prosjaka ili da ih ima u većem broju, te da se radi na pitanju suzbijanja prosjačenja, što je stalni i konkretni zadatak policijskih i drugih službi. S obzirom na to da je navedena problematika najviše izražena na području općine Bijeljina, s tim u vezi, u periodu od 2007. godine, do danas provedeno je ukupno 17 akcija po JRM, a čiji je osnovni cilj bio sankcioniranje prekršaja po članu 26. ZJRM RS, u periodu od 2002. do 2010. godine evidentirano je 286 prekršaja po navedenom članu i Zakonu, kao i članu 22. po ZJRM (do stupanja na snagu novog Zakona 2006. godine).

Prilikom provedbe ovih aktivnosti ostvarena je suradnja sa nadležnim centrima za socijalni rad, u slučajevima gdje se kao prosjaci pojavljuju osobe, koje su njihovi štíćenici, te u domovima zdravlja i na Osnovnom sudu (Odjel za prekršaje).

Također je ostvarena suradnja s udruženjima Roma, koja su registrirana na ovom području, iz razloga što je većina osoba, koje se bave prosjačenjem, uglavnom romske nacionalnosti. Prosjačenjem se bave osobe, koje dolaze sa područje Tuzle i Brčkog i područja R.Srbije i R.Hrvatske.

Sankcioniranje tih osoba ne ostvaruje svoj cilj zato što one ne plaćaju kazne, koje su im izrečene, teško ih je pronaći na adresi stanovanja i slično.

(CJB Doboje) U vremenskom periodu od 1.1.2002. godine do 1.1.2010. godine, policijski službenici ovog Centra su evidentirali ukupno 99 narušavanja ZJRM, koje je izvršeno prosjačenjem (iz člana 26.) , te su u ovim slučajevima inicirana pokretanja prekršajnog postupka i izdavanje prekršajnih naloga protiv više osoba.

U ovom periodu provedeno je više akcija na sprečavanju i otkrivanju prosjačenja.

U toku realiziranja ovih mjera, ostvarena je suradnja sa centrima za socijalni rad, komunalnom policijom, nadležnim osnovnim sudovima (odjeli za prekršaje), kao i predstavnicima općina i organima lokalne samouprave.

Prekršaj prosjačenja najčešće vrše osobe romske nacionalnosti, evidentirane su i zloupotrebe djece u navedene svrhe.

Najveći je problem, koji se javlja u ovoj oblasti, neadekvatno sankcioniranje izvršilaca prekršaja od strane sudova, nepostojanje instrukcija o postupanju s oduzetim predmetima, odnosno novcem, koji se oduzima prilikom prosjačenja.

Na području CJB Istočno Sarajevo u periodu od 2002. do 2010. godine, evidentirano je devet prekršaja iz člana 26. ZJRM RS .

Suradnja u rješavanju ove problematike realizira se sa komunalnom policijom i ta suradnja je u najvećoj mjeri preventivnog karaktera.

(CJB Trebinje) U toku 2002. godine, PS Trebinje je u skladu sa ZJRM podnio tri zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, kojim je obuhvaćeno devet osoba.

Sve osobe bile su romske nacionalnosti, iz Republike Srbije jedna iz Trebinja.

U 2003. godini podnesena su četiri zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, kojim su obuhvaćene četiri osobe.

Tri osobe bile su romske nacionalnosti, i to dvije osobe sa područja Trebinja i dvije osobe sa područja R.Srbije.

U 2004. godini nisu evidentirani slučajevi prosjačenja.

U 2005. godini nisu evidentirani slučajevi prosjačenja.

U 2006. godini podnesena su tri zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka i to prema dvije osobe sa područja R.Srbije i jednoj osobi sa područja Brčko distrikta BiH.

U 2007. godini nisu evidentirani slučajevi prosjačenja.

U 2008. godini nisu evidentirani slučajevi prosjačenja.

U 2009. godini prema četiri osobe izrečeni su prekršajni nalozi zbog prosjačenja. Sve osobe bile su romske nacionalnosti sa područja općine Trebinje.

U 2010. godini izdato je sedam prekršajnih naloga osobama romske nacionalnosti sa područja Federacije BiH i Trebinja.

Stanje u FBiH po kantonima

Jedan od sve izraženijih problema sa kojima se suočavaju građani na području Unsko – sanskog kantona predstavlja prosjačenje, koje je prisutno na javnim mjestima, gdje se okuplja veći broj građana, pred stambenim i pred trgovačkim objektima. Trenutno MUP USK ne raspolaže tačnim podatkom o broju djece, koja *rade* na ulici ili su uključena u prosjačenje na ulicama, odnosno radi se o sporadičnim slučajevima prosjačenja uz prisustvo roditelja, tako da je teško dokazati da se radi o konkretnom prosjačenju djece. Prilikom ovakvih slučajeva roditelji su zajedno sa djecom pozivani u službene prostorije MUP-a USK, gdje su obavljani razgovori u prisustvu radnika Centra za socijalni rad, koji su dalje preuzimali brigu i staranje nad ovom djecom i njihovim porodicama. Po pitanju rješavanja problematike prosjačenja, pripadnici MUP-a USK redovno u okviru svojih nadležnosti poduzimaju mjere i radnje u cilju sprečavanja prosjačenja na tom području, (lišenjem slobode, te sankcioniranjem počinjenih prekršaja iz oblasti zakona o *JRM-u*). U kontaktima sa građanima apelira se da prosjacima ne treba davati milostinju (ne davati novac na ulici). Pretpostavka je da postoji i organizirano prosjačenje sa kojim se susrećemo pretežno na javnim skupovima (otvaranje džamija, vjerski praznici, itd.) gdje nam pristižu takve osobe, koje veoma često dovode maloljetnike, navodeći ih na prosjačenje. To su pretežno osobe iz drugih općina tj. kantona.

Kako bi se spriječilo prosjačenje, kao i navođenje maloljetnih osoba na prosjačenje, potrebna je adekvatnija i kvalitetnija suradnja svih nadležnih organa, kao i javnih ustanova. Kako se prosjačenje u širem smislu smatra zlostavljanjem djece, trebalo bi se intenzivnije uključiti, tj. pojačati aktivnosti po pitanju sklanjanja djece s ulica, a kažnjavati one koji ih eksploatiraju. Uglavnom su to njihovi roditelji, protiv kojih se podnosi zahtjev za pokretanje prekršajnih postupaka (za počinjenje prekršaja iz oblasti zakona o JRM). Problem prosjačenja teško je

iskorijeniti, ali se svakodnevno kroz rad policijskih službenika na terenu utječe na njegovo smanjenje.

Ministarstvo unutarnjih poslova Tuzlanskog kantona vodi evidenciju za osobe protiv kojih je podnesen Prekršajni nalog i Zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka, dok se ne vodi evidencija o starosnoj strukturi samih počinitelja, odnosno djece koja prosjače, s obzirom na to da je u Zakonu o prekršajima FBiH navedeno da se prema maloljetniku, koji u vrijeme izvršenja prekršaja nije navršio 14 godina života, ne može pokrenuti niti voditi prekršajni postupak, a upravo u toj dobi je najviše djece koja prose. Ministarstvo unutarnjih poslova TK u suzbijanju pojave prosjačenja, odnosno zloupotrebi djece u svrhu prosjačenja, donijelo je u 2010. godini Operativni plan mjera i aktivnosti na suzbijanju prosjačenja na području TK u cilju dokumentiranja krivičnog djela: „Zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika“ iz člana 219. KZ FBiH.

Na nivou Zeničko-dobojskog kantona kroz projekt: „Rad policije u zajednici“ provedena je akcija pod nazivom: „Stop dječijem prosjačenju“, gdje je sačinjen konkretan plan rada, te se sa centrima za socijalni rad provode akcije na suzbijanju i prevenciji dječijeg prosjačenja.

Vežano za vidove zaštite djece, MUP Kantona 10 raspolaže podacima da djeca romske nacionalnosti sa područja Zeničko-dobojskog kantona povremeno dolaze prosjačiti na područje tog Kantona, ali ne raspolaže se podacima, koji se odnose na broj djece, koja rade na ulici ili prose.

MUP Posavskog kantona ne raspolaže podacima o broju djece, koja rade na ulicama ili prose, jer je to ovdje izuzetno rijetka pojava, ponekad se radi o prosjačenju, ali se radi uglavnom o pojedinačnim i izoliranim slučajevima i uvijek se radi o djeci romske pripadnosti, koja potječu iz romskih zajednica sa drugih područja BiH, jer na području tog Kantona, ne živi niti jedna romska zajednica, osim nekoliko pojedinačnih obitelji, koje se ne bave prosjačenjem ili sličnim poslovima.

ZAKLJUČAK:

Iako su radnim, kao i krivičnim zakonodavstvom, zabranjeni i sankcionirani svi oblici dječijeg rada, problem prosjačenja djece na ulicama, kao oblik iskorištavanja djece kroz rad, i dalje je prisutan.

Trgovina djecom

Bosna i Hercegovina je, kada se radi o trgovini ljudima, uglavnom ocijenjena kao država tranzita ili odredišta za žrtve koje dolaze iz država Istočne Evrope (uglavnom Ukrajine, Moldavije, Rumunije) u proteklih nekoliko godina je sve učestaliji problem trgovine osobama ženskog spola, koje se vrbuju u lokalnom okruženju, u cilju seksualne eksploatacije u drugim dijelovima države. Broj identificiranih žrtava trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije u stalnom je opadanju. Međutim, u 2007. godini, iako je broj identificiranih žrtava trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije najniži, otkad se sistematski prati razvoj ovog fenomena, broj građanki Bosne i Hercegovine koji su identificirane, kao žrtve trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije, unutar granica Bosne i Hercegovine, po prvi put je premašio broj identificiranih stranih žrtava trgovine ljudima. Posebno je zabrinjavajuća činjenica da je od ukupnog broja identificiranih žrtava, 44% maloljetnih osoba, (a sve su iz Bosne i Hercegovine). Također, sporadično su registrirani i slučajevi trgovine ljudima u svrhu prisilnog rada, ugovorenih brakova, organiziranog prosjačenja, koje je, prije svega, usputna pojava aktualnog stanja siromaštva u državi. Broj djece koja radi na ulicama je u konstantnom porastu, što je rezultat nedostatka efikasnog mehanizma zaštite od strane relevantnih institucija, posebno među romskom populacijom.

Prema dosadašnjim pokazateljima, od faktora koji uzrokuju i pospješuju prisustvo trgovine ljudima, u Bosni i Hercegovini prisutni su: nasilje u porodici; neravnopravan položaj spolova i nasilje zasnovano na spolu; nasilje nad djecom; siromaštvo; veoma loš ekonomski i socijalni položaj manjinskih naroda, posebno Roma; još uvijek veliki broj interno raseljenih osoba i izbjeglica. Kao dodatni faktor prisutan je i nizak nivo svijesti o prisustvu fenomena trgovine ljudima, njegovih uzroka, posljedica i načina sprečavanja i otklanjanja posljedica. S tim u vezi,

tokom 2007. godine, Ured državnog koordinatora je u suradnji sa Caritasom BiH proveo kampanju za podizanje nivoa svijesti javnosti, koja je bila usmjerena prema potencijalnim emigrantima, pretežno mladim ljudima u potrazi za poslom van Bosne i Hercegovine.²⁴

S obzirom na to da je problem trgovine ljudima veoma kompleksan, često dolazi do grešaka u identificiranju potencijalnih žrtava. Također, bitno je da svi profesionalci, koji učestvuju u borbi protiv trgovine ljudima, znaju razliku između dobrovoljne prostitucije i trgovine ljudima. Postojeći sistemi socijalne podrške i zaštite, ne zadovoljavaju potrebne standarde za pružanje posebne socijalne podrške i zaštite, kako za strane, tako i za žrtve trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine. Programi pružanja pomoći žrtvama moraju biti prilagođeni, kako bi pružali dugoročne usluge reintegracije, potrebne svim žrtvama, koje se ne pružaju na kontinuiran način, kao što su, naprimjer, obrazovanje i stručna edukacija, psihosocijalno savjetovanje i psihosocijalna zaštita, pronalaženje posla i nadzor, dugoročna podrška oko smještaja. Tokom 2007. godine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i tematska grupa za zaštitu žrtava i svjedoka - žrtava trgovine ljudima kreirali su: „Pravila o zaštiti žrtava trgovine ljudima i svjedoka-žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine“, a Vijeće ministara Bosne i Hercegovine ih svojom Odlukom usvojilo.²⁵ Pravila definiraju obaveze i način djelovanja svih nadležnih institucija, što se odnosi na proces identifikacije, upućivanja i pružanja pomoći žrtvama trgovine ljudima, državljanima Bosne i Hercegovine. Pravila, također, predlažu formiranje specijalnog državnog fonda za programe, čija je namjena reintegracija domaćih žrtava trgovine ljudima, s obzirom na to da je dugoročno osiguranje finansijskih sredstava za provedbu reintegracijskih programa i dalje najveći problem u zaštiti žrtava trgovine ljudima, te da ovisno o području, iz kojeg dolaze žrtve trgovine ljudima, nemaju istu mogućnost da prime pomoć i zaštitu istog nivoa. Neophodno je razviti sistem pružanja besplatne zdravstvene zaštite žrtvama trgovine ljudima i njihovoj djeci, kako stranim, tako i državljanima Bosne i Hercegovine. Potrebno je osigurati dodatnu podršku ostalih vladinih ureda, koji bi mogli finansirati pružanje ovih usluga kroz postojeće organizacije ili preuzeti na sebe pružanje određenih vidova pomoći žrtvama trgovine ljudima, ako se pojavi potreba za tim.

Porastom trgovine državljanima Bosne i Hercegovine unutar granica Bosne i Hercegovine, agencije za provedbu zakona suočile su se sa novim izazovima na polju identifikacije i istraživanja zločina vezanih za trgovinu ljudima, s obzirom na to da se oni sve više odvijaju na mnogo prikriveniji način na privatnim i tajnim lokacijama, od strane manjih grupa počinilaca, za razliku od većih grupa organiziranih kriminalaca koji su u tome učestvovali u ranijim periodima, eksploatirajući žrtve na mnogo otvoreniji način u noćnim barovima i sličnim objektima. Postupak prepoznavanja žrtava trgovine ljudima, posebno maloljetnih osoba, postao je najrelevantniji problem sa kojim se suočavaju profesionalci. U postupku identifikacije neophodno je primjenjivati jednake standarde na žrtve trgovine ljudima, kao i na žrtve drugih, ozbiljnih kriminalnih radnji. U proteklom periodu većina aktivnosti usmjerenih na istraživanje krivičnih djela trgovine ljudima bila je usmjerena na slučajeve seksualne eksploatacije. Međutim, u 2007. godini, po prvi put je procesuiran slučaj trgovine ljudima u svrhu prosjačenja, pred Sudom Bosne i Hercegovine, u kojem je izrečena osuđujuća presuda. U sljedećem periodu bit će neophodno pojačati aktivnosti na istraživanju i procesuiranju krivičnih djela trgovine ljudima u svrhu prisilnog rada, organiziranog prisilnog prosjačenja, ugovorenih brakova, kao i krivičnih djela, koja mogu pogodovati trgovini ljudima, ili se mogu direktno ili indirektno povezati sa trgovinom ljudima, poput dječije pornografije i pedofilije. Na kraju, još uvijek postoje problemi, nejasnoće i sukobljavanja u nadležnostima, koja se javljaju kod krivičnih djela vezanih za trgovinu ljudima, kada se procesiraju unutar pravnih okvira, odnosno kroz ovlasti na entitetskom nivou. Također, potrebno je uložiti napore da se izgradi efikasan sudski sistem, koji će oduzimanjem protupravno stečene imovine dodatno obeshrabrivati trgovce ljudima, a koji će za žrtve trgovine ljudima, kojima se naknada ne može osigurati kroz sudski postupak i od oduzete imovine trgovaca, pronaći mogućnost naknade od strane države, kroz poseban fond za pomoć žrtvama.

²⁴ Za detaljnije informacije vidjeti Izvještaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH u 2007. godini

²⁵ „Službeni glasnik BiH“, broj 66/07

Na osnovu procjene provedenih mjera i aktivnosti iz Akcionog plana za razdoblje 2005.-2007., krajem 2007. godine, sačinjen je novi Državni akcioni plan. Novi plan sadrži čitav niz ciljeva u oblastima okvira potpore, prevencije, zaštite žrtava i žrtava svjedoka, te kaznenog gonjenja za sljedećih pet godina (2008.-2012.), s obzirom na to da je ustanovljeno da je za provedbu nekih aktivnosti potreban duži vremenski period.

ZAKLJUČAK:

Izveštaj Bosne i Hercegovine o provedbi Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta, o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji, prezentiran je Komitetu 16. 9. 2010. godine. S obzirom na to da su nakon prezentacije Bosni i Hercegovini dostavljena Zaključna razmatranja i preporuke nadležnog Komiteta, njih je potrebno ugraditi u Akcioni plan za djecu BiH za period 2011. – 2014. godina.

Maloljetničko prijestupništvo

Reforma pravosudnog sustava za maloljetničko prijestupništvo u BiH predstavlja jedan od ključnih uvjeta za integraciju BiH u Evropsku uniju.

Budući da maloljetničko prijestupništvo u Bosni i Hercegovini bilježi porast, uz sve češću pojavu izvršenja kaznenih djela od strane maloljetnih počinioca, koja za posljedicu imaju tragičan ishod, ukazala se potreba da vlasti Bosne i Hercegovine donesu jedan sveobuhvatan dokument s utvrđenim aktivnostima i rokovima izvršenja za nadležne institucije, na svim razinama vlasti, u cilju preventivnog djelovanja i uopće, dugoročnijih rješenja u pogledu suzbijanja maloljetničkog prijestupništva u Bosni i Hercegovini²⁶.

Kao odgovor na problem maloljetničkog prijestupništva i izraz odgovornosti institucija i tijela vlasti u BiH u pogledu izvršenja međunarodno preuzetih obaveza iz međunarodnih dokumenata iz oblasti ljudskih prava, naročito dokumenata, koji tretiraju pitanje maloljetničkog prijestupništva, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine 2006. usvojilo je *Strategiju protiv maloljetničkog prijestupništva u BiH*.

Strategija predviđa poduzimanje takvih mjera i akcija, kojima će postojeća zakonska i institucionalna rješenja biti usklađena s međunarodnim standardima iz ove oblasti, koji su utvrđeni UN-ovom *Konvencijom o pravima djeteta*, *Osnovnim pravilima UN-a o provedbi maloljetničkog pravosuđa* (Pekinška pravila), *Osnovnim pravilima UN-a za alternativne kaznene mjere* (Tokijska pravila), *Rezolucijom UN-a o provedbi maloljetničkog pravosuđa* (Bečke smjernice), *Smjernicama UN-a za prevenciju maloljetničkog prijestupništva* (Rijadske smjernice), *Pravilima UN-a za zaštitu maloljetnika lišenih slobode*, itd.

Rješenja utvrđena *Strategijom*, koja zahtijevaju reviziju i poboljšanje postojećeg stanja, odnose se na uvođenje zakonskih mogućnosti preusmjeravanja za lakša kaznena djela i prijestupnike, koji po prvi put krše zakon, angažiranje civilnoga društva u programima prevencije, jasno definiranje mogućnosti zatvaranja maloljetnika u za to određene ustanove, kao i da se ova mjera koristi kao mjera posljednjeg izbora. Tu je i uvođenje mogućnosti nadzora i kontrole izvršenja kaznenih sankcija, uvođenje obaveze stalne edukacije profesionalaca, koji rade s maloljetnim prijestupnicima, provedba odgojnih preporuka, definiranje trajanja tzv. *zavodskih* mjera i definiranje uvjeta nadzora nad maloljetnim pritvorenicima od strane sudija za maloljetnike.

Strategija protiv maloljetničkog prijestupništva za Bosnu i Hercegovinu, koja je usvojena 2006. godine, počela se primjenjivati od 8. 5. 2008. godine, kada je odlukom Vijeća ministara BiH imenovano Koordinacijsko tijelo za praćenje provedbe aktivnosti iz navedenog strateškog dokumenta.

---

²⁶ Ključne aktivnosti koje su prethodile usvajanju *Strategije protiv maloljetničkog prijestupništva u Bosni i Hercegovini* istraživanja su iz kojih su pristekle dvije studije o analizi situacije na polju maloljetničkog prijestupništva u Bosni i Hercegovini i to Simpozij BiH o maloljetničkom prijestupništvu iz oktobra 2003. i Završni sastanak simpozija iz decembra 2003.

Koordinacijsko tijelo je stručno savjetodavno tijelo, koje ima ovlaštenja za iniciranje i praćenje dogovora sa predstavnicima nadležnih institucija u BiH, entitetima i Brčko distriktu BiH, o provedbi, nadzoru i izvještavanju o predloženim strateškim aktivnostima iz pet strateških ciljeva sadržanih u *Strategiji protiv maloljetničkog prijestupništva*: zakonodavstvu, alternativnim mjerama, prevenciji, institucionalnom tretmanu i primjeni u praksi krivičnog zakonodavstva za maloljetnike.

Koordinacijskim tijelom koordinirali su predstavnici Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, uz punu suradnju sa predstavnicima Ministarstva sigurnosti BiH i Ministarstva pravde BiH. Za provedbu pet strateških ciljeva imenovane su radne grupe unutar svakog strateškog cilja, kojim koordiniraju predstavnici Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, Ministarstva pravde i Ministarstva sigurnosti.

U radu Koordinacijskog tijela i radnih grupa uključeni su i stručnjaci, odnosno potrebni eksperti iz oblasti pravosuđa za maloljetnike, ministarstava unutarnjih poslova, Ministarstva pravde, Ministarstva rada i socijalne politike, ministarstava zdravlja i socijalne zaštite entiteta, Odjela socijalne zaštite i zdravlja Brčko distrikta BiH, Pravosudne komisije Brčko distrikta BiH, rukovodilac Disciplinskog centra za maloljetnike, Sarajevo i predstavnici nevladinog sektora u Bosni i Hercegovini.

Koordinacijsko tijelo u skladu s aktivnostima unutar pet strateških ciljeva ostvarilo je i potrebnu suradnju sa nevladinim sektorom u BiH, s uključenjem nevladinog sektora za angažman unutar pet strateških ciljeva za izvršenje aktivnosti predviđenih unutar zakonodavstva, alternativnih mjera, prevencije, institucionalnog tretmana maloljetnika, te primjene krivičnog zakonodavstva za maloljetnike, u praksi.

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (s obzirom na to da nije donesen na državnom nivou) u RS je usvojen 25. 1. 2010. godine, a u FBiH nalazi se u proceduri usvajanja.

Eksperti koji učestvuju u radu Koordinacijskog tijela, odnosno sudije i tužitelji oba entiteta, sačinili su **Uredbu za primjenu odgojnih mjera prema maloljetnicima**, koja normira institut medijacije za maloljetne počiniocce krivičnih djela. Vlada Federacije BiH usvojila je u januaru 2009. godine Uredbu za primjenu odgojnih mjera za maloljetne počiniocce krivičnih djela, a Republika Srpska, u januaru 2010. godine.

Koordinacijsko tijelo uputilo je tri urgencije Vladi Brčko distrikta BiH i Pravosudnoj komisiji Brčko distrikta BiH, da pokrenu aktivnosti za razmatranje i usvajanje ponuđenog teksta Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku i Uredbe za primjenu odgojnih mjera za potrebe Brčko distrikta BiH.

No, finansijska podrška za provedbu *Strategije* izostala je na svim nivoima vlasti, kao i za rad i angažman Koordinacijskog tijela.

Zahvaljujući angažmanu MLJPI podrška za provedbu *Strategije* dobijena je od Ambasade Republike Italije na polju edukacije, prvenstveno članova Koordinacijskog tijela, (kroz dva studijska putovanja u Milano i Rim), profesionalaca koji rade sa djecom, koja su u sukobu sa zakonom (policija, tužilaštvo, sud, centri za socijalni rad), te načinima informiranja javnosti o dobrim rezultatima primjene alternativnih modela rada. Ambasada Republike Italije podržala je u okviru istog projekta: *Ojačavanje maloljetničke pravde u Bosni i Hercegovini*, prvu fazu naučnoistraživačkog projekta (juni 2009. – mart 2010.) Prva faza je rezultirala izvještajem pod naslovom: „Izvršenje alternativnih mjera za maloljetnike: pravni, institucionalni i praktični problemi“.

Tokom septembra 2010. godine počela je realizacija druge faze navedenog projekta, u kome će se osnovni ciljevi konkretizirati i analizirati, te ispitivati postojanje prakse primjene alternativnih

mjera za maloljetnike u Sarajevu i Banjoj Luci, kroz institucije socijalne zaštite, pravosuđa, obrazovanja, i nevladinih organizacija, utvrđivati resursi za izvršenje, praćenje i izvještavanje o primjeni alternativnih mjera za maloljetne prijestupnike, otkrivati stvarni i potencijalni problemi u izvršenju alternativnih mjera za maloljetnike u Sarajevu i Banjoj Luci u institucijama socijalne zaštite, pravosuđa, obrazovanja i nevladinih organizacija i na kraju, razraditi način provedbe alternativnih mjera za maloljetne prijestupnike. Istraživanje je povjereno Centru za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu, iz Sarajeva.

Uspjeh Koordinacijskog tijela, koji zaslužuje posebnu pažnju, je razvoj mreže institucija na svim nivoima vlasti i povezivanje sa radom nevladinog sektora i akademske zajednice.

Rad Koordinacijskog tijela u 2008. i 2009. godini podržao je UNICEF i zajedničkim nastojanjima KTMP-a i UNICEF-a osigurana su donatorska sredstva za projekt: „**Zaštita djece izložene riziku i djece u kontaktu sa pravosudnim sistemom u BiH**“, koji će se provoditi u periodu od 2010. do 2013. godine.

U okviru gore navedenog projekta u 2010. godini, aktivnosti su bazirane na podršci razvoju zakonodavstva i politika u pogledu dječijeg pravosuđa, u skladu sa međunarodnim standardima.

- Izvršena je procjena sistema maloljetničkog prijestupništva, a finalni izvještaj očekuje se u januaru 2011. godine.
- Izvršena je tehnička podrška razvoju nacрта relevantnih podzakonskih akata maloljetničkog pravosuđa u skladu sa međunarodnim standardima, UNICEF je dao svoju podršku radu Ministarstva pravde RS u ovoj oblasti. Izrađena su tri pravilnika i jedan priručnik za edukaciju, a sve ove publikacije vezane su za primjenu Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u RS:
  1. Pravilnik o primjeni posebnih obaveza prema maloljetnim počiniocima;
  2. Pravilnik o primjeni odgojnih preporuka;
  3. Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti;
  4. Program edukacije;
  5. Priručnik o stručnom usavršavanju osoba, koje rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece.

Podrška Stručnom timu za izradu novog strateškog dokumenta za period 2011. – 2014. i podrška radu na aktivnostima analize primjene *Strategije 2006. – 2010.*

Podrška razvoju i provedbi alternativnih mjera prilikom postupanja sa djecom u kontaktu sa pravosudnim sistemom; – Na devet lokacija kroz međusektorski integrirani pristup, došlo je do određenog zastoja prilikom odabira projektnih lokacija, a što je dovelo do kašnjenja (nekoliko mjeseci), sa početkom planiranih aktivnosti, dok je Mostar zamijenjen Zenicom. Izabrane su dvije nevladine organizacije, kao najkompetentnije da provedu ove aktivnosti na devet odabranih lokacija: *Zdravo da ste* – Banja Luka i *Biro za ljudska prava* - Tuzla. Provedba projekta s ova dva NVO-a počela je od kraja jula 2010. godine.

Uspostavljene su i održavane projektne upravljačke strukture na lokalnom nivou (devet lokacija), a početkom septembra 2010. sastavljene su općinske radne grupe, koje su odobrene od strane načelnika općina, a nakon toga su održana dva treninga sa fokusom na opis i metodologiju projekta, odnosno na planiranje i organizaciju projektnih aktivnosti. Formirane općinske radne grupe, u suradnji sa dva NVO-a, posvetile su se prikupljanju podataka potrebnih za izradu općinskih situacijskih analiza. Na osnovu situacijskih analiza bit će izrađeni općinski akcioni planovi (početkom 2011.), čiji cilj će biti podrška organizaciji i primjeni alternativnih mjera na općinskom nivou (druga polovina 2011. i 2012. god.).

U okviru projekta: „Zaštita djece izložene riziku i djece u kontaktu sa pravosudnim sistemom u BiH“, završene su i aktivnosti izrade novog strateškog dokumenta, u čiju izradu su bili uključeni predstavnici Stručnog tima, a čijim radom su koordinirali predstavnici Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH. Za koordinaciju Stručnog tima u izradi novog strateškog dokumenta

zadužen je predstavnik akademske zajednice, sa međunarodnim i lokalnim iskustvom na polju izrade strateških dokumenata iz domena krivičnog pravosuđa i uopće, provedbe zakona.

Novi strateški dokument, kojim bi se tretirala nepoželjna ponašanja mladih, koja sve više uznemiravaju javnost BiH, nosi radni naslov: DJECA U SUKOBU SA ZAKONOM U BOSNI I HERCEGOVINI 2011. – 2014. (STRATEŠKO USMJERAVANJE AKTIVNOSTI), koncipiran je kao početna inicijativa, koju Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine upućuje Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, najavljujući tako finalizaciju okvira za strateško usmjeravanje aktivnosti na polju sve izraženijeg problema djece u sukobu sa zakonom u Bosni i Hercegovini. U cilju provedbe ovog Okvirnog strateškog dokumenta, njegove provedbe i praćenja efekata same provedbe, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine upućuje, istovremeno, inicijativu Vijeću ministara Bosne i Hercegovine za formiranje Tima za praćenje *Strategije*, koji će rukovoditi svim aktivnostima u periodu njene provedbe. Kao neposredan resurs za definiranje ovog strateškog dokumenta, poslužila je *Strategija za borbu protiv maloljetničkog prijestupništva u Bosni i Hercegovini 2006.-2010.*, kao i slične strategije donesene u drugim državama, naročito u onima iz neposrednog okruženja. Cjelokupna aktivnost finansijski je podržana od strane UNICEF-a Bosne i Hercegovine.

ZAKLJUČAK:

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine u okviru programskih zadataka za 2010. godinu započelo je aktivnosti na izradi novog strateškog dokumenta u oblasti maloljetničkog prijestupništva, odnosno pravosuđa, za maloljetnike u Bosni i Hercegovini, za period 2011.-2014. godina. Ovim strateškim dokumentom planirano je utvrditi aktivnosti resornih institucija na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, po pitanju problematike „djece u sukobu sa zakonom”, odnosno, podržati proces donošenja akcionih planova i nastavka već započetih aktivnosti u okviru prethodne *Strategije protiv maloljetničkog prijestupništva u BiH za period 2006.-2010. godina*, koje nisu izvršene u planiranom periodu. Osnovni razlog nerealiziranih strateških ciljeva, mjera i aktivnosti, leži u činjenici da je prethodni strateški dokument BiH (2006.-2010.) počeo s provedbom sa dvije godine zakašnjenja.

Suzbijanje nasilja nad djecom

Sadašnja praksa i rezultati istraživanja provedenog 2004. godine u BiH, pokazuju da je, kada je u pitanju suzbijanje nasilja nad djecom u BiH, uočen niz problema u pogledu uspostave održivog sistema finansiranja socijalne i dječije zaštite, uspostave novih institucija i stručnih službi namijenjenih isključivo djeci, uvođenja novog profesionalnog standarda rada, uvođenja jedinstvenog sistema prikupljanja podataka i jasnog definiranja korisnika prava na zaštitu i rehabilitaciju.

Jedan od ključnih problema za efikasno suprotstavljanje nasilju nad djecom u BiH je svakako to, što ne postoji jedinstveni standard, niti razvijen adekvatan sistem za vođenje evidencije o slučajevima nasilja nad djecom.

S tim u vezi, rad policije i pravosuđa, ali i ostalih nadležnih institucija, otežan je zbog nepostojanja jedinstvene baze podataka o nasilju nad djecom i počiniocima nasilja nad djecom u BiH. Potreba za formiranjem jedinstvene baze podataka o nasilnicima i žrtvama nasilja treba biti propisana podzakonskim aktima, kojima će se sve nadležne institucije obavezati na vođenje ovakve evidencije, na osnovu propisanih obrazaca i prema jedinstvenom kriteriju.

Trenutno važećim zakonima u BiH utvrđena je obaveza prijavljivanja bilo kojeg oblika nasilja nad djetetom od strane bilo koje osobe, koja ima sumnju ili saznanje da je dijete izloženo nekom od oblika nasilja. Međutim čest slučaj je da nasilje nad djecom ostaje neprijavljeno, djelimično zbog straha žrtava da prijave nasilje, a također i zbog toga što profesionalci, koji u svom radu dolaze u kontakt sa žrtvom, nemaju dovoljno znanja o tome, kako zadržati profesionalni standard i ne iznevjeriti povjerenje žrtve, a u isto vrijeme obavezno prijaviti sve slučajeve nasilja na odgovarajući način.

Neprijavlivanje nasilja nad djecom dovodi do toga da počinioci ostaju nepoznati organima gonjenja, policiji i tužilaštvu, što povlači za sobom to da ostaju nekažnjeni, a na taj način žrtva i svi oni koji znaju šta se desilo, gube povjerenje u policiju, pravosuđe i ostale nadležne institucije.

Nasilje nad djecom je slojevit i složen problem, a posljedice za djecu su višestruke i složene, tako da se bilo koji oblik pomoći i asistencije mora zasnivati na multidisciplinarnom pristupu. Multidisciplinarni pristup osigurava se, ne samo u okviru jedne institucije, nego i kroz organizirane oblike interinstitucionalne suradnje.

Analizirajući stanje u Bosni i Hercegovini može se reći da razmjena informacija između nadležnih institucija, ustanova i organa, koji se u svom radu susreću i rade na suzbijanju pojave nasilja, posebice nad djecom, predstavlja veliki problem. Može se zaključiti da ne postoji razrađena strategija suradnje između institucija.

U praksi postoje, također, problemi koji se odnose na različite oblike pravne zaštite, koja je definirana u okviru porodične zaštite. U BiH se primjenjuju različite prakse porodične zaštite, kada je u pitanju dijete žrtva i ne postoji jedinstven standard tretmana zlostavljane djece, koji je BiH obavezna primjenjivati po osnovi prihvaćenih međunarodnih standarda. Ovaj nestandardizirani pristup odnosi se, prije svega, na postupanje sa žrtvom nasilja u pogledu pružanja pomoći i zaštite djetetu-žrtvi, rehabilitacije i resocijalizacije žrtve. Djeca-žrtve uglavnom se smještaju u skloništa za punoljetne osobe, žrtve nasilja, što nije odgovarajući postupak. Pored navedene prakse, djeca se smještaju u drugu porodicu ili instituciju za zbrinjavanje djece.

Često se javlja problem fizičke sigurnosti žrtava s obzirom na to da ne postoje odgovarajuće mjere, niti propisane procedure, koje bi obavezivale policiju na udaljavanje i zbrinjavanje žrtava iz sredine u kojoj se nasilje odvija, do okončanja sudskog postupka i kažnjavanja počinitelja, iako se djeca smatraju zaštićenim žrtvama.

Također, postoji problem osiguranja pravne i psihološke pomoći žrtvi. Psihološka pomoć žrtvi mora biti osigurana od strane stručnih osoba, pri čemu i policija i pravosuđe za sada nemaju aktivnu ulogu.

Upravo zbog gore navedenih problema u praksi zaštite djece od svih oblika nasilja, bilo je neophodno kreirati dokument, koji će osigurati da se u borbu protiv nasilja uključe sva raspoloživa sredstva i to na svim nivoima lokalne i državne vlasti.

Urađen je Inicijalni izvještaj o nasilju nad djecom u BiH, koji je Vijeće ministara usvojilo 2006. godine, a u junu 2007. godine Vijeće ministara BiH usvojilo je *Državnu strategiju za borbu protiv nasilja nad djecom 2007.-2010.*, koja ima za cilj uspostavu efikasnog društvenog mehanizma za daljnju provedbu i poboljšanje standarda zaštite djece od nasilja i unapređenje sistema praćenja ovog problema. Također, iste godine je uspostavljen *Monitoring tim* za praćenje provedbe *Strategije*, uz obavezu redovnog godišnjeg izvještavanja Vijeća ministara BiH o provedenim aktivnostima na polju realizacije svakog od specifičnih ciljeva *Strategije*.

U organizaciji ombudsmana RS i Centra za edukaciju sudija i tužilaca, održani su seminari iz oblasti nasilja u porodici, sistema intervencije na nasilje u porodici i multidisciplinarnog pristupa zaštiti djece od nasilja, namijenjeni sudijama, tužiocima, socijalnim radnicima, policiji i drugim profesionalcima, koji se u svom radu susreću sa problemom nasilja u porodici.

Nevladine organizacije u RS dale su ogroman doprinos u senzibiliziranju javnosti u pogledu postojanja nasilja u porodici i potrebi adekvatnih institucionalnih odgovora u pogledu zaštite žrtava nasilja, posebno djece i žena, kroz različite edukativne projekte, programe i kampanje javnog zagovaranja. Plod ovih aktivnosti je i otvaranje dva skloništa za žrtve nasilja u porodici, i to u općinama Banja Luka i Prijedor.

Vlada Republike Srpske usvojila je Akcioni plan za borbu protiv nasilja u porodici za 2007. i 2008. godinu („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. : 58/07). Prema utvrđenom planu, nosioci

aktivnosti su: Ministarstvo pravde RS, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS, Ministarstvo za porodicu, omladinu i sport i Gender centar Vlade RS. Formirana je radna grupa za izradu *Strategije za borbu protiv nasilja u porodici za period 2009.-2013. god. za Republiku Srpsku*, a Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite imalo je obavezu izraditi Protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici, posebno za zaposlene u zdravstvenim i socijalnim ustanovama. U fazi izrade su i Priručnici o postupanju u slučajevima nasilja u porodici, koji će pružiti detaljnija uputstva za primjenu Protokola, kako bi se postigao što adekvatniji i djelotvorniji rad nadležnih tijela – centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova, policije, tužilaštva i sudova, kao i jednoobraznost u postupanju sa žrtvama nasilja u porodici, na cijelom području RS.

U zadnjem kvartalu ove godine navedenim Akcionim planom, a u skladu s izrađenim Priručnicima, vršit će se regionalne edukacije stručnjaka zaposlenih u navedenim sektorima, koji se neposredno bave problematikom nasilja u porodici. U protokolima se posebno ističu djeca, kao žrtve nasilja.

U Federaciji Bosne i Hercegovine u toku je procedura donošenja novog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, u cilju poboljšanja načina izricanja i provedbe zaštitnih mjera prema počiniocima nasilja, kao i pružanja adekvatne zaštite žrtvama nasilja u porodici. Pored toga, radna grupa sačinjena od predstavnika Gender centra Federacije BiH, Agencije za ravnopravnost spolova BiH, federalnih ministarstva iz oblasti pravde, socijalne politike, obrazovanja i nauke, zdravstva, unutarnjih poslova, Federalnog zavoda za statistiku, sudova, centara za socijalni rad, međunarodnih i nevladinih organizacija, pripremila je *Nacrt strategije za prevenciju nasilja u porodici s Akcionim planom za Federaciju Bosne i Hercegovine za period 2009. – 2010. godina*. Osnovni cilj *Strategije* je da se unaprijedi zaštita od nasilja u porodici kroz pružanje podrške svim institucionalnim i vaninstitucionalnim subjektima na aktivnostima prevencije i sprečavanja nasilja u porodici.

ZAKLJUČAK:

Kao nastavak daljnjih aktivnosti na ovom planu u završnoj fazi je i izrada *Strategije protiv nasilja nad djecom u BiH za period 2011. – 2014.*

Zloupotreba narkotičkih sredstava

Zvanične statistike o broju ovisnika u BiH ne postoje. Prema nezvaničnim podacima, u BiH je svake godine sve veći broj ovisnika, a alarmantan je podatak da se starosna granica ove kategorije spustila na 11 godina.

Rastuća upotreba narkotika u BiH zahtijevala je hitne preventivne, obrazovne i kaznene mjere.

Na osnovu inicijative Vijeća za djecu, u septembru 2005. imenovan je koordinator i formirana radna grupa pri Ministarstvu civilnih poslova BiH, čiji je zadatak bio da inicira razvoj *Strategije BiH za borbu protiv trgovine i zloupotrebe droga*.

Usvojena je *Državna strategija nadzora nad opojnim drogama, sprečavanje i suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u Bosni i Hercegovini, za period 2009.-2013. god.*, 26. 3.2009. godine, a 24. 9.2009. god. usvojen je i Državni akcioni plan borbe protiv zloupotrebe opojnih droga u Bosni i Hercegovini, što je svakako značajan korak.

Strategija kao svoje opće ciljeve postavlja:

- Podizanje nivoa svijesti kroz obrazovanje zajednice u cilju primjene zdravih stilova života i očuvanje mentalnog zdravlja; suzbijanje i sprečavanje daljnjeg širenja zloupotrebe psihoaktivnih supstanci;
- Sprečavanje razvoja bolesti ovisnosti, smrtnosti i oštećenja zdravlja zbog zloupotrebe psihoaktivnih supstanci;
- Smanjenje šteta po zajednicu, nastalih zbog zloupotrebe psihoaktivnih supstanci;

- Smanjenje potražnje psihoaktivnih supstanci, prvenstveno kod mladih;
- Jačanje institucionalnih kapaciteta i odgovornije uključivanje društva;
- Unapređenje legislative i njene primjene;
- Smanjenje ponude psihoaktivnih supstanci;
- Formiranje neovisnog višenamjenskog Ureda za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga na nivou Bosne i Hercegovine.

U Republici Srpskoj usvojena je *Strategija nadzora nad opojnim drogama* i *Strategija suzbijanja zloupotrebe opojnih droga za period od 2008. do 2012. godine*. U RS se provode različite aktivnosti radi smanjenja zloupotrebe opojnih droga, i to aktivnosti na smanjenju ponude, aktivnosti usmjerene na smanjenje potražnje, aktivnosti ka liječenju i rehabilitaciji ovisnika i njihovoj reintegraciji u društvo. Aktivnosti na smanjenju potražnje opojnih droga uglavnom se provode na inicijativu različitih nevladinih organizacija i provode se kroz razne projekte u osnovnim i srednjim školama, a uz odobrenje Ministarstva prosvjete i kulture. Sadržaj ovih projektnih aktivnosti je edukacija učenika i nastavnika o zloupotrebi opojnih droga, kroz nastavne planove i programe, sate odjeljenjskih zajednica i vannastavne aktivnosti. Na polju prevencije Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS posebnu pažnju posvećuje unapređenju mentalnog zdravlja mladih kroz brojne seminare, radionice za mlade, ali i treninge profesionalaca različitih profila, kako bi se uspostavio interdisciplinarni pristup u zaštiti i unapređenju mentalnog zdravlja. Sistem socijalne zaštite u RS zasniva se na radu CSR-a, koji kroz različite programe (istraživačke, edukativne, informativne) implementira stručna i naučna postignuća u oblasti prevencije upotrebe psihoaktivnih supstanci, u suradnji sa nevladinim organizacijama i institucijama iz različitih sektora (primjeri dobre prakse: CSR Banja Luka i NVO *Viktorija*-prevencija ovisnosti u školama i medijacija CSR-a u upućivanju ovisnika na liječenje; *Proletna škola zdravlja mladih*, u organizaciji MZSZRS, FMZBIH i Odjela za zdravstvo i ostale usluge Brčko distrikta BiH, održana u maju 2008.).

ZAKLJUČAK:

Donošenjem strateškog dokumenta na državnom nivou stvoreni su uvjeti za jačanje napora za borbu protiv narkomanije i drugih ovisnosti, čije su žrtve najčešće djeca.

V - Stvaranje finansijskih resursa

Finansijska pomoć - programi UNICEF-a

Bosna i Hercegovina je od strane UNICEF-a dobijala značajnu pomoć, koja je namijenjena programima, koji se odnose na poboljšanje dječije zaštite u Bosni i Hercegovini.

Od 2005. do 2010. godine, UNICEF u BiH prvenstveno podržava tijela vlasti u ispunjavanju obaveza prema Konvenciji o pravima djeteta, kao i Konvenciji o iskorjenjivanju svih oblika diskriminacije prema ženama. U partnerstvu s vladinim i nevladinim organizacijama, agencijama UN-a i donatorima, UNICEF-ov program teži postizanju tri osnovna cilja, a to su :

-Da kreatori politike i predstavnici zajednica preuzmu vodeću ulogu u razvoju državnih strategija, koje će unaprijediti ostvarivanje prava djece, mladih i žena;

-Da pružaoci usluga i staratelji djece, prihvate način ponašanja, koji olakšava i omogućava pristup obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i dječijoj zaštiti i za najugroženije;

-Da kreatori politike i predstavnici zajednice podstiču i omogućavaju kvalitetno učešće djece i mladih u svojim zajednicama, uključujući suočavanje s problemom opasnosti od mina.

UNICEF-ov program za BiH 2005.-2010., fokusira se na jačanje kapaciteta vlasti, zajednica i staratelja, za rješavanje pitanja društvene isključenosti i njenih efekata na djecu, mlade i žene. Putem procesa podizanja nivoa svijesti, podstiču se porodica, mladi i zajednica, da učestvuju u poboljšanju i pokrivenosti uslugama. Jednakost spolova smatra se prioritetnom tematskom strategijom, koja povezuje promoviranje prava djece i žena.

Kroz svoj rad s kreatorima politike, pružaocima usluga, liderima zajednica i porodicama, UNICEF promovira principe nediskriminacije i društvene inkluzije u svim svojim programima zagovaranja.

UNICEF je sponzorirao istraživanja i analize s ciljem procjene učinka tranzicije i socijalne i ekonomske reforme, uključujući i učinak *Srednjoročne razvojne strategije* (Poverty Reduction Strategy Paper – PRSP) na društveno isključivanje. Istraživanja, koja je UNICEF podržao, jačaju osnovu za praćenje Vladine razvojne politike. UNICEF-ov program snaži institucionalne kapacitete za uspostavu minimuma državnih standarda u vezi s pravima i dobrobiti žena i djece, kao i mehanizama za osiguranje kvaliteta, praćenje i izvještavanje prema tim standardima.

Na općinskom nivou razvijaju se najbolje prakse multisektorske koordinacije, kako bi se poboljšale usluge obrazovanja, zdravstvene i dječije zaštite i utjecalo na razvoj i provedbu državne politike djelovanja. Podrška jačanju regulatornih okvira i razvoju stručnih kapaciteta poboljšava međusobnu koordinaciju i jača odgovornost pružalaca usluga, uključujući nevladine organizacije i privatni sektor. Podrška učestvovanju civilnog društva jača zagovaranje prava djece i žena i sankcije u slučaju kršenja tih prava.

Izgradnja kapaciteta za nevladine organizacije (NVO) i organizacije civilnog društva (CSO) jača njihove vještine i sposobnosti da pregovaraju, izražavaju zahtjeve u pogledu usluga i nadgledanja rada zvaničnih institucija. Principi društvene inkluzije i nediskriminacije jačaju se kroz promoviranje odgovornosti medija i kroz stvaranje takvih okruženja za djecu i mlade, koja ih podstiču i omogućavaju im da učestvuju u radu i aktivnostima škola i zajednica.

Najznačajniji projekt u 2009. godini, čija je realizacija u toku u Bosni i Hercegovini je: *Jačanje socijalne zaštite i inkluzije djece u BiH* (SPIS).

Opći cilj ovog projekta je razvoj finansijski održive i djelotvorne mreže socijalne sigurnosti i uspostava harmoniziranog, adekvatno ciljanog, efikasnog i održivog sistema socijalne zaštite, koji će doprinijeti ciljevima definiranim u strateškim dokumentima BiH (*Srednjoročna razvojna strategija, Strategija socijalne uključenosti*, itd.).

Specifični cilj ovog projekta jačanje je kapaciteta za unapređivanje uspješnosti i relevantnosti sistema socijalne zaštite i inkluzije djece i porodica u BiH, kao načina ispunjavanja obaveza na osnovu međunarodnih ugovora, zahtjeva koje je potrebno ispuniti u procesu stabiliziranja i pridruživanja, te obaveza prihvaćenih na osnovu Pariške deklaracije.

Osnovne ciljne grupe su donosioci politika i stručnjaci odgovorni za reformu sistema socijalne zaštite, kao i ugrožene grupe djece i njihove porodice.

Glavne aktivnosti, koje će biti implementirane u okviru projekta su: zagovaranje integriranog sistema socijalne zaštite i inkluzije, analiza sistema u skladu s međunarodnim i nacionalnim standardima, provedba *vertikalnih* i *horizontalnih* pregleda sistema, razvoj kapaciteta s ciljem unapređenja pruženih usluga, preispitivanje legislative socijalne zaštite, analiza utjecaja promjena u sistemu socijalne zaštite i inkluzije, koja se odnosi na društveno isključenu djecu.

Od ukupno planiranog budžeta za ovaj projekt, koji iznosi 7.400,000 eura, na raspolaganju je oko 3.700,000 eura, čiji su donatori: Odjel za međunarodni razvoj Ujedinjenog kraljevstva (DFID), Vlada Norveške i UNICEF. Ostatak sredstava bit će osiguran iz IPA fondova Evropske komisije. Planirano je da se projekt implementira do 2011. godine, uključujući i pripremnu fazu u trajanju od šest mjeseci.

Također, u 2010. godini započeo je projekt: „Zaštita djece izložene riziku i djece u kontaktu sa pravosudnim sistemom u BiH“, koji implementira Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u suradnji s UNICEF-om BiH. Projekt će se realizirati tri godine. Sveobuhvatni cilj ovog projekta je da se pruži podrška reformi sistema maloljetničkog pravosuđa i unaprijedi pravosuđe za djecu u BiH, u skladu sa međunarodnim standardima.

Finansijska pomoć – Vlada Norveške i *Save the Children Norway*

Značajno je navesti i programe pomoći *Save the Children Norway*, koji je dugogodišnji partner, prije svega Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, ali i institucija u Bosni i Hercegovini, poput Institucije ombudsmana BiH, Odsjeka za borbu protiv trgovine ljudima, itd.

Zajednički programi i projekti posvećeni su obrazovanju djece, zaštiti djece od nasilja, poboljšanju sudjelovanja djece, a tu su i drugi programi vezani za unapređenje zaštite djece u Bosni i Hercegovini, koji podrazumijevaju i razvoj regionalne suradnje i razmjene iskustava s evropskim državama.

Uz pomoć sredstava *Save the Children Norway* pripremljen je Izvještaj o nasilju nad djecom u BiH, izrađena *Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom, Analiza kapaciteta, procedura i nedostataka u sistemu zaštite djece od dječije pornografije u BiH, Standardizirani postupci različitih profesija u zaštiti i postupanju s djecom žrtvama, svjedocima trgovine ljudima u BiH*, Priručnik za službenike zaposlene u policiji (tužilaštvu) socijalnim i zdravstvenim institucijama- zaštita djece od trgovine ljudima, itd.

Finansijska pomoć Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID) - Podrška *Save the Children UK*

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je u dvogodišnjem periodu (2008. – 2010.) kao partner u projektu koordinirao projekt: „*Prevenција nasilja koje uključuje djecu i promocija poštivanja različitosti u BiH kroz obrazovni sistem*“, kako bi doprinio provedbi strategija protiv nasilja nad djecom i maloljetničkog prijestupništva i nastojao da se realiziraju zadati ciljevi. Projekt je realiziran u suradnji s Organizacijom *Save the Children UK*, koja ima prepoznatljivo iskustvo u oblasti zaštite dječijih prava i unapređenju uključenosti socijalnih vrijednosti.

U okviru navedenih strategija jedna od prioritetnih aktivnosti bila je da se u okviru sistema obrazovanja za učenike osnovnih škola izrade programi prevencije o nasilju, čiji je cilj da se

senzibiliziraju i educiraju prvenstveno djeca, roditelji i stručnjaci, ali i šira javnost o problemu nasilja, koje uključuje djecu.

Iako su u izradi programa *Prevenција nasilja nad djecom* sudjelovala entitetska ministarstva obrazovanja, Odjel za obrazovanje Brčko distrikta BiH i prosvjetno-pedagoški zavodi, te Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, koje je preko svog koordinatora, aktivno sudjelovalo u radu Radne grupe za izradu Okvirnog nastavnog plana i programa, kojem je svrha prevencija nasilja u cilju izgradnje sposobnosti djece, ali i odgajatelja, svi oni su svojom stručnom osposobljenošću doprinijeli pripremi priručnika za nastavnike, koji nudi detaljan opis načina rada sa djecom na nastavi.

Pored podrške u izradi Nastavnog plana i programa, u koji su uključeni sadržaji prevencije nasilja, kao i izradi Priručnika za nastavnike, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je dalo svoju podršku provedbi Indeksa inkluzivnosti na općinskom i školskom nivou i omogućilo analizu problema inkluzivnosti škole u širem spektru, kako bi školska zajednica u suradnji sa lokalnom zajednicom identificirala prioritete razvoja obrazovanja u datoj zajednici. Od 109 školskih razvojnih planova, kroz Inicijativu OSCE-a, *SAVE THE CHILDREN NORWAY*, Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID-a i IRISH AID-a), 71 projekt namijenjen je prevenciji nasilja i respektiranju različitosti, a njegova realizacija podržana je i finansirana. U septembru 2010. godine školama u BiH dostavljen je krajnji proizvod ovog dvogodišnjeg projekta.

Ambasada Republike Italije u BiH provela je značajne aktivnosti u okviru projekta: „Ojačavanje maloljetničke pravde u Bosni i Hercegovini“, koji je finansirala *Cooperazione Italiana*, s ciljem podržavanja primjene *Državne strategije protiv maloljetničkog prijestupništva*. U navedenom projektu naglasak je stavljen na tzv. rizične grupe maloljetnika, i onih u sukobu sa zakonom, što je doprinijelo ojačavanju sistema maloljetničkog pravosuđa u BiH putem edukacija radnika u pravosuđu, policiji, socijalnih radnika, novinara.

ZAKLJUČAK:

Kao što se vidi iz navedenog može se zaključiti da su provodeni i provode se mnogi projekti s ciljem unapređenja dječijih prava u Bosni i Hercegovini. Naročitu zahvalnost na sveobuhvatnom pristupu i podršci u unapređenju dječijih prava treba iskazati UNICEF-u.

No i dalje, veliki broj djece u BiH živi u neadekvatnim uvjetima zbog posljedica društvene i ekonomske situacije, što je snizilo nivo zadovoljavanja osnovnih životnih potreba.

Kada je u pitanju stvaranje finansijskih resursa na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, Akcionim planom je bilo predviđeno da na principima solidarnosti i uzajamne pomoći, svi nivoi vlasti u Bosni i Hercegovini trebaju učestvovati u pomoći zajednicama, koje nisu u mogućnosti zadovoljiti ni minimum potreba dječije zaštite u svim sektorima, npr. obrazovanju, zdravstvu, sigurnosti, itd.

Jedna od mjera koja je poduzeta u cilju prevazilaženja nesrazmjere u obimu zakonom predviđenih prava i osiguranju potrebnih sredstava, te s tim u vezi, dovođenja korisnika u neravnopravan položaj u pogledu ostvarivanja prava, uvođenje finansiranja određenih socijalnih davanja na nivou Federacije BiH, kroz uvođenje minimuma socijalne sigurnosti i imovinskog cenzusa za ostvarivanje prava, jedini je način da se osigura dostupnost i ujednačenost određenih osnovnih prava na cijeloj teritoriji Federacije BiH, za najugroženije kategorije stanovništva, neovisno o kantonu, u kojem korisnik ima prebivalište.

Tako se kroz izmjenu i dopunu Federalnog zakona, osnovna prava osoba s invaliditetom i civilnih žrtava rata ostvaruju, a sredstva osiguravaju na nivou Federacije BiH u potpunosti za osobe s invaliditetom (neratni invalidi), a za civilne žrtve rata dijelom iz budžeta Federacije BiH, a dijelom iz budžeta kantona, po principu podijeljene nadležnosti.

Ideja formiranja fonda ili fondacije za djecu na nivou Bosne i Hercegovine, ostala je samo lijepa želja Akcionog plana, kao i ostvarenje i jačanje finansijske discipline uz ubiranje poreza, carina i kontrolu „sive ekonomije“ i preusmjeravanje sredstava za socijalne potrebe i zaštitu djece.

Javni fond za dječiju zaštitu postoji samo u RS i svoje finansijske izvještaje i kvartalne, polugodišnje i godišnje izvještaje o radu, krajnje transparentno, na uvid daju: Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, kao resorno Ministarstvo, a samim tim i Vlada Republike Srpske. Pojedinačno za svako pravo se prikazuju finansijski parametri i tekstualni izvještaj, a izvještaje za projekt: „Socijalizacija djece Republike Srpske“ iz člana 26. Zakona o dječijoj zaštiti, Vlada direktno razmatra. Također, svi su podaci dostupni medijima, na njihov pisani zahtjev. Osim toga, sistem dječije socijalne zaštite je u sistemu institucije, čije finansijsko poslovanje revidira Glavna služba revizije i njeni izvještaji dostupni su javnosti.

Izvještaji o utrošku sredstava socijalne i dječije zaštite redovno se dostavljaju internim kontrolorima, kao revizorima. Revizija utroška sredstava vrši se jedanput godišnje.

U Akcionom planu za djecu 2011. – 2014. treba predvidjeti uspostavu Javnog fonda za dječiju zaštitu u FBiH.

VI – NOSIOCI PLANIRANIH AKTIVNOSTI I ROKOVI

Nosioci aktivnosti Akcionog plana za djecu BiH 2002. – 2010. bili su: nadležna državna i entitetska, odnosno kantonalna ministarstva i odjeli Vlade Brčko distrikta BiH. Iako su napravljeni značajni iskoraci na primjeni (provedbi) *Akcionog plana za djecu BiH 2002. – 2010.*, zbog brojnih nivoa vlasti u BiH, još uvijek se ne može govoriti o usklađenosti zakonskih regulativa s odredbama UN-ove Konvencije o pravima djeteta, Preporukama UN-ova Komiteta o pravima djeteta, kao i smjernicama i drugim propisima UN-a. Također, ne može se pohvaliti ni razvijenim partnerskim odnosima i suradnjom na svim nivoima vlasti (zdravstvo, obrazovanje, socijalna zaštita, pravosuđe, NVO-i) baziranog na multisektorskom i multidisciplinarnom modelu planiranja, pružanja i praćenja usluga. Neadekvatno je bilo i stvaranje uvjeta za provedbu zakona, politika i strategija, usvojenih na državnom/entitetskom nivou i redovan monitoring i nadzor primjene. Aktivna uloga vlasti u promociji kulture prava i zaštite djece u njihovom najboljem interesu, nije prepoznata na nižim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini.

VII – USPOSTAVA VIJEĆA ZA DJECU

Vijeće za djecu BiH formirano je 2002. godine, kao neovisno tijelo Vijeća ministara BiH, savjetodavnog i koordinacijskog karaktera, i istovremeno je zaduženo za provedbu AP-a za djecu BiH. Od svog osnivanja Vijeće za djecu djelovalo je u pravcu omogućavanja nadgledanja zaštite dječijih prava širom države i kreiranja relevantnih politika, kako bi se prevazišli izazovi, s kojima se suočavaju dječaci i djevojčice širom Bosne i Hercegovine. Vijeće za djecu je aktivne suradnike pronašlo u državnim vladinim i nevladinim partnerima i međunarodnim organizacijama, a u promoviranju dječijih prava dobilo je i značajnu podršku UNICEF-a.

U sastav Vijeća za djecu BiH, pored dva predstavnika Ministarstva za ljudska prava BiH, i po jednog predstavnika ispred Ministarstva vanjskih poslova BiH, Ministarstva pravde BiH, Ministarstva civilnih poslova BiH, Ministarstva sigurnosti BiH, Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, Federalnog ministarstva unutarnjih poslova, Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite RS, Javnog fonda za dječiju zaštitu RS, Službe socijalne zaštite Brčko distrikta BiH, za pridružene članove Vijeća imenovani su: NVO „*Naša djeca*“, Sarajevo i „*Zdravo da ste*“, Banja Luka, kao i predstavnici međunarodnih organizacija UNICEF-a i *Save the Children Norway*.

U četiri godine mandata, Vijeće za djecu djelovalo je u pravcu unapređivanja pravnog okvira za zaštitu djeteta, pružanjem podrške relevantnim ministarstvima i uključivanjem u pripremu raznih programa i zakona, kao što je Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju BiH (usvojen 2003. godine), *Državna strategija za prevenciju i borbu protiv HIV/AIDS-a* (usvojena 2006. godine), *Strategija za borbu protiv maloljetničke delinkvencije* (usvojena 2006. godine), itd. Vijeće je pružalo podršku u kreiranju i implementiranju mjera, koje imaju za cilj ostvarivanje standarda i principa ustanovljenih Konvencijom o pravima djeteta i njenim protokolima, kao i ostalim međunarodnim dokumentima, čija je potpisnica BiH. Vijeće je pratilo najznačajnije aktivnosti, planove i programe implementirane od strane relevantnih ministarstava i izradilo pokazatelje na osnovu Akcionog plana za djecu, uz aktivnosti na podizanju nivoa svijesti među relevantnim vlastima u odnosu na obaveze, koje trebaju ispuniti, uz poštivanje međunarodnih protokola i konvencija.

Vijeće je 2005. godine pred Komitetom UN-a za prava djeteta pripremlilo, prezentiralo i *odbrnilo* prvi inicijalni izvještaj o provedbi Konvencije o pravima djeteta u BiH. Jedna od preporuka CRC Komiteta je jačanje kapaciteta Vijeća BiH za djecu, koje je Vijeće odlučilo ispoštovati povećanjem broja svojih članova, kao i uključivanjem predstavnika nevladinog sektora. Vijeće je 2005. godine formiralo radne grupe, odnosno radnu grupu o učešću djece i promociji dječijih prava, radnu grupu o zaštiti djece i radnu grupu o odgoju i edukaciji. Ove tri radne grupe djelovale su na definiranju liste pokazatelja i izvještaja u oblasti dječije zaštite, njihovog učešća i obrazovanja.

Ostvareni su brojni programi i inicijative u suradnji sa vladinim i nevladinim partnerima i međunarodnim organizacijama, kao što su: UNICEF, *Save the Children Norway* i *Save the Children UK*. Ove inicijative, između ostalih, uključuju Izvještaj o nasilju nad djecom u BiH (zajednički pripremljen od strane UNICEF-a i *Save the Children Norway*), pripremu *doprinosa Strategiji za borbu protiv zloupotrebe droga, Strategiju o nasilju nad djecom i Strategiju o maloljetničkoj delinkvenciji (Save the Children UK/OSI)*. Vijeće je implementiralo brojne aktivnosti, koje se odnose na zaštitu dječijih prava, kao što je promocija prava djece pripadnika etničkih manjina i djece sa posebnim potrebama (zajedno sa lokalnim NVO-ima), zatim Projekt promocije i zaštite dječijih prava (zajedno s *Amici dei Bambini*), Konferenciju o nasilju nad djecom (podržanu od strane UNICEF-a), Okrugli stol na temu: “Pravo na štrajk nasuprot pravu na obrazovanje” (uz podršku UNICEF-a), projekt: “Jačanje potencijala za praćenje i provedbu dječijih i ženskih prava u BiH”, zajedno s UNICEF-om, kao i projekt “Jačanje kapaciteta Vijeća za djecu BiH” zajedno sa *Save the Children Norway*, samo da nabrojimo neke od njih. Revizija državnog Akcionog plana za djecu planirana je za 2007. godinu.

Nakon isteka mandata članovima Vijeća za djecu BiH 2007., trebalo je doći do uspostave Vijeća u novom sazivu. U cilju jačanja njegovog mandata urađena je nova Odluka o Vijeću za djecu, koju je Vijeće ministara usvojilo jula 2007.godine. Zbog različitog tumačenja nadležnih entitetskih

ministarstava o novim nadležnostima Vijeća, gdje su se tumačenja kretala od jačanja mandata, do pretvaranja u političko tijelo, Vijeće za djecu još nije uspostavljeno.

Tokom 2009. ponovo je aktuelizirana mogućnost uspostave Vijeća za djecu. Na zajedničkom konsultativnom sastanku predstavnika entiteta održanom u junu 2009. godine, usuglašen je koncept na osnovu kojeg bi se ponovo uspostavilo Vijeće. Postignut je dogovor da se dopuni tekst Odluke o formiranju Vijeća za djecu, koji bi bio upućen nadležnim entitetskim ministarstvima na usuglašavanje, a zatim upućen Vijeću ministara BiH na usvajanje.

Stavovi nadležnih entitetskih ministarstava približavaju se razrješenju ovog pitanja i trebalo bi doći do ponovne uspostave Vijeća za djecu Bosne i Hercegovine.

ZAKLJUČAK:

U Akcionom planu za djecu Bosne i Hercegovine (2011. – 2014.) treba predvidjeti uspostavu Vijeća za djecu Bosne i Hercegovine, što je ujedno i jedna od preporuka Komiteta za prava djeteta.

Članovi radne grupe za izradu Izvještaja o provedbi Akcionog plana za djecu BiH (2002. – 2010.)

BOSNA I HERCEGOVINA

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA PRAVA I IZBJEGLICE BiH

Milena Jurić

Tijana Borovčanin- Marić

MINISTARSTVO PRAVDE BiH

Sektor za pravosudne organe na državnom nivou

Mirela Riković

MINISTARSTVO CIVILNIH POSLOVA BiH

Sektor za zdravstvo

Jelena Drašković

MINISTARSTVO SIGURNOSTI BiH

Adnan Dlakić

REPUBLIKA SRPSKA

MINISTARSTVO ZDRAVLJA I SOCIJALNE ZAŠTITE RS

Jovanka Vuković, predsjednica Savjeta za djecu RS

MINISTARSTVO PROSVJETE I KULTURE RS

Zorica Garača

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA RS

Odsjek za sprečavanje maloljetničke delinkvencije

Goran Blagojević

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE FBiH
Sektor za socijalnu zaštitu i zaštitu porodice i djece
Sadmira Čajo

MINISTARSTVO ZDRAVSTVA FBiH
Marina Bera, pomoćnica ministra

FEDERALNO MINISTARSTVO OBRAZOVANJA I NAUKE
Goran Jurčić

FEDERALNO MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
Elvedina Hodžić

BRČKO DISTRIKT BiH

Pododjel za socijalnu zaštitu
Fatima Fazlović